

160436

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM SANATLARI PROGRAMI

İSTANBUL'DA 16.YÜZYIL OSMANLI KÜLLİYE BÜTÜNLÜĞÜNDE
MEDRESE MİMARİSİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:
20026002 Ahmet ÖKLÜ

Danışman:
Prof.Dr. Gönül CANTAY

İSTANBUL - 2005

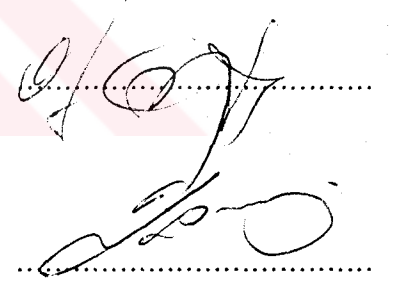
Ahmet ÖKLÜ tarafından hazırlanan İstanbul'da 16.Yüzyıl Osmanlı Külliye Bütünlüğünde Medrese Mimarisi adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi Olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 12 / 04 / 2005

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

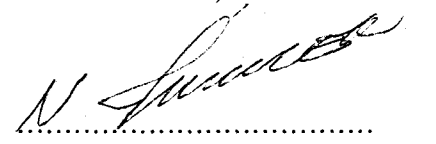
İmzası :

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Gönül CANTAY (Danışman)

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Nuri SEÇGİN

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Nalan TÜRKMEN (M.Ü.Öğr.Üy.)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VI
RESİM LİSTESİ	VII
ÇİZİM LİSTESİ	XI
1.GİRİŞ	XIII
1.1.Çalışmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi	XIII
2.OSMANLI EĞİTİMİ VE MEDRESELER	1
2.1.Osmanlı Eğitim Yapısı Medrese	1
2.2.Osmanlılarda Medrese Kurumu	1
2.2.1.Genel Medreseler	2
2.2.2.Uzmanlık Medreseleri	2
2.3.Medresede Görev Alanlar	2
2.4.Medresede Eğitim ve Öğretim Sistemi	3
2.5.Medreselerin Tarihsel Gelişimi	4
2.6.Vakıf Sistemi	5
2.7.Medreselerin Günümüz İçin Değerlendirilmesi	6
3.KAYNAKLARDAN BİLİNEN GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN MEDRESELER	8
4.OSMANLI EĞİTİM HAYATINDA MEDRESELERİN YERİ..	10
4.1.16.Yüzyıl Medreselerine Genel Bakış	10
4.2.Genel Medreseler	14
4.3.Uzmanlık Medreseleri	14
4.3.1.Darü-l Hadis Medreseleri	15
4.3.2.Tıp Medreseleri ve Darüşşifalar	15
4.3.3.Darü-l kura Medreseleri	15
5.İSTANBUL'DAKİ 16.YÜZYIL MİMAR SİNAN DÖNEMİ MEDRESELERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	16
5.1.Arazi Eğiminin Kullanım Biçimi	16
5.2.Konumlanma Özellikleri	16
5.3.Planlama Özellikleri	17
5.4.Plan Elemanları	20
5.4.1.Dershane / Mescid	20
5.4.2.Hücreler	21
5.4.3.Eyvan	21
5.4.4.Revak	22
5.4.5.Avlu	22
5.4.6.Helalar	23
5.5.Cephe Düzenleri	24
5.5.1.Dershane	24
5.5.2.Hücreler	25
5.5.3.Revak...	26
5.6.Malzeme Kullanımı	28
5.6.1.Duvarlar	28
5.6.2.Sütunlar	29

5.6.3.Kemerler	30
5.6.4.Örtü Elemanları	30
5.6.5.Döşemeler	31
5.7.İşlevsel Unsurlar	31
5.7.1.Ocaklar	31
5.7.2.Dolaplar (Nişler)	31
5.7.3.Dershane ve Hücre Kapıları	32
5.7.4.Pencereler	33
5.7.5.Pencere Kanatları	33
5.7.6.Çörtenler	33
6.KATALOG	35
6.1.İstanbul Sultan II.Bayezid Medresesi	35
6.1.1.İstanbul Sultan II.Bayezid Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	36
6.2.İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi	39
6.2.1.İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	41
6.3.İstanbul Şehzade Sultan Mehmed Medresesi	44
6.3.1.İstanbul Şehzade Sultan Mehmed Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	46
6.4.Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi	48
6.4.1.Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	50
6.5.Halıcılar Yavuz Sultan Selim Medresesi	53
6.5.1.Halıcılar Yavuz Sultan Selim Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	55
6.6.Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi	56
6.6.1.Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri...	58
6.7.İstanbul Haseki Hürrem Sultan Darüşşifa Medresesi	60
6.7.1.İstanbul Haseki Hürrem Sultan Darüşşifa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	60
6.8.İstanbul Süleymaniye Rabi Medresesi	63
6.9.İstanbul Süleymaniye Salis Medresesi	65
6.9.1.İstanbul Rabi ve Salis Medreseleri Plan ve mimari Özellikleri ..	67
6.10.İstanbul Süleymaniye Tıp Medresesi	71
6.10.1.İstanbul Süleymaniye Tıp Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	72
6.11.Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi	74
6.11.1.Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	75
6.12.İstanbul Süleymaniye Darülhadis Medresesi	77
6.12.1.İstanbul Süleymaniye Darülhadis Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	78
6.13.İstanbul Süleymaniye Sani Medresesi	80
6.14.İstanbul Süleymaniye Evvel Medresesi	81
6.14.1.İstanbul Süleymaniye Sani ve Evvel Medreseleri Plan ve Mimari Ö.	82
6.15.Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi	84
6.15.1.Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	85
6.16.Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi	87
6.16.1.Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	89
6.17.Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi	93
6.17.1.Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	94
6.18.Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi	97
6.18.1.Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	99

6.19.Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi	102
6.19.1.Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	104
6.20.Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi	107
6.20.1.Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	109
6.21.Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi	112
6.21.1.Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	114
6.22.Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi	117
6.22.1.Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	119
6.23.Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifa Medresesi	122
6.23.1.Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	122
6.24.Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi	124
6.24.1.Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi.Plan ve Mimari Özellikleri	126
6.25.Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi	129
6.25.1.Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	131
6.26.Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi	133
6.26.1.Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	135
6.27.Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi	138
6.27.1.Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri	139
7.SONUÇ	141
8.EKLER	143
8.1.Resim	144
8.2.Çizim	238
9.KAYNAKÇA	281
10.ÖZGEÇMİŞ	288

ÖNSÖZ

Türklerin tarih boyunca kurdukları en büyük devletlerden biri olan Osmanlı İmparatorluğu, üç kıta üzerine yayılıp altı yüzyıldan fazla devam etmiş ve dünyanın en güçlü devletlerinden biri haline gelmiştir. Kazandığı siyasal ve ekonomik alandaki başarılarla adından söz ettiren Osmanlı İmparatorluğu, belli sistem ve esaslara dayanan yönetim şekli yanında kültürel alanda da önemli varlık göstermiş; eserleriyle mimarlık tarihi literatüründe ağırlıklı bir yer edinmiştir.

Osmanlı Mimarisi, kendinden önceki eski Türk devletlerine ait mimari eserlerin sentezini yaparak geliştirdiği farklı ve yeni plan tipleriyle, mimarlık tarihinin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Özellikle 16.yy eserlerinde bu gelişme açıkça görülmektedir. Osmanlı Devletinin tarihteki en güçlü dönemini yaşaması, yönetimdeki sistem ve esasların iyi uygulanışı ve dahada önemlisi Mimar Sinan gibi bir ustanın bu dönemde yaşaması, Osmanlı Mimarisinin en güzel örneklerinin 16.yy'da yapılmasının belli başlı nedenleridir.

Mimar Sinan kendisinden önceki iki yüzyıllık Osmanlı tecrübesinin bir sentezini yapmayı başardıktan sonra, sistemleştirdiği kuralları yumuşatıp yeni anlatımlara yönelmiştir. Her tür yapıyı başarıyla geliştirip uygulayan Sinan'ın gerçekleştirdiği yapı türlerinden biride medreselerdir. Genelde külliyeler içinde yer alan medreseler din, matematik, fizik, geometri, astronomi, felsefe gibi derslerin verildiği eğitim kurumları yanında, tıp biliminin de öğretilip uygulandığı ve tedavilerin yapıldığı yerler olarak da önem kazanmışlardır. Özellikle Sinan'ın büyük külliye uygulamaları içinde birden fazla medresenin yer alışı bir yandan ekonomik, siyasal ve kültürel yoğunluğun varlığını açıkladığı kadar, bir yandan da eğitim düzeninde böyle yapılara sürekli gereksinme duyulduğunu gösterir.

Mimar Sinan, medreselerinin çoğunu İstanbul'da tasarlayıp uygulamıştır. Ancak Sinan ve Sinan'dan sonra gelen mimarların yaptığı medreselerin çoğu dört yüzyıl içinde yok olmuş, kalanların bir bölümü zaman içinde yanlış onarım ve değişikliklerle özgünlüklerini yitirmiş, bir bölümünün ise yanlış kullanım ve bakımsızlık yüzünden görünümleri değişmiştir.

16.yy medreselerinin sağlıklı bir şekilde gelecek kuşaklara aktarmayı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, araştırmalarımı, yöneten danışman hocam Prof.Dr. Gönül CANTAY'a, bana verdiği çizim desteğiyle medreselerin bugünkü durumunu karşılaştırmamda yardımcı olan Dr. Erkan KONYAR'a, medreselere giriş çalışmamda kolaylık sağlayan İstanbul İl Müftülüğü çalışanlarına, son olarak beni maddi ve manevi her yönden destekleyen aileme sonsuz teşekkürler ederim.

Ahmet ÖKLÜ
Şubat, 2005

ÖZET

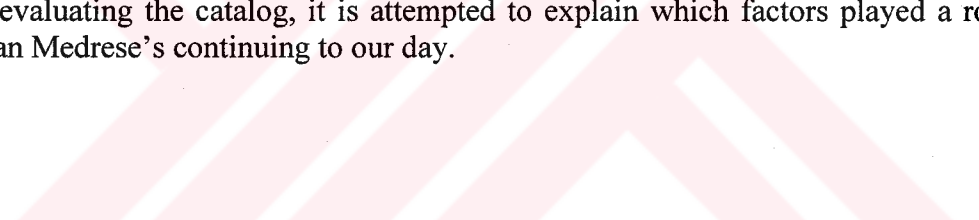
Çalışmamızın giriş bölümünde konunun amacı, kapsamı ve yöntemi tanıtıldıktan sonra külliye ile medrese mimarlığının gelişimi kısaca verilmeye çalışılmıştır. Tanımı ve kuruluş amacı anlatılan medrese mimarlığının çeşitli örneklerle tarihsel gelişimi incelenmiş, Sinan dönemine ait Külliye özellikleriyle birlikte tanıtılmıştır. Medrese mimarlığının anlatıldığı kısım ise daha kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu bölümde medresenin tanımı yapılmış, bir eğitim kurumu olarak yapısı incelenmiştir. Medreselere gelirin nasıl sağlandığı, mezheplerin medrese yapısını nasıl etkilediğini, eğitim süreçleri, öğretmen ve öğrenci sayısının neye göre değiştiği ve okutulan derslere göre medreselerin aldıkları isimler açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca kaç tip medrese olduğu ve bu medreselerin tarihsel gelişimi çeşitli örneklerle açıklanmıştır.

Beşinci ve altıncı bölümde 16.yy medreselerin vaziyet planı, mekansal, yapısal cephe ve bezeme özellikleri açısından dönemin diğer medreseleriyle birlikte ele alınmış; XVI.yy'da Mimar Sinan tarafından yapılmış 27 medreseyi incelediğimiz bir katalog hazırlanmıştır. Katalogun değerlendirilmesiyle Sinan'ın günümüze ulaşabilen medreselerinin tasarımında hangi faktörlerin rol aldığı belirlenmeye çalışılmıştır.

SUMMARY

In the introductory section of our study, after introducing the aim, scope and method of the subject, we will attempt to give a short explanation of the development of külliye (Complex of buildings round a mosque) and medrese (Müslim theological school) architecture. The historical development of medrese architecture is examined with various examples explaining its definition and reason for establishment. The Sinan period Külliye are introduced together with their characteristics. The explanation of medrese architecture however is considered in more detail. In this section medrese is defined and examined as a educational establishment. We attempt to explain how the income of medrese are obtained, the effect of the denomonations, what denomonation the teachers and the students have to be, the duration of the education, according to what factors numbers of teachers and students change and the names the medrese take in accordance with the classes taught. In addition, how many types of medrese there are and the historical development of them is explained with various examples.

In the fifth and sixth section, 16.century Medrese is examined together with the other medreses of its time period from the point of the landspace design, environmental, structural, external and embellishment characteristics and a catalog which contains the 27 medreses built by Sinan in the 16.century has been prepared. By evaluating the catalog, it is attempted to explain which factors played a role in Sinan Medrese's continuing to our day.

RESİM LİSTESİ

	Sayfa No.
1- II.Beyazid Medresesi, Doğu ve Kuzey Cepheden Görünüş	145
2- II.Beyazid Medresesi, Batı Cephesi Dershane'den Görünüş	145
3- II.Beyazid Medresesi, Güney Cepheden Görünüş	146
4- II.Beyazid Medresesi, Batı Cephesi ve Dershane Duvar Örgüsü	146
5- II.Beyazid Medresesi, Doğu Cephesi ve Anıtsal Giriş Kapısı	147
6- II.Beyazid Medresesi, Doğu Cephesi Genel Görünüş	147
7- II.Beyazid Medresesi, Güney Cephe Düzeni ve Örtü Sistemi	148
8- II.Beyazid Medresesi, Kuzeybatı Cephesi ve Cephe Düzeni	148
9- Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Güney Dış Cephe	149
10- Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Doğu Dış Cephe	149
11- Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Avlu ve Dershane Cephesi	150
12- Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Doğu Revak Cephesi	150
13- Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Batı Revaktan Görünüş	151
14- Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Sütun ve Başlıklar	151
15- Şehzade Mehmed Medresesi, Dershane Avludan Görünüş	152
16- Şehzade Mehmed Medresesi, Revak ve Kubbelere'den Görünüş	152
17- Şehzade Mehmed Medresesi, Dershane Kubbe Örtüsü ve Bacalar	153
18- Şehzade Mehmed Medresesi, Avlu ve Revaklardan Görünüş	153
19- Şehzade Mehmed Medresesi, Batı Cephesinden Görünüş	154
20- Şehzade Mehmed Medresesi, Güney Revağından İç Görünüş	154
21- Şehzade Mehmed Medresesi, Avlu Revak Cephesi'nden Görünüş	155
22- Şehzade Mehmed Medresesi, Avlu ve Şadırvan'dan Görünüş	155
23- Şehzade Mehmed Medresesi, Avlu Revak Cephesi ve Revak Kubbeleri	156
24- Şehzade Mehmed Medresesi, Cami Dış Avlusundan Anıtsal Giriş Kapısı	156
25- Şehzade Mehmed Medresesi, Kubbe Örtüsü ve Cami'den Görünüş	157
26- Şehzade Mehmed Medresesi, Kuzey Cephesi'nden Dış Görünüş	157
27- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş	158
28- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzeydoğu Cephesi ve Dershane	158
29- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cephe Düzeni	159
30- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Avlu Revak Düzeni ve Taşıyıcılar	159
31- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Sütun Düzeni	160
32- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Avlu ve Şadırvandan Görünüş	160
33- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Avlu Revak Cepheleri	161
34- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Genel Görünüş	161
35- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Batı Cephesi Anıtsal Giriş Kapısı	162
36- İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cephe	163
37- İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Örtü Sistemi ve Bacalar	163
38- İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Güney Dış Cephe ve Dershane	164
39- İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Dershane Cephesi	164
40- İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Avludan Görünüş	165
41- İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Kuzey Revaktan Görünüş	165
42- İstanbul Rüstem Paşa Medresesi, Doğu Dış Cephe	166
43- İstanbul Rüstem Paşa Medresesi, Doğu Dış Cephe ve Giriş	166
44- İstanbul Rüstem Paşa Medresesi, Güney Revaktan Görünüş	167
45- İstanbul Rüstem Paşa Medresesi, Avludan Görünüş	167

46- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Doğu Dış Cepheden Görünüş	168
47- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Giriş Duvar Örgüsü ve Kitabe	168
48- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Avlu Cephesinden Görünüş	169
49- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Kubbe Geçiş Ögesinden Görünüş	169
50- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Avlu Cephesi ve Kemer Düzeni	170
51- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Avlu Cephe Düzeni ve Pencereler	170
52- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Kuzey Dış Cephe ve Giriş	171
53- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası; Dış Cephe, Kubbe ve Baca Düzeni	171
54- Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Giriş İç Kısım ve Cephe Düzeni	172
55- Süleymaniye Rabi Medresesi ve Sıbyan Mektebi Dış Cepheden Görünüş	173
56- Süleymaniye Rabi Medresesi, Avlu Revak Cephesi ve Dershane	173
57- Süleymaniye Rabi Medresesi, Avlu Cephesi'nden Görünüş	174
58- Süleymaniye Rabi Medresesi, Avlu Revak Cephesi'nden Görünüş	174
59- Süleymaniye Rabi Medresesi, Avlu'dan Cephe Düzeni	175
60- Süleymaniye Salis Medresesi, Avlu'dan Dershane Düzeni	176
61- Süleymaniye Salis Medresesi, Kuzey Dış Avlu'dan Görünüş	176
62- Süleymaniye Salis Medresesi, Doğu Revağından Görünüş	177
63- Süleymaniye Salis Medresesi, Güney Revağından Görünüş	177
64- Süleymaniye Salis Medresesi, Avlu'dan Görünüş	178
65- Süleymaniye Salis Medresesi, Avlu'dan Kuzey Revak Cephesi	178
66- Süleymaniye Rabi - Salis Medresesi, Dış Cepheden Görünüş	179
67- Süleymaniye Rabi - Salis Medresesi, Dış Cepheden Görünüş	179
68- Süleymaniye Rabi - Salis Medresesi, Ayşe Kadın Hamamı Sokaktan Görünüş	180
69- Süleymaniye Salis Medresesi, Revaktan Görünüş	180
70- Süleymaniye Tıp Medresesi, Avlu'dan Cephe Düzeni	181
71- Süleymaniye Tıp Medresesi, Avlu'dan Cephe ve Kubbe Örtüsü	181
72- Süleymaniye Tıp Medresesi, Doğu Cephesinden Giriş Kapısı ve Cephe	182
73- Süleymaniye Tıp Medresesi, Kuzey Cephesi'nden Görünüş	182
74- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Doğu Dış Cephe Duvar Örgüsü	183
75- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Doğu ve Kuzey Dış Cepheden Görünüş	183
76- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu Revak Örgüsü	184
77- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu'dan Kuzey Revak Örgüsü	184
78- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu Revak Örgüsü ve Revak Örtüsü	185
79- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu'dan Şadırvan ve Cepheler	185
80- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu'dan Genel Görünüş	186
81- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi; Kuzey Revak Cephesi, Örtü ve Bacalar	186
82- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Kuzey Revağından İçten Görünüş	187
83- Süleymaniye Darülhadis Medresesi, Cepheden Görünüş	188
84- Süleymaniye Darülhadis Medresesi, Duvar Örgüsü ve Hücre Kapıları	188
85- Süleymaniye Darülhadis Medresesi, Duvar Örgü Tekniği ve Cephe Düzeni	189
86- Süleymaniye Sani Medresesi, Batı Dış Cephesinde Dershane	190
87- Süleymaniye Sani ve Evvel Medresesi, Doğu Dış Cepheleri	190
88- Süleymaniye Sani Medresesi, Avlu'dan Kuzey Revak Cephesi	191
89- Süleymaniye Sani Medresesi, Avlu'dan Dershane Cephesi	191
90- Süleymaniye Sani Medresesi, Revak Cephesi ve Kubbeler	192
91- Süleymaniye Sani Medresesi, Avlu'dan Batı Revak Cephesi	192
92- Süleymaniye Evvel Medresesi, Güney Dış Cephe	193

93- Süleymaniye Sani Medresesi, Güney Dış Cephe	193
94- Süleymaniye Evvel Medresesi, Hücre ve Revakların Kubbe Örtüsü	194
95- Süleymaniye Evvel Medresesi, Üstten Görünüş	194
96- Süleymaniye Evvel Medresesi, Üstten Görünüş ve Dershane	195
97- Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi, Avlu'dan Dershane Duvar Örgüsü	196
98- Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi, Avludan Güney Cepheden Duvar Örgüleri	196
99- Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi, Batı Dış Cephe Düzeni	197
100- Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi, Kuzey Cepheden Giriş ve Giriş Kitabesi	197
101- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Medreseden Genel Görünüş	198
102- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Dershane ve Güney Revaktan Görünüş	198
103- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Batı Revağından Görünüş	199
104- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Avlu'dan Görünüş ve Sütun Kaideleri	199
105- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Güney Revak Cephe Düzeni	200
106- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Batı Dış Cepheden Görünüş	200
107- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Kuzey Batı Cephesi ve Dış Duvar Örgü T.	201
108- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzeyden Genel Görünüş	202
109- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş	202
110- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Tuğla Revak Örgüsü	203
111- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Avlu'dan Görünüş ve Şadırvan	203
112- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Doğu Dış Cephe Düzeni	204
113- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Güney Cephesi ve Örtü Sistemi	204
114- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Doğu Revak Cephesi	205
115- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzey Revak'tan Görünüş	205
116- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Dershanelen Görünüş	206
117- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Dershane Duvar Örgüsü	206
118- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Dıştan Cephe Düzeni	207
119- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Batı Dış Cepheden Görünüş	207
120- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Güneybatı Dış Cephe	208
121- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Genel Görünüş	208
122- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Avludan Revaklar	209
123- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Revak Cepheleri	209
124- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, İçerden Revak Düzeni	210
125- Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş	211
126- Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Avludan Görünüş	211
127- Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Dershanelen Görünüş	212
128- Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Doğu Dış Cephe Düzeni	212
129- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Batı Dış Cepheden Görünüş	213
130- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Avlu'dan Dershane Görünüşü	213
131- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Güney Dış Cephe Düzeni	214
132- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Avlu'dan Görünüş	214
133- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Güney Dış Cephe'den Görünüş	215
134- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Avlu Kuzey Cepheden Görünüş	215
135- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Batı Cephesi'nden Görünüş	216
136- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş	216
137- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Dershane Kubbe Süslemesi	217
138- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Kuzey Revak Cephesi	217
139- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Avlu'dan Kuzey Revak	218

140- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Avlu'dan Genel Görünüş	218
141- Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Avlu'dan Görünüş	219
142- Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Doğu Cepheden Görünüş	219
143- Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Sütun ve Sütun Başlıkları	220
144- Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Kuzey Revak Cephesi	220
145- Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Doğu Anıtsal Giriş Kapısı	221
146- Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Kuzey Revak Düzeni ve Kubbe Ört.	221
147- Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Kuzey Revak Cep. ve Tuğla Kemer Ö.	222
148- Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifası, Güney Dış Cephe	223
149- Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifası, Avludan Görünüş	223
150- Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifası, Avludan Kuzey Revak Cephesi	224
151- Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifası, Avludan Güney Cep. Sütun ve Kemerler	224
152- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Batı Dış Cepheden Görünüş	225
153- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş	225
154- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Avlu Revak Cephesi ve Hücreler	226
155- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Avlu Revak Cephesi'nden Görünüş	226
156- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Avlu Revak Cephesi ve Şadırvan	227
157- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Kuzeydoğu Dış Cepheden Görünüş	227
158- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Dershane Örtü Sistemi	228
159- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Doğu Dış Cephe Düzeni	228
160- Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi, Avlu'dan Görünüş	229
161- Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi, Avlu'dan Revak Cephesi ve Sütun Başlıkları	229
162- Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi, Giriş Cephesi	230
163- Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi, Giriş Cephesi'nden ve Kubbelerden Görünüş	230
164- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cephe Düzeni	231
165- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Dershane Dış Cepheden Görünüş	231
166- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Dershane Cephe Düzeni	232
167- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Doğu Dış Cepheden Görünüş	232
168- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş	233
169- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Doğu Dış Cepheden Duvar Düzeni	233
170- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş ve Örtü Sistemi	234
171- Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş	235
172- Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi, Kuzey Revaktan Görünüş	235
173- Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi, Avlu'dan Görünüş ve Şadırvan	236
174- Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi, Üstten Görünüş ve Örtü Sistemi	236

CİZİM LİSTESİ

	Sayfa No.
1- İstanbul II. Beyazıd Medresesi Planı	239
2- İstanbul II. Beyazıd Medresesi- Kesit ve Görünüş	239
3- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi	240
4- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi Avlu Revağı Kesit ve Görünüş	240
5- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Sütun Kaidesi Detayı	241
6- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Ocak	241
7- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	241
8- Şehzadebaşı Şehzade Mehmed Medresesi Planı	242
9- Şehzadebaşı Şehzade Mehmed Medresesi, Avlu Revağı Kesit Ve Görünüş	242
10- Şehzadebaşı Şehzade Mehmed Medresesi, Sütun Kaideleri Detay	243
11- Şehzadebaşı Şehzade Mehmed Medresesi, Altıgen Tuğla Döşeme Kaplaması	243
12- Şehzadebaşı Şehzade Mehmed Medresesi, Ocak	243
13- Şehzadebaşı Şehzade Mehmed Medresesi, Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	243
14- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi Planı	244
15- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi Avlu Revağı Kesit ve Görünüşü	244
16- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi Sütun Kaidesi Detayı	245
17- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	245
18- Halıcılar Yavuz Sultan Selim Medresesi, Avlu Revağı Kesit Görünüşü	246
19- Halıcılar Yavuz Sultan Selim Medresesi, Sütun kaidesi	246
20- Halıcılar Yavuz Sultan Selim Medresesi, Ocak	247
21- Halıcılar Yavuz Sultan Selim Medresesi, Duvar Örgü Tekniği	247
22- Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi	248
23- Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi, Avlu Revağı Kesit Görünüşü	248
24- Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi, Sütun Kaidesi Detayı	249
25- Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi, Ocak	249
26- Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi, Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	249
27- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası	250
28- İstanbul Süleymaniye Külliyesi Vaziyet Planı	251
29- Süleymaniye Rabi Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	252
30- Süleymaniye Rabi Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	252
31- Süleymaniye Salis Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	253
32- Süleymaniye Salis Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	253
33- Süleymaniye Darüşşifası Tıp Medresesi ve Darülakakir	254
34- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Planı	255
35- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	255
36- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı	256
37- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Cephe Duvar Örgü Tekniği	256
38- Süleymaniye Sani ve Evvel Medreseleri Planı	257
39- Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi Planı	258
40- Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	258
41- Topkapı Kara Ahmet Paşa Medresesi Planı	259
42- Topkapı Kara Ahmet Paşa Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	259
43- Topkapı Kara Ahmet Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı	260
44- Topkapı Kara Ahmet Paşa Medresesi Ocak	260

45- Topkapı Kara Ahmet Paşa Medresesi Altıgen Tuğla Döşeme Kaplaması	260
46- Topkapı Kara Ahmet Paşa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	260
47- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi Planı	261
48- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	261
49- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi Ocak Plan	262
50- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi Sütun Kaidesi Detayı	262
51- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi Altıgen Tuğla Döşeme Kaplaması	262
52- Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	262
53- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Planı	263
54- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	263
55- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Ocak	264
56- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Planı Altıgen Tuğla Döşeme	264
57- Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	264
58- Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Planı	265
59- Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	265
60- Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı	266
61- Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	266
62- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Genel Yerleşme Planı	267
63- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	267
64- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı	268
65- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Ocak	268
66- Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	268
67- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi Planı	269
68- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	269
69- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi Ocak	270
70- Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi Cephe Duvar Örgü Tekniği	270
71- Eyüp Tahtani Zal Mahmud Paşa Medresesi Planı	271
72- Eyüp Tahtani Zal Mahmud Paşa Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	271
73- Eyüp Tahtani Zal Mahmud Paşa Medresesi Ocak	272
74- Eyüp Tahtani Zal Mahmud Paşa Medresesi Altıgen Tuğla Döşeme Kaplaması	272
75- Üsküdar Atik Valide Darüşşifası	273
76- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Planı	274
77- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	274
78- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Sütun Kaidesi	275
79- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Ocak	275
80- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	275
81- Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Altıgen Tuğla Döşeme Kaplaması	275
82- Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi Konum ve Plan	276
83- Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi Konum Avlu Revağı Kesit Görünüşü	276
84- Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı	277
85- Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği	277
86- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi Planı	278
87- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü	278
88- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı	279
89- Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi Dış Duvar Örgü Tekniği	279
90- Divanyolu Koca Sinan Paşa Külliyesi ve Medresesi	280

1.GİRİŞ

1.1.ÇALIŞMANIN AMACI, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

16.yy'ın en önemli fonksiyonel yapı türlerinden biri olan medrese mimarlığı'nın tarihsel gelişimi araştırılmış, medrese mimarlığı anlatılırken de Sinan dönemine ait medreselerin genel yerleşim özellikleri, plan tipleri ve cephe özellikleri incelenmiştir. Bu çalışma, külliye içinde yer alan günümüze onarılarak gelen iyi ve bakımlı durumda olan ve ayrıca külliye içinde yer alıp ta ihmal edilen medreselerin sağlıklı ve kentsel mekan biçiminde gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla yola çıkılarak ilk önce külliye ve medrese mimarlığı'nın tarihsel gelişimleri araştırılmış ve kent dokusu içerisindeki yerleri belirlenmiştir. 16.yüzyıl medrese mimarisini Sanat Tarihi formasyonu ile ele alınıp, özellikleri saptanmıştır. Medreselerin dönem içindeki yerini belirlemek amacıyla 27 tane katalog hazırlanmıştır. Bu kataloglar İstanbul dışında çalışmanın güçlükleri nedeniyle, sadece İstanbul'da değişik semtlerde bulunan medreseleri kapsamaktadır. Medrese mimarisi ile ilgili kaynak çalışması yapıldıktan sonra, yapıların bulunduğu yerlerden çalışmalar yapılarak kataloglar yapılmış, katalogların ortaya koyduğu bilgi verimin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Bu inceleme sırasında medrese ile ilgili genel özelliklerin yanı sıra, dershanemescid,, hücreler, revak, avlu, hela ve eyvan gibi medreseyi oluşturan bölümler mekansal ve yapısal özellikleriyle tek tek ele alınmış; bu bölümlerle ilgili bazı çizimler yapılmıştır. Ölçü alınabilen yerlerin ışığında, 16.yy'daki Sinan dönemine ait medreselerin ve medreseyi oluşturan bölümlerin boyutları, duvar kalınlıkları, pencere ve kapı yükseklikleri, kullanılan sütun kesitleri, revak modülü, duvar örgü tekniği, döşeme kaplamaları ve hücrelerde kullanılan ocaklarla ilgili sayısal veriler elde edilmiştir. Ayrıca katalogda o dönem medreselerinde en fazla kullanılan plan tipleri, strüktürel yapı özellikleri, yapım teknikleri, kullanılan malzemeler, pencere düzenleri, saçak tipleri, baca tipleri ve bezeme özellikleriyle de ilgili bilgiler yer almaktadır.

Bu çalışmalara paralel olarak medreselerin İstanbul'un fiziksel gelişim süreci içinde önemli yerleri olan bazı semtlerdeki medreselerin günümüzdeki durumları araştırılmıştır. Külliyei oluşturan yapılar vaziyet planı ölçeğinde ele alınmış, mekansal ve yapısal özellikleri incelenmiştir.

2.OSMANLI EĞİTİMİ VE MEDRESELER

2.1.Osmanlı Eğitim Yapısı Medrese

Medreseler 11. yüzyıldan itibaren İslâm ilim hayatında büyük rol oynamış, birçok “âlim” yetiştirmiştir. Osmanlılarda eğitim ve öğretim, İslâm dünyasında olduğu gibi, büyük ölçüde medreselere dayanmaktaydı. Osmanlılar medreseyi yapı ve “tedrisat” bakımından geliştirmişlerdir.¹ Osmanlı İmparatorluğu’nun yapım eylemlerinin en yoğun olduğu 15. ve 16. yüzyıl, medreselerin de gelişme devridir. 16. yüzyılın sonlarında ise bu kurumlarda bir gerileme görülmektedir.²

İstanbul’da, başta padişahlar, sultanlar, vezirler, ilim adamları ve saray çevresinden kimseler birçok medrese yaptırmıştır. M. Kütükoğlu, İstanbul’un alınmasından 19. yüzyıla kadar 500’ü aşkın medresenin inşa edildiğinden büyük bir kısmının 19. yüzyıla dahi ulaşamamış olduğundan bahseder.³ 16. yüzyılın yapım eylemlerinin baş sorumlusu Mimar Sinan, İstanbul’da 56 medrese, 1 darü’t-tıb ve 7 darü-l kurra yapmıştır ve bunlardan ancak 28 medrese ile 4 darülkurra günümüze ulaşabilmiştir.⁴

2.2.Osmanlılarda Medrese Kurumu

Din, hukuk ve eğitimle ilgili birçok sözcük gibi Türkçe’ye Arapça’dan giren, öğrenmek, okumak, etüd, etmek anlamındaki “derase” kökünden gelen “medrese” sözcüğü, öğrencinin ilim öğrendiği yer anlamındadır. Genel olarak medrese, ilköğretim kurumları olan sıbyan mekteplerinin ötesinde eğitim veren orta ve yüksek eğitim kurumlarını ifade etmektedir.⁵ Medrese eğitimi, verilen bilgilerin kapsam ve düzeyine göre iki grupta toplanmaktadır:

¹ Mübahat S.Kütükoğlu; 1869’da Faal İstanbul Medreseleri, İ.Ü.

Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sy.7- 8, İstanbul 1976-1977, S.277.

² M.K. Özerin; ‘‘Eski Bir Rûznameye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri’’, Tarih Enstitüsü Dergisi, Sy.4-5, İstanbul 1974, S.263-266.

³ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 277-278.

⁴ Zeynep Ahunbay; ‘‘Medrese’’, İstanbul Ansiklopedisi, C.V, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, S.321.

⁵ Cahid Baltacı; XV,-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri, İstanbul 1976, S.55

2.2.1.Genel Medreseler

Sıbyan mektebinden sonraki eğitim basamağı olarak, köylere kadar yayılan genel medreselerin programlarında İslâm ile ilgili konuların yanında “ulum-ı dahile” olarak anılan dindışı bilimler de yer almaktaydı. Bu eğitim aşamasını tamamlayanlar müftü, müderris olabilmekteydi.

2.2.2.Uzmanlık Medreseleri

Özel programları olan “darülkurra”, “darülhadis” ve “darüşşifa” veya “darü’t-tıb” uzmanlık medreseleriydi. Darülkurrlara sıbyan mektebi ya da ona eşit düzeyde eğitim gördükten sonra devam edilirdi. Kurâezberletilen, kıraat ve maharici’l-huruf öğretilen bu kurumlar, imam, müezzin gibi din görevlileri yetiştirmekteydi.

Darülhadislere girebilmek için, genel medrese çıkışlı olmak, ya da eş düzeyde ön eğitim görmüş olmak gerekmektedir. Bu medreselerde hadis ile ilgili konularda derinleşmeye yönelik, üst düzeyde din eğitimi verilmekteydi.

Darü’t-tıblar Yerli ve yabancı hekimlerce yazılmış tıp kitaplarının okutulması şeklinde olan kuramsal eğitim, darüşşifadaki hastalar üzerinde yapılan uygulamayla desteklenmekteydi.⁶

2.3.Medresede Görev Alanlar

Medreselerin öğretim kadrosu genellikle müderris ve muid⁷ den oluşmaktaydı. Osmanlılarda medreseler, müderrisinin (öğretmen) aldığı ücrete göre, derecesine göre ve okutulan derse göre de derecelendirilmişti.⁸

⁶ B.k.z. (1), AHUNBAY, 320-321.

⁷ Görevi, müderrislerin anlattıkları dersleri öğrencilere tekrar etmek olan muidler, “danişmend” (öğrenci)lerin çalışkan olanlarının arasından seçiliyordu.

⁸ Medreseler okutulan derslere göre derecelendirilmişti. Bunlar ise a) derecesine göre (Hâric, Dâhil, Mûsıla, Sahn, Altmışlı, Süleymâniye, vb), b)okutulan derse göre (Hâşiye-i Tecrid, Miftâh, Telvîh, Mevâkif, Hidâye, Keşşâf, vb.) ya da c)müderrisin ücretine göre, olmak üzere üç açıdan adlandırılırdı. Bir medresede verilecek ders, yani derecesi vakfiyede belirtilen, müderrise ayrılan vazife (günlük akçe)’ye göre tesbit edilirdi. Kurucunun gücü ne olursa olsun, “Altmışlı Medrese” kurma hakkı sadece hükümdara aitti (B.k.z. (2), 266). Müderrislerin gündelik ücreti, 20-60 akçe arasında değişiyordu. Müderrisler ilk göreve 20’li medresede başlıyor, sonra sırasıyla 30’lu, 40’lı, 50’li ve 60’lı medreselere

Medreselerde, hafız-ı kütüb⁹ âbkeş, bevıab (kapıcı), ferraş (temizlikçi), kennas-ı hela, sirâci, noktacı, fâtihan, ihlashan, süpürgeci, muallim, kalfa, kayyım, muhafız, çöpçü, meremmetçi, abrıız gibi görevliler de görev almaktaydı¹⁰

2.4. Medresede Eğitim ve Öğretim Sistemi

M. Kütükoğlu'nun "1869'da Faal Medreseleri" adlı yazısında yer alan bir tabloda İstanbul medreseleri ele alınmış ve bu medreselerin nüfusu, medreselerde kaç "ders-i' amm"ın bulunduğu, her derse ne kadar öğrencinin katıldığı ve 1869'da hangi derslerin okutulduğuna dair bilgi verilmiştir.¹¹

Dönemin ruhunu kavrayabilmek ve belki bu sayede mimariye ilişkin ipucu edinmek yardımcı olabilir düşüncesinden yola çıkarak medrese yaşamına dair birkaç detay incelenmiştir. Öğrenciler hocanın etrafında bir halka oluşturur başarılı ve çalışkan olanlar ön taraflarda bulunurlardı. Öğrenim araç ve gereç olarak her öğrenci ders kitabının yanında bir de defter bulundururdu. Dersler imlâ, tahrir (yazı, kompozisyon), soru-cevap, ferdî ve grupla çalışma teknikleri ile tekrarlama ve konuların birlikte açıklanması yöntemiyle işlenirdi. Sabah namazından sonra başlayarak günde ortalama dört – beş ders yapılırdı. Dersler arasında teneffüs de verilirdi. Salı, Perşembe ve Cuma günleri derslere ara verilir ve bu günlerde pratik¹² eğitime de imkan sağlanırdı.¹³ Öğrencinin başarısı, yetenek artış hızı ve disiplin durumu dikkate alınarak değerlendirildi. Öğretim süresi birkaç ay ile üç yıl arasında değişmekteydi. Bu süre daha çok öğrencinin çalışkanlığına ve gerekli olan dersleri verme durumuna bağlı olup, bugünkü anlamda yıllara ve sınıflara göre

tayin ediliyorlardı. Her aşamada daha üst seviyede dersler okutuluyordu. Müderrisler, taşradaki medreselerde tecrübe kazandıktan ve olgunlaştıktan sonra, İstanbul medreselerinde görev alabiliyorlardı [B, Yedi Yıldız, 1989. Sinan'ın Yaptığı Eserlerin Sosyal ve Kültürel Açından Tahlili, VI. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde "Mimar Sinan ve Dönemi" Sempozyumu 5-8 Aralık 1988, s. 108, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.].

⁹ hafız-ı kütüb; medreselere vakfedilen kitapların ödünç verilmesi ve korunması ile ilgilenmekti. Ayrı kitaplığı olmayan medreselerde kitaplar derşhanenin dolaplarına konulurdu [B.k.z. (4), AHUNBAY, 321.].

¹⁰ B.k.z. (8), YEDİYILDIZ, 123.

¹¹ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 278-280

¹² Pratik eğitim, üç aylar denen Recep, Şa'bân ve Ramazan aylarında, öğrencilerin "cerre çıkıp", ülkenin her tarafına dağılarak, camilerde vaaz vermeleriyle ve öğütleriyle gerçekleşiyordu böylece teorik bilgilerinin uygulama (staj) şansını buluyor, bir yandan da halkı aydınlatmak suretiyle yaygın eğitime katkıda bulunurlardı.

¹³ Y. Sarıkaya; Medreseler ve Modernleşme, İstanbul 1997, S.40-41.

düzenlenmemiştir. Sınıf yerine ders geçme esas alınırda. Ders geçme ile paralel gerçekleşen değerlendirme işleminin somut ürünü temessük, icazetname gibi belgelerdir. Öngörülen dersleri okuyan ve gerekli sınavları başarı ile veren öğrencilere “temessük” denilen ve bir üst dereceli medreseye girmesini sağlayan bir mezuniyet belgesi verilirdi. Yüksek dereceli bir medreseyi başarı ile bitiren öğrenciye ise “icazetnâme”¹⁴ verilirdi. Dersler basitten ağıra doğru yürütülmekteydi. Dolayısıyla bir üst medreseye geçen öğrenci daha yüksek öğrenime başlamış oluyordu. Alt dereceli medreselerin öğrencileri “softa”, yüksek derecelilerin öğrencileri ise “danişmend” olurlardı.¹⁵

Medreselerde öğrenim görüp, mezuniyetten sonra hukuk, eğitim ve din sahalarının herhangi birinde göreve başlayanlar, “âlim” olarak adlandırılırdı. Medrese eğitiminin bütün basamaklarını bitiren kişi müderrislikten başlayarak, kadılığa, kazaskerliğe ve hatta şeyhülislamlığa kadar yükselebilmekteydi.¹⁶

2.5. Medreselerin Tarihsel Gelişimi

Din işlerine ve çeşitli teşkilatlara eleman yetiştiren medreselerin altı yüzyıllık tarihinde beş ayrı döneme ayrılmaktadır. Bunlar özetle;

-Kuruluş Devresi (Fatih Devri'ne kadar)

-Gelişim Devresi (Fatih Mehmet'in külliyesindeki Sahn ve Tetimmeler ile başlar.)

-Yükselme Devresi (Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'daki medreselerini teşkil eder.)

¹⁴ İcazetnâme : verilen bir icâzet (yetki, izin)'in yazılı kanıtıdır. Hukuk alanındaki kullanımı dışında şhadetnâme, diploma, ruhsatname, yeterlik belgesi gibi anlamlara gelmektedir

¹⁵ B.k.z. (13), SARIKAYA, 35

¹⁶ B.k.z. (13), SARIKAYA, 41

-17-18. Yüzyıllar arası (medreselerin çalışmaları sınırlı bir alana çekildiği gibi seviyesi düşmekte ve teşkilat ile düzenin bozulmasıyla bilim ve öğretim son derece gerilemiştir.)¹⁷

-20. Yüzyıl başları (medreseleri “ıslah etmek” için girişilen çabaları¹⁸ ve bunların sonuçsuz kalarak kapatılmasını içine almaktadır) şeklinde özetlenebilir.

2.6.Vakıf Sistemi

Osmanlı döneminden kalan dinî ve sosyal yapılar, mektepler, medreseler şahısların hayır eserleriydi. Bu eserlerin yapım ve işletmeleri vakıf sistemine dayanmaktaydı. Örneğin; vakıf yapıları olan medreselerde parasız öğrenim gören öğrenciler, yiyeceklerini imaretten sağlamakta ve günlük almaktaydılar.¹⁹ Vakıf, İslâm hukukunda sık sık rastlanan gelişmiş bir kurumdur. İslâm hukukuna göre bir kimsenin malını vakfetmesi ile o mal üzerindeki mülkiyet, ferdî mülkiyet olmaktan çıkıp Allah'ın mülkü haline gelmekteydi. “Hayra tahsis edilmiş vakıf” ve “çocuğa ve onların çocuklarına tahsis edilmiş vakıf olmak üzere iki çeşit vakıf bulunmaktaydı.²⁰ Devletin ilmiye teşkilâtı içerisinde yer alan medreseler de aslında devlet teşebbüsünün bir içtimaî yardım ve hayır işi olarak başta hükümdar, hükümdar soyu ve devlet adamları olmak üzere zengin kişilerce bir vakıf halinde kurulurdu. Medrese meydana çıkıp bir vakıfhane ile geliri gösterildikten sonra artık ilmiye teşkilatına bağlanır, kurulan vakıf idaresi mali işleri dışındakilere karışmazdı. Osmanlı

¹⁷ medreselerdeki eğitimin zamanla kısırlaşmasını sorgulayan Bahaeddin Yedi yıldız bunu müderrislerdeki araştırma zihniyetinin kaybolması, mevcutla yetinme alışkanlığı ve giderek bilginin donması ve birikimin azalması olarak açıklarken (bu tutum ve davranışın asıl sebepleri henüz incelenmemiş olmakla beraber) dikkatlerin daha çok öbür dünyaya yönelmesinden bahsetmektedir [30, s 109].

¹⁸ Osmanlı Devleti'nde II: Meşrutiyet'in ilanından sonra (1909) medreselerde başlatılan yenilik girişimleri kapsamında dini eğitimin yanı sıra sosyal ve fen derslerinin de okutulması kararı alınmıştır. Bu yeni uygulama doğrultusunda eğitimin bütünlük içinde yürütülebilmesi amacıyla bütün medreselerin tek bir medreseye bağlanması kararlaştırılarak uygulamaya İstanbul medreselerinden başlanmıştır. İslam hilafetinin merkezinde bulunması nedeniyle bu yeni medreseye “Darü'l-hilafeti'l-'aliyye Medresesi” adı verilmiştir. Yeni eğitim sisteminin uygulamasına geçilmeden önce, Darü'l-hilafeti'l-'aliyye Medresesi kapsamına alınacak olan, kullanıma uygun veya uygun hale getirilebilecek medreselerin belirlenmesi için 1914 Ağustosunda İstanbul medreseleri dolaşmış ve o günkü durumlarını belirten raporlar hazırlanmıştır [M.S.Kütükoğlu, 1978. Dârü'l-Hilâfeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri, İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi, C:VII, cüz:1-2, s.1,2, İstanbul].

¹⁹ B.k.z. (4), AHUNBAY, 321.

²⁰ B.k.z. (2), ÖZERGİN, 264

devletinde vakıfların denetimi “Evkaf-ı Hümayun” nezaretine aitti. 1924’de bu denetim “Şeriye ve Evkaf Vekaleti”ne verilmiştir. Cumhuriyet’ten sonra 1935’de çıkarılan vakıflar kanunu, eski vakıfların durumunu düzenlemiştir. Bu kanun Medenî Kanun’un düzenlemesinden önceki vakıfları “mülhak” ve “mazbut” olmak üzere iki sınıfta toplamıştır. Mazbut vakıfların denetimi, Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne, mülhak vakıfların yönetimi de mütevellilerine bırakılmıştır. İsviçre Medeni Kanunu’nun kabul edilmesi ile birlikte vakıf kavramı yanında vakıfları düzenlemek üzere farklı hükümler söz konusu olmuştur.

Asıl konumuz olan “koruma” ile ilgili olarak inceleyecek olursak; “Vakıf” kurumu, yapı ve yapı gruplarının oluşmasında olduğu kadar, vakıf yapılarının bakımı ve onarımlarının yapılarak sürekliliklerinin sağlanmasında en önemli öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Vakfın oluşması ve yaşatılması için gerekli parasal kaynakları bulan ve sürekli işler halde tutan düzenlemelerin yer aldığı fıkıh hükümleri, vakıf yapılarının onarımı konusunda da aynı özeni göstermekteydi. Vakfiyelerde izlendiği gibi, onarım giderleri o yapı ya da yapı grubu için öngörülen tüm giderlerden önce gelmekteydi.²¹

2.7. Medreselerin Günümüz İçin Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi medreseler, Atatürk’ün eğitim ve kültür alanındaki inkılâp hareketleri çerçevesinde, Tevhid-i tedrisat (Öğrenimin Birleştirilmesi) Kanunu’nun kabulünden (1924) kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Sistem olarak yaşamayan medreseler, fiziksel varlıkları ile sayıları azalarak günümüze ulaşmıştır. Medrese yapıları geçmiş kültürün somutlaşmış anlatımıdır. Mimarlık tarihi için olduğu kadar eski eğitim sisteminin görgü tanıkları olarak tarihî belge niteliği taşıyan bu değerli anıtların, özgün hallerini yitirmeden onarılıp korunması ve yeni işlevleri ile zamanımıza katılmaları günümüz mimarlığının bir meselesidir. Bütün bunlar gerçekleştirilirken dünyaca kabul görmüş restorasyon ilkelerine sadık kalınmalıdır. Zamana ayak uydurmak adına yapıların özgün niteliklerinden ödün vermenin sözkonusu olamayacağı ve işlevin, sadece korumayı destekleyici bir araç olduğu

²¹ E.Madran; 16.Yüzyılda Osmanlı devletinde Restorasyon Etkinlikleri, Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri 24-27 Ekim 1988, Ankara 1989, S.127.

unutulmamalıdır. İnşa edildiklerinde maddî kaynağı olan “akar”ları ile birlikte kurulan medreseler için – bir bakıma tarihten model olarak – bu defa yeni işlevi, yapının yaşamasına destek sağlayacak olan “akar”ı gibi düşünölmeli, anıtın aşamının sürekliliğine hizmet etmelidir.

3.KAYNAKLARDAN BİLİNER GÜNÜMÜZE ULAŞMAYAN MEDRESELER

Bugüne ulaşmayan medreseler hakkındaki bilgilerimiz çok sınırlıdır. İstanbul'un Suriçi bölgesindeki yapılardan 19.yüzyılın ikinci yarısına kadar kalabilmiş olanlar, E.H.Ayverdi tarafından yayınlanan 19.Asırda İstanbul Haritası'nda konumları ve genel yerleşme planlarıyla gösterilmiştir. Bunlardan çok azına ait fotoğraflık belge bulunmaktadır. Yok olan diğer medreselerle ilgili olarak adlarından başka bilgi edinememekteyiz. Bu medreselere kaynak olarak Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin olarak gösterilmiştir.²²

Mustafa Ağa Medresesi (İstanbul): Banisi, Saray Ağası Mustafa Ağa'dır. Medrese, Sirkeci'de Karaki Hüseyin Efendi Camii karşısında ve Aydın-Zade Tekkesi yanındaymış. 999/ 1590-91 tarihinde yapılmıştır. Bugün yerinde binalar bulunmaktadır.²³

Nişancı Mehmed Bey Medresesi (İstanbul): Banisi, Eğri Abdi-Zade Mehmed Bey'dir. İstanbul'un Altı Mermer Senti'nde bulunan medrese, Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Banisinin vefat tarihi 974/ 1566 olduğuna göre, medrese bu tarihten önce yapılmış olmalıdır. Bugün mevcut değildir.²⁴

Piyale Paşa Medresesi (İstanbul): Banisi Kaptan Piyale Paşa'dır. Piyale Paşa, Mimar Sinan'a Kasım Paşa Kozlu Dere'de cami, medrese, mekteb, tekke, hamam, sebil ve çarşıdan oluşan bir külliye yaptırmıştır. İnşaat 981/ 1573 tarihinde bitmiştir. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre 40 hücreli olan medrese, bugün mevcut değildir.²⁵

Yusuf Paşa Medresesi (İstanbul): Banisi, III.Murad devri vezirlerinden Payzen Yusuf Paşa'dır. Medresenin yeri bilinmemektedir.²⁶

²² B.k.z. (4), AHUNBAY, 241

²³ B.k.z. (5), BALTACI, 574

²⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 575

²⁵ B.k.z. (5), BALTACI, 575

²⁶ B.k.z. (5), BALTACI, 464

Defterdar İbrahim Paşa (İstanbul-Fatih), 1542-44, Çeşmede Malulzade (İstanbul-Fatih), 1582 medreseleri günümüze ulaşmayan medreseler arasındadır.

4.OSMANLI EĞİTİM HAYATINDA MEDRESELERİN YERİ

4.1-16.Yüzyıl Medreselerine Genel Bakış

Arapçada “derase” kökünden gelen “medrese” sözcüğü öğrencinin öğrendiği yer anlamına gelip genel olarak sıbyan mekteplerinin ötesinde eğitim veren orta ve yüksek eğitim kurumlarını ifade etmektedir.²⁷

Batı Türklerinin medeniyet tarihinde dikkate değer yeri bulunan bu kuruluş, altı yüzyıllık tarihi boyunca yüzlerce yapısıyla başta öğretim görevi olmak üzere, bilimsel çalışmalar ve din işleri ile birlikte Adliye ve Mülkiye gibi çeşitli teşkilatlara da eleman yetiştirme yolunda büyük hizmet görmüştür. Bu nedenle bütün İslam dünyasında olduğu gibi Osmanlılarda da eğitim ^{ve} öğretim genel olarak medreselere dayanmaktaydı.²⁸ Osmanlı devletinin kuruluşu ile birlikte eğitim ve öğretim konularına da önem verilerek Selçuklu dönemi örnekleri temel olmak üzere yeni medreseler açılmıştır. İlk dönem Osmanlı medreseleri daha önce Amasya, Konya, Kayseri, Karaman ve Aksaray gibi Anadolu şehirlerinde başladığı görülen eğitim faaliyetinin devamı kabul edilebilirse de, bu faaliyet yabancı ülkelerden gelen alimler ile onların öğrencisi olan ya da eğitimlerini benzer İslam ülkelerinde tamamlayan kimseler tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁹

Günümüze ulaşan ilk Osmanlı medresesi İznik’te 1331 tarihinde Orhan Gazi tarafından kurulmuştur.³⁰ Orhan Gazi İznik’i fethettikten hemen sonra, şehirdeki kiliselerden birini medreseye dönüştürmüştür. Aşık Paşazade tarihi bu kilisenin Yenişehir kapısı yanında olduğunu kaydetmektedir.³¹ Bu medrese daha sonra aynı şehirde Süleyman Paşa’nın kurduğu medreseden ayırt edilmek için “İznik Orhaniyesi” adı ile anılmış ve döneminin önemli kurumlarından sayılmıştır. Ancak İznik’in XVI.yüzyılda Osmanlı devletinin en önemli ilim merkezi olma özelliğinin Bursa’ya geçişi ile ; bu şehirde de Orhan Gazi, Murat Hüdavendigar, Yıldırım

²⁷ B.k.z. (5), BALTACI, 55.

²⁸ B.k.z. (2), ÖZERGİN, 264.

²⁹ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 5

³⁰ M.C.Baysun; “Mescid Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, S.71

³¹ A.g.m., 71

Beyazıd, Çelebi Mehmed ve II.Murad'ın yaptırdıkları medreselerde eğitim teşkilatı geliştirilmiştir.³²

Orhan Gazi'nin Bursa'da kiliseden dönüştürdüğü Manastır medresesi ile 1335'te inşa ettirdiği diğer medrese, Murad Hüdavendigârın 1365-1366'da Çekirge'de inşa ettirdiği medrese, Yıldırım Beyazıd'ın 1388'de Ulu Camii yanında yaptırdığı medrese ve Bursa'da yaptırdığı medreseler, Çelebi Mehmed'in 1418-1419'da Yeşil Camii yanında yaptırdığı medrese, İznik medreselerini ikinci plana düşüren Bursa medreselerinin en önemlilerini oluşturmaktadır. Bursa medreselerinin önemi de, II.Murad'ın 1436 tarihinde Edirne'de Darü-l Hadis ve 1447-1447'de Bursa'da inşa ettirdiği Muradiye Medresesi de önemli eserlerdendir.³³

İstanbul'un fethinden sonra II.Mehmed eğitim ve öğretim konularına önem vererek şehirdeki 8 kiliseyi medrese haline getirmiş ve buralara müderris atamıştır. İlk medreseler Zeyrek ve Ayasofya Medreseleridir. Zeyrek Medresesi adını ilk müderris Molla Zeyrek'ten almıştır. Bir dönem Zeyrek Medresesinde öğrencilerin kullandığı 40 hücrenin bulunduğu bilinmektedir. Ayasofya Medresesi ise ilk müderrisi Molla Hüsrev olan ve Ali Kuşçu tarafından da ders verilen bir kurum olarak Semaniye (Sahn-ı Seman) medreseleri yapılıncaya dek İstanbul'un en önemli medresesi olmuş, daha sonra da önemini yitirmemiş bir medresedir.³⁴

Osmanlı medreselerinin gelişiminde en önemli hareketlerden biri Fatih Sultan Mehmed'in Veziri Mahmut Paşa'yı görevlendirerek "medaris-i semaniye'yi (Sahn-ı Seman) kurdurmuş olmasıdır. İstanbul'da kendi ismini taşıyan Fatih Camiinin kuzey ve güney yönünde Karadeniz ve Akdeniz isimli, birer dershaneli 8 medrese daha yapılmıştır.³⁵

Medrese teşkilatının gelişiminde en önemli adım Kanuni Sultan Süleyman tarafından Süleymaniye Medreseleri'nin kurulması olmuştur. Ordunun doktor, cerrah

³² A.g.m., 72.

³³ A.g.m., 72.

³⁴ A.g.m., 72.

³⁵ A.g.m., 73.

ve mühendis ihtiyacını göz önünde tutan Kanuni, İstanbul'daki Süleymaniye Camii yanında bir tıp medresesi, bir darüşşifa, dört medrese, bir darülhadis ve bir tetimme (hazırlık okulu) kurmuştur.³⁶

Osmanlı medreselerinde Tefsir, Hadis, Kelam, Fıkıh, Mantık, Dilbilim, Edebiyat (Meani, Belagat vb.), yabancı dil, Matematik, Tıp, Hey'et şeklinde ana hatlarıyla sıralanabilecek derslerden sadece medresinin dahil bulunduğu dereceye ait bölümler okutulurdu. Bir medreseye devam süresi, sonunda başarı gösterip temessüh (başarı belgesi) almak koşuluyla birkaç ay ile üç yıl arasında değişmekteydi. Dersler basitten zora doğru yürütüldüğünde, öğrenci bir üst medreseye geçtikçe daha yüksek bir öğrenime başlamaktaydı. Bu açıdan medreseler okutulan derslere göre derecelendirilmişti. Bunlar derecelerine göre Haric, Dahil, Musıla, Sahn, Altmışlı, Süleymaniye veya okutulan derslere göre Hasiye-i Tecrid, Miftah, Telvih, Mevakif, Hidaye, Keşşaf veya müderrisinin maaşına bağlı olarak Yirmili, Yirmibeşli, Otuzlu şeklinde adlandırılırdı. Bir medresede verilecek ders, diğer deyimle onun derecesi kurucusunun vakfiyede müderrise ayırdığı vazifeye (günlük akçeye) göre tespit edilirdi. Bununla birlikte kurucusunun gücü ne olursa olsun altmışlı medrese kurma hakkı yalnız padişahlara verilmişti.³⁷

Osmanlı medreselerinin geçirdiği bu gelişim esnasında Haric, Dahil ve altmışlı medreseler İbtida ve Hareket adı ile ikiye ayrılmış, Süleymaniye Külliyesi'ne de 5 medreseden oluşan önce "havamis" sonra "hamise" denilen ve 4 Süleymaniye ile Musile-i Süleymaniye arasına konulan yeni bir derece ilave edilmiştir. Bu şekilde yenilenen Osmanlı Medreseleri 12 dereceye ayrılmıştır.³⁸

Bunlar:

-İbtida-i haric

-Hareket-i haric

-İbtida-i dahil

³⁶ A.g.m. , 74.

³⁷ B.k.z. (2), ÖZERGİN, 265.

³⁸ B.k.z. (2), ÖZERGİN, 265.

- Hareket-i dahil
- Musile-i sahn
- Sahn-ı seman
- İptida-i altmışlı
- Musile-i süleymaniye
- Havamis-i süleymaniye
- Hamise-i süleymaniye
- Süleymaniye
- Darülhadis

İstanbul medreseleri için geçerli olan bu dereceler Bursa ve Edirne için de geçerliydi.

Öğrenci yetiştirmeleri açısından medreselere kaynak olan sıbyan mektepleri de Osmanlı eğitim ve öğretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Vakfiyelerde bu mekteplere “Daru’t-ta’lim”, “Muallimhane”, “Mektep” ve “Mektephane” isimleri de verilmiştir. Sıbyan mekteplerinin Osmanlı devletinde hemen hemen her köyde bulunması ve Avrupa ülkeleriyle eşdeğer bir eğitim faaliyeti içerisinde oluşuyla birlikte, bunlara cami ve mescidlerde yapılan ilk eğitim öğretim faaliyetleri de eklenince Osmanlılarda yaygın bir eğitim ve öğretim anlayışının hakim olduğu görülmektedir.³⁹

Ancak hiç kuşkusuz Osmanlı eğitim teşkilatı içinde en düzenli ve yüksek seviyede eğitim ve öğretimin gerçekleşmesini sağlayan kurumlar medreselerdir. Osmanlılarda ilim adamları sınıfı buradan yetiştiği gibi kadılık, müderrislik, cami hizmetleri, katiplik ve benzeri alanlar da burada yetişen kimselerce doldurulurdu.⁴⁰

Osmanlı medreselerinin sayısını kesin olarak bilmek güç olsa da tespit edilebilenler 500’e yaklaşmakta, tapu ve evkaf kayıtları incelendiğinde

³⁹ B.k.z. (5), BALTACI, 49.

⁴⁰ B.k.z. (5), BALTACI, 49.

Osmanlılardan önce yapılmış ancak aynı amaçlarla kullanılanlar ile birlikte 1000'e yaklaştığı tahmin edilmektedir.⁴¹

XV-XVI.yy'lar medreselerin en iyi devri olduğu halde XVI.yy'ın sonu medreselerin gerilediği dönem olmuştur. Yönetim XVIII.yy sonunda medreselerdeki çöküş ile doğan eğitimi nitelikli kılma ihtiyacını kısmen olsun gidermek için "mühendishane" ve "tıbbiye" gibi okullar açtırırken, diğer yandan da medreseleri tekrar eski düzenine kavuşturmayı istemiştir. Bu amaçla ilk ciddi çalışma 1914 yılında "İslah-ı Medaris Nizamnamesi" ile verilmeye çalışıldıysa da medrese teşkilatı en sonunda Büyük Millet Meclisi'nin 1924 tarihli kanunu ile sona erdirilerek tarihe karışmıştır.⁴²

Kendinden önceki İslam medreselerinde olduğu gibi Osmanlı medreseleri de amaç ve hizmetleri açısından farklılık göstermektedir. Cahid Baltacı, bunları 2 gruba ayırarak incelemiştir.⁴³

4.2.Genel Medreseler

Köylere kadar yayılmış bu medreseler genel olarak müderris ve müftü yetiştirmek amacıyla kurulmuşlardır. Hem islami hem de İslamiyete dışarıdan bilimler belli oranda okutulmuştur.

4.3.Uzmanlık Medreseleri

Uzmanlık gerektiren İslami ya da diğer bilimleri farklı yöntem ve programlarla öğretmeyi hedefleyen medreselerdir.⁴⁴ Osmanlılardan önce Selçuklularda da görülen bu tür medreseler 3 grupta toplanabilmektedir.⁴⁵

⁴¹ B.k.z. (5), BALTACI, 50.

⁴² B.k.z. (5), BALTACI, 50.

⁴³ B.k.z. (5), BALTACI, 50.

⁴⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 50.

⁴⁵ B.k.z. (5), BALTACI, 50.

4.3.1.Darü-l Hadis Medreseleri

Özellikle Hz.Muhammed'in söz, fiil ve tasvirlerinden meydana gelen hadislerin öğretildiği yerlerdir. İlk darü-l hadis, I.Murad döneminde İznik'te inşa ettirilmiştir. Daha sonra II.Murad tarafından Edirne'de bir tane yaptırılmıştır. Burada öğrenci olabilmek için genel medreselerden mezun olmak ya da yeterli düzeyde eğitim görmüş olmak gerekliydi. Darü-l hadislerin de medrese sistemi içerisinde genel medreseler gibi çeşitli seviye ve dereceleri bulunmaktadır.⁴⁶

4.3.2.Tıp Medreseleri ve Darüşşifalar

Darü-t tıplar, İslam dünyasında daha önce kurulmuş olan daruşşifalar ve özellikle Selçuklu darüşşifaları örnek alınarak kurulmuşlardır. Süleymaniye Tıp medresesinin kurulması ise darüşşifaların gelişiminde önemli bir adım kabul edilmektedir.⁴⁷

4.3.3.Darü-l kura Medreseleri

Genellikle cami içlerinde ya da çevrelerinde kurulan darü-l kuralar, Kur'an-ı Kerim üzerine eğitim vererek cami hizmetlileri yetiştirirlerdi.⁴⁸ Sıbyan mektebi veya aynı seviyedeki bir eğitim kurumunu bitiren öğrenciler önce bir darü-l kurra'yı bitirir daha sonra yüksek seviyede olana devam ederdi.⁴⁹

⁴⁶ B.k.z. (5), BALTACI, 51.

⁴⁷ B.k.z. (5), BALTACI, 52.

⁴⁸ B.k.z. (5), BALTACI, 53.

⁴⁹ B.k.z. (5), BALTACI, 53.

5.İSTANBUL'DAKİ 16.YÜZYIL MİMAR SİNAN DÖNEMİ MEDRESELERİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

5.1.Arazi Eğiminin Kullanım Biçimi

Mimar Sinan düz ya da eğimli arsalar üzerinde medreseler tasarlayıp uygulamıştır. Katalogda incelenen medreselerden Şehzade Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Sinan Paşa, Hadım İbrahim Paşa, Eyüp Sokollu, Şemsi Ahmed Paşa, Mehmed Ağa ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri düz araziye uygulanan medreselerdir. Haseki Hürrem Sultan, Rüstem Paşa, ve Kara Ahmed Paşa Medreseleri ise eğimli arazilere uygulanan medreselerdir.

Mimar Sinan çok eğimli arazileri ise farklı şekillerde kullanmıştır. Süleymaniye Evvel-Sani, Süleymaniye Tıp, Süleymaniye Darülhadis ve Kadırga Sokollu Medreseleri'nde tek katlı bodrum veya tonozlu bir alt yapıyla iki üçtaki yükseklik farkı dengelenmiştir.

Üsküdar Mihrimah Sultan, Edirnekapi Mihrimah Sultan ve Atik Valide Sultan Medreseleri'nde ise alt yapı-tam bir kat oluşturacak şekilde yüksek tutulmuştur. Süleymaniye Salis-Rabi Medreseleri'nde yüksek tutulan alt yapıya ek olarak araziye kademeli olarak yerleşilmiştir. Zal Mahmud Paşa Tahtani ve Fevkani Medreseleri'nde ise iki ayrı düzleme yerleşmiş bir düzen görülmektedir.⁵⁰ Sinan ayrıca Atik Valide Sultan ve Kadırga Sokollu Medreseleri'nde özel bir ayrıntı olarak avlu ve yol kotunu dengelemek için dershane altında tonozlu bir geçit uygulamıştır.

5.2.Konumlanma Özellikleri

Medreselerde kibleye yönelme zorunluluğu olmadığı için yerleşmede arsanın konumu ve boyutları, yani geometrisi önem kazanmaktadır. Külliye'deki yapıların birbirleri ile ilişkileri açısından bakıldığında medresenin ve caminin yerleşiminde farklı doğrultular görülür. Külliye içinde yer alan ve camiden bağımsız olarak tasarlanan medreselerde iki farklı konumlanma izleyebiliriz. Şehzade Mehmed,

⁵⁰ Zeynep Ahunbay; "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları", Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, İstanbul 1989, S:266

Süleymaniye Evvel-Sani, Süleymaniye Salis-Rabi, Süleymaniye Tıp, Zal Mahmud Paşa Tahtani ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri camiye paralel bir yerleşme gösterirlerken; Haseki Hürrem Sultan, Üsküdar Mihrimah Sultan, Şemsi Ahmed Paşa, Atik Valide Sultan ve Süleymaniye Darülhadis Medreseleri'nin camiyle farklı yönlerde, 90 derece dışında bir açı yapacak şekilde konumlandıkları dikkati çekmektedir.

5.3.Planlama Özellikleri

İşlevsel nedenler, medreselerin başka yapılarla birlikte olmalarını gerektirmemektedir. Mimar Sinan dönemi medreselerine bakıldığında Osmanlı dönemi uygulamalarında da görüldüğü gibi iki türde medrese örneği ile karşılaşılmaktadır.⁵¹ Bunlardan biri “Külliye içinde yer alan medreseler”, diğeri ise “bağımsız medreseler”dir.

Külliye içinde yer alan medreseler ya camiyle ortak bir avluyu paylaşırlar ya da camiden bağımsız ayrı bir avlunun çevresinde yer alırlar. Camiyle ortak avlulu medrese tipinin Osmanlı Mimarlığına girişi Sinan'dan çok önce İnegöl İshak Paşa Külliyesi'nde (1482) görülmektedir.⁵² Mimar Sinan bu tipin ilk örneğini Beşiktaş'taki Sinan Paşa Medresesi'nde vermiştir. Katalogda incelenen medrese örnekleri arasında yer alan Hadım İbrahim Paşa, Kara Ahmed Paşa, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Kadırga Sokollu, Şemsi Ahmed Paşa ve Zal Mahmud Paşa Fevkanî Medreseleri camiyle ortak avluyu paylaşan diğere medreselerdir. Ayrıca 1570 tarihli Lüleburgaz Sokollu Medresesi'de bu tip arasında yer almaktadır. Sinan'ın yapmış olduğu ilk medrese olan Haseki Hürrem Sultan Medresesi ile başlayan başlayan camiden ayrı bir avlu çevresinde gelişen medrese tipi Halep Hüsrev Paşa, Şehzade Mehmed, Üsküdar Mihrimah Sultan, Süleymaniye Evvel-Sani, Süleymaniye Tıp, Süleymaniye Darulhadis, Süleymaniye Salis-Rabi, Eyüp Sokollu, Atik Valide Sultan ve Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi ile devam etmiş; Kılıç Ali Paşa Medresesi ile son bulmuştur.

⁵¹ A.g.m. , 266.

⁵² A.g.m. , 267

Sinan bağımsız medrese tipini az kullanmıştır. Diyarbakır Ali Paşa, Yavuz Sultan Selim, Rüstem Paşa, Semiz Ali Paşa, Cafer Ağa, Mehmed Ağa ve bugün harap durumda olan Nişancı Mehmed Bey ile Kepenekçi Hoca Sinan Medreseleri bağımsız yapılmış medreselerdir.

Bu medreselerden Eyüp Sokollu ve Zal Mahmud Paşa Tahtani Medreseleri farklı bir özellik göstermektedirler. Bu iki medrese türbe ve medresinin yan yana geldiği iki medrese örneğidir. Anadolu Selçuklu Mimarlığında çok kullanılan birlikteliği Sinan, XVI.yy'da yeniden canlandırmıştır.⁵³

Katalogda incelenen medrese örneklerinin %52'si ise külliye içinde camiden ayrı bir avlu çevresinde tasarlanmışlardır.

Medreselerin külliye içinde ya da bağımsız olarak tasarlanmış olmaları plan tiplerini etkilememektedir. Plan tiplerini etkileyen asıl faktör hücrelerin diziliş biçimleridir. Mimar Sinan Osmanlı Mimarlığı'nın XVI.yy'a kadar geliştirdiği plan tiplerinin tümünü kullanmış, bazılarını ise geliştirip uygulamıştır. Sinan'ın kullanmış olduğu medrese tiplerini hücre dizilişlerine göre altı bölümde toplamak mümkündür.⁵⁴ Hücrelerin U şeklinde dizildiği plan düzenini ise biz eşit kollu U ve bir kolu kısa U olmak üzere iki bölümde inceleyebiliriz.

Tek sıra hücre dizisinden oluşan plan tipi: Katalogda incelenen medreseler içinde Süleymaniye Tıp ve Süleymaniye Darülhadis Medreseleri bu tip içinde yer almaktadır. Her iki medresede de avlu revağı tek yöndedir. Süleymaniye Darülhadisi'nde dersane hücrelerin bir ucundadır. Süleymaniye Tıp Medresesi'nin ise dershanesi yoktur.

İki sıra hücre dizisinden oluşan plan tipi: Bu plan tipinde hücreler karşılıklı iki sıra halinde dizilmişlerdir; avlu revağı ise iki, üç ve dört yönde olabilmektedir. Diyarbakır Ali Paşa Medresesi avlu revağı iki yönde olan iki hücre dizisinden oluşmaktadır. Katalogda incelenen medreseler içinde bulunan Hadım İbrahim Paşa,

⁵³ A.g.m. , 267.

⁵⁴ A.g.m. , 268.

Edirnekapı Mihrimah Sultan ve Eyüb Sokollu Medreseleri bu plan tipi arasında yer almaktadır. Hadım İbrahim Paşa Medresesi'nde avlu revağı üç yönde iken Edirnekapı Mihrimah Sultan ve Eyüb Sokollu Medreseleri'nde revak dört yöndedir.

Hücrelerin L oluşturacak şekilde dizildikleri plan tipi: Katalogda incelenen medreseler içinde bulunan Şemsi Ahmed Paşa, Zal Mahmud Paşa Tahtani Medreseleri bu plan tipi arasında yer almaktadırlar. Bu medreselerde avlu revağı iki yöndedir ve dersane farklı konumlarda olabilmektedir. Şemsi Ahmed Paşa ve Zal Mahmud Paşa Tahtani Medreseleri'nde dersane hücre dizilerinin arasında yer almaktadır.⁵⁵

Hücrelerin eşit kollu U şeklinde dizildikleri plan tipi: Katalogda incelenen medreseler içinde Mimar Sinan'ın en çok kullandığı plan tipinin hücrelerin eşit kollu U oluşturacak biçimde dizildiği tip olduğunu görüyoruz. Bu plan tipinde de avlu revağı üç ve dört yönde olmaktadır. Haseki Hürrem Sultan, Şehzade Mehmed, Üsküdar Mihrimah Sultan, Süleymaniye Evvel-Sani, Süleymaniye Salis-Rabi, Sinan Paşa, Kara Ahmed Paşa, Kadirga Sokollu, Yavuz Sultan Selim, ve Zal Mahmud Paşa Fevkani Medreseleri bu tip arasında yer almaktadırlar. Bu medreselerden sadece Yavuz Sultan Selim, Süleymaniye Salis-Rabi ve Zal Mahmud Paşa Fevkani Medreseleri'nde avlu revağı üç yöndedir.

Bu plan tipinde dershanenin hücrelerle olan konumunda farklı olabilmektedir.⁵⁶ Sinan Paşa Medresesi'nde dersane yoktur, Yavuz Sultan Selim ve Süleymaniye Salis-Rabi Medreseleri'nde ise dersane U'nun açık olan kısmındadır. Dershanenin U'nun simetri eksenini üzerinde olduğu medreseler Haseki Hürrem Sultan, Üsküdar Mihrimah Sultan, Süleymaniye Evvel-Sani, Kadirga Sokollu, Kara Ahmed Paşa Medreseleri'dir. Şehzade Mehmed ve Zal Mahmud Paşa Fevkani Medreseleri'nde ise dersane U'nun kollarından birinin üzerindedir.

Hücrelerin bir kolu kısa U şeklinde dizildikleri plan tipi: Katalogda incelenen medreseler içinde avlu revağı üç yönde olan Atik Valide Sultan Medresesi bu tip

⁵⁵ A.g.m. , 269.

⁵⁶ A.g.m. , 269.

arsında yer almaktadır. Atik Valide Sultan Medresesi'nde derslane U'nun simetri eksenini üzerinde konumlanmaktadır.

Hücrelerin dört yönlü dizildikleri plan tipi: Avlu revağını dört yönde çevreleyen hücrelerden oluşan bu plan tipine katalogda yer alan Mehmed Ağa ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde rastlamaktayız. Derslane avlunun uzun eksenini üzerinde yer almaktadır.

Sekizgen plan tipi: Hücrelerin sekizgen planlı bir avlu çevresinde dizildikleri plan tipini Mimar Sinan katalogda incelenen medreseler içinde sadece Rüstem Paşa Medresesi'nde uygulamıştır. Osmanlılar bu plan tipinin ilk örneğini Amasya Kapıağası Medresesi'nde (1488) denemişlerdir.⁵⁷

Katalogda incelenen 27 medresenin %7.5'i tek sıra dizisinden, %11'i iki sıra hücre dizisinden, %15'i L şeklindeki hücre dizisinden, %48'i eşit kollu U şeklindeki hücre dizisinden, %7.5'i bir kolu kısa U şeklindeki hücre dizisinden, %7.5'i hücrelerin dört yönlü dizildikleri hücre dizisinden ve %3.5'i ise hücreleri sekizgen oluşturacak şekilde dizildikleri plan tipinden oluşmaktadır.

5.4.Plan Elemanları

5.4.1.Derslane / Mescid

Medrese elemanlarından biri olmasına rağmen derslanenin olmadığı medreselere de rastlanmaktadır. Katalogda incelenen medreseler içinde yer alan Süleymaniye Tıp, Sinan Paşa ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Medreseleri'nin derslaneleri yoktur. Genellikle kare planlı olan derslane boyutları ise her medreseye göre farklılık göstermektedir. Eyüb Sokollu Medresesi 9.15x9.15 m iç boyutlarıyla en büyük derslaneye sahiptir.⁵⁸ Katalog içinde incelenen diğer medreseler içinde en çok kullanılan derslane iç boyutları ise 6x6 m ve 7.70x7.70 m arasında toplanmaktadır. Dikdörtgen planlı tek derslane ise 7x10 m boyutlarıyla Süleymaniye Evvel-Sani medreseleri'nde ise kare planlı derslaneye bir cumba eklenmiştir.

⁵⁷ A.g.m. , 270.

⁵⁸ A.g.m. , 267.

5.4.2.Hücreler

Hücre sayısı ve boyutları medresenin önemine ve kalacak öğrenci sayısına göre değişmektedir.⁵⁹ Katalogda incelenen medreseler içinde en fazla hücre sayısına Rüstem Paşa'da rastlanmaktadır. Bu medresede hücre sayısı 22'dir. Bu değer dışında rastlanan hücre sayıları 10-20 arasında değişmektedir. Katalogda incelenen medreseler içinde 5 medresede görülen 14 hücre sayısı en fazla kullanılandır. Köşe hücre sayısı ise 1-4 arasında değişmektedir. En çok kullanılan köşe hücre sayısı 2'dir.Kılıç Ali Paşa Medresesi ise 4 köşe hücrelerine sahip tek medresedir.

Genellikle kare planlı olan hücre iç boyutları ise Şemsi Ahmet Paşa Medresesi'nde görülen 2.90 x 2.90 m ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi'nde görülen 3.80 x 3.80 m değerleri arasında değişmektedir. En fazla yoğunlaşma ise 3.20 x3.20 m ve 3.30 x 3.30 m boyutlarında görülmektedir.Köşe hücreler dikdörtgen planlı da olabilmektedirler.Katalogda incelenen medreseler içinde Yavuz Sultan Selim,Sinan Paşa ,Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde dikdörtgen planlı köşe hücrelere rastlanmıştır.En büyük köşe hücre 5x5.30 m iç boyutlarında Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi'nde görülmektedir.

5.4.3.Eyvan

Hücreler arasında yer alan eyvanlar her medresede görülmemektedir. Katalogda incelenen medreseler içinde Şehzade Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Rüstem Paşa, Süleymaniye Evvel-Sani, Sinan Paşa, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Eyüp Sokollu Zal Mahmud Paşa Tahtani Atik Valide Sultan Medreseleri'ned eyvan vardır. Mehmed Ağa ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde ise eyvan, sadece giriş eyvanı olarak kullanılmıştır.

Eyvan adetleri 1-5 arasında değişmektedir. Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'nde biri giriş eyvanı olmak üzere toplam 4 adet, Rüstem Paşa Medresesi'nde de biri giriş eyvanı olmak üzere toplam 5 adet eyvan vardır. Sinan Paşa ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Medreseleri'nde eyvan adedi 2 dir. Eyüp

⁵⁹ A.g.m. , 267.

Sokollu Medresesi'nde ise ikisi giriş eyvanı olmak üzere üç aded eyvan bulunmaktadır.

Genellikle dikdörtgen planlı olan eyvan boyutları her medreseye göre farklılık göstermektedir. Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi'nde eyvan boyutu 3.30x7.80 m, Sinan Paşa Medresesi'nde 4.65x6.40 m, Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi'nde 3.80x4.70 m, Rüstem Paşa Medresesi'nde 3.85x4.50 m, Yavuz Sultan Selim Medresesi'nde 3.50x4.50 m, Şehzade Mehmed Medresesi'nde 4x4.55 m, Eyüp Sokollu Medresesi'nde ise 3.35x4.10 m'dir.

5.4.4-Revak

Dershane ve hücre önlerinde revak kullanımı yaygın olmakla birlikte, bazı medreselerde revaksız uygulamalara da rastlanmaktadır. Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi'nde batı yönündeki hücrelerin önü sıkışıklık yaratılmamak amacıyla revaksız olarak yapılmıştır.⁶⁰ Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'nde ise dershane önü revaksız olarak tasarlanmıştır. Yavuz Sultan Selim Medresesi'nde hücrelerden ayrı olarak tasarlanan dershane önü sütunlarla taşınan geniş saçaklı bir çatı ile örtülüdür.

Revak derinlikleri ise genellikle 3m ve 4.20m boyutları arasında değişmektedir. En fazla kullanılan revak derinliği ise 4 m'dir. Bu değer Şehzade Mehmed, Kara Ahmed Paşa, Eyüp Sokollu, Zal Mahmud Paşa Tahtani ve Fevkani Medreseleri'nde görülmektedir.

5.4.5-Avlu

Medrese avluları genel olarak dikdörtgen planlıdır. Ancak kare ve sekizgen planlı avlulara da rastlanmaktadır. Katalogta incelenen medrese örnekleri içinde Mehmed Ağa Medresesi 5.75x9.75 m boyutlarıyla en küçük; Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi ise 27x56m boyutları ile en büyük avluya sahiptirler. Kare planlı avlu ise Süleymaniye Salis-Rabi Medreseleri'nde görülmektedir. Haseki Hürrem

⁶⁰ A.g.m. , 268.

Sultan Medresesi'nde 20x22.5 m boyutları ile Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi'nde 19x21.5 m boyutlarıyla kareye yakın dikdörtgen planlı avlular bulunmaktadır. Sekizgen planlı tek avlu ise Rüstem Paşa Medresesi'nde görülmektedir.

Avlularda su ögesi önemlidir. Katalogda incelenen medrese örnekleri içinde avluda su ögesi olarak şadırvan, havuz ve sandık biçiminde su haznelerinin kullanıldığı görülmektedir.⁶¹ Şadırvan cami ile ortak avlulu olan Sinan Paşa, Kara Ahmed Paşa, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Kadırga Sokollu ve Zal Mahmud Paşa Fevkani Medreseleri'nde kullanılmıştır. Ancak camiden bağımsız olan Şehzade Mehmed ve Rüstem Paşa Medreseleri'nde kümbet şeklinde şadırvanlara da rastlanmıştır. Havuz Üsküdar Mihrimah Sultan, Atik Valide Sultan ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde kullanılmış; Eyüp Sokollu Medreseleri'nde ise sandık biçiminde su hazneleri yer almıştır. Süleymaniye Evvel-Sani, Süleymaniye Salis-Rabi, Süleymaniye Tıp ve Darülhadis, Hadım İbrahim Paşa, Şemsi Paşa, Haseki Hürrem Sultan, Zal Mahmud Paşa Tahtani, Mehmed Ağa ve Yavuz Sultan Selim Medreseleri'nde ise herhangi bir su ögesine rastlanmamaktadır.

5.4.6-Helalar

Helalar bölümüne medrese içinden tonozlu bir geçitle ulaşılmaktadır. Bu durum Şehzade Mehmed, Eyüp Sokollu, Kadırga Sokollu, Atik Valide Sultan, Edirnekapı Mihrimah Sultan ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde görülmektedir. Diğer medreseler de ise bu bölümler kaybolduğu için yerleri tespit edilememiştir.

⁶¹ A.g.m. , 268.

5.5.Cephe Düzenleri

5.5.1.Dershane

Dershanenin hücrelerle birlikte ya da hücrelerden bağımsız ayrı bir kütle olarak tasarlanmış olmaları cephe düzenlerini etkilemektedir. Yavuz Sultan Selim, Süleymaniye Salis-Rabi ve Eyüp Sokollu Medreseleri'nde olduğu gibi dershanenin bağımsız bir kütle olarak tasarlanması avlu ve dış cepheden kolay algılanabilmesini sağlamaktadır. Dershanenin hücrelerle birlikte tasarlandığı medreselerde ise dersane, hücre yüzeylerinden dış cepheye doğru çıkıntı yapacak şekilde konumlanmakta ve cephede bir hareketlilik oluşmaktadır. Bu durumda dış cepheden kolaylıkla algılanabilen dersane, avlu cephesinden ise-revak gerisinde kaldığı için zor algılanmaktadır. Algılanmayı güçlendirmek amacıyla ya dersane giriş revağı Haseki Hürrem Sultan, Şehzade Mehmed, Kara Ahmed Paşa, Kadirga Sokollu ve Şemsi Ahmed Paşa Medreseleri'nde olduğu gibi yüksek tutulmuş ya da Rüstem Paşa, Eyüp Sokollu, Zal Mahmud Paşa Fevkani ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde olduğu gibi farklı örtüler kullanılmıştır. Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'nde ise dersane revaksız yapılarak avlu cephesine çıkarılmıştır. Böylece dersane avludan kolayca algılanabilmektedir. Ayrıca Kadirga Sokollu ve Atik Valide Sultan Medreseleri'nde dersane altına tonozlu bir geçit yapılması cephede dershanenin etkisini güçlendirmektedir.

Dershane hücre ilişkisine baktığımızda dershanelerin genel olarak hücre yüksekliklerinin %50-%67 arasında değişen değerler kadar yükseltildiğini görmekteyiz. Hücrelerin %50'si kadar yükseltilen dersane Şehzade Mehmed Medresesi'nde, %67'si kadar yükseltilen dersane ise Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'ndedir. Bu iki değer arasında en fazla tekrarlanan yükseltilme ise hücrelerin %50-%57'si kadar olanıdır.⁶²

Dershane kubbe çapları 4.5-9 m arasında değişmektedir. 9 m'lik kubbe çapı ise Eyüp Sokollu Medresesi'nde görülmektedir. Bu iki değer arasında en fazla kullanılan kubbe çapı ise 6 m ile 6.60 m arasında toplanmaktadır. Kubbe

⁶² A.g.m. , 271.

yükseklikleri genellikle 2.80-3.75 m arasında değişmektedir. 2.80 m'lik kubbe yüksekliği Kadirga Sokollu, Zal Mahmud Paşa Tahtani-Fevkani Medreseleri'nde, 3.75 m'lik kubbe yükseklikleri ise Şehzade Mehmed Medreseleri'nde görülmektedir. Kılıç Ali Paşa Medresesi'nde görülen 3.20 m'lik kubbe yüksekliği Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'nde de kullanılmıştır.

Dershane kubbe saçaklarında genel olarak düz ve pahlı şeritlerden oluşan saçak silmesi kullanılmıştır. Ancak profilli saçak silmelerine de rastlanmaktadır. Kirpi saçak ise Süleymaniye Darülhadis Medresesi'nde kullanılmıştır.

5.5.2.Hücreler

Hücre yüzeylerinde herhangi bir hareketlilik yoktur. Ancak dershanenin olduğu cephelerde hücreler dershanenin gerisinde girinti oluşturacak şekilde konumlanmıştır. Hücrelerin dış cepheden algılanması oldukça kolaydır. Avlu cephesinde ise revaklar hücreler ile aynı yükseklikte oldukları için algılanmaları zordur ve revak-hücre ilişkisine bakıldığında herhangi bir yükseklik farkı oluşmadığı görülmektedir.Süleymaniye Evvel-Sani, Kadirga Sokollu,Şemsi Paşa ve Mehmed Ağa Medreseleri'nde hücreler yüksek ,revaklar ise daha alçak ve tek yöne eğimli olduklarından hücrelerin avlu cephesinden algılanmaları daha kolay olmaktadır.⁶³

Hücre kubbe çapları 2.70-3.60 m arasında değişmektedir. 2.70 m'lik kubbe çapı Şemsi Paşa Medresesi'nde ,3.60 m'lik kubbe çapı ise Edirnekapı Mihrimah Sultan Medreseleri'nde görülmektedir.Bu iki değer arasında en fazla kullanılan kubbe çapları ise Zal Mahmud Paşa ,Fevkani Medreseleri'nde görülen 1.20 m ile Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi'nde görülen 1.60 m'lik değer arasında değişmektedir.Bu iki değer arasında en fazla kullanılan kubbe yükseklikleri ise 1.35 m ile 1.50 m arasında toplanmaktadır.Kılıç Ali Paşa Medresesi'nde görülen 1.50 m'lik kubbe yüksekliği Şehzade Mehmed ve Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'nde de kullanılmıştır. ⁶⁴

⁶³ A.g.m. , 272.

⁶⁴ A.g.m. , 273.

Hücrelerde saçak tipi olarak genellikle düz ve pahlı şeritlerden oluşan saçak silmeleri kullanılmıştır. Haseki Hürrem Sultan, Şehzade Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Rüstem Paşa, Kara Ahmet Paşa, Kadırga Sokollu, Zal Mahmud Paşa, ,Fevkani-Tahtani Medreseleri'nde ise kaval ve oluk dizilerinden oluşan profilli saçak silmelerine rastlanmaktadır. Kirpi saçak ise sadece Sinan Paşa, Hadım İbrahim Paşa ve Süleymaniye Darülhadişi'nde kullanılmıştır.⁶⁵

Hücrelerin avlu ve dış cephelerinde farklı pencere düzenleriyle karşılaşılmaktadır. Avlu cephesinde pencere sadece Rüstem Paşa, Sinan Paşa, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Kadırga Sokollu, Zal Mahmud Paşa, Fevkani, Atik Valide Sultan, Mehmed Ağa ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde rastlanmaktadır. Kullanılan pencere düzeni ise tek alt penceredir. Ancak Kılıç Ali Paşa Medresesi'nde tek alt ve tek üst pencere düzeniyle karşılaşılmaktadır.⁶⁶ En fazla kullanılan iki alt ve kemerli tek üst penceredir. İki üst, tek alt pencere düzeni sadece Haseki Hürrem Sultan Medresesi'nde kullanılmıştır.

Bacalar kare ya da çokgen kesitlidirler. En fazla kullanılan baca kesiti ise sadece karedir. Bacaları piramidal ya da kubbemsi külahlar örtmektedir.⁶⁷ En fazla kullanılan külah şekli ise pramidal olanıdır. Kare kesitli bacalar küfeki ya da tuğladan yapılmış olmalarına rağmen, çokgen kesitli bacalarda sadece küfeki kullanılmıştır.

5.5.3.Revak

Revaklarda taşıyıcı olarak genellikle sütunlar kullanılmıştır. Ancak taşıyıcı olarak ayaklarında kullanıldığı medreselere rastlamaktayız. Sütun Haseki Hürrem Sultan, Şehzade Mehmed, Üsküdar Mihrimah Sultan,Rüstem Paşa, Sinan Paşa, Kara Ahmed Paşa, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Eyüp Sokollu, Kadırga Sokollu, Şemsi Paşa, Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani, Atik Valide Sultan, Mehmed Ağa ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'de kullanılmıştır.Sütun kesitleri genellikle dairedir. Ancak Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani ve Eyüp Sokollu Medreseleri'nde ise sekizgen kesitli

⁶⁵ A.g.m. , 274.

⁶⁶ A.g.m. , 275.

⁶⁷ A.g.m. , 276.

sütunlar kullanılmıştır. Sütun yükseklikleri 1.80 m ile 2.30 m arasında değişmektedir. 1.80 m'lik sütun yüksekliği Şemsi Paşa medresesi'nde, Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani, 2.30 m'lik sütun yüksekliği ise Üsküdar Mihrimah Sultan, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Eyüp Sokollu ve Kadirga Sokollu Medreseleri'nde kullanılmıştır.⁶⁸ 1.90 m'lik sütun yüksekliği Sinan Paşa, Atik Valide Sultan, Mehmed Ağa Medreseleri'nde 2.00 m'lik sütun yüksekliği Şehzade Mehmed, Rüstem Paşa, Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde 2.10 m'lik sütun yüksekliği ise Haseki Hürrem Sultan ve Kara Ahmed Paşa Medreselerinde görülmektedir.

Kemer yükseklikleri ise 80 cm ile 220 cm arasında değişmektedir. 80 cm'lik kemer yüksekliği Şemsi Paşa Medresesi'nde, 220 cm'lik kemer yüksekliği ise Yavuz Sultan Selim Medresesi'nde görülmektedir. Bu iki değer arasında en fazla kullanılan kemer yükseklikleri 180 cm 200 cm arasında toplanmaktadır. Kemer yüksekliği Üsküdar Mihrimah Sultan Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'nde 140 cm ;Sinan Paşa, Zal Mahmud Paşa Fevkani ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde 160 cm; Şehzade Mehmed ve ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Medreseleri'nde 190 cm;Kara Ahmet Paşa, Eyüp Sokollu, ve Atik Valide Sultan Medreseleri'nde 200 cm'dir. Haseki Hürrem Sultan Medresesi'de 150 cm'lik , Rüstem Paşa Medresesi'nde 170 cm'lik , Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi'nde 180 cm'lik kemer yükseklikleri görülmektedir.Sütunlarda kaide kullanımı yaygın olmakla birlikte kaidenin kullanılmadığı sütunlara da rastlanmaktadır. Profilli olan kaide yükseklikleri Kılıç Ali Paşa Medresesi'nde görülen 9 cm ile Haseki Hürrem Sultan Medresesi'nde görülen 21 cm arasında değişmektedir. Bu iki değer arasında kalan boyutlar içinde en çok kullanılan ölçüler 15.4 ve 17.6 cm arasında yoğunlaşmaktadır. Sütunlarda sütun kaidelerinin birleştikleri noktalarda ise bronzdan yapılmış bilezikler bulunmaktadır. Profilli olan bu bileziklerin yükseklikleri Mehmed Ağa Medresesi'nde görülen 5 cm ile Haseki Hürrem Sultan Medresesi'de görülen 12 cm arasında değişmektedir. Bu değer arasında en fazla kullanılan bilezik yüksekliği ise 7 cm'dir. Kaidelerin

⁶⁸ Işık Dinçel;Mimar Sinan Dönemi Medreseleri Genel Değerlendirmesi ve Kılıç Ali Paşa Medresesi, Y.T.Ü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, S.54.

bulunmadığı yerlerde ise sütunlarda sadece bilezik bulunmakta ve sütunlar bu bilezikle birlikte döşemeye oturmaktadır.⁶⁹

Sütunlarda baklavalı, mukarnaslı ve nilüfer çiçeği olmak üzere üç çeşit başlık kullanılmıştır. Genellikle kullanılan sütun başlığı baklavalıdır. Mukarnaslı sütun başlığı Kara Ahmet Paşa, Zal Mahmud Paşa Fevkani ve Mehmed Ağa Medreseleri'nde; nilüfer çiçeği desenli sütun başlığı ise Haseki Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa Medreseleri'nde görülmektedir.

Kubbe yükseklikleri Haseki Hürrem Sultan ve Üsküdar Mihrimah Sultan Medreseleri'nde görülen 1.30 cm ile Edirnekapi Mihrimah Sultan Medresesi'nde görülen 1.65 m arasında değişmektedir. Bu iki değer arasında en fazla kullanılan kemer yüksekliği ise 1.50 m'dir. Bu değer Şehzade Mehmed, Yavuz Sultan Selim, Rüstem Paşa, Süleymaniye Evvel – Sani Medreseleri'nde görülmektedir. Kılıç Ali Paşa Medresesi'nde görülen 1.60 m'lik kemer yüksekliği Eyüp Sokollu Medresesi'nde de kullanılmıştır.

Revaklarda genel olarak düz ve pahlı şeritlerde oluşan silmeleri kullanılmıştır. Ancak birden fazla şerit, oluk ve kaval dizisinden oluşan profilli saçak silmelerinede rastlanmaktadır.⁷⁰

5.6.Malzeme Kullanımı

5.6.1.Duvarlar

Duvarlarda kullanılan esas malzemeler taş ve tuğladır.Taş olarak küfeki kullanılmıştır.Duvarların dış yüzeylerinde taş ve tuğla alması olarak uygulanırken, duvar ve iç yüzeylerinde ise tuğla ya da taş kullanımı görülmektedir. Ayrıca dış yüzeylerde sadece taşın kullanıldığı uygulamalara da rastlanmaktadır.⁷¹ Katalogda incelenen medreselerin dış duvar yüzeylerinde 1 sıra taş-2 sıra tuğla yada 1 sıra taş-3 sıra tuğla alması ürgü tekniği görülmektedir. Kara Ahmed Paşa, ve Süleymaniye

⁶⁹ A.g.t. , 55.

⁷⁰ A.g.t. , 55.

⁷¹ M.Eriç - H.Y. Ersoy; Taş Yapıların Yenileme Çalışmalarında Beton Malzemenin Özellikleri Açısından Kullanılabilirliğinin Araştırılması, **Taç Dergisi, İstanbul 1987,Sy.5, C.2, S.61 - 67**

Darülhadis Medreseleri'nde 1 sıra taş-2 sıra tuğla almaşık örgü tekniği kullanılmıştır. 1 sıra taş-3 sıra tuğla almaşık örgü tekniği ise Eyüp Sokollu, Zal Mahmud Paşa Fevkani, Mehmed Ağa, Sinan Paşa, Kadirga Sokollu, Şemsi Paşa, Hadım İbrahim Paşa, ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde görülmektedir. Yavuz Sultan Selim, Süleymaniye Evvel-Sani, Süleymaniye Salis-Rabi, Süleymaniye Tıp, Atik Valide Sultan, Üsküdar Mihrimah Sultan, Haseki Hürrem Sultan, Şehzade Mehmed Medreseleri'nde ise kesme taş örgü tekniği ile karşılaşılmaktadır. Rüstem Paşa Medresesi'nde de moloz taş duvar örgü tekniği kullanılmıştır. 1 sıra taş, 1 sıra tuğla örgü tekniğine ise Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi'nde rastlanmıştır. Katalogda incelenen medreselerin %37'sinde kesme taş, %37'sinde 1 sıra taş-3 sıra tuğla, %18.5'nde 1 sıra taş-2 sıra tuğla duvar örgü tekniği kullanılmıştır.

Duvar kalınlıkları ise dersane ve hücelere göre değişmektedir. Hücre duvar kalınlıkları 65 cm ve 120 cm arasında değişmektedir. Hadım İbrahim Paşa Medresesi'nde görülen 65 cm'lik hücre duvar kalınlığı, Yavuz Sultan Selim Medresesi'nde 120 cm'e ulaşmaktadır. Şehzade Mehmed, Üsküdar Mihrimah Sultan, Rüstem Paşa, Sinan Paşa, Kadirga Sokollu, Zal Mahmud Paşa, Fevkani-Tahtani ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde görülen ve en fazla kullanılan hücre duvar kalınlığı ise 85 cm'dir. Dersane duvar kalınlıkları ise 75 cm ile 135 cm arasında değişmektedir. 75 cm'lik dersane duvar kalınlığı Mehmed Ağa Medresesi'nde görülmektedir. 135 cm'lik dersane duvar kalınlığı ise sadece Rüstem Paşa Medresesi'nde kullanılmıştır. En çok kullanılan duvar kalınlığı ise 120 cm'dir.⁷²

5.6.2.Sütunlar

Sütunlarda kullanılan malzeme çoğunlukla mermerdir. Ancak mermerle beraber Haseki Hürrem Sultan Medresesi'nde granit ve somaki, Şehzade Mehmed Medresesi'nde porfir, Şemsi Paşa Medresesi'nde puding kullanıldığı görülmektedir. Zal Mahmud Paşa Fevkani, Zal Mahmud Paşa Tahtani ve Eyüp Sokollu Medreseleri'nde de sütunlar küfekiden yapılmıştır. Ayakların hepsinde ise küfeki

⁷² Ahmet Güleç; "Yapı Taşlarında Koruma Yöntemleri", Müze, İstanbul 1989, Sy, 3, S.88-91.

kullanılmıştır. Ayak Yavuz Sultan Selim Medresesi hücre revaklarında Süleymaniye Evvel-Sani, Süleymaniye Salis-Rabi Medreseleri'nde kullanılmıştır.⁷³

Sütun başlıklarında da mermer kullanılmıştır. Ancak Zal Mahmud Paşa Fevkani, Zal Mahmud Paşa Tahtani ve Eyüp Sokollu Medreseleri'nde küfekiden yapılmış olan sütunların üzerinde yine küfekiden yapılmış başlıklar görülmektedir. Sütun kaidelerinde de taş ve mermer olmak üzere iki çeşit malzeme kullanılmıştır. Haseki Hürrem Sultan, Üsküdar Mihrimah Sultan, Sinan Paşa, Kara Ahmed Paşa ve Yavuz Sultan Selim Medresesi dersane revak sütunlarında mermerden yapılmış sütun kaideleri görülmektedir. Taş ise Şehzade Mehmed, Rüstem Paşa, Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde kullanılmıştır.⁷⁴

5.6.3.Kemerler

Revak kemerlerinin hepsinde küfeki kullanılmıştır. Ancak Zal Mahmud Paşa Fevkani ve Zal Mahmud Paşa Tahtani Medreseleri'nde revak kemerleri tuğladan yapılmıştır. İstanbul'daki Sinan dönemi Medreselerinin ilk örneği olan Haseki Hürrem Sultan ve son örneği olan Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde ise kemerlerde, küfeki ve kırmızı kalker taşı kullanılarak almasıık bir düzen oluşturulmuştur.⁷⁵

5.6.4.Örtü Elemanları

Kubbe, tonoz, pendentif ve tromplarda kullanılan malzeme tuğladır. Örtü kaplaması olarak kurşun ve kiremit olmak üzere iki çeşit malzeme ile karşılaşılmaktadır. Genellikle kagir örtülerde görülen kurşun örtü kaplaması Şemsi Paşa Medresesi'nin ahşap çatılı revaklarında da kullanılmıştır. Kiremit ise sadece ahşap çatılı olan Sinan Paşa Medresesi'nde görülmektedir.

⁷³ Erol Gürdal; "Anıtlarda ve Yapılarda Kullanılmış Doğal Taşların Bozulmaları Korunmaları", **Rölöve Restorasyon Dergisi**, İstanbul 1982, S. 27-30.

⁷⁴ A.g.m. , 44.

⁷⁵ A.g.m. , 45.

5.6.5.Döşemeler

Dershane ve hücrelerde döşeme kaplaması olarak altıgen tuğla kullanılmıştır. Revaklarda da altıgen tuğla kullanımı yaygın olmakla birlikte kare ve dikdörtgen tuğlanın kullanıldığı uygulamalara da rastlanmıştır. Dikdörtgen tuğla Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'nde görülmüştür. Revaklarda kullanılan diğer bir malzeme ise taştır. Taş Haseki Hürrem Sultan, Zal Mahmud Paşa Fevkani, Rüstem Paşa Medreseleri'nin revaklarında uygulanmıştır. Avlularda ise döşeme kaplaması olarak sadece taş (mermer) kullanılmıştır.

5.7.İşlevsel Unsurlar

5.7.1.Ocaklar

Ocaklar hücrelerde bulunan ve ısıtma amacıyla kullanılan elemanlardır. Genellikle külahlı-yaşmaklı veya külahlı-kemerli olabilmektedirler. Haseki Hürrem Sultan, ve Kara Ahmed Paşa Medreseleri'nde külahlı-yaşmaklı ocaklar kullanılmıştır. Külahlı kemerli-ocaklar ise genellikle son dönem medreselerinde görülmektedir. Eyüp Sokollu, Şemsi Paşa, Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani ve Atik Valide Sultan Medreseleri'nde külahlı-kemerli ocaklar kullanılmıştır. Üsküdar Mihrimah Sultan, Süleymaniye Evvel-Sani, Sinan Paşa, Kadırga Sokollu ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde ise ocak yerleri kapatıldığı için ne tip ocak kullanıldığı belirlenememiştir.⁷⁶

5.7.2.Dolaplar (Nişler)

Hücrelerde öğrencilerin eşyalarını koymaları amacıyla yerden belli bir yüksekliği olan, niş şeklinde dolaplar yapılmıştır. Niş adedleri ve yerleri her medreseye göre farklılık göstermektedir. Niş adedleri 1-3 arasında değişmektedir. Haseki Hürrem Sultan, Şehzade Mehmed, Rüstem Paşa, Sinan Paşa, Eyüp Sokollu ve Şemsi Paşa Medreseleri'nde kullanılan niş adedi 1'dir. 3 aded niş ise Yavuz Sultan Selim Medresesi'nde kullanılmıştır. Kadırga Sokollu ve Atik Valide Sultan

⁷⁶ Albert Gabriel; "Les Mosques de Constantinople", *Revue Syria*, Berlin 1926, Sy. 7, S.359-419.

Medreseleri'nde de 2 aded niş görülmektedir. Üsküdar Mihrimah Sultan, Süleymaniye Evvel-Sani, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani, Mehmed Ağa ve Kılıç Ali Paşa Medreseleri'nde ise niş yerleri kaybolmuştur.⁷⁷

5.7.3.Dershane ve Hücre Kapıları

Dershane ve hücre kapıları biçim ve boyut olarak birbirlerinden farklıdır. Dershane kapıları kemerli ve mermer sövelidirler. Eşik malzemesi olarak da mermer kullanılmıştır. Kapı yükseklikleri 1.90 m ile 2.55 m arasında değişmektedir. 1.90 m'lik kapı yüksekliği Mehmed Ağa Medresesi'nde, 2.55 m'lik kapı yüksekliği ise Süleymaniye Evvel-Sani Medreseleri'nde kullanılmıştır. En fazla kullanılan kapı yüksekliği 2.10 m olup; Üsküdar Mihrimah Sultan, Rüstem Paşa, Hadım İbrahim Paşa, Kara Ahmed Paşa, Kadirga Sokollu ve Şemsi Paşa Medreseleri'nde görülmektedir. Yavuz Sultan Selim, Eyüp Sokollu, Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani ve Atik Valide Sultan Medreseleri'nde ise kapı yüksekliği 2.20 m'dir. Kapı yükseklikleri Haseki Hürrem Sultan Medresesi'nde 2.25 m, Şehzade Mehmed Medresesi'nde 2.40 m, Kılıç Ali Paşa Medresesi'nde ise 2.35 m'dir.⁷⁸

Hücre Kapılarında kemer ise sadece Rüstem Paşa Medresesi'nde görülmektedir. Söve ve eşik malzemesi olarak küfeki kullanılmıştır. Hücre kapı yükseklikleri 1.70 m ile 1.90 m arasında değişmektedir. 1.70 m'lik kapı yüksekliği Hadım İbrahim Paşa ve Kadirga Sokollu Medreseleri'nde kullanılmıştır. En fazla kullanılan kapı yüksekliği ise 1.80 m ve 1.90 m'dir. Rüstem Paşa, Süleymaniye Evvel-Sani, Eyüp Sokollu, Şemsi Paşa, Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani Medreseleri'nde görülen 1.80 m'lik kapı yüksekliği; Üsküdar Mihrimah Sultan, Sinan Paşa, Kara Ahmed Paşa, Edirnekapı Mihrimah Sultan, Atik Valide Sultan ve Mehmed Ağa Medreseleri'nde 1.90 m olmaktadır.⁷⁹

⁷⁷ A.g.m. , 361.

⁷⁸ A. Kieslinger; "Principal Factors in Weathering of Natural Building Stones", *Conferences on Weathering of Stones*, Paris 1968, S.254.

⁷⁹ A.g.m. , 257.

5.7.4.Pencereler

Pencereler alt ve üst olmak üzere iki çeşittir. Alt pencereler sövelidirler. Hücre alt pencerelerinde kullanılan söve malzemesi küfeki, dersane pencerelerinde ise mermerdir.⁸⁰ Bu pencerelerin dış yüzeylerinde lokmalı demir şebekeler, iç yüzlerinde ise ahşap kapaklar yer almaktadır. Üst pencereler ise kemerlidirler. Bu pencerelerin iç ve dış yüzeylerinde alçı revzenler bulunmaktadır.⁸¹ Alt pencere yükseklikleri dersane ve hücrelerde farklılık göstermektedir. Dersane pencere yükseklikleri 130 cm ile 180 cm arasında değişirken, hücre pencere yükseklikleri ise 100 cm ile 155 arasındadır.⁸²

5.7.5.Pencere Kanatları

Kanatlar pencere iç yüzlerinde yer almaktadırlar. İncelenen medrese örnekleri içinde sadece dersane pencerelerinin iç yüzlerinde kanatlar kullanılmıştır. Hücre pencerelerinde ise kanatlara rastlanmamıştır.⁸³

5.7.6.Çörtenler

Çatıdaki suyu bina duvarlarından uzağa akıtmak amacıyla dışarı doğru uzanan bir oluk şeklinde yapılmışlardır.⁸⁴ Çörtenlerde kullanılan malzeme küfekidir. Katalogda incelenen medrese örnekleri içinde sadece Şehzade Mehmed, Rüstem Paşa, Süleymaniye Evvel-Sani, Zal Mahmud Paşa Fevkani-Tahtani Medreseleri'nde

⁸⁰ Göknil Vogh; **Mimar Sinan**, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul 1987, S.53-54.

⁸¹ Abdullah Kuran; **Mimar Sinan**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, S.86.

⁸² İbrahim Hakkı Konyalı; **Mimar Koca Sinan'ın Eserleri**, İstanbul 1950, S.82-87

⁸³ Semavi Eyice; "Kılıç Ali Paşa Külliyesi", **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C.IV, S.557-559

⁸⁴ A.g.m. , 558.

çörtene rastlanmıştır.⁸⁵

⁸⁵ Behçet Ünsal; "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", **Taç Dergisi**, İstanbul 1987, Sy. 6, C.II, S.9-22.

6.KATALOG

6.1.İstanbul Sultan II.Bayezid Medresesi

Katalog No	:1
Yeri	:Beyazıt
Resim No	:1 – 8
Plan No	:1-2
Yapım Yılı	:Yazılı kaynaklara göre, 1506 – 1507
İnceme Yılı	:2004
Dönemin Yöneticisi	: Sultan II.Bayezid
Yaptıran	: Sultan II.Bayezid
Yapan	:Yakupşah bin Sultaşah
İncelemeler	:

Medrese, külliyyeden ayrı olarak yapılmıştır. Dikdörtgen planlı olan medrese avlu revağı dört yöndedir. Araziye oturma biçimi düz zemindir. Dershane kısmına baktığımızda, kare mekanlı olup üzeri kubbeyle örtülmüştür. Kubbe geçiş ögesi, üçgen pandantiflerle sekiz köşeli bir tambur üzerine oturmaktadır. Dershanenin diğer hücrelerle bağlantısı yoktur. Pencere düzeni, iki alt-iki üst şekline dizilmiştir. Kapıdan girince sol duvarda iki pencere arasında mihrap vardır.

Hücreler kısmına baktığımızda, 20 adet hücre vardır. Her hücrede üç pencere mevcuttur. Alt sıradaki pencereler düz kemerli ve üst pencereler ise sabit kemerli olup revzenlidir. Her hücrede ocak, dolap ve raf yer alır. Hücreler kubbeli olup, kurşunla kaplanmıştır.

Revak kısmına baktığımızda, avlunun üç tarafını sarmakta ve örtü olarak kubbe kullanılmıştır. Kubbeler kemerler üzerine pandantifler meydana getirerek oturmuşlardır.

Avlu kısmına baktığımızda; dikdörtgen bir plana sahip olup, iç ölçüleri 19.99 x 16.83 m'dir. Su haznesi olarak avluda şadırvan mevcuttur.

6.1.1.İstanbul Sultan II.Bayezid Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Beyazid külliyesi; Beyazıt semtinde, Beyazıt Meydanı'na dağınık bir şekilde yayılmış haldedir. Sultan II. Bayezid tarafından 1501'de başlanmış ve 1506'da bitirilmiştir. Mimarının kim olduğu konusunda ihtilaf vardır. Önceleri Mimar Hayrettin Kemaleddin'in yaptığı düşünülürken, daha sonra yapılan bir araştırmada Yakupşah bin Sultanşah ismi ortaya atılmıştır.⁸⁶

Külliye; bir cami, aşhane-imatehane, sıbyan mektebi, tabhaneler, medrese, hamam ve kervansaraydan oluşur. Kendinden önce yapılmış bulunan Fatih Külliyesi'nden farklı olarak simetrik yapılar şeklinde değil, dağınık bir şekilde inşa edilmiştir.⁸⁷

Külliyenin imarethane ve kervansarayının bugüne ulaşan kısmı Beyazıt Devlet Kütüphanesi tarafından kullanılmaktadır. Külliyenin solunda yer alır. Medrese ise caminin sağında ve oldukça uzağında yapılmıştır. Günümüzde Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi olarak kullanılmaktadır. Külliyenin hamamı medreseden de uzakta, Ordu Caddesi üzerinde, Edebiyat Fakültesi'nin yanındadır. Kible tarafındaki boşlukta ise türbeler bulunmaktadır. Sultan II.Bayezid'in kızı Selçuk Hatun'un ve Mustafa Reşid Paşa'nın türbeleri buradadır.⁸⁸

Medresenin yapımına, cami inşaatı bittikten sonra 1506'da başlanmış, bir yıl içine tamamlanmıştır. Medresenin mimarlığına, Yakupşahın halifesi Yusuf Bin Papas getirilmiş; bina eminliğine Sipahioğullarından Solakoğlu Ali, katibliğine de Hacı Ali getirilmiştir.⁸⁹

Beyazid Medresesi daha Selçuklulardan beri gelen medrese tipine uyar.Plan şeması, açık avlu etrafındaki revaklar ve arkalarındaki hücrelerden meydana

⁸⁶ Semavi Eyice; "İstanbul'da Sultan II.Bayezid Külliyesi" Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1990, Sy.8, S.11-15

⁸⁷ A.g.m. , 15-20.

⁸⁸ A.g.m. , 20-26.

⁸⁹ İ.Aydın Yüksel; Osmanlı Mimarisinde II.Bayezid, Yavuz Selim Devri(1481-1520),İstanbul 1983, C.V. S.204

gelmiştir. Avluya giriş kapısının tam karşı cephesinde kare dersane yapısı vardır.⁹⁰ Medrese, kesme taştan yapılmıştır. Yalnız dersane kısmındaki kare mekanda tuğla işçiliği görülüyor. Küfeki taş sıraları arasına tuğla hatıllar atılarak cepheler tezyin edilmiştir. Medresenin giriş kapısı adeta bir eyvan teşkil eder. Kapı üstündeki kırmızı tuğla ile küfeki taşından yapılmış sivri kemer, eyvan nişlerine kadar devam eder. Revaklara açılan küçük kapı üç sıra küfeki silme ile çerçevelenmiş ve iç kapı sövesi mermerdendir. Mermer çerçevenin üzerinde rumi kalem işi motif kalıntılarının izleri vardır.⁹¹

Avlunun üç tarafını 25 kubbeli revaklar çevirir. Bu kubbeler kemerler üzerine pandantifler meydana getirerek oturmuşlardır. Kemerlerde ayaklar üzerine oturur. Ayaklar küfeki taştan meydana gelmiştir. Revakların arasındaki giriş hücrelerini saymazsak 20 hücre vardır. Hücrelerde üçer pencere vardır. Alt sırada iki kanatlı düz kemerli açılıp kapanabilen pencereler vardır. Üsteki pencereler sabit kemerli olup revzenlidir. Her hücreden cepheye alt sırada çift pencereler açılmıştır. Pencere bolluğuna rağmen, ebatları küçük olduğundan hücreler loş ışıklıdır.⁹²

Revaklara her odadan birer kapı açılır. Kapılar küçüktür. Her hücrede bir ocak, dolap ve raflar yer alır. Avlu kapısının tam simetriğinde büyük kubbeli dersane vardır. Dershanenin diğer hücrelerle bağlantısı yoktur. 19 pencereli bu kare yapının pencereleri ikişer pencere alt sırada, üçer pencere üst sırada olmak üzere sıralanmışlardır. Alt sıradaki pencereler düz atkılı açılıp kapanabilir şekilde, üsttekiler ise revzenli sabit pencerelerdir. Kapıdan girince sol duvarda iki pencere arasında mihrap vardır. Mihrabın karşı duvarda bulunan simetriğinde ocak hücresi vardır. Şimdi dolap yapılmış, kapaklarla kapatılmıştır. Dershanenin pencere söveleri mermerdendir.⁹³ Bursa ve Edirne medreselerinde dersane eyvanı cephesi açık olduğu halde, burada kapalı eyvan yapılmıştır. Dersane kapısının önünde dört mermer sütunlu son cemaat yeri gibi yapılmış bir saçaklık vardır. İki basamakla

⁹⁰ Günay Vanlıoğlu; **II.Bayezid ve Külliyesi**, İ.Ü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1961, S.38-40

⁹¹ A.g.t. , .40-42.

⁹² Selahaddin Tansel ; **Sultan II.Bayezid'in Siyasi Hayatı**, İstanbul 1966, S.10

⁹³ B.k.z. (81), EYİCE, 20-21.

çıkılan bu kısmın pencereler önüne gelen zemini daha yüksekçe birer set teşkil eder.⁹⁴

Dershane giriş kapısı, küfeki silmeler ve mermer kapı sövesi ile çerçevelenmiştir. Dershane kubbesi üçgen pandantiflerle sekiz köşeli bir tambur üzerine oturur.⁹⁵

Bütün odalarda, yine devrinin özelliğinden, ocak ve bacalar vardır. Bacalar dıştan adeta medreseyi süsler.

Avluya çıkınca sağda ve solda devrin özelliğini gösteren güneş saatleri vardır. Avlunun ortasında altı köşeli büyük bir şadırvan vardır.

Medresenin çok bakımsız olmasından dolayı 1911 ve 1915'te raporlar yazılmış, ancak 1940'lı yıllarda büyük ölçüde tamir görerek 1943'te Belediye Şehir Kütüphanesi yapılmıştır. Kırk yıl bu şekilde hizmet verdikten sonra Belediye Kütüphanesi buradan çıkmış ve medrese günümüzde Vakıflar Hat Sanatları Müzesi olmuştur.⁹⁶

⁹⁴ Fatih Mütterrisoğlu; "Edirne II.Bayezid Külliyesi", **Vakıflar Dergisi**, İstanbul 1991, Sy.22, S.151-198.

⁹⁵ Bk.z. (5), BALTACI, 163-173.

⁹⁶ Semavi Eyice; "II.Bayezid Camii ve Külliyesi", **Türkiye Diyanet Vakıflar İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1992, C.VI, S.48.

6.2.İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi

Katalog No	: 2
Yeri	: Haseki
Resim No	: 9 - 14
Plan No	: 3-7
Yapım Yılı	: Kitabeye göre (1539-1540), yazılı kaynaklara göre (1540)
İnceleme Yılı	: 2004
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Haseki Hürrem Sultan
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kolu U, avlu revağı dört yöndedir. Dış boyutları 32.25 x 32.80 m'dir. Medresenin araziye oturma biçimi düz zemindir.

Dershane U'nun simetri ekseni üzerinde yer alır. İç boyut 6.70 m x 6.70 m, dış boyut 8.90 m x 8.90 m'dir. Mihrabı yoktur. Duvar kalınlığı 110 cm'dir. Örtü kubbeli olup, geçiş ögesi pandantif kullanılmıştır. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Döşeme altıgen tuğlalarla desteklenmiştir. Pencere yüksekliği 150 cm, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 225 cm, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği avlu cephesi sıvalı olup, dış cephe kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni; mihrap cephesinde iki alt- iki üst pencere, yan cephesinde tek alt-tek üst pencere, avlu cephesinde iki alt pencere var. Bezeme olarak sadece kapıda künde kari tekniği var.

Medresede hücre sayısı 16 adettir. Ocaklar genelde külahlıdır. Duvar kalınlığı 100 cm, aktarma elemanı kemerdir. Kubbeye örtülü hücreler, geçiş ögesi olarak pandantif kullanılmıştır. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 1.30 m'dir. Pencere yüksekliği 130 cm, söve malzemesi küfeki taştandır. Duvar örgü tekniği; avlu cephesin sıvalı olup, dış cephede kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni olarak; dış cephede iki alt- tek üst pencere, iki üst tek alt pencere kullanılmıştır.

Revak derinliği 3.50 m'dir. Sütunlar malzeme olarak mermer, granit ve somakidir. Sütun başlıkları olup, kaide malzemesi mermerdir. Revaklar kubbeye örtülü olup, geçiş ögesi olarak pandantif kullanılmıştır. Revaklarda kırmızı ve beyaz

küfeki taş kullanılmıştır. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Döşeme kaplaması ise taş kullanılmıştır. Dershane giriş revağı çok yüksek tutulmuştur. Kubbe yüksekliği 1.30 m'dir.

Avluda ise, iç boyutlar 15.30 m x 16.40 m'dir. Su ögesi olarak, avlunun ortasında sadece bir musluk var. Döşeme kaplaması taştandır. Avlu revak cephesinde duvar örgü tekniğinde taş kullanılmıştır.

6.2.1.İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Bizans döneminde Xerolophos denirken, Fatih'in Başçıbaşı Hacı Mahmud burada bir mescid yaptırmış ve Hacı Mahmud (Başçı) Mahallesi ⁹⁷ adıyla anılmış olan bu yer için sonraları 'Avrat Pazarı' ve 'Haseki' adı geçerli olmuştur. Günümüzde ise 'Nevbahar Mahallesi' adıyla tanınan bu yerde inşa edilen külliye cami,medrese,imaret,sıbyan mektebi ve darüşşifa yapılarından meydana gelmiştir. Külliyenin başlıca yapısı olan cami, doğu- batı yönünde uzanan Haseki caddesinin güneyinde bir hazire içinde yer alır. Yapıldığında tek kubbeli mekandan ibaret olan cami, sonra yaklaşık olarak aynı ölçüde bir mekan ilavesiyle, 1612'de Sultan I.Ahmed zamanında iki kubbeli cami şekline getirilmiştir.

Haseki caddesinin kuzeyinde ise medrese ile sıbyan mektebi, güney cepheleri cadde kenarında olmak üzere yer alır. Sıbyan mektebinin solundaki bir kapıdan, külliyenin en büyük yüzeyi kaplayan yapısı olan, imarete girilir. Medresenin kuzey kenarı boyunca, imaret ile medrese arasındaki köşede, girişi kuzey cephesinde yer alan darüşşifa bulunmaktadır.⁹⁸

Kanuni Sultan Süleyman'nın eşi Haseki Hürrem Sultan tarafından İstanbul'da Avretpazarı yakınında külliyenin medresesi yapılmıştır.⁹⁹ Bugün İstanbul Çinili Köşk Çini Müzesinde olan ve renkli sır tekniğiyle çini süslemelerinden oluşan iki pano 946 H.(1539-40) medresenin tarihlenmesi açısından son derece önemlidir.¹⁰⁰ Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin'de yapı Mimar Sinan'ın eseridir.¹⁰¹

Haseki Camiinin kuzeyinde, cephesi Haseki Caddesi üzerinde bulunan Haseki Medresesi revaklı bir avlunun üç tarafına yerleştirilmiş, kubbeli birimlerden oluşur. Medresenin ana kapısı sokak cephesinin merkezine, dersane ise avlunun karşı tarafında yine orta yere konulmuştur. Dershanenin iki yanından başlamak üzere

⁹⁷ Nimet Taşkıran; **Haseki'nin Kitabı**, İstanbul 1972, S.78-79'da vakfiyelerinde bu adının zikredildiğini belirtir.

⁹⁸ Rıfki Melül Meriç; **Mimar Sinan ve Eserleri**, Ankara 1965, S.24.

⁹⁹ B.k.z. (45), AHUNBAY, 243.

¹⁰⁰ Oktay Aslanapa; **Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri**, Ankara 1988, S.13-14.

¹⁰¹ Ayvansarayı Hafız Hüseyin Efendi; **Hadikat-ül Cevami**, İstanbul 1281 H, C.I, S.101.

sağda ve solda yapının cephesine konumlandırılan öğrenci hücreleri ile bu medrese simetrik bir plan düzenine sahiptir.¹⁰²

Medresenin planı Osmanlıların en çok kullandıkları şemada, revaklı bir avlu çevresinde U biçiminde dizilen hücreler ve giriş karşısında, simetri eksenini üzerinde yer alan dersane düzenindedir.¹⁰³

Medrese, bir kenarı 16.00 m olan kare biçimindeki avlu her cephede beş kemerli revaklarla çevrelenmiştir.¹⁰⁴ Dershanenin önündeki yüksek ve oluklu tromplara binen kubbeli göz dışında revak gözlerinin hepsi pandantiflere oturan kubbelerle örtülmüştür. Sekizgen kasnaklı revak kubbelerinin çapı 2.80 m'dir. Revakların kemerleri kırmızı ve beyaz taştan örülmüş, sütunların gövdeleri beyaz mermer, granit ve somakiden yapılmıştır. Sütun başlıklarından dört tanesi nilüfer çiçeği biçiminde, geri kalanlar baklavalıdır. Profil silmeyle çerçevesiz ana kapının tepesi zambak motifli bir alınlıkla taçlandırılmış, kapı kemeri kırmızı ve beyaz mermerden örülmüştür. Kitabe yeri boştur.¹⁰⁵

Medresenin ana kitlesinden dışarı taşan dershanenin dış ölçüleri 8.40 x 8.40 m'dir. Pandantiflere binen kubbesinin çapı 6.80 m, merkezde döşemeden yüksekliği 11.40 m'dir. 16 hücre ve bir dershanesi bulunan arka pencereleri olmasına rağmen hava ve ışık alamadığı için rutubetli bir yapıdır. Ancak dersane on pencereden ışık almaktadır. Dersane kapısının sağında ve solunda birer alt ve iki üst, yan cephelerde de yine iki katlı birer pencere vardır. Dershanenin alt pencereleri sağır kemerlidir. Üst pencerelerin sivri kemerleri kırmızı ve beyaz taşla örülmüş, içlerine alçı şebekeler geçirilmiştir. Dershanenin basık kemerli kapısı mermerden yapılmıştır.¹⁰⁶

Haseki Medresesinde, hücrelerin hepsi pandantiflere oturan kubbelerle örtülüdür. Beş tanesi dışında hücrelerde iki alt ve bir üst pencere vardır. Hücrelerin hepsine ocak konulmuştur. Tepelerinde sekizgen kesitli kubbecikler bulunan

¹⁰² Aptullah Kuran; "Haseki Külliyesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi II*, İstanbul 1974, S.58-59.

¹⁰³ B.k.z. (93), *MERİÇ*, 24,39,94.

¹⁰⁴ Doğan Kuban; "Haseki Külliyesi", *Türkiye Vakıflar İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C.IV, S.5.

¹⁰⁵ B.k.z. (97), *KURAN*, 59-60.

¹⁰⁶ B.k.z. (97), *KURAN*, 289-290.

hepsine ocak konulmuştur. Tepelerinde sekizgen kesitli kubbecikler bulunan bacaların gövdeleri de sekizgen kesitlidir. Hücre kapıları düz atkılı, taş sövelidir.¹⁰⁷ Avlunun iki yanında bulunan hücre dizileri arasında karşılıklı iki dehliz yer alır. Beşik tonozla örtülü olan bu dehlizlerden doğudaki dar ve ışısız bir hücre, batıdaki imaret ile sıbyan mektebinin arasında kalan avluya açılan geçittir. Bugün mevcut olmamalarına rağmen helaların bu avluda bulunduğu varsayılır.¹⁰⁸

Haseki Medresesi külliyesinin diğer yapılarıyla birlikte 1894 depreminde hasar görmüştür. Medrese 19.yüzyılda yapılmış bazı tamir kayıtları bulunmaktadır. Bunlardan tespit edilen ilk kayıt lağımın temizlemesi ile ilgilidir. Kurşunla kaplı medresenin kubbeleri Vakıflar Genel Müdürlüğünce 1960- 1970 yılları arasında tamamlanan onarımda kurşun taklidi şapla kaplanmıştır. Bugün Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Eğitim Merkezi olarak kullanılmaktadır.¹⁰⁹

¹⁰⁷ B.k.z. (95), ASLANAPA, 13-17.

¹⁰⁸ B.k.z. (97), KURAN, 60.

¹⁰⁹ Mübahat S.Kütükoğlu; XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri, Ankara 2000, Türk Tarih Kurumu, S.290-291.

6.3. İstanbul Şehzade Sultan Mehmed Medresesi

Katalog No	: 3
Yeri	: Şehzadebaşı
Resim No	: 15 - 26
Plan No	: 8-13
Yapım Yılı	: Kitabeye göre 1547, yazılı kaynaklara göre 1543 – 1547
İnceleme Yılı	: 2004 – 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U, avlu revağı dört yöndedir. Dış boyutlar, 33.50 x 51.00 m'dir. Bir eyvanlı olup, hemen giriş ekseninde yer alır. İç boyut ise 4.00 x 4.00 m'dir. Araziye oturma biçimi düz zemindir.

Dershane kısmına baktığımızda, konumu U'nun yan kollarından biri üzerinde yer alır. İç boyut 8.50 x 8.50 m, dış boyut ise 10.50 x 10.50 m'dir. Mihrabı dikdörtgen planlıdır. Örtü kubbeli olup, kubbe geçiş ögesi tromp kullanılmıştır. Aktarma elemanı kemerdir. Duvar kalınlığı 100 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Döşemeler ise altıgen tuğla ile kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 3.75 m'dir. Pencere yüksekliği 150 cm olup, söve malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği; avlu cephesinde sıvalı dış cephede kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni; mihrap cephesinde iki alt- iki üst ve bir kasnak pencere, yan cephede tek alt- tek üst ve bir kasnak pencere, avlu cephesinde ise iki alt pencere şeklindedir. Bezeme ögesi olarak; kapıda künde-kari, mihrap ve geçiş ögesinde mukarnas kullanılmıştır. Kubbede ayrıca kalem-işi bezemeler mevcuttur.

Hücreler kısmına baktığımızda, 18 adet hücresi bulunmaktadır. Örtüler kubbeli olup, geçiş ögesi olarak pandantif kullanılmıştır. Aktarma elemanı kemer, duvar kalınlığı ise 85 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 1.50 m'dir. Döşemeler altıgen tuğlalarla kaplanmıştır. Pencere yüksekliği 100 cm olup, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 200 cm olup, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Duvar örgü tekniği; avlu cephesi sıvalı, dış cephe ise kesme taştır.

Pencere düzeni dış cephede, tek alt- tek üst pencere şeklindedir. Baca kesitleri çokgen, külah biçimi ise kubbemsidir. Baca malzemesi ise küfeki taştır.

Revak kısmına geldiğimizde; revak derinliği 4.00 m'dir. Sütunlarda malzeme, mermer ve porfir taşındadır. Başlıklar baklavali olup, kaide malzemesi küfeki taştır. Örtü kubbe ve aynalı tonoz şeklinde olup, geçiş ögesi pandantiftir. Kemer biçimi penci kemer olup, malzemesi küfeki taştır. Örtü kurşunla kaplanmış olup, döşeme kaplaması altıgen tuğla şeklindedir. Dershane giriş revağı yüksek tutulmuştur. Kubbe yüksekliği 1.50 m'dir.

Avlu kısmında ise, iç boyut 20.00 x 31.50 m'dir. Su ögesi olarak avluda şadırvan mevcuttur. Döşemeler taş ile kaplanmıştır. Avlu revak cephesi örgü tekniğı kesme taştır. Çörten malzemesi kesme taştır.

Helalar ise, medrese içinde yer alır. Örtü olarak beşik tonoz beşik tonoz kullanılmıştır. Dış kaplaması mermerdir. Dört adet penceresi olup, dördü de ışık almaktadır.

6.3.1.İstanbul Şehzade Sultan Mehmed Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Küllüye, Eminönü İlçesi'nde Şehzadebaşı semtindedir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından, kendisinden sonra padişah olmasını isteği, fakat genç yaşta ölen Şehzade Mehmed adına 1543 – 1548 yılları arasında inşa ettirilmiştir. Külliye Mimar Sinan'ın eseridir. Aynı zamanda Mimar Sinan'ın yaptığı ilk selatin külliyesidir.¹¹⁰

Şehzade külliyesi, bir cami, tabhane, mekteb, imaret, medrese ve türbelerden oluşmaktadır. Cami külliyesinin merkezinde yer almaktadır. Külliyesinin haziresinde beş tane, dış avlu duvarlarında dörtgen biçiminde bir tane olmak üzere toplam onaltı türbe vardır. Bunlardan özellikle Şehzade Mehmed Türbesi İstanbul'un en güzel mezar yapılarından. Medrese, sıbyan mektebi, imaret ve tabhanesi kuzey yönünde ve avluya teşkil edecek biçimde yerleştirilmişlerdir.¹¹¹

Kanuni Sultan Süleyman'ın “Şehzadeler güzidesi Sultan Mehmed'im” (949H./1543) diyerek ölümüne tarih düşürdüğü¹¹² sevgili oğlu adına yaptırdığı külliyesinin tek medresesi, cami dış avlusunun kuzeydoğu köşesindedir. Yapı Sinan'ın eserleriyle ilgili üç listede de yer almaktadır.¹¹³ Medrese yapımına 1544 yılında başlanılmış, Farsça yazıtına göre 954 H./1547'de tamamlanmıştır.¹¹⁴

Medrese cami avlusunun dışında yer almış olup ana kapısı yan cephede açıldığından kapı ile derslane ayrı eksenler üzerinde bulunur. Bu yüzden yapı asimetric bir plana sahiptir.¹¹⁵ Medrese klasik tipolojiye uygun, bir derslane ve 21 hücreden, hücreler arasında girişin karşısında bir eyvan ve helalardan oluşan basit bir yapıdır.¹¹⁶

¹¹⁰ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 314.

¹¹¹ B.k.z. (96), AYVANSARAYI, 15.

¹¹² B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 380.

¹¹³ Doğan Kuban; “Şehzade Külliyesi”, *Türkiye Vakıflar İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, C.VII, S.152.

¹¹⁴ Doğan Kuban; “Şehzade Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, C.I, S.154.

¹¹⁵ B.k.z. (45), AHUNBAY, 245.

¹¹⁶ E. Serezli; “Yine İstanbul Medreseleri”, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, İstanbul 1947, Sy.67, S.9-11.

Medreseye cami dış avlusundan anıtsal bir kapı ile girilmektedir. Hücreler dikdörtgen planlı, revaklı bir avlunun iki kısa bir uzun kenarı boyunca U düzeninde dizilmişlerdir. Dershane kısa kollardan güneydeki üzerinde, girişe göre yandadır. Avluda Selçuklu kümbeti biçimindeki şadırvan ve giriş karşısında yer alan eyvan biçiminde bir açıklıkla değişik etkiler aranmıştır. Helalar, tonozlu bir geçitle ulaşılan dış yan avludadır. Şehzade Külliyesinde yapılar, kible ve ona dik eksen üzerinde yerleşmişlerdir. Medresenin dershanesi de kibleye yönelmiştir ve bir mihrabı bulunmaktadır. Burada ilginç bir ayrıntı, girişte papuçluk olarak alçak bir kısım bırakılarak, dershane-mescit döşemesinin yükseltilmesine yöneliktir.¹¹⁷

Örtüde kullanılan temel öge kubbedir. Fakat farklı geçiş öğeleriyle çeşitlilik kazandırılmıştır. Hücreler küresel üçgen geçiş öğeli kubbelerle örtülüdür. Dershanede kubbeye geçiş dilimli tonoz bingilerle sağlanmışır. Giriş ve karşısındaki eyvan önü örtüsü aynalı tonozdur. Avlunun kuzeydoğu ve güneybatı yönündeki dikdörtgen planlı revak birimlerinin üzerleri, bütünleyici tonoz parçalarıyla birleşen küresel üçgen geçişli kubbelerle örtülmüştür. Dershane girişinde yükseltelen revak örtüsü ise sekizgen tabana oturan bir piramidal kubbe biçiminde yapılmıştır.¹¹⁸

Şehzade Medresesinde bezeme programı daha çok renkli taş kullanımı ve taş oymacılığıyla kalmıştır. Giriş kapısında ve avluyu çevreleyen revaklarda, sütun ve kemerlerde kullanılan renkli taşlar, zambak motifli taçla biten zengin saçak kornişleriyle gösterişli bir iç avlu oluşturulmuştur. Giriş, yapının önemine koşul olarak mermerden ve mukarnaslı yapılmıştır.¹¹⁹

Bu medrese önce ellili, sonra da altmışlı medrese olarak İstanbul medreseleri içinde üst düzeyde payesi olan bir eğitim merkeziydi. 1950'den son kız öğrenci yurdu olarak kullanılmak için revakları cemekelemlerle kapatılmıştır. Günümüzde ise restaurant olarak kullanılmaktadır.¹²⁰

¹¹⁷ Ali Saim Ülgen; "Şehzade Camii Heyeti", *Mimarlık*, İstanbul 1952, Sy.5-6, S.13-16.

¹¹⁸ Suut Kemal Yetkin; "Mimar Sinan ve Eserleri", *Sanat ve Sanatçılar*, İstanbul 1966, Sy.17, S.4-7.

¹¹⁹ B.k.z. (95), ASLANLANAPA, 14-24.

¹²⁰ Aptullah Kuran; "Mimar Sinan'ın İlk Eserleri", *Bellekten XXXVII / 148*, Ankara 1973, S.533-543.

6.4. Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi

Katalog No	: 4
Yeri	: Üsküdar
Resim No	: 27 - 35
Plan No	: 14-17
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre, 1547 – 1548
İnceleme Yılı	: 2004
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Mihrimah Sultan
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U, avlu revağı dört yöndedir. Dış boyutlar 28.00 x 28.80 m'dir. Araziye oturma biçimi, alt yapı tam bir kat oluşturacak şekilde yüksek bir yere oturtulmuştur.

Dershaneye baktığımızda, U'nun simetri eksenini üzerinde yer alır. İç boyut, 7.45 x 7.45 m ve dış boyut, 9.35 x 9.35 m'dir. Kubbeye örtülü olup geçiş ögesi olarak tromp kullanılmıştır. Aktarma elemanı kemer, örtü kaplaması ise kurşundur. Duvar kalınlığı 95 cm'dir. Döşeme kaplaması mermerdir. Pencere yüksekliği 180 cm ve söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 210 cm olup, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği, dış cephede kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni; mihrap cephesinde iki alt - tek üst pencere, yan cephesinde tek alt – tek üst pencere, avlu cephesinde iki alt pencere şeklindedir. Bezeme olarak kapıda künde-kari vardır.

Hücrelere baktığımızda, 16 hücre yer alır. Örtü olarak kubbe kullanılmış, kubbe geçiş ögesi pandantiftir. Duvar kalınlığı 85 cm, aktarma elemanı kemerdur. Örtü kurşunla kaplanmış, kubbe yüksekliği 1.30 m'dir. Döşeme kaplaması mermerdir. Pencere yüksekliği 120 cm ve söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 190 cm'dir. Duvar örgü tekniği, dış cephede kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni olarak, dış cephede tek alt – tek üst pencere şeklindedir. Bacalar kare kesitli ve külah şeklinde olup, malzemesi ise küfeki taştır.

Revaklara baktığımızda, revak derinliği 3.70 m'dir. Sütunlar malzeme olarak mermerden, başlıklar ise baklavalıdır. Kaide malzemesi de mermerdir. Kemer biçimi,

tek merkezli teğet kemer Şeklindedir. rtler kubbeli olup, geçiş öğesi olarak pendentif kullanılmıştır. Örtü kaplaması kurşun, döşeme kaplaması ise mermerdir. Dershane giriş revağı diğerleriyle aynı kotta yer alır. Kubbe yüksekliği 1.30 m'dir.

Avlu kısmında i boyut, 13.80 x 16.30 m'dir. Su Ğesi olarak avluda havuz yer alır. Döşeme kaplaması mermerdir. Yapılan restorasyon sonucunda, avlunun st kısmı örtülmüştür.

6.4.1. Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Üsküdar'da İskele Meydanına hakim bir yerde kurulan Mihrimah Sultan Külliyesi, Kanuni Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan tarafından 1548 yılında yaptırılmıştır. Külliye Mimar Sinan'ın eseridir. Külliye; bir cami, medrese, türbe, sıbyan mektebi, han, imarethane ve tabhaneden oluşmaktadır. İmaret ve tabhane daha sonra yanmış, bunların arsalarına yeni yapılar yapılmış, ve bu külliye'den sadece cami, medrese ve sıbyan mektebi zamanımıza ulaşmıştır.¹²¹

İskele Camii adıyla tanınan Mihrimah Sultan Camiinin cephesi, İstanbul Boğazına bakar. Medrese caminin kuzeyinde bulunmaktadır. Günümüze kadar ulaşan medresenin iç mekanlarında yapılan müdahalelerle orijinalliği yitirmiştir. Günümüzde sağlık merkezi olarak kullanılmaktadır. Cami ile medrese arasında ise, biri Mihrimah Sultan'ın iki oğluna, diğeri ise Sadrazam İbrahim Ethem Paşa'ya ait iki türbe bulunmaktadır. Külliye'ye ait tabhane imarethane ve han günümüze kadar ulaşmamıştır.¹²²

Üsküdar'da yapılan külliye'nin medresesi, Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin'e göre Mimar Sinan'nın eseridir.¹²³ Yapının üzerinde tarihini belirleyen bir yazıt bulunmamaktadır. Külliye'nin camisindeki 954 H./ 1547-8 tarihlidir. Medresenin ilk müderrisi de bu tarihte atandığına göre,¹²⁴ medresenin cami ile aynı tarihte tamamlandığı kabul edilir.

Medrese, Mihrimah Sultan Camii'nin kuzey yönündedir. Cami avlusuna açılan yüksek ve muhteşem kapısı üzerinde kitabe yoktur. Üsküdar İskele Meydanı kotundan 4 x 40 m yüksekte bulunan medrese, doğu – batı ekseninde düzenlenmiş; boyu 30 x 40 m, eni 30 x 60 m olan simetrik bir yapıdır.¹²⁵ Bir kapısı batı cephesinin ortasında ve iki yanına birer mihrapçık yapılmış olup, üst kısmı

¹²¹ Aptullah Kuran; "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, İstanbul 1975, Sy.3, S.43.

¹²² B.k.z. (95), ASLANAPA, 24-27.

¹²³ B.k.z. (93), MERİÇ, 24,33.

¹²⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 305.

¹²⁵ B.k.z. (116), KURAN, 44-45.

mukarnaslıdır. Diğer kapısı, iskele karşısında 20 basamak merdivenle çıkılan iki girişi vardır. Mukarnaslı asıl girişi, cami son cemaat yeri ile aynı düzlemde ve ilişkilidir. Bugün ise kullanım değişikliği nedeniyle asıl giriş iptal edildiğinden, medreseye kuzeybatı cephesinden yaklaşılmaktadır.¹²⁶

Medrese planı, dershanenin simetri eksenini üzerinde yer aldığı U düzenindedir. Burada dersane ile yanındaki hücreler doğrudan birleştirilmeyerek, arada tonozlu geçitler yapılmıştır. Daha sonra başka medreselerde aynı ayrıntının yinlendiğini görüyoruz.¹²⁷ Dıştan bir kenarı 9 x 70 m olan kare biçimindeki dersane tromplara oturan bir kubbeyle örtülüdür. Kubbe dışta on iki köşeli bir kasnak üzerinde yükselir. Dershanenin sağında ve solunda dar ve sivri beşik tonozlu geçitler, bunlardan sonra doğudan başlayıp yapının kuzey ve güney kanatlarını teşkil eden sekizgen öğrenci hücreleri vardır. Hücrelerde kubbeye geçiş pandantiflerle yapılmış, kubbeler dıştan sekizgen kasnaklarla kuşaklanmıştır. Batı cephesine hücre konulmamış, bu tarafta sadece revak yapılmıştır.¹²⁸

Medrese, tamamıyla küfeki taşından yapılmış, kubbeleri ve çatısı kurşunla kaplanmıştır. Kapı küfeki taşından, kapı söveleri beyaz mermerden, basık kapı kemeri ise kırmızı ve beyaz mermerden inşa edilmiştir.¹²⁹

Dersane ve hücre kapıları düz atkılı ve profil pervazlıdır. Kapıların hepsi avlu revakına açılır. Dershanede, alt seviyede altı sağır kemerli pencere vardır. Üç sivri pencere de kuzey, güney ve doğuda olmak üzere tromp seviyesinde bulunur. Yan alt cepheler; dershanenin yanlarındaki geçitlerin dışında açılmış, bu pencerelerin batısına aynı ölçüde dolap yerleri konularak içeride simetrisinin bozulmaması sağlanmıştır.¹³⁰

Güney kanadındaki hücrelerin pencereleri, kapıların yanında avlu tarafında bulunur. Bunların dış duvarlarında ikişer yüksek mazgal pencere vardır. Kuzey

¹²⁶ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 314-315.

¹²⁷ B.k.z. (45), AHUNBAY, 247.

¹²⁸ Mehmet Nermi Haskan; *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2001, C.III, S.1241 - 1242.

¹²⁹ A.g.k. , 1242.

¹³⁰ Metin Sözen; *Türk Mimarisi'nin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, S.33 - 94

kanadında ise pencereler dış duvarlara açılmış ve altlı, üstlü çift pencere olarak düşünülmüştür. Alt pencereler sağır kemerli, üst pencereler sivri kemerli ve fil gözü alçı şebekelidir. İki alt pencerede avlunun batı duvarında görülür. Ana kapının iki yanına açılmış olan bu pencereler revak kubbelerinin merkezlerine rastlayacak biçimde düzenlenmiş ve bütün diğer alt pencereler gibi demir parmaklıkla kapatılmıştır.¹³¹

Güneydeki hücrelerin ocak yerleri dış duvarlara, kuzeydekilerin ocakları ise aradaki bölme duvarlarına konulmuştur. Doğudaki iki hücreden güneydekinin ocağı doğu duvarında ve revakı düz sıvalıdır. Herhangi bir süs unsuru yoktur veya kalmamıştır.¹³²

Padişah ailesine ait bu yapı kesme taş işçiliği ve genel ölçüleriyle tipik bir Klasik Osmanlı Medresesidir. Plan şemasının seçimi ve beden duvarları ile örtü arasındaki sınırlarının belirlenmesinde Sinan kendisinden önce geliştirilmiş kalıp ve oranlara sadık kalmıştır. Dershane kütesinin ele alınışında, alt yapı – örtü arasında eski üsluba uygun olarak, sürekli yatay kornişle kesin sınır koyması, bu anlayışı yansıtmaktadır.¹³³

Üsküdar'a büyük değer kazandıran bu Klasik Türk Mimarisi üslubundaki güzel yapı Cumhuriyet döneminde uzun bir müddet Çocuk Dispanseri ve Ruh Sağlığı binası olarak kullanılmıştır. Şimdi özel bir tıp merkezi olarak faaliyet göstermektedir.

¹³¹ Tayyib Gökbilgin; **Edirne ve Paşa Livası**, İstanbul 1952, S.500 v.d.

¹³² B.k.z. (45), AHUNBAY, 247.

¹³³ B.k.z. (123), HASKAN, 1241.

6.5.Halıcılar Yavuz Sultan Selim Medresesi

Katalog No	: 5
Yeri	: Halıcılar
Resim No	: 36-41
Plan No	: 18-21
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara 1548-1549
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese külliye içinde bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U, avlu revağı üç yöndedir. Medresenin dış boyutları 28.50x46.00 m'dir. Bir eyvanlı olup, U'nun yan kollarından biri üzerinde yer alır. Eyvanın iç boyutları 3.50x4.50 m'dir.

Dershane kısmına baktığımızda, U'nun açık olan kısmında yer alır. Mihrabı daire planlıdır. Örtü ögesi kubbe olup, geçiş ögesinde pandantif kullanılmıştır. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Pencere yüksekliği 150 cm, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 220 cm, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Avlu ve dış cephede kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni; mihrap ve yan cephede iki alt-iki üst, avlu cephesinde iki alt pencere şeklindedir. Bezeme ögesi olarak sadece mihrapta mukarnas kullanılmıştır.

Hücreler kısmına baktığımızda, 19 adet hücre yer alır. Duvar kalınlıkları 120 cm olup, aktarma elemanı olarak kemer kullanılmıştır. Örtü ögesi kubbe olup, geçiş ögelerinde pandantif kullanılmıştır. Pencere yüksekliği 135 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 195 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Avlu ve dış cephede kesme taş kullanılmıştır. Dış cephede iki alt- bir üst pencere düzeni vardır.

Revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 4.20 m'dir. Ayaklarda küfeki, sütunlarda mermer malzeme kullanılmıştır. Başlıklar baklavalı olup, kaide malzemesi mermerdir. Hücre revaklarında kubbe, dershane giriş revağında kırma çatı örtü sistemi kullanılmıştır.

Avlu kısmına geldiğimizde, iç boyutlar 17.50x 26.50 m'dir. Döşemeler taşla kaplanmış olup, avlu revak cephesi örgü tekniği kesme taş kullanılmıştır.

6.5.1.Halıcılar Yavuz Sultan Selim Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Yavuz Sultan Selim adına, oğlu Kanuni Sultan Süleyman'ın Yenibahçe'de Halıcılar Köşkü yakınında (bugünkü Vatan Caddesi Oğuzhan Caddesi kavşağında) yaptırdığı medrese, Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin'e Mimar Sinan'ın eserleri arasında yer almaktadır. Tarihi kaynaklara Baltacı yapıyı 955 H./ 1548-49'a tarihlemektedir. Çevrenin cami gereksinimi karşısında, medresenin dershanesi 970 H./ 1562-63 yılında minare ve minber eklenerek mescide çevrilmiş ve halka açılmıştır.¹³⁴

Sultan Selim Medresesinin genel yerleşmesinde Sinan'ın küçük değişikliklerle farklı etkiler aradığı gözlenmektedir. U oluşturacak biçimde dizilen hücreler, dikdörtgen planlı avlunun iki kısa ve bir uzun kenarını çevrelemekte, mescit-dershane açık kalan diğer uzun kenarın ortasında, bağımsız olarak yer almaktadır. Dershanenin kırma çatılı giriş revağı avlu içine doğru çıkıntı yapmaktadır. Hücre dizisi arasında, güney uçtaki hücreden önceki açıklık eyvan biçiminde düzenlenmiş, iki yanındaki hücrelerin girişleri eyvandan verilmiştir. Hücre dizileri arasında bu tür sekili eyvan düzenlemelerini başka Sinan medreselerinde de görmekteyiz.¹³⁵

Revaklarda taşıyıcılar küfeki taşından yapılmış dörtgen planlı ayaklar biçiminde düzenlenmiştir. Dershane girişinde ise sık aralıkla dizilen mermer sütunlar kullanılmıştır. Bütün birimler küresel üçgen geçişli kubbelerle örtülüdür. Medreseye sokaktan girişte yer alan kapı yapısı derin mukarnaslı bir geçiş ögesi üzerinde, sekizgen tabana oturan bir kubbe ile örtülüdür.¹³⁶

Medresenin geçirdiği onarımlar ve bugünkü durumuna baktığımızda 20.yüzyıl başlarında harap durumda olan medrese Vakıflar tarafından 1958-1962 yılları arasında onarıldı. Günümüzde Sağlık ocağı olarak kullanılmaktadır.

¹³⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 537

¹³⁵ B.k.z. (93), MERİÇ, 34,95.

¹³⁶ B.k.z. (45), AHUNBAY, 247,248

6.6.Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi

Katalog No	: 6
Yeri	: Çağaloğlu
Resim No	: 42-45
Plan No	: 22-26
Yapım Yılı	: Kitabeye göre 1550, yazılı kaynaklara göre 1547-1548
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Vezir-i Azam Rüstem Paşa
Yapan	: Mimar Sinan

Medrese külliye içinde bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; sekizgen olup, avlu revağı sekizgendir. Medresenin dış boyutları 43.50x43.50 m'dir. Beş eyvanlı olup; bir adet giriş eyvanı, dört adet sekizgenin köşelerinde yer alır.

Dershane kısmına baktığımızda, sekizgenin kenarlarından biri üzerinde yer alır. Mihrabı dikdörtgen planlıdır. Örtü ögesi kubbe olup, kubbe geçiş ögesinde tromp kullanılmıştır. Pencere yüksekliği 160 cm, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 210 cm, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Pencere düzeni ise; Mihrap cephesinde iki alt-üç üst pencere, yan cephede tek alt-tek üst pencere, avlu cephesinde iki alt pencere şeklindedir. Bezeme ögesi olarak kapıda künde-kari, geçiş ögesinde mukarnas vardır.

Hücreler kısmına baktığımızda, 24 adet hücresi bulunmaktadır. Duvar kalınlığı 85 m olup, aktarma elemanı olarak kemer kullanılmıştır. Örtü ögesi kubbe ve geçiş ögesi ise pandantiftir. Pencere yüksekliği 125 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 180 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Pencere düzeni; avlu cephesinde tek alt pencere, dış cephede ise tek alt-tek üst pencere şeklindedir.

Revak kısmında ise revak derinliği 3.60 m'dir. Sütunlar malzeme olarak mermer ve küfeki taş kullanılmıştır. Başlıklar, baklavali ve nilüfer çiçeği şeklindedir. Kubbe ve aynalı tonozla örtülmüş olup, geçiş ögesinde pandantif kullanılmıştır. Dershane giriş revağı diğerleriyle aynı kotta göre düzenlenmiştir.

Avlu kısmına geldiğimizde ise iç boyut, 24.50x24.50 m'dir. Su ögesi olarak avluda şadırvan mevcuttur. Döşeme kaplaması Arnavut taşı şeklindedir. Avlu revak cephesinde duvar örgü tekniği kesme taş şeklindedir.

Helalar ise medrese içinde olup, beşik tonozla kaplanmıştır. Döşeme kaplaması ise mermerdendir.

6.6.1.Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Cağaloğlu'nda Rüstem Paşa ve Hocahanı sokaklarının kesiştiği köşede bulunan medrese, Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin'e göre Mimar Sinan'ın eseridir.¹³⁷ Medresenin ilk müderrisi olan Ataullah Ahmed Efendinin 954 H./ 1547-48 tarihinde atanmasına dayanılarak, yapımın aynı yılda tamamlandığı ileri sürülmektedir. Kitabesinde ise yapım tarihi 957 H./ 1550-51 olarak verilmektedir.¹³⁸

Rüstem Paşa Medresesi, bir külliyeğe bağlı olmadan yapılan medreseler arasında yer almaktadır. Plan düzeni, Amasya'da Büyük Kapıağası Medresesi'ndekine benzer biçimde, sekizgen planlı bir avlu çevresinde gelişmiştir. Yapı dıştan dikdörtgen planlı gibi gözükmekte, avluya girildiğinde ise sekizgen üzerine oturan bir düzenle karşılaşılmaktadır. Şadırvanın biçimi ve dershanenin girişe göre konumu, Şehzade Medresesini anımsatmaktadır. Burada da kümbet biçimli bir şadırvan vardır; dersane girişe dik eksen üzerinde, yandadır. Giriş ve dershanenin bulunduğu doğrultular dışında kalan sekizgen kenarlarının gerisinde sekizgen ile dörtgen arasına kalan köşe alanlara ulaşabilmek için Sinan özel bir çözüm geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu bölgelerden dersane tarafında bulunan ikisine hücreler, diğer ikisine hela, gusulhane gibi özel hacimler yerleştirmiştir. İç ve dış çokgenlerin farklılığı ve sekizgenin getirdiği zorluklar, medrese hücrelerinin aynı boyut ve planda olmasını engellemiştir. Köşe bölgelerinde sekizgen kenarlarının ortasına yerleştirilen eyvanlar yardımıyla üçü eyvandan ulaşılan beşer hücre yapılmıştır. Revaklarda iki tür taşıyıcı bulunmaktadır. Sekizgen köşelerinde V planlı, aralarda daire kesitli sütunlar yer alır. Örtü, revak ve hücre birimlerinde küresel üçgen geçişli; dershanede tonoz bingili kubbedir. Medrese ana giriş eyvanında ve dersane giriş revağında örtü aynalı tonozdur. Sekizgenle dörtgen ara kesitlerinde ortaya çıkan düzgün olmayan alanların örtülmesinde çeşitli tonoz biçimlerinden yararlanılmıştır.¹³⁹

¹³⁷ B.k.z. (93), MERİÇ, 24,34.

¹³⁸ B.k.z. (5), BALTACI, 345

¹³⁹ B.k.z. (45), AHUNBAY, 248,249

Rüstem Paşa Medresesi; boyutları, tasarımı ve işçiliğiyle sultanlar adına yapılan medreseler düzeyinde, anıtsal bir yapıdır. Sekizgen plan üzerine özgün bir deneme olan bu yapının uygulanmasındaki bu zorluklar, Sinan'ı bu şemayı tekrar denemekten uzak tutmuştur.

Medresenin geçirdiği onarımlar ve bugünkü durumuna baktığımızda; Cumhuriyet döneminde bir süre kimsesizler yurdu olarak kullanılan medrese, 1960'lı yıllarda esaslı bir onarımdan geçirilmiştir. Günümüzde iyi durumda olan medrese Sosyal Yardımlaşma Derneği olarak kullanılmaktadır.

6.7.İstanbul Haseki Hürrem Sultan Darüşşifa Medresesi

Katalog No	: 7
Yeri	: Haseki
Resim No	: 46-54
Plan No	: 27
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre, 1550
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Haseki Hürrem Sultan
Yapan	: Mimar Sinan

6.7.1.İstanbul Haseki Hürrem Sultan Darüşşifa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Külliyenin kuzeydoğusunda yer alan darüşşifa, dış duvarlarıyla dikdörtgene yakın bir şekle sahip görünürse de, yapı merkezi plan esasına göre inşa edilmiştir. Külliye'nin kuzey cephesindeki bir kapıdan, tonoz örtülü bir geçiş koridoru ile darüşşifaya girilir. Giriş mekanından gene benzer bir kapı ile sekizgen avluya çıkılır. Ana eksenleri 15.40x15.20 m. ölçüsündeki avlunun zemini tamamen mermer taş kaplıdır. Sekizgen avlunun doğu, batı ve güney kenarları üzerine iki sıra halinde mekanlar konumlanmıştır. Sekizgen avlunun kuzey, doğu ve batı kenarlarında ikişer pencere ile avlu cepheleri yükselir.¹⁴⁰

27.00x34.80 m. ölçüsündeki bir alanı kaplayan darüşşifada, yalnız avlunun güney kenarındaki iki mekan, birer kubbe ile kare mekanlar olarak yer alır. Diğer bütün mekanlar, dar kenarlarından birinde bir ocak ve dışa açılan ikişer pencere ile dikdörtgen şekilli olup, yaklaşık olarak 3.40x3.50 m. ölçüsünde her biri pandantifler üzerinde yükselen iki kubbeli kare mekanın ortadan bir sivri kemerle birleştiği, dikdörtgen salonlar halinde inşa edilmiştir.

Darüşşifanın kuzey cephesi dıştan üç kademeli bir duruma sahiptir. Her kademe birkaç sıra taşkın frizle üstten sınırlanmıştır. En yüksek kısımda ise solda sivri kemerli alınlıklara sahip dikdörtgen şekilli ve demir şebekeli iki pencere

¹⁴⁰ B.k.z. (92), TAŞKIRAN, 79.

açılmıştır. Bu cephe yüzeyinin sağında dikdörtgen silme içine, üstten hafif sivri kemerin kavradığı, yay kemerli kapı yer alır.¹⁴¹

Yapının batı cephesi de iki farklı yüksekliğe sahiptir. Bu cepheyi kaş kemerli, alınlıklara sahip beş dikdörtgen pencere teşkilatlandırılır. Bu cepheye ek olarak devam eden ve yüksekliği daha alçak olan yüzeye değişimli olarak yerleştirilmiş ikişer kapı ve pencereler bulunur.

Güney cephede de altta sivri kemerli pencereler, üstte ise alçı şebekeli, sivri kemerli, daha küçük boyutlu yedi pencere açılmıştır. Bu cephe de üstten yine bir taşkın frizle sınırlanmıştır.

Darüşşifanın avlu cepheleri ise, girişe göre sol taraftaki cephe sivri kemerli üç derin niş ve iki taraftakinin içinde dikdörtgen birer pencere ile doğrudan avlunun dışarıya bağlandığı yalancı revak görünüşündedir.

Avlunun doğu, batı ve güney cepheleri birbirleriyle simetrik olup, altta dekoratif sivri kemerli alınlıklara sahip dikdörtgen pencereler, üst sırada ise daha küçük, alçı şebekeli ikişer pencere bulunur.

Avlunun güneybatı ve güneydoğusuna rastlayan cepheler kaval silmelerle, diğerlerine göre yükseltilmiş ve sivri kemer şeklinde birer camlı bölüm halinde düzenleyerek avluya açılmıştır. Günümüzde ise camekanla örtülmüştür. Avlunun güneybatı cephesinde de simetrik olarak aynı düzen görülür.

Darüşşifada dengeli dikey hatları devam ettiren unsur ise üst örtü sisteminde kullanılan kubbeler olmaktadır. Kubbeler yüksekçe çokgen kasnaklar üzerinde ve kurşun kaplıydılar. Son restorasyonda kubbe örtüsü kurşun taklidi şapla kaplanmıştır.

Yapının tamamı kesme taşla inşa edilmiş, kubbe sisteminde ise tuğla kullanılmıştır. Sadece kapı kemerinde kırmızı renkli taş dönüşümlü olarak sıralanır. Yapıda herhangi bir yüzey süslemesine rastlanmaz. Mekanlarda yer alan ocak

¹⁴¹ B.k.z. (93), MERİÇ, 24,33

yaşmakları alçıdandır. Osmanlı devri darüşşifalarının en güzel örneklerinden olan bu yapıda ahenk tamamen mimari unsurlarla sağlanmıştır.

6.8.İstanbul Süleymaniye Rabi Medresesi

Katalog No	: 8
Yeri	: Süleymaniye
Resim No	: 55-59
Plan No	: 28(Süleymaniye Külliyesi) -30
Yapım Yılı	: Yazılı kaynak göre 1552 – 1553
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese külliye içinde bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U, avlu revağı dört yöndedir. 4 eyvanlı olan yapı bir adet derslane ekseninde, iki adet hücreler arasında, bir adet de girişte yer alır. Eyvanların iç boyutları 3.65 x 4.60 m'dir. Medrese tonozlu bir alt yapı üzerine oturuyor.

Derslane U'nun simetri ekseninde yer alır. İç boyut 7 x 10 m , dış boyut 9.40 x 12.40 m'dir. Mihrabı yarım daire planlı olup, duvar kalınlığı 120 cm'dir. Kubbeğe geçiş ögesi pandantif kullanılmış, örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 3.20 m'dir. Pencere yüksekliği 180 cm olup, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 255 cm olup, söve ve eşik malzemesi mermerdendir. Duvar örgü tekniği olarak avlu ve dış cephelerde kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni olarak , ön cephede ve avlu cephesinde iki alt – iki üst pencere düzeni vardır. Bezeme ögesi olarak mihrapta mukarnas kullanılmıştır.

Hücreler 21 adet olup, iç boyutları 3.65 x 3.65 m'dir. Duvar kalınlığı 95 cm'dir. Kubbelere geçiş ögesi pandantif kullanılmış, örtü kaplaması kurşundur. Pencere yüksekliği 120 cm söve malzemesi küfeki taştandır. Kapı yüksekliği 180 cm olup, söve ve eşik malzemesi küfeki taştandır. Avlu ve dış cephede kesme taş kullanılmıştır.

Revakların derinliği 3.75 m'dir. Ayaklar dikdörtgen kesitli olup, malzeme olarak küfeki taş kullanılmıştır. Revaklarda tek merkezli teğet kemer kullanılmış ve kemer malzemesi küfeki taştandır. Örtü olarak kubbe, çapraz tonoz kullanılmış ve

geçiş ögesi pendantiftir. Örtü kaplaması olarak kurşun kullanılmıştır. Döşeme kaplaması dikdörtgen tuğladır.

Avlunun iç boyutlar, 20 x 22.50 m'dir. Döşeme taşla kaplanmış olup, avlu revak cephesi örgü tekniği kesme taştandır. Çörtenlerde küfeki taş malzeme kullanılmıştır.

Helalar konum olarak medrese içinde olup, örtü olarak beşik tonoz kullanılmıştır. Döşeme kaplamaları mermerdendir.

6.9.İstanbul Süleymaniye Salis Medresesi

Katalog No	: 9
Yeri	: Süleymaniye
Resim No	: 60-69
Plan No	: 31-32
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre, 1552 – 1553
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U avlu revağı dört yöndedir. Dış boyutları 40 x 45 m'dir. Dört eyvanlı olup; bir adet dersane ekseni üzerinde, iki adet hücreler arasında, bir adet de girişte yer alır.

Dersane U'nun simetri ekseni üzerinde yer alır. İç boyut 7 x 10 m , dış boyut 9.40 x 12.40 m'dir. Mihrabı yarım daire planlı olup, duvar kalınlığı 120 cm'dir. Kubbeye geçiş ögesi olarak pandantif kullanılmış, örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 3.20 m'dir. Pencere yüksekliği 120 cm olup, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 255 cm olup, söve ve eşik malzemesi mermerdendir. Duvar örgü tekniği olarak , avlu ve dış cephelerde kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni olarak; ön cephede iki alt – iki üst pencere, avlu cephesinde iki alt - iki üst pencere kullanılmıştır. Bezeme olarak mihrapta mukarnas kullanılmıştır.

Hücreler 21 adet olup, iç boyutlar 3.65 x 3.65 m'dir. Duvar kalınlığı 95 cm olup, aktarma elemanı olarak kemer kullanılmıştır. Kubbelere geçiş ögesi olarak pandantif kullanılmış, örtü kaplaması kurşundur. Kubbe yüksekliği 1.50 m'dir. Pencere yüksekliği 120 cm , söve malzemesi küfeki taşındandır. Kapı yüksekliği 180 cm olup, söve ve eşik malzemesi küfeki taşındandır. Avlu ve dış cephede kesme taş kullanılmıştır.

Revakların derinliği , 3.75 m'dir. Ayaklar dikdörtgen kesitli olup, malzeme olarak küfeki taş kullanılmıştır. Revaklarda tek merkezli teğet kemer kullanılmış ve kemer malzemesi küfeki taşındandır. Örtü olarak kubbe ve çapraz tonoz kullanılmış

olup, geçiş ögesi pandantiftir. Örtü kaplaması olarak kurşun kullanılmıştır. Döşeme malzemesi dikdörtgen tuğladır. Kubbe yükseklikleri , 1.50 m'dir.

Avlu'nun iç boyutları , 20 x 22.50 m'dir. Döşeme taşla kaplanmış olup, avlu revak cephesi örgü tekniği kesme küfeki taştır. Avlu revak cephesinde sivri kemerler kullanılmış olup, revak cepheleri camekanla kapatılmıştır. Çörttenlerde küfeki taş malzeme kullanılmıştır.

Helalar konum olarak medrese içinde olup, örtü olarak beşik tonoz kullanılmıştır. Dış kaplamalar mermerdendir.

6.9.1.İstanbul Süleymaniye Rabi ve Salis Medreseleri Plan ve Mimari Özellikleri

Süleymaniye Külliyesi , Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520 – 1526) uzun hükümdarlık süresinde, annesi Hafsa Sultan için yaptırdığı külliyelerden sonra kendisi için inşa ettirdiği üçüncü külliye yapısı olmaktadır. İstanbul'da Haliç'e nazır bir tepede ve Eski Saray adıyla bilinen alanda kurulan bu külliye; cami , dört medrese, üniversite seviyesinde iki medrese (tıp medresesi ile darülhadis – ilahiyat fakültesi), kervansaray, hamam , sıbyan mektebi , ve gelir sağlayan odalar , dükkanlar, Tiryakiler çarşısı ile Kanuni ve Hürrem Sultana'a ait iki türbeden ibarettir. Külliye bütünüyle Mimar Sinan'ın eseridir. ¹⁴²

Güney – kuzey yönünde uzanan caminin kuzeyinde kubbeli ve şadırvanlı revaklı avlusu , güneyinde ise Kanuni ve Hürrem Sultan'ın türbeleri yer alır. Bütün bu cami blokunu, pencerelerle hafifletilmiş, dikdörtgen şekilli duvarlar sınırlar. Bu duvarlardaki pencere sıraları arasında batıdakinde üç, kuzey duvarda ise iki kapı bulunur. Cami ve türbeleri sınırlayan duvarların güneydoğu köşesinde, güneye doğru bir sıra kubbeli mekanlar şeklinde uzanan darülhadis medresesi yer alır. Doğuda ise darülhadis medresesi karşısında külliyenin hamamı, salis (birinci) ve rabi (ikinci) medreseleri ile bu grubun kuzey ucunda Mimar Sinan'ın türbesi bulunmaktadır.

Külliyenin diğer üç medresesi ve sıbyan mektebi sırasıyla evvel (üçüncü) ve sani (dördüncü) ile tıp medresesi batıda sıralanmaktadır. Bu medreseler önünde Tiryakiler Çarşısı dükkanları sıralanır. Cami ve medrese bloklarının kuzeyinde ise kuzeydoğudan başlayarak tabhane, darüzziyafe ve darüşşifa yapıları sıralanır. Bu son üç yapı ise topografik şartlara uydurularak fevkani olarak inşa edilmişlerdir. Darüşşifanın altında, Haliç cephesinde odalar yerleştirilmiş, darüzziyafenin altına ise kervansaray bir alt kat olarak planlanmış ve inşa edilmiştir.

Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin'de Kanuni Sultan Süleyman adına İstanbul'da altı medrese yapıldığı belirtilmiştir.¹⁴³ Tüm

¹⁴² B.k.z. (93), MERİÇ, 24.

¹⁴³ B.k.z. (93), MERİÇ, 24,33,93.

Süleymaniye Külliyesi içinde yer alan bu medreselerden cami'nin güneybatısında bulunan çift Rabi ve Salis medreseleri olarak tanınmaktadır. Yazıtı bulunmayan bu yapılar, 1552 – 1553 yılında müderrislerinin atanmış olmasına dayanılarak tarihlendirilmektedir.¹⁴⁴

Her iki medrese, külliyenin güneybatısında simetrik olarak planlanmıştır. Giriş, Ayşe Kadın Hamamı Sokaktan sağlanmaktadır. Girişteki iki birimli kapıcı odası, helalar ve iki katlı müderris konutu ile birlikte medreselerde 26 hücre, bir açık ve bir de kapalı derslik bulunmaktadır.¹⁴⁵

Her iki medrese, kare bir avlunun etrafında revaklar medrese hücrelerinden ibaret olup, tipik medrese plan özelliklerini gösterirler. Avluyu çeviren bu revakları çapraz tonozlar örter. Burada sütun yerine köşeleri yontulmuş ağır payeler kullanılmıştır. Bunlar sivri kemerlerle bağlanmıştır. Revağın doğu ve batı cepheleri aynı özellikte olup, yedişer paye ve yedişer çapraz tonozludur. Kuzey ve güney cepheleri değişik üsluptadır. Güney revakların tam ortasında kubbeli bir mekan olan derslane vardır. Dershanenin arka tarafı biraz dışa taşmıştır. Ön tarafta ise revaklara kadar devam eder. Derslane avluya ve arka bahçeye altı, üstlü ikişer penceresi vardır. Revak yönünde simetrik iki kapısı vardır. Dershanenin iki yanında ikişer medrese odası ve ikişer payeli çapraz tonozlar devam eder.¹⁴⁶

Medreselerin kuzey duvar, arazi eğiminden dolayı camiye bakan tonozlu bir alt yapı üzerinde yükseltilmiştir. Medresenin bu yöndeki kolu, diğerlerinden farklı olarak tek kubbe derinliğindedir. Orta eksen üzerindeki üç açıklık geniş bir eyvan biçiminde düzenlenmiştir. Kolların kesiştiği köşelerde, birbirinden geçilen özel hücreler bulunmaktadır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 519-523.

¹⁴⁵ Serpil Çelik; **Mevcut Belgeler ışığında Süleymaniye Külliyesi'nin Yapım süreci**, İ.T.Ü.Doktora Tezi, İstanbul 2001, S.26 .

¹⁴⁶ Mürşide Baykal; **Süleymaniye Külliyesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1952, S.45 – 46.

¹⁴⁷ Ömer Lütfi Barkan; **Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550- 1557)**, Ankara 1972, C.I, S.47,48.

Medreselerin üç tarafı bahçe ile çevrilmiştir. Giriş doğu cephesinde uzanan sokağın solundadır. Girişten girilince sol tarafa dikdörtgen kubbeli ve beşik tonozla örtülü bir oda vardır. Bu odanın yanında ufak bir aralıktan arka bahçeye geçilir.¹⁴⁸ Bunun yanında da biraz önce bahsettiğimiz, güney revak hücreler başlar. Yapılara basit yuvarlak bir kapıdan girilir.¹⁴⁹

Medreselerde ilk dikkati çeken şey ağır ve alçak küfeki taşından yapılmış payelerdir. Bunları birbirine bağlayan sivri kemerler de aynı ağırlığı hissettirmektedir. Bu kemerler tek kademeli yontulmuştur. Yan revakları teşkil eden çapraz tonozların bir uçları payeler tarafından taşınır. Avlu etrafındaki bütün kemerlerin küfeki taşından olmasına karşın, revakların tarafındaki kemerler tuğladan yapılmış ve üzerleri sıvanmıştır.¹⁵⁰

Revaklarda taşıyıcılar, Sultan Selim Medresesinde olduğu gibi dörtgen kesitli ayaklardır.¹⁵¹ Revakların etrafına dizilmiş medrese hücrelerinin revaklara sadece birer kapısı vardır. Bu kapılar küfeki taşından düz silmelerle çevrelenmiştir. Kuzey ve güney cephedeki hücreler ise ikişer katlı pencereler bulunur. Yine kuzey cephesi hariç diğer cephelerin arka ve yan yönleri tuğla tekniği ile yapılmıştır. Hücrelerin hepsi kubbelerle örtülmüştür. Hücrelerde birer ocak vardır. Bu ocaklar sivri külahlı olup, basit bir tarzda yapılmıştır. Bu ocakların ocak başları da küfeki taşından olup sekizgen bir kaide üzerinde yükselip, sivri külahlarla üzerleri kapatılmıştır. Bütün medrese hücreleri aynı özellikleri taşır.¹⁵²

Her iki medresede dersaneler medresenin en hakim yerinde yükselen iki kısımdan meydana gelmiştir. Ön tarafı beşik tonozla örtülüdür. Arka tarafı ise kubbeli bir mekandır. Avluya altı, üstlü açılan ikişer penceresinin alt taraftakiler dikdörtgen şeklindedir. Üst taraftakiler sivri kemerlidir. Medreselerin doğu ve batı

¹⁴⁸ A.g.k., 72.

¹⁴⁹ B.k.z. (133), BAYKAL, 47,48.

¹⁵⁰ B.k.z. (133), BAYKAL, 48.

¹⁵¹ B.k.z. (45), AHUNBAY, 249.

¹⁵² B.k.z. (5), BALTAÇI, 518.

cepheleri tuğla tekniği şeklindedir. Dershanelerin arka tarafında büyükçe bir bahçe vardır. Buradaki tuğla tezyinat daha çok dikkat çeker.¹⁵³

Medreselerin geçirdiği onarımlar ve bugünkü durumlarına baktığımızda, Süleymaniye Camii ile birlikte onarılan medreseler iyi ve bakımlı durumdadırlar. Günümüzde Süleymaniye kütüphanesinin idare bölümü, okuma salonu, kitap deposu ve sergi salonlarını içeren bölümleri olarak kullanılmaktadırlar.

¹⁵³ B.k.z. (5), BALTACI, 518 –519.

6.10.İstanbul Süleymaniye Tıp Medresesi

Katalog No	: 10
Yeri	: Süleymaniye
Resim No	: 70-73
Plan No	: 33
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre 1552-1553
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese külliye içinde, camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; tek sıralı, avlu revağı tek yöndedir. Medrese tonozlu bir alt yapı üzerine oturmaktadır.

Hücrelerde; örtü kubbeli olup, örtü kaplaması kurşundur. Duvar örgü tekniği dış cephe kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni olarak dış cephede tek alt pencere kullanılmıştır.

6.10.1.İstanbul Süleymaniye Tıp Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Süleymaniye Külliyesinin güneybatısında, Rabi ve Salis Medreselerinin bitişiğinde bulunan Tıp Medresesi, Tuhfet ül-mi'marin'de Darüttıb olarak yer almakta¹⁵⁴ Tezkiret ül-enbiye ve Tezkire tül-bünyan'de ise Kanuni'nin İstanbul'daki "altı bab medrese" si arasında, ayırım yapılmadan sayılmaktadır.¹⁵⁵

Günümüze değiştirilerek ulaşan medresenin dershanesi yoktur. Süleymaniye Tiryaki Çarşısı üzerinde hücreler tek bir dizi halinde uzanmakta; iki uçta, diziye dik doğrultuda bitişen birer hücre birimi bulunmaktadır. Böylece güneybatıdaki avluya bakan cephede uçlarda birer hücre, arada revaklar yer almaktadır.

Medrese, külliye planına 1552'de Darüşşifanın yapılması sultan tarafından istendikten sonra katılan bir yapıdır. Yapının arsasına doğumevi yapıldığı için özgün durumu hakkında yeterli bilgi sahibi değiliz.¹⁵⁶

Avlunun niteliği değiştiği için, ilk tasarımda medrese-avlu ilişkisinin restitüsyonunu yapmak zordur. Avluya bakan cephede, Süleymaniye Darülhadisinde olduğu gibi alçak sütunlara oturan tek eğimli bir ahşap saçağı bulunduğunu tahmin edilmektedir.¹⁵⁷

Yapı tekniği burada daha sadedir. Arazi meyilli olmadığı için takviye sistemine ihtiyaç kalmamıştır. Duvarlar küfeki taşından dikdörtgen bloklar halinde demir kenetlerle tutturularak sıralanmıştır. Arka cephe ise büyük bir bahçeye bakar. Ve bu cephe de tuğla tekniği ile yapılmıştır. Hücrelerin üzerlerini örten kubbeler tuğladan olup, üzerleri kurşun levhalarla örtülüdür.¹⁵⁸

İnce uzun bir dikdörtgen bir koridorun cadde tarafında sıralanmış kubbeli hücrelerden ibarettir. Bu hücreler küçük olup, koridora birer kapıları, caddeye de birer pencereleri vardır. İki yandaki odalar koridoru enine baştan başa kat eder.

¹⁵⁴ B.k.z. (93), MERİÇ, 23,33.

¹⁵⁵ B.k.z. (5), BALTAÇI, 519,523.

¹⁵⁶ Doğan Kuban; "Süleymaniye Külliyesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1994, C.VII, S.102.

¹⁵⁷ B.k.z. (133), BAYKAL, 43-44.

¹⁵⁸ İbrahim Hakkı Konyalı; *Mimar Koca Sinan*, İstanbul 1948. S.84-89.

Bunlar ikişer kubbelidir. Koridorun sol tarafında dar ve yüksek bir merdivenle aşağıya inilir. Fakat bu, medrese restore edilirken konulmuştur. Çünkü aşağısı tamamen dükkandır. Bugün bu dükkanların bir kısmı bu binaya verildiğinden teşkilat biraz karışıktır.¹⁵⁹

Bugünkü giriş caminin karşısındadır. Hücre revakları, meyili ve alçak bir çatı ile örtülüdür. Hücreler ise kare şeklinde olup, hepsi aynı büyüklüktedir. Hücre kubbeleri, yuvarlak ve yayvandır. Hücrelerden birbirine geçilir. Her hücrede birer ocak vardır. Yerler altıgen taşlarla kaplıdır. Sokağa açılan pencereler dikdörtgen şeklinde olup, bir insanın zor geçebileceği kadar küçüktür.¹⁶⁰

Alt kat tamamen farklıdır. Dükkanlar şekillerini muhafaza ediyorlar. Arkada bir koridor bırakılmıştır. Ön taraf ise kemerlere kadar küfeki taşıyla doldurulmuştur. Bu kemerlere cam konularak aydınlatma tertibatı yapılmıştır. Bunlar koridora açılan çapraz tonozlu ve beşik tonozlu dükkanlardır. Koridorun orta kısmı çapraz tonozla örtülü olup, iki yanı beşik tonozla örtülmüştür. Bu tonozlar bahçe cephesinde küfeki payeler tarafından taşınır. Bahçe cephesinde iki paye arasına yuvarlak kemerler konmuştur. Kemerlerin içi yine camla kaplanmıştır.¹⁶¹

Medrese'nin geçirdiği onarımlar ve bugünkü durumuna baktığımızda, günümüzde doğum evi olarak kullanılmaktadır.

¹⁵⁹ Gönül Cantay; "Süleymaniye Tıp Medresesi ve Şifahanesi", **Kaynaklar II**, İstanbul 1984, S.33-40.

¹⁶⁰ Zeki Sönmez; **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı Sempozyum Bildirileri**, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul 1988, S.251.

¹⁶¹ B.k.z. (133), BAYKAL, 44.

6.11.Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi

Katalog No	: 11
Yeri	: Beşiktaş
Resim No	: 74-82
Plan No	: 34-37
Yapım Yılı	: Kitabeye göre 1556, yazılı kaynaklara göre 1557
İnceleme Yılı	: 2004
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kaptanı Derya Sinan Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde cami ile ortak avluyla bağlanmıştır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi eşit kollu U, avlu revağı dört yöndedir. İki eyvanlı olup, U'nun iki ucunda yer alır. İç boyutlar 4.65 m x 4.60 m'dir. Medrese araziye düz zemin üzerine oturtulmuştur.

Hücre sayısı 12 adettir. Duvar kalınlıkları 85 cm, aktarma elemanı duvardır. Çatıyla örtülü hücreler, örtü malzemesi ahşap olup, kiremitle örtülmüştür. Pencere yüksekliği 130 cm, söve malzemesi küfeki taştandır. Kapı yüksekliği 190 cm, söve malzemesi küfeki eşik malzemesi ise mermerdir. Duvar örgü tekniği dış cephede bir sıra taş üç sıra tuğla kullanılmıştır. Avlu cephesinde tek alt pencere, dış cephede tek alt tek üst pencere düzeni kullanılmıştır. Dış cephede kirpi saçak kullanılmıştır.

Revakların derinliği 3 m'dir. Sütunlarda malzeme olarak mermer kullanılmıştır. Başlıklar baklavalıdır. Tek merkezli teğet kemer biçimi kullanılmıştır. Örtü ögesi çatı olup, malzeme olarak ahşap kullanılmıştır. Örtü kaplaması kiremittir.

Avlu'nun iç boyutları 19.60 m x 28.9 m'dir. Su ögesi şadırvandır. Döşeme kaplaması mermerdendir.

6.11.1.Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Küllüye Beşiktaş Barbaros Bulvarı ile Beşiktaş Caddesi'nin birleştiği köşede yer alır Kanuni Sultan Süleyman devri sadrazamlarından Rüstem Paşa'nın kardeşi Kaptan-ı Derya Sinan Paşa tarafından yaptırılmıştır. Külliye'nin yapıları arasında bir cami, medrese, günümüze ulaşmayan çifte bir hamam ve külliye daha sonra katılmış olan mektebinden oluşmaktadır. Mimar Sinan'ın eseri olan külliye; kitabesine göre, 1555'de Sinan Paşa'nın ölümünden sonra bitirilmiştir.¹⁶²

Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'nın Beşiktaş'ta aynı adı taşıyan camisi ile ortak avlu çevresinde yer alan medresesi, Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin'de Mimar Sinan'ın eseridir.¹⁶³ Sinan Paşa'nın ölümü üzerine yarım kalan yapım faaliyeti, Piyale Paşa'nın çalışmalarıyla tamamlanmıştır. Cami girişindeki 963 H./1555-6 tarihli yazıt¹⁶⁴ yardımıyla yaklaşık bir tarihlendirme yapılabilmektedir.

Birer kişinin kalabileceği büyüklükte 12 hücresi olan medrese zemin seviyesinde yapılmıştır. Sinan Paşa Medresesinde Sinan ilk kez cami ile ortak avlu çevresinde yerleşen bir medrese uygulaması gerçekleştirilmiştir. İlk uygulama olması nedeniyle aksayan noktalar vardır. Ayrıca, Sinan Paşa'nın yapım bitmeden ölmesi, sonraki ekonomik kısıtlamalar yapının bitirilmesi geciktirilmiştir. Medresede camiye göre daha düşük bir yapım kalitesi ve işçilik bulunmaktadır. Kagir yerine, ahşap örtülü hücre ve revaklar yapılmıştır.¹⁶⁵

Medrese, cami genişliğindeki avluyu üç yönde sorarak U oluşturan hücreler ve U'nun iki ucunda yer alan eyvanlardan oluşmaktadır. Ayrı bir dersane yapılmamıştır. Yerleşme cami giriş-kible eksenine göre simetriktir. Giriş karşısında, hücreler arasında yer alan bir geçitle kuzeybatıdaki hela avlusuna ulaşılmaktadır.

¹⁶² Gönül Cantay; "16.yüzyıl Külliyelerinin Şehirlerin Tarihi Topografyasını Belirlenmesi" Prof.Dr.Yılmaz Önge Armağanı, Konya 1993, S.75-78.

¹⁶³ B.k.z. (96), AYVANSARAYI, 90.

¹⁶⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 272.

¹⁶⁵ Doğan Kuban; "Beşiktaş'ta Sinan Paşa Camii", Mimarlık ve Sanat, İstanbul 1961, Sy.3, S.112-115.

Şadırvan, avlunun tam ortasında, aynı zamanda eyvanlardan geçen eksen üzerinde yer almaktadır.¹⁶⁶

Hücrelerde, Kepenekçi Sinan Medresesindeki benzer düzende, altta dikdörtgen söveli ve kemerli, üstte yuvarlak pencereler bulunmaktadır. Cami duvarlarında düzenli bir duvar örgüsü bir sıra taş, üç sıra tuğla varken; medresede, belki ilk yapımın özensizliğinden, belki kötü onarımlar sonucu, duvar örgüsünde karışıklık görülmektedir. Saçaklarda özensiz bir kirpi saçak uygulaması bulunmaktadır.¹⁶⁷

Medrese, 20.yüzyıla gelinceye kadar çeşitli tamirler görmüştür. Ancak, bunlar hakkındaki bilgilerimiz azdır. Osmanlı dönemindeki tamirlere dair bilgimiz sadece 19.yüzyılın sonlarında 1890'daki bir tamirle sınırlıdır. Medrese, Cumhuriyet devrinde külliyein cami ile birlikte 1930'lu yıllarda ve 1970-72 arasında tamir görmüş ve en sonunda medrese hücrelerinin önü madeni bir doğrama ile kapatıldığından orijinal şekli kaybolmuştur. Medrese halen Beşiktaş Müftülüğü Merkez Yatılı Erkek Kur'an Kursu olarak kullanılmaktadır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 313.

¹⁶⁷ Filiz Çağman; "Mimar Sinan Döneminde Saray'ın Ehl-i Hiref Teşkilatı", **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı**, İstanbul 1988, S.73-77.

¹⁶⁸ Doğan Kuban; "Sinan Paşa Külliyesi", **Türkiye Vakıflar İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1995, C.7, S.3.

6.12.İstanbul Süleymaniye Darülhadis Medresesi

Katalog	: 12
Yeri	: Süleymaniye
Resim No	: 83-85
Plan No	: ----
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre, 1556 – 1557
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; tek sıralı, avlu revağı tek yöndedir. Medrese tonozlu bir alt yapı üzerine oturmaktadır.

Dershane'nin örtü malzemesi ahşap olup, çatıyla örtülen medrese kurşunla kaplanmıştır. Duvar örgü tekniği, dış cephede bir sıra taş – iki sıra tuğla kullanılmıştır. Pencere düzeni ise, yan cephede tek alt – tek üst pencere kullanılmıştır.

Hücrelerde örtü çatı olup, örtü malzemesi ahşap ve örtü kaplaması kurşundur. Duvar örgü tekniği, dış cephede bir sıra taş ve iki sıra tuğla kullanılmıştır. Pencere düzeni, dış cephede tek alt pencere kullanılmıştır.

6.12.1.İstanbul Süleymaniye Darülhadis Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

16. yüzyılda yapıldığı sırada Osmanlı eğitim kurumlarının en üst düzeyde medresesi olan Süleymaniye Darülhadis'i Külliye'nin güneydoğusunda, cami ile hamam arasında bir konumda yer almaktadır.¹⁶⁹ Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan'da Sultan Süleyman'ın İstanbul'daki altı medresesi arasında isim belirtilmeden geçmekte; ¹⁷⁰ Tuhfet ül-mi'marin'de Kanuni'nin İstanbul'daki medreseleri arasında Darülhadis-i mezbur Babl olarak anılmaktadır.¹⁷¹

Darülhadis'in yapım tarihini belirten bir yazıt bulunmamaktadır. Yapımı için yer seçiminin 1552 yılı başlarında yapıldığı, bu konuyla ilgili bir onay belgesinden anlaşılmaktadır.¹⁷² 1557 yılı Ağustos ayına ait inşaat defterlerinde, Darülhadis'in kapı ve pencerelerinin yapımıyla ilgili masraflara rastlanması, yapımının en erken 1557 yılı sonlarına tarihlenmektedir.¹⁷³ İlk müderrisin 964 H./ 1556 – 1557 tarihinde atanmış olması da bu tarihlendirmeyi desteklemektedir.¹⁷⁴

Darülhadis, külliye programına ilk defa Süleymaniye'de alınmıştır. Usul-i hadis ve hadis eğitimi verilen darülhadis, külliye'nin çatılı tek yapısıdır. 19 hücre ve bir derslikten oluşan darülhadise derslerle bağlantılı olarak camiden kuzeydoğu dış avlusundan ulaşılmaktadır. Ayrıca, caminin güneydoğusundaki üçgensel meydana ve bir rampa yardımıyla Dökmeciler Caddesinden de ulaşılmaktadır.

Darülhadis medresesi avludan yükseltilmiş bir dersane ve hücrelerden oluşmaktadır. Hücreler arsayı sınırlayan Mimar Sinan Caddesi'nin doğrultusuna uyarak, geniş açılı bir dirsek oluşturacak biçimde, kırık bir çizgi üzerinde dizilmek zorunda kalmışlardır. Burada geometrisi tanımlanabilecek bir avlu yoktur. Hücrelerin önünde bulunan uzun boşluk bu amaçla kullanılabilir. Dersane konum ve biçimiyle özellik göstermektedir. Sinan'ın uygulamaları arasında hücrelerden bir kat

¹⁶⁹ B.k.z. (93), MERİÇ, 602.

¹⁷⁰ B.k.z. (93), MERİÇ, 93.

¹⁷¹ B.k.z. (93), MERİÇ, 33.

¹⁷² B.k.z. (134), BARKAN, 201.

¹⁷³ B.k.z. (134), BARKAN, 119.

¹⁷⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 602.

yüksekte ahşap çatılı yapılmış, başka bir dersane uygulaması bilinmemektedir. Bugünkü yapıda 16.yüzyıla ait izleri saptayabilmek zordur.¹⁷⁵

Revaklarda taşıyıcılar taş sütunlardır. Hücre ve revaklar ahşap çatılıdır. Süleymaniye külliyesindeki diğer medreselerden ayrı olarak Darülhadiste kesme taş yerine bir sıra taş, iki sıra tuğla almaşık duvar örgüsü ve kirpi saçaklı korniş uygulaması görülmektedir.¹⁷⁶

Hücrelerde; iki pencere, bir kapı, bir ocak, bir niş ve iki küçük raflı, sivri kemerli bir niş yer almaktadır. Duvarlar sıvalı, düz tavan boyalı şeklindedir. Pencere kapılarının yanlarında, duvar örgüsündeki iri bloklarla geçilmiştir. Pencereerde demir parmaklıklar vardır. Yarık niteliğindeki açıklarda ise 2.4 cm çapında bir adet demir çubuk kullanılmıştır.¹⁷⁷

Medresenin geçirdiği onarımlar ve bugünkü durumuna baktığımızda, 1960'lı yıllara kadar harap durumda olan medrese günümüzde iyi ve bakımlı durumdadır.

¹⁷⁵B.k.z. (45), AHUNBAY, 251.

¹⁷⁶ B.k.z. (143), KUBAN, .1001.

¹⁷⁷ B.k.z. (132), ÇELİK, 27.

6.13.İstanbul Süleymaniye Sani Medresesi

Katalog No	: 13
Yeri	: Süleymaniye
Resim No	: 86-93
Plan No	: 38
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre 1558-1559
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi, eşit kollu U, avlu revağı üç yöndedir. Araziye oturma biçimi ise kademelidir. Medrese'nin geçirdiği onarımlar ve bugünkü durumu, 1960'lı yıllarda onarılan medrese, Vakıflar Müdürlüğünün deposu olarak kullanılmaktadır. Medreseye girilemediği için gerekli bilgi elde edilemedi.

Dershane örtüsü kubbeli olup, kurşunla kaplanmıştır.

6.14.İstanbul Süleymaniye Evvel Medresesi

Katalog No	: 14
Yeri	: Süleymaniye
Resim No	: 94-96
Plan No	: 38
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre 1558-1559
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U, avlu revağı üç yöndedir. Araziye oturma biçimi ise kademelidir. Medrese'nin geçirdiği onarımlar ve bugünkü durumuna baktığımızda, 1960'lı yıllarda onarılan medrese, önemi ile bağdaşan bir işlev verilemediği için kısa sürede yeniden harap olmuştur. Şimdi Vakıfların deposu olarak kullanılmakta içine girilememektedir.

Dershane U'nun açık olan kısmında yer alır. Örtüsü kubbeli olup, örtü malzemesi kurşundur.

6.14.1.İstanbul Süleymaniye Sani ve Evvel Medreseleri Plan ve Mimari Özellikleri

Medreseler, Süleymaniye Camii'nin kuzey cephesine paralel halîç yönünde simetrik olarak yerleştirilmiştir. Her iki medrese oldukça eğimli olan Süleymaniye yamaçlarına yerleşim özelliği açısından Osmanlı mimarlık tarihinde kendine özgü planlamasıyla tek örnektir. Her iki medrese'de 1558-1559 yıllarında yapılmıştır. Diğer yapılarla aynı madde ve teknikte yapılmıştır.¹⁷⁸ Girişler, Mimar Sinan Caddesi'nden merdivenle inilerek sağlanmaktadır.

Medreselerin kare bir revakı vardır. Revakın güneyinde tam ortada kubbeli bir mekan olan dersane bulunur. Revakın kubbeleri payeler tarafından taşınır. Yalnız kuzey cephede payeler arasında üç sütun vardır. Kuzeyde 5, doğu ve batıda 6 paye dizisi vardır. Güney cephesinde revak devam etmez. Tamamen büyük dersane bu kısmı kaplar. Medreseye yan taraftan küçük bir girişten girilir. Bu girişten uzun üzeri çapraz tonozlu dar bir mekandan sonra revaklara girilir. Revak hücreleri kare planda olup, birer kapıları revaka açılır. Pencereleer de dışarıya açılır.¹⁷⁹

Doğu ve batı cephede ise 6 oda vardır. Dersane gayet büyük olup, altında bir çeşme vardır. Revaklı avluya girer girmez göze çarpan şey, halice doğru uzanan kademelerdir. Kesme taştan yapılmış payeler sivri kemerlerle birbirine bağlanmıştır. Kemerler de taştandır.¹⁸⁰

Sütunlar ise mermer olup, baklavali başlıklar vardır. Revakı örten kubbeler iki yanlarda beşer kubbe ile, kuzey cephede ise altı kubbe ile örtülüdür. Kubbeler o kadar ince bir zevkle yapılmıştır ki adeta bir tuğla dekoru arz eder. Kubbe düz pandantiflerle intikal edilmiştir. Revaka açılan medrese hücrelerinin revak cepheleri sadedir. Hücrelerin içi tamamen tuğla olup, üzerleri sıvalıdır. Hücreleri örten kubbeler de doğrudan doğruya pandantifler tarafından taşınır. Hücrelerin pencereleri

¹⁷⁸ B.k.z. (132), ÇELİK, 27.

¹⁷⁹ Doğan Kuban; *Süleymaniye Külleyesi*, İstanbul 1965, S.102.

¹⁸⁰ B.k.z. (133), BAYKAL, 59.

dışarıda sivri kemerli içerde işe dikdörtgen tarzındadır. Hücrelerde küçük nişler vardır. Medreselerde birer mihrap da bulunmaktadır.¹⁸¹

Medreselerin dersane kısmı ise kare bir oda olup, çok büyüktür. Yüksek kubbeyi pandantifler taşır. Bu çıkıntı sivri bir kemerle esas odadan ayrılır. Dershanenin iki revaka birer kapısı vardır. Dersane kısmı yüksekte olup, merdivenle çıkılır. Dersane kısmı bütün revaka hakim durumdadır. Cadde duvarında hiç pencere yoktur. Caddeden masif bir görüntüsü vardır. Bu dış duvar kesme taştan olmasına karşın, yan cepheleri tuğla tekniği ile yapılmıştır.¹⁸²

Her iki medrese de bugün herhangi bir işlev için kullanılmamaktadır. Medreseler yapılan restorasyon süreci içerisindeyler.

¹⁸¹ B.k.z. (133), BAYKAL, 60-61.

¹⁸² B.k.z. (132), ÇELİK, 80-81.

6.15.Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi

Katalog No	: 15
Yeri	: Esekapı
Resim No	: 97-100
Plan No	: 39-40
Yapım Yılı	: 1560'lı yılların başı
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Vezir Hadım İbrahim Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde cami ile ortak avluludur. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; iki sıralı olup, avlu revağı üç yöndedir. Araziye oturma biçimi düz zemindir.

Dershaneye baktığımızda, hücre dizilerinin arasında yer alır. Örtü ögesi kubbe olup, kubbeye geçişte pandantif kullanılmıştır. Aktarma elemanı kemer olup, duvar kalınlığı 95 cm'dir. Duvar ve örtü malzemesi tuğladır. Pencere yüksekliği 150 cm'dir. Kapı yüksekliği 210 cm olup, söve malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği; avlu cephesinde tuğla, dış cephede bir sıra taş-üç sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni; mihrap cephesi iki alt-iki üst pencere, yan cephe tek alt-tek üst, avlu cephesi ise iki alt pencere şeklindedir. Bezeme olarak kubbede malakari süsleme vardır.

Hücrelere baktığımızda 11 adet olup, örtüleri kubbelidir. Kubbe geçiş ögesi pandantiftir. Aktarma elemanı kemer ve duvar kalınlığı 65 cm'dir. Duvar ve örtü malzemesi tuğladır. Pencere yüksekliği 130 cm olup, söve malzemesi küfeki taşındandır. Kapı yüksekliği 170 cm'dir. Duvar örgü tekniği; avlu cephesinde tuğla, dış cephede bir sıra taş-üç sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni; dış cephede iki alt-iki üst pencere şeklindedir.

6.15.1.Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Külliyeye, sur kapısından girişte başlayan Silivrikapı Caddesi'ni ortalayarak yolun karşılıklı iki tarafına yerleşmiştir. Külliye, Sinan'ın ustalık çağını temsil eden cami ve külliyesi Süleymaniye ile aynı yıllara tarihlenir. 1550-1557 yılları arasında Hadım İbrahim Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.¹⁸³

Külliyenin yapılarından Cami, Silivrikapı Caddesi ile İbrahim Paşa Türbe Sokağı'nın kesiştiği köşede ve külliye'nin güneyindedir. Caminin batısında, külliye'nin İbrahim Paşa Türbe Sokağı boyunca devam eden avlu duvarına bitişik, İbrahim Paşa'nın açık türbesi yer alır. Günümüze sadece ön duvarlarının bir kısmı ile ulaşılabilen İbrahim Paşa Hamamı veya Silivrikapı Hamamı, Silivrikapı Caddesi üzerinde ve cami karşısında yer alır.¹⁸⁴

Kanuni Sultan Süleyman'ın vezirlerinden Hadım İbrahim Paşa tarafından yaptırılan medrese, İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Adli Tıp binası yanında, Koca Mustafa Paşa Caddesi ile Etyemez Tekkesi Sokağının kesiştikleri kavşakta bulunmaktadır. Yeni düzenleme ile yapı Adli Tıp binasının bahçe sınırları içine alınmıştır. Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan ve Tuhfet ül-mi'marin'de medresenin "İsa Kapusu" yakınında olduğu belirtilmiştir.¹⁸⁵ İbrahim Paşa'nın 1560 tarihli vakfiyesinde medrese ile ilgili hükümlere de yer verilmiştir.¹⁸⁶ Ancak vakfiye hazırlandığı sırada medresenin planlanmış olduğu kesin değildir. Vakfiyeye göre medresede 15 talebe bulunacaktır. Mevcut yapıda ise hücre sayısı 11'dir. Hücre boyutlarının küçük olmasına dayanılarak tek kişilik oldukları, vakfiyede öngörülen programın arsa koşullarından dolayı tam olarak gerçekleştirilemediği ileri sürülmüştür.

İbrahim Paşa Medresesi, Sinan'ın bir Bizans kilisesini camiye dönüştürerek yeniden kullanıma sunduğu ve onunla bütünleşen bir ek yaptığı ilgi çekici bir

¹⁸³ Makbule Yavuz; **Hadım İbrahim Paşa Külliyesi**, İ.T.Ü.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988, S.37,40.

¹⁸⁴ A.g.t. , 37.

¹⁸⁵ B.K.Z. (93), Meriç, 34,96.

¹⁸⁶ A.Erdoğan; "Silivrikapı'da Hadım İbrahim Paşa Camii", **Vakıflar Dergisi**, Ankara 1938, Sy.1, S.31-31.

uygulamadır. Arsanın darlığı yerleşmeyi zorlamış, medrese revakları kiliseye çok yaklaşarak arada dar bir geçit kalmıştır. Cami ile ortak avlu çevresinde bulunan başka medreselerde olduğu gibi, burada da cami ile dersane aynı eksen üzerine yerleştirilmiş; hücreler arsa sınırlarına uygun olarak revakların gerisinde, belirli bir şemadan bağımsız olarak sıralanmıştır.¹⁸⁷ Arsa boyutları uygun olabilseydi, belki güney hücre dizisinin sürekliliği sağlanabilir; kolları eşit uzunlukta olmayan bir U plan ortaya çıkabilirdi.

1894 depreminde zarar gören medrese,¹⁸⁸ o günden bugüne kadar hiç onarılmamış; bakımsızlıktan yıkılarak daha harap bir duruma gelmiştir. 1930 yıllarında mevcut olan revaklar, tamamen yok olmuştur. Dersane kütlesinin ele alınışında Şehzade Medresesindeki benzer biçimde iki kademeli düzen uygulanmıştır. Beden duvarları üst pencerelerin hemen üstünden geçen bir kornişle bitmekte, yukarıda duvar – kasnak sürekliliği gösteren örtü kademesi başlamaktadır. Burada ilk korniş düzlemi içteki geçiş bölgesiyle ilişkili değildir. İçte kubbeye küresel üçgenle geçildiği için böyle yatay bir düzlem bulunmamaktadır.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Y. Yoldaş; *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, S.152

¹⁸⁸ W.Müller Wiener; *Bildlexikon zur Topographie İstanbuls*, Würzburg 1977, S.119.

¹⁸⁹ A.g.k. , 103.

6.16.Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi

Katalog No	: 16
Yeri	: Topkapı
Resim No	: 101-107
Plan No	: 41-46
Yapım Yılı	: Kitabeye göre 1566, yazılı kaynaklara göre 1558 – 1566
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Sadrazam Kara Ahmed Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde cami ile ortak avluludur. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U, avlu revağı dört yöndedir. Araziye oturma biçimi düz zemindir.

Dershane kısmına baktığımızda, U'nun simetri ekseninde yer alır. İç boyut 4.85 x 4.85 m, dış boyut 7.25 x 7.25 m'dir. Kubbeye örtülmüş olup, geçiş ögesi tromp kullanılmıştır. Aktarma elemanı olarak kemer kullanılmıştır. Duvar kalınlığı 120cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmış, döşeme kaplaması ise altıgen tuğla şeklindedir. Pencere yüksekliği 180cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği ise 210 cm, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği, dış cephede bir sıra taş – iki sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni, mihrap cephesinde iki alt – iki üst ve bir tepe pencere şeklindedir. Avlu cephesinde ise iki alt pencere şeklindedir. Bezeme ögesi olarak, geçiş ögesinde mukarnas ve kubbede kalem işi şeklindedir.

Hücreler kısmına baktığımızda, 16 adet hücre yer alır. Kubbeye örtülü hücrelerin geçiş ögesi pandantiftir. Aktarma elemanı kemerdir. Duvar kalınlığı 110 cm'dir. Örtüler kurşunla kaplanmış olup, döşeme kaplamaları altıgen tuğla şeklindedir. Kubbe yüksekliği 1.20 m'dir. Pencere yüksekliği 125 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 190 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Duvar örgü tekniği, dış cephede bir sıra taş – iki sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni, dış cephede tek alt – tek üst pencere şeklindedir. Bacalar kare kesitli olup, malzemesi ise tuğladır. Külâh biçimi ise külâhımsıdır.

Revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 4.00 m'dir. Sütunların malzemesi mermer olup, başlıklar baklavali ve mukarnas şeklindedir. Kemer biçimi, üç merkezli kemer şeklindedir. Kemer malzemesi küfeki taştır. Örtü; kubbe ve aynalı tonoz şeklinde olup, geçiş ögesi pandantiftir. Kubbe örtüsü kurşunla kaplanmış olup, döşeme kaplaması ise altıgen tuğla şeklindedir. Bezeme olarak, geçiş ögesinde mukarnas ve kelem işi mevcuttur. Kubbede ise kalem işi vardır. Dershane giriş revağı yüksek tutulmuştur. Kubbe yüksekliği 1.35 m'dir.

Avlu kısmında ise, iç boyut 25.50 x 32.80 m'dir. Su ögesi olarak avluda şadırvan mevcuttur. Döşemeler taşla kaplanmıştır. Avlu revak cephesi örgü tekniğı kesme taştır.

6.16.1.Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Kara Ahmed Paşa Külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri Kara Ahmed Paşa tarafından 16.yüzyılda Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Sinan Kara Ahmed Paşa Külliyesini 1588 – 1560 yılları arasında tamamlamıştır. Külliye hakkında bilgi verebilecek en önemli kaynak, Ahmed Paşa'nın 1555'de hazırlattığı vakfiyesidir. Yazılı kaynaklarda yapım tarihi hakkında birlik yoktur. Çeşitli kaynaklarda farklı tarihler verilmiştir.¹⁹⁰

Külliye de inşa tarihini gösteren tek kitabe, Ahmed Paşa'nın türbesinde yer alır. Türbenin kapısı üzerindeki 1559 tarihli kitabe, türbenin paşa'nın ölümünden üç yıl sonra yapıldığını gösterir. Birçok kaynakta cami ve medresenin de bu tarihte tamamlandığı kabul edilmiştir.¹⁹¹

Gazi Ahmed Paşa, Kara Ahmed ve Topkapı Cami gibi birkaç isimle anılan külliye cami, medrese, sıbyan mektebi, türbe, çeşme ve muvakkithaneden meydana gelmiştir.¹⁹²

Külliye, dağınık bir yerleşim düzenine sahiptir. Bu dağınıklık, yapıların arazinin eğimine uydurulmasından ileri gelmiştir. Şehrin en güzel noktalarından birine inşa edilmiş olup, Bayrampaşa vadisine hakim bir noktada yer alır.

Kuzeybatı, güneydoğu aksında yer alan cami ile medrese aynı avluya bakmaktadır. Külliye nin haziresi caminin güneybatısındadır. Sıbyan mektebi ve Ahmed Paşa'nın türbesi caminin batısındadır.¹⁹³

Medrese; Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin'de yazılı kaynaklara göre 1566 – 1568'de yapılmıştır. İstanbul'un yedinci tepesinin kuzey yamacında, Topkapı'da Topkapı Caddesi ile Arpa Emini yokuşunun köşesinde Bayrampaşa Vadisine hakim bir noktada yer alır. Medrese, cami ile aynı avluyu

¹⁹⁰ Rabia özakin; **Kara Ahmed Paşa Külliyesi**, Y.T.Ü.yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988, S.21- 25.

¹⁹¹ A.g.t. , 25- 30.

¹⁹² B.k.z. (95), ASLANAPA, 64- 65.

¹⁹³ B.k.z. (95), ASLANAPA, 66.

paylaşan bir plan şemasına sahiptir. Avlu, medrese olarak ayrı bir işleve kavuştuğundan camiden daha geniş ve çıkıntılı olarak planlanmıştır. Bu şema ilk kez Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesinde uygulanan ortak avlu fikrinin bir devamı gibidir.¹⁹⁴

Medrese, 16 hücre ve bir dershaneden meydana gelmiştir. Dershane ve medrese hücreleri şadırvan avlusunu, avlu kapılarına kadar U şeklinde üç yandan sarmaktadır.

Mihrap aksı üzerindeki cami kapısını tam karşısında dershane yer alır. Kuzeybatı yönünde 2.32 m dışarı taşan dershane iki yanındaki geçitlerle medrese hücrelerinden ayrılmaktadır. Üstü tonozla örtülü 130 cm genişliğindeki bu geçitler, medresenin arka bahçesine ve tuvaletlere geçişi sağlamaktadır. Diğer hücrelerden daha büyük olan dershane 5.60 x 5.60 mm boyutundadır. İçeriye mihrap aksında yer alan mermer söveli 115 cm genişliğine bir kapıdan girilmektedir. Dershanenin şadırvan avlusuna açılan 80 cm eninde dikdörtgen boyutlu pencereler kapının iki yanında yer almaktadır. Bu pencerelerin üzerinde ise yuvarlak gözlü üç alçı pencere yer almaktadır. Üzeri kubbe ile örtülü dershanede kubbeye geçişler, tabanları mukarnaslı çıkıntılarla beslenen dilimli tromplar sayesinde olmaktadır.¹⁹⁵

Dershanenin sağında ve solunda 16 hücre bulunmaktadır. Yaklaşık 3.45 x 3.50 m boyutundaki medrese hücrelerinin avlu revağına açılan birer kapıları vardır. Hücrelerde altta 80 cm eninde ve 170 cm yüksekliğinde hava penceresi, üstte açılıp kapanmayan iki ışıklı pencere yer almaktadır. Bu pencereler kuzeybatı ve güneybatı cephelerinde dış avluya, kuzeydoğu cephesinde ise sokağa açılmaktadır. Hücrelerin ısıtılması pencerelerin karşısında yer alan 48 cm derinliğinde ve 78 cm genişliğinde ocaklarla olmaktadır. Ayrıca her hücrede 35 – 40 cm derinliğinde nişler vardır.¹⁹⁶

Medresede köşede yer alan iki hücrenin girişleri yine köşelerdendir. Kubbe ile örtülü tüm hücrelerde, kubbeye geçiş pandantiflerle olmaktadır. Medresenin 96

¹⁹⁴ B.k.z. (177), ÖZAKIN, 113- 118.

¹⁹⁵ A.Saim Ülgen; "Topkapı'da Kara Ahmed Paşa Heyeti", *Vakıflar Dergisi*, Ankara 1942, S.169.

¹⁹⁶ Şerefeddin Yaltıkaya; "Kara Ahmed Paşa Vakfıyesi", *Vakıflar Dergisi*, C.II, S.83- 97.

cm kalınlığındaki beden duvarları kısmen tuğla hatılı küfekiden, çoğunlukla düzgün olmayan moloz taş sıralarından oluşmuştur.¹⁹⁷

Şadırvan avlusu çevresinde gelişen medresede dengeli ve yalın bir mimari uygulanmıştır. Özel kitlesel yorumlara başvurulmamış, caminin külliye içinde hakim bir rol oynamasına çalışılmıştır.¹⁹⁸

Yan yana dizilen medrese hücrelerinin çift katlı pencere düzenleri, duvar örgüsü ve eğrisel örtünün hareketlendirdiği cepheler yatay yerleşmeyle bütünleşmiştir. Aynı zamanda mihrap aksı üzerinde bulunan dershanenin de, cami ile bir bütünlük içinde olması sağlanmıştır.¹⁹⁹

Dış avluya ve Arpa Emini yokuşuna bakan güneybatı cephesi en çok izlenen ve göze batan cephedir. Bu yüzden diğer cephelerden farklı bir anlayışla elle alınmıştır. Cephe kesme küfeki taşı ve tuğla sıralarından oluşan almaşık duvar örgüsüne sahiptir. Arka cepheye bakan kuzeybatı cephesi moloz taş örgülüdür. Cephe üç bölüme ayrılmıştır. Orta bölümde dışa doğru taşan dershane, yan bölümlerde ise medrese hücreleri yer almaktadır. Emin Molla Sokağı'na bakan kuzeydoğu cephesi moloz taş örgülüdür. Şadırvan avlusuna göre sokak kotununun 2.00 m daha aşağıda olması cepheye de yansımıştır. Cephe boyunca yaklaşık 3.50 m aralıklarla devam eden 48 cm yüksekliğinde beş tane payanda duvarcığı cepheyi desteklemektedir. Güneybatı cephesiyle beraber bu cephede de dörtlü pencere düzeni hakimdir. Medresenin güneydoğu cephesi şadırvan avlusuna bakmaktadır. Diğer cephelere göre daha sade olarak tasarlanmış olan bu cephenin önü revaklarla örtülüdür.²⁰⁰

Medresenin örtü sistemi taş bir silme ile başlamaktadır. Kubbe ile örtülü dershane ve medrese hücrelerinde kubbeye geçiş, dershanede dilimli tromplarla, medrese hücrelerinde ise pendentiflerle olmaktadır. Kurşun taklidi şap ile sıvanmış

¹⁹⁷ Akyan Gündüz; "Mimar Sinan", *Meydan Larousse*, C.II, S.350.

¹⁹⁸ B.k.z. (96), AYVANSARAYI, 142.

¹⁹⁹ B.k.z. (177), ÖZAKIN, 118- 125.

²⁰⁰ B.k.z. (177), 126- 127.

kubbelerde beyaz taş alemler yer almaktadır. Medrese hücrelerinin kubbeleri arasında ise tuğla bacalar yükselmektedir.

Medrese cephelerinden, güneybatı cephesi bezeme açısından son derece önemlidir. Cephede tuğla ve taş sıralarındaki düzen, pencerelerin biçimi, pencere ve kemer alınlıklarının bezemesi bu düşünceyi doğrulamaktadır. Dershane ve medrese hücreleri de sade bir anlayışla elle alınmıştır. Medrese hücrelerinde göze batan tek bezeme alçıdan yapılmış olan ocak yaşmağıdır. Dershane ise; tromplar alçıdan mukarnaslarla, kubbe ise kalem işleri ile bezenmiştir. Ancak bu kalem işleri de çeşitli yıllarda yapılan onarım çalışmaları sırasında düzgün durumunu kaybetmiştir.²⁰¹

Medrese; 1955'de tamir ve tadili derneğe ait olup, 10 yıllığına Hacı Feriâad Efendi Eğitim ve Kültür Derneği'ne tahsis edilmiş ve 1988'de yurt olarak faaliyete geçirilmek üzere çalışılmaktadır.

²⁰¹ Aptullah Kuran; *Mimar Sinan*, İstanbul 1988, S.105- 106

6.17. Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi

Katalog No	: 17
Yeri	: Edirnekapı
Resim No	: 108-115
Plan No	: 47-52
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre, 1568 – 1569
İnceleme Yılı	: 2004 – 2005
Dönemin Yönetici	: Kanuni Sultan Süleyman
Yaptıran	: Kanuni Sultan Süleyman
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde cami ile ortak avluludur. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; iki sıralı, avlu revağı dört yöndedir. İki eyvanlı olup, eyvanlar hücre dizileri arasında yer alır. Araziye oturma biçimi ise alt yapı tam bir kat oluşturacak şekilde yüksek yapılmıştır.

Hücelere baktığımızda; 21 adet olup, örtüleri kubbelidir. Kubbe geçiş ögesi pandantiftir. Kubbe yüksekliği 1.60 m olup, örtü kurşunla kaplanmıştır. Duvar kalınlığı 90 cm'dir. Aktarma elemanı kemerdir. Döşeme kaplaması altıgen tuğla şeklindedir. Pencere yüksekliği 150cm ve söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 190 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Duvar örgü tekniği, dış cephede bir sıra taş – bir sıra tuğla şeklindedir. Avlu cephesinde tek alt pencere düzeni vardır. Bacalar kare kesitli, külah biçimi külahımsı olup, malzeme olarak tuğla kullanılmıştır.

Revak kısımlarına baktığımızda, revakların derinliği 4.10 m'dir. Sütunlar; malzeme olarak mermer, başlık malzemesi olarak baklavalıdır. Kaide malzemesi ise sütunlar bronz bir bilezikle bitirilmiştir. Penci kemer biçimi kullanılmış olup, malzeme olarak küfeki taştır. Kubbe ve aynalı tonozla örtülmüş, örtü malzemesi tuğladır. Geçiş ögesi ise pandantiftir. Örtü kurşunla kaplanmış, döşeme kaplaması ise altıgen tuğla şeklindedir. Kubbe yüksekliği 1.65 m'dir.

Avlu kısmına baktığımızda, iç boyut 27.00 x 56.00 m'dir. Su ögesi olarak avluda şadırvan mevcuttur. Döşemeler taşla kaplanmıştır. Avlu revak cephesi örgü tekniği kesme taştır.

6.17.1. Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

İstanbul Surları'nın Edirnekapı girişinde Fevzi Paşa Caddesi üzerinde yer alan külliye, Kanuni Sultan Süleyman tarafından, kızı Mihrimah Sultan adına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Yapım yılı tam olarak bilinmemekle birlikte, külliye'nin inşasının 1560'da tamamlandığı tahmin edilmektedir. Bir kısmı günümüze kadar ulaşmayan külliye, bir cami, medrese, çifte hamam, türbe ve sıbyan mektebinden oluşmaktadır.²⁰²

Caminin iç avlusunun iki kenarında medrese yer alır. Ama bu medrese ilginç bir biçimde dersane bölümü yoktur. Dersane hariç medresenin diğer kısımları günümüze ulaşmıştır. Yanlarda tonoz, ortada kubbe örtülü türbe mektebe bitişik olup; örtüleri çökmüş lahitleri parçalanmıştır. Türbe Ahmet Paşa'ya aittir. Hamam da kötü bir tamir geçirmiştir. Çeşme 1719 tarihli geç bir ilavedir. Caminin bir tarih kitabesi yoktur. 1565 tarihli bir vesikada bu külliye ye bir hamam yaptırılması gerektiği hususundaki bir hüküm, bu tarihten önce yapıldığını gösterir. Vakfiyesi 1570 – 71 tarihlidir.²⁰³

Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan adına, ölümünden sonra²⁰⁴ İstanbul Surları'nın hemen yanında Edirne Kapısı içinde yaptırdığı külliye ve medresesi Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan ve Tuhfet ül-mi'marin'de mimar Sinan'ın eserleri arasında sayılmaktadır.²⁰⁵ Tarihi kaynaklara göre medrese yapımı 976 H./ 1568- 9 yılında tamamlanmış ve ilk müderrisi atanmıştır.²⁰⁶

Kare planlı olan medrese hücreleri, caminin 57 x 21.5m ebadındaki iç avlunun doğu ve batı taraflarındaki kısa kenarlarında yer alır. Ancak bu iki cephe birbirine eşit uzunlukta olmayıp doğuya 11, batıda 10 hücre konulmuştur. Avlunun uzun kenarında hücre olmadığı gibi medresenin dershanesi de yoktur. Medresedeki asimetri kuzey tarafının surlara fazla yaklaşılmışından ileri gelmiştir. Bu da cami ile

²⁰² B.K.Z. (95), ASLANAPA, 68- 73.

²⁰³ K. Tuğcu; "Mihrimah Camii", *Hayat Tarih Mecmuası*, İstanbul 1967, Sy.1, S.41- 43.

²⁰⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 307- 308.

²⁰⁵ B.k.z. (93), MERİÇ, 24,33,94.

²⁰⁶ B.k.z (5), BALTACI, 308.

birlikte planlanmayıp sonradan ilave edildiğini gösterir. Medrese, Eyüp Sokollu Medresesi ile mekan bileşenleri bakımından benzerlik göstermektedir.²⁰⁷

Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesinde Sinan bir kez daha cami ile medreseyi aynı avlu çevresinde düzenlemiştir. Hücreler avlunun iki yan kenarı boyunca sıralanmaktadır. Avlunun iki yanında hücre dizilerinin uzunlukları farklıdır. Kuzeydoğuda arsa derinliği daha fazla olduğundan hücreler köşeden kuzeybatı yönüne doğru döndürülerek, daha fazla sayıda hücre elde edilmiştir. Her iki yanda da, camiye yakın uçlardaki son hücrenin bitişiğinde eyvan olarak düzenlenmiş kubbeli birimler bulunmaktadır.²⁰⁸

Revaklarda taşıyıcı olarak sütunlar kullanılmıştır. Örtü, hücrelerde ve revaklarda genel olarak küresel üçgen geçiş ögesi kubbelerdir. Yalnız eyvan revak açıklıklarında, etekleri mukarnas bezemeli aynalı tonoz örtü bulunmaktadır.²⁰⁹

Cami ile avlu revaklarının birleşmesi, organik bir bütünlüğe kavuşturulmamıştır. Caminin bugün yok olan ikinci revak örtüsünün avlu yan revaklarına saplanmasıyla, geçiş daha yumuşak bir biçimde çözümlenmiştir. Ancak hücrelerin ve revakların avlunun iki yanını tümüyle sarması, cami – medrese birlikteliği daha olgun çözümlere yaklaştıran bir aşama olarak değerlendirilmiştir. Hücrelerin arka pencerelerinin durumu, hava ve güneş almalarına imkan vermektedir. Fakat medresenin zemin seviyesinde olması nedeniyle azda olsa rutubetlidir.²¹⁰

Abdesthaneler, güneybatıdaki hücrelerin arkasında bulunan küçük bahçedir. Avluda, suyu Küçükköy'den özel olarak getirilmiş on altıgen bir şadırvan vardır.²¹¹

²⁰⁷ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 268.

²⁰⁸ B.k.z. (45), AHUNBAY, 258.

²⁰⁹ B.k.z. (45), AHUNBAY, 258.

²¹⁰ Ülkü Karle; *İstanbul Mihrimah Sultan Cami ve Külliyesi*, İ.Ü.E.F Sanat Tarihi Mezuniyet Tezi, İstanbul 1964, S.17.

²¹¹ B.z. (188), KURAN, 127

1894 depreminde cami, mektep ve türbe gibi medrese de harap olduğundan esaslı bir tamir görmüştür. 1918 yılı sonunda birçok medresede olduğu gibi burası da Fatih yangınında evsiz kalanlara tahsis edilmiştir.²¹²

Medresenin hücreleri değişik amaçla kullanılmaktadır. Bir hücresi Fatih Kaymakamlığına, diğer hücreleri ise Fatih Belediye Başkanlığının emrine verilmiş olup, Fatih Belediyesi ve Türk Eğitim Gönüllüleri Ders Çalışma Merkezi olarak kullanılmaktadır.

²¹² B.k.z. (188), KURAN, 126- 127

6.18. Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi

Katalog No	: 18
Yeri	: Eyüp
Resim No	: 116-124
Plan No	: 53-57
Yapım Yılı	: Kitabeye ve yazılı kaynaklara göre, 1568 – 1569
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: II. Selim
Yaptıran	: Vezir-i Azam Sokollu Mehmed Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliyyeden bağımsız olarak yapılmıştır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; iki sıralı. Avlu revağı dört yöndedir. Dış boyutlar 18.00 x 27.60 m'dir. Üç eyvanlı olup, iki adet girişte, bir adet hücre arasında yer alır. Araziye oturma biçimi düz zemindir.

Dershane kısmına baktığımızda, hücrelerden ayrıdır. İç boyut 9.15 x 9.15 m'dir. Kubbeye örtülmüş, kubbeye geçiş ögesi tromp kullanılmıştır. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Aktarma elemanı kemerdir. Duvar kalınlığı 1.25 m'dir. Döşeme kaplaması altıgen tuğladır. Pencere yüksekliği 180 cm, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 220 cm, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Dış cephede bir sıra taş – üç sıra tuğla duvar örgü tekniği kullanılmıştır. Pencere düzeni; mihrap cephesinde iki alt – tek üst pencere, yan cephede iki alt – tek üst pencere düzeni vardır. Bezeme olarak; kapıda ve pencere kapağında künde-kari, geçiş ögesinde mukarnas kubbede kalem işi bezemeler mevcuttur.

Hücreler kısmına baktığımızda, 21 adet hücre vardır. Kubbeye örtülmüş olup, kubbe geçiş ögeleri pandantiftir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 1.60 m'dir. Aktarma elemanı kemerdir. Döşeme kaplaması altıgen tuğla şeklindedir. Duvar kalınlığı 75 cm'dir. Pencere yüksekliği 180 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 180 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Dış cephede, bir sıra taş – üç sıra duvar örgü tekniği kullanılmıştır. Dış cephede, iki alt – tek üst pencere düzeni vardır. Bacalar kare kesitli, piramidal külah biçimlidir.

Revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 4.00 m'dir. Sütunlar; çokgen kesitli, küfeki malzeme ve baklava başlıklıdır. Kubbeyle örtülmüş olup, geçiş ögesi pandantiftir. Penci kemer biçimi kullanılmış, kemer malzemesi küfeki taştır. Örtü kaplaması kurşun, döşeme kaplaması ise altıgen tuğladır. Dershane giriş revağı diğerleriyle aynı kotta yer alır. Kubbe yüksekliği 1.60 m'dir.

Avlu kısmında ise, iç boyut 10.85 x 33.50 m'dir. Su ögesi olarak , avluda su haznesi mevcuttur. Döşemeler taşla kaplanmıştır. Avlu revak cephesi örgü tekniği kesme taştır.

Helalar ise medrese içinde olup, beşik tonozla örtülmüştür. Döşeme kaplaması mermerdir. Pencere adeti ise iki tanedir.

6.18.1. Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Sokollu Mehmed Paşa'nın eşi İsmi Han Sultan için Eyüp'te, Cam-i Kebir Caddesi üzerinde yaptırdığı medrese, türbe ve darülkurra yapılarıyla bütünlenen küçük bir külliye parçasıdır. Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marine göre Mimar Sinan'ın eseri olan yapı,²¹³ Cam-i Kebir Caddesi üzerindeki avlu girişi üzerinde bulunan yazıtı dayanılarak 976 H./ 1568- 69'a tarihlendirilmektedir. Medreseye ilk müderris aynı tarihte atanmıştır.²¹⁴ Medrese, külliye'nin güneybatı tarafında uzun kenarı kuzey – güney doğrultusunda dikdörtgen bir plan üzerinde yükselmektedir.(Resim 103) Medrese, en dış noktalarından ölçüldüğünde 29 x 65 m boyutlarıyla 1880 metre kare'lik bir alana sahiptir.²¹⁵

Sokollu Medresesi'nin tasarımında Mimar Sinan, dersane ile türbe kütesini aynı eksen üzerine getirmiş alçak bir saçak ögesiyle bağlamıştır. Bu davranış, Ortaçağ Anadolu Selçuklu yapılarında sık görülen medrese – türbe ilişkisinin Osmanlı Mimarlığı'nın gündemine getirilmesi olarak yorumlanabilir. Yeni olan iki kütle'nin yapıştırılmaması, türbenin kütleli türbenin kütleli bağımsızlığı korunarak, bir revak ögesi ile medreseye bağlanmasıdır.²¹⁶

Medrese, dikdörtgen planlı dar uzun bir avlunun iki yanında uzanan hücreler ve simetri eksenini üzerinde yer alan dershaneden oluşmaktadır. Ortasında bir avlusu bulunan medresenin batı kanadında on adet ve bu kanadın en kuzeyinde bir adet eyvan bulunmaktadır. Doğu kanadı ise dokuz hücre, iki adet eyvandan oluşmaktadır. Kare planlı hücre ve eyvanların bir kenar boyutu ortalama 3.40 m'dir. Medresenin ortasında bulunan avlunun boyutları 35.3 x 11.4 m'dir. Avluda kırma çatıya benzer kapaklı sandık biçiminde bir hazne bulunmaktadır. Türbe ile eşit boyutta bir kubbeyle örtülen dersane anıtsaldır. Dersane dışa taşan bir kütle şeklindedir. İçte

²¹³ B.k.z. (93), MERİÇ, 34,95.

²¹⁴ B.k.z. (5), BALTACI, 197- 198.

²¹⁵ Gökçen Tuba; **Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Restorasyon Projesi**, İ.T.Ü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989, S.23.

²¹⁶ B.k.z. (45), AHUNBAY, 23.

tonoz bingilerde yoğunlaşan bezeme zenginliği ile sıradan yapılar düzeyinin çok üstüne çıkmaktadır.²¹⁷

Medresenin ana girişi, dershanenin türbeye bakan cephesindedir. Dershanenin ayrıca revaklara açılan açılan bir kapısı bulunmaktadır. Yapının darülkurra ile bağlantısı için revaklardan kuzey yönüne bir kapı açılmıştır. Beşik tonoz örtülü ayrı bir yapı olarak biçimlenen helalara çıkışı sağlayan kapı ise, avlunun güney ucunda dershanenin tam karşısındadır.²¹⁸

Hücre dizilerinden batıdaki içinde, kuzey uca yakın bir konumda, eyvan düzenlemesi yapılmıştır. Karşı kolda ise hücreler süreklidir. Sokollu Medresesinde yalnız iki dizi hücreden oluşan bir plan şemasının kullanılması ve avlunun uzun bir dikdörtgen biçiminde olması, arsa sınırlarının özel durumundan çıkmış olmalıdır.²¹⁹

Revaklarda taşıyıcı öğeler sütunlardır. Örtü revaklarda ve hücrelerde küresel üçgen geçiş öğeli kubbelerdir. Revağın derslane girişindeki açıklığı, aynalı tonozla örtülmüştür. Dış duvarlarda bir sıra taş – üç sıra tuğla almaşık örgüye karşılık, avlu çevresinde cepheler kesme taş yapılmıştır. Derslane kütesinin biçimlenişinde duvar – kasnak sürekliliği gözetilmiştir. Fakat tonoz bingiler kütesel anlatıma kavuşmamışlardır.

Medresenin cephesinde pencereler, çift merkezli sivri tuğla kemerlerle geçilmiştir. Tuğla kemerlerin sırtı bir sıra tuğla ile sınırlanmıştır. Alt pencerelerin aynaları ve söveleri küfeki taşındandır. Pencere ve kapılar, 0.5-1 cm dışa taşan sövelerle çerçevenmiştir. Avlu cephesindeki hücre kapıları 75 x 167 cm boyutlarındadır. Kapılar küfeki taşından söve ve eşik ile çerçevenmiştir. Derslane alt pencereleri 134 x 190 cm boyutlarında olup, mermer sövelerle çerçevenmişlerdir. Derslane üst pencereleri üstten teğet sivri kemerlidir. Dershanenin kapıları profilli mermer söve ile çerçevenmiştir.²²⁰

²¹⁷ B.k.z. (45), AHUNBAY, 259.

²¹⁸ İbrahim Hakkı Konyalı; **Mimar Sinan'ın Eserleri**, İstanbul 1950, S.77.

²¹⁹ A.g.k. , 78- 80.

²²⁰ B.k.z. (202), TUBA, S.48

Hücrelerin avlu tarafındaki duvarlarında bulunan, dikdörtgen planlı ocakların boyutları ortalama 75 x 37 cm'dir. Bacalar kare boyutlu olup, dış yüzeyleri sıvalı ve küfeki taşındandır. Revak ve avlu döşemelerinde dayanıklı kaplama malzemeleri olarak ince küfeki ve mermer kullanılmıştır.²²¹

Medrese, 1962 tarihinde Sağlık Merkezi olarak kullanılmak üzere 20 yıl süreyle İstanbul Belediye Başkanlığına tahsis edilmiştir. 1988'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına devredilmiştir. Bir süre sonra Bakanlık tarafından Ruh Sağlığı Dispanseri olarak faaliyet gösteren medrese, halen Eyüp Merkez Sağlık Ocağı olarak kullanılmaktadır.²²²

²²¹ B.k.z. (202), TUBA, S.49

²²² B.k.z. (202), TUBA, 23- 24

6.19. Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi

Katalog No	: 19
Yeri	: Kadirga
Resim No	: 125-128
Plan No	: 58-61
Yapım Yılı	: Kitabeye göre 1571 – 1572, yazılı kaynaklara göre 1570
İnceme Yılı	: 2004
Dönemin Yöneticisi	: II.Selim
Yaptıran	: Vezir-i Azam Sokollu Mehmed Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese. Külliye içinde cami ile ortak avluludur. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U, avlu revağı dört yöndedir. Araziye tonozlu bir alt yapı üzerine oturmaktadır.

Dershaneye baktığımızda, U'nun simetri eksenini üzerinde yer alır. İç boyut 5.70 x 5.70 m, dış boyut 6.70 x 6.70 m'dir. Mihrap yarım daire planlıdır. Örtü ögesi kubbe olup, kubbeye geçişte tromp kullanılmıştır. Aktarma elemanı kemer olup, duvar kalınlığı 100 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 2.80 m'dir. Pencere yüksekliği 180 cm olup, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 210 cm olup, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği, dış cephede bir sıra taş – üç sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni; mihrap cephesinde iki alt – iki üst pencere, yan cephede tek alt – tek üst pencere, avlu cephesinde iki alt pencere şeklindedir. Bezeme ögesi olarak; kapıda künde-kari, mihrapta mukarnas, kubbe ve geçiş ögesinde kalem işi bezemeler bulunmaktadır.

Hücrelere baktığımızda; 16 adet olup, örtüleri kubbelidir. Kubbe geçiş ögesi pandantiftir. Aktarma elemanı kemer ve duvar kalınlığı 85 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 1.35 m'dir. Pencere yüksekliği 130 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 170 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Duvar örgü tekniği, dış cephede bir sıra taş – üç sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni; avlu cephesinde tek alt pencere, dış cephede iki alt – iki üst pencere şeklindedir. Bacalar; çokgen kesitli olup, malzeme küfeki, külah biçimi ise kubbemsidir.

Revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 3.60 m'dir. Sütunlar malzeme olarak mermer kullanılmış, başlık malzemesi baklava şeklindedir. Kaide malzemesi sütun bronz bir bilezikle bitirilmiştir. Kemer biçimi kaş kemer olup, malzeme olarak küfeki taş kullanılmıştır. Örtü çatılı ve kurşunla kaplanmıştır. Dershane giriş revağı yüksek tutulmuştur.

Avlu kısmına baktığımızda, iç boyut 20.30 x 26.20 m'dir. Su ögesi olarak avluda şadırvan bulunmaktadır. Döşeme kaplaması mermerdir. Avlu revak cephesi kesme taş örgü tekniği kullanılmıştır.

Helalar ise medrese içinde beşik tonozla örtülmüştür. Bir adet pencere ve beş ışık girişi olan helalar, döşeme kaplaması olarak mermer kullanılmıştır.

6.19.1. Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Sokollu Mehmed Paşa tarafından bir kilise yerine yaptırılan, Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Cami'indeki gibi medrese hücreleriyle çevrelenmiş olan cami, Mimar Sinan'ın en güzel eserlerinden biri olarak kabul edilir. Medrese, imaret, çeşme, sıbyan mektebi ve tekke ile külliye tamamlanmaktadır.²²³

Külliye, Sokollu Mehmed Paşa'nın eşi Esmahan Sultan adına 1571 – 72'de yaptırılmıştır. Külliye, Kadirga'da Şehit Mehmed Paşa Yokuşu'nda Su Terazisi Sokağı'ndadır. Meyilli bir arazi üzerine yerleştirilen külliyenin esas girişiyle avlu arasında 5 m. avlu ile tekke avlusu arasında ise 4 m. kod farkı vardır.²²⁴

Sultan Ahmed Meydanından Marmara'ya doğru inen yamaçta, Mehmed Paşa Yokuşu üzerinde bulunan ve Sokollu Mehmed Paşa'nın yaptırdığı külliye içinde yer alan medrese, Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, ve Tuhfet ül-mi'marin'e göre Mimar Sinan'ın eseridir.²²⁵ Sinan burada yine cami ile ortak avlu çevresinde yer alan bir medrese tasarlamış ve arsanın topografik koşullarını yararına kullanmıştır. Cami arsanın orta yükseklikte bölümüne yerleştirilmiş, en aşağı kesimde yer alan medrese ise yüksek bir alt yapı ile zemine oturtulmuştur. Böylece cami ile medrese aynı avluyu paylaşırken aşağı düzlemden avluya girişe olanak vermek üzere, dersane altına merdivenler yerleştirilmiştir. Yapım en alt düzlemde başlamak zorunda olduğuna göre önce medrese duvarları yapılmış, daha sonra camiye geçilmiş olmalıdır. Dersane altındaki giriş üzerinde 979H./ 1571 – 72 tarihli bir yazıt bulunmaktadır.²²⁶ Medreseye ilk müderris 977H./ 1570 tarihinde atanmıştır.²²⁷ Yazıt cami ile medresenin bitirilişinden sonra konulmuştur.

Medreseye ikisi yanlarda üç ayrı kapıdan girilir. Esas giriş, en alçak olan medrese dershanesi altındadır. Yan taraflardaki kapıların üstlerinde kayyum ve

²²³ Tahsin Öz; *İstanbul Camileri*, İstanbul 1962, C.I, S.101- 102.

²²⁴ Doğan Kuban; "An Otoman Bulding Complex of the Sixteenth Century: The Sokollu Mosque and Its Dependencies in İstanbul", *Ars Orientalis*, İstanbul 1968, Sy.7, S.25- 26.

²²⁵ B.k.z. (93), MERİÇ, 95.

²²⁶ Doğan Kuban; "An Otoman Bulding Complex of the Sixteenth Century: The Sokollu Mosque and Its Dependencies in İstanbul", *Ars Orientalis*, İstanbul 1968, Sy.7, S.26.

²²⁷ B.k.z. (5), BALTACI, 422- 423.

müezzin odaları bulunur.²²⁸ Avlu revaklarının arkalarındaki medrese hücreleri U şeklinde yerleştirilmiş olup 16 tanedir.²²⁹ Köşe hücrelerin dışındaki hücrelerde birer tane revaka, altlı – üstlü ikişer de dışarıya bakan pencere vardır. U'nun tabanında merkezde yer alan dershaneye, alttaki girişin iki tarafından birkaç basamak merdivenle çıkılır.²³⁰ Dershane kapısının yanları ile doğu, batı ve kuzey cephelerinde altlı, üstlü altışıardan 12 pencere bulunur. 24.40 x 18.10 m ebadındaki avlunun ortasında on iki köşeli bir şadırvan yer alır.²³¹

Kadırga Sokollu Medresesinde hücrelerin U biçiminde dizildiği ve dershanenin simetri eksenini üzerinde yer aldığı plan şeması uygulanmıştır. Lüleburgaz Sokollu medresesinde olduğu gibi, cami son cemaat yeri ile medrese arasına iki katlı kapı yapılarının yerleştirilmesi, iki farklı işlev ve boyuttaki kütle çelişmesini mafsal yardımıyla çözmektedir. Burada dershane kütle, camiye karşı bir denge ve hiyerarşi belirleyen öge olarak avlu zemininden yükseltilmiş ve önüne diğer revak örtülerinden yüksek bir kubbeli açıklık yaparak uygulanmıştır. Dershane önü kubbesinin avlu içine doğru çıkıntı yapması, hem avluya girişi hem de gerisindeki dershanenin varlığını açıklayan niteliğiyle anlamlıdır. Helalar, Lüleburgaz'da olduğu gibi hücrelerle dış avlu duvarı arasındaki dar dış avluya, güneybatı köşeye yerleştirilmiştir.²³²

Revakta taşıyıcılar alçak sütunlardır. Örtü; dershanede tonoz bingili, hücrelerde küresel üçgen geçiş ögeli kubbedir. Cepheler; avlu yönünde kesme küfeki taşı, dışta bir sıra taş – üç sıra tuğla almaşık örgülüdür. Dershane kütlelerinin biçimlenişinde, beden duvarlarının cephelerin orta bölümünde kasnak üstüne kadar sürekli olmasına özen gösterilmiş; bu bütünlüğü perçinlemek için alt yapıyı bitiren

²²⁸ B.k.z. (188), KURAN, 106.

²²⁹ Doğan Kuban; "Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi", **Türkiye Vakıflar İslam Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C.VII, S.33.

²³⁰ B.k.z (216), 32- 33.

²³¹ B.k.z. (215), 103- 106.

²³² Bengü Aktuna Çakmak; **İstanbul Kadırga Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, S.162.

saçak kornişi, tambur kenarı boyunca, düşey ayrıtı da çevreleyecek biçimde sürdürülmüştür.²³³

Cami ile medrese kütlelerinin bağlantısı ve oranları ile Kadirga Sokollu Medresesi, cami ile aynı avlu çevresinde gelişen medreseler arasında ileri bir aşamanın ürünüdür. Revağın örtülmesinde eğrisel öğeler yerine tek eğimli çatı kullanılmasına, Sinan'ın daha sonraki yıllardaki uygulamalarında sıkça rastlanmaktadır.²³⁴

Sokollu Mehmed Paşa Medresesinde 1980'den beri Diyanet İşleri Başkanlığı Eminönü Müftülüğü Sokollu Şehit Mehmed Paşa Yatılı Kur'an Kursu olarak faaliyete bulunmaktadır. Revaklar camlı bölmelerle kapatılmış olup, hücreler yatakhane olarak kullanılmaktadır. Dershanesi Eminönü Müftülüğüne tahsis edilmiştir. Ayrıca İstanbul Sultanahmet Vakfı (İSVA) da buradadır.²³⁵

²³³ A.g.t. , 150- 170.

²³⁴ Ahmet Emre Mongaloğlu; **Kadirga Sokollu Caminin Altı Destekli Camileri Arasındaki Yeri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1997, S.54- 66.

²³⁵ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 77- 79.

6.20.Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi

Katalog No	: 20
Yeri	: Üsküdar
Resim No	: 129-134
Plan No	: 62-66
Yapım Yılı	: Kitabeye göre 1580– 1581, yazılı kaynaklara göre 1572 -1573
İnceleme Yılı	: 2004 – 2005
Dönemin Yöneticisi	: II. Selim
Yaptıran	: Vezir Şemsi Ahmed Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde cami ile ortak avluludur. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; L şeklinde, avlu revağı dört yöndedir. Araziye oturma biçimi düz zemindir.

Dershaneye baktığımızda, hücre dizilerinin arasında yer alır. İç boyut 7.20 x 7.20 m, dış boyut 9.14 x 9.14 m'dir. Mihrap yarım daire planlıdır. Örtü ögesi kubbe olup, kubbeye geçişte tromp kullanılmıştır. Aktarma elemanı kemer olup, duvar kalınlığı 100 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Pencere yüksekliği 160 cm, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 210 cm, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği; avlu cephesinde bir sıra taş – üç sıra tuğla, dış cephede bir sıra tuğla – üç sıra tuğla şeklindedir. Bezeme olarak kapıda künde kari vardır.

Hücrelere baktığımızda 12 adet olup, örtüler kubbelidir. Kubbe geçiş ögesi pandantiftir. Aktarma elemanı kemerdur. Duvar kalınlığı 80cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 1.35m'dir. Pencere yüksekliği 110 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 180 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Duvar örgü tekniği, avlu ve dış cephede bir sıra taş – üç sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni; dış cephede iki alt – tek üst pencere, tek alt – tek üst pencere(deniz cephesi) şeklindedir. Bacalar kare kesitli olup, malzeme olarak küfeki taş ve külah biçimi kubbemsidir.

Revak kısmına baktığımızda; revak derinliği, 3.40 m'dir. Sütunlar malzeme olarak mermer kullanılmıştır. Başlık malzemesi baklavali olup, kaide malzemesi sütun bronz bir bilezikle bitirilmiştir. Kemer biçimi, iki merkezli teğet kemer, kemer

malzemesi küfeki taştır. Örtü çatı şeklinde olup, malzeme olarak ahşap kullanılmıştır. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Dershane giriş revağı yüksek tutulmuştur.

Avlu kısmında ise, iç boyut 15.60 x 33.75 m'dir. Döşeme kaplaması taştır. Avlu revak cephesi örgü tekniğı kesme taştır.

Helalar ise medrese içinde, örtü aynalı tonoz şeklindedir. Döşeme kaplaması mermerdir. Helalarda bir adet pencere bulunmaktadır.

6.20.1.Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Şemsi Paşa Külliyesi, Üsküdar'ın batısında deniz kıyısına inşa edilmiştir. Külliye; bir taraftan boğaza, diğer taraftan haliç'e bakar. İki taraftan binalarla çevrili olan külliye, Tekel idaresinin önünde geçen dar bir yolla gidilir. Sahilin çıkıntılı bir yerinde bulunan külliye, İstanbul'un en güzel manzaralarından birini teşkil eder. İnşa sahası dar olan külliye; cami, türbe ve medreseden oluşmaktadır.²³⁶

Şemsi Paşa Külliyesi bir kitabeye göre H.988 / 1580 yılında Şemsi Ahmed Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Cami, türbe, medrese ve caminin kuzeybatısında bulunduğu anlaşılan saray tamamen Sinan tarafından yapılmıştır. Saraydan bugün birkaç duvardan başka herhangi bir iz kalmamıştır. Külliye, Klasik devir üslubuna girer. Klasik devir özelliği olan planların ayrı ayrı sabit kaidelere uyularak kullanıldığı görülür.²³⁷

Külliye, üzerinde bulunduğu arazinin dar oluşu nedeniyle intizamsız dikdörtgene yakın bir plan göstermektedir. Cami ve türbe avlunun güneydoğu köşesindedir. Medrese, külliyenin kuzeybatı kısmını bir şerit halinde kuşattır.²³⁸

Üsküdar'da boğaz kıyısında yer alan medrese, Tezkiret ül-enbiye, Tezkiret ül-bünyan, Tuhfet ül-mi'marin'de Mimar Sinan'ın eserleri arasında sayılmaktadır.²³⁹ Külliyenin yalnız camisinde 988H/. 1580 – 81 tarihli bir yazıt vardır. Medreseye ilk müderris 980H/. 1572 – 73 yılında atandığına göre²⁴⁰ medresenin camiden daha önce yapıldığı ileri sürülür.

Medrese L biçiminde biri Boğaz'a dik, öbürü kıyıya paralel konmuş ve külliyenin batı ve güney sınırları medresenin iki koluyla oluşturulmuştur.²⁴¹

²³⁶ B.k.z. (95), ASLANAPA, 142- 144.

²³⁷ Nuran İzgi; Şemsi Paşa Külliyesi, İ.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1964, S.7- 10

²³⁸ A.g.t. , 11- 12.

²³⁹ B.k.z. (93), MERİÇ, 94

²⁴⁰ B.k.z. (45), AHUNBAY, 261- 262.

²⁴¹ Gülbin Gültekin; "Şemsi Paşa Külliyesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1994, C.VII, S.159

Medrese, cami ve türbe mimarisinden farklı olarak kesme taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Bir sıra kesme taş ve üç sıra tuğlanın ince bir harçla birleştirilmesi şeklinde inşa edilmiştir.²⁴²

Medresenin duvar kalınlığı 80 cm olup, camiye nazaran daha azdır. Medrese kare şeklinde 2.95 x 2.95 m ve üzerleri kubbe ile örtülüdür. 12 ocaklı hücre ve yine 6.95 x 6.95 m kare planlı bir dershaneden meydana gelmiştir. Dershane diğer dört hücreyi içine alabilecek büyüklükte olup, dışarıya doğru taşkındır.²⁴³

Medrese hücrelerine revaklı avludan 1.80 x 0.80 m ebadında mermer söveli kapılardan girilir. Bu kapılar tam ortadan olmayıp yan duvar kenarındadırlar. Kapıların üzerleri tuğladan sağır yuvarlak kemerlerle teşkilatlandırılmış olup, kemer boşluğuna mermer bir pano konulmuştur.

Hücreler, alta iki tane mermer söveli 0.63 x 1.07 m ebadında dikdörtgen pencerelerle dışarıya açılmaktadır. Pencereler, cami ve türbe pencereleriyle aynı karakterde olup, hiçbir süsleme karakter taşımaz.²⁴⁴

Köşe medrese hücreleri ise plan olarak, her iki cepheye yüzleri oldukları için iki taraftan da pencere ile dışarıya açılmışlardır. Bunlardan deniz tarafındaki olan tek, diğer köşe hücreleri ise ikişer pencerelidir. Pencereler demir parmaklıdır. Tek pencereli cephelerin yüzlerinde de alçı kafesli yuvarlak pencereler bulunmaktadır.²⁴⁵

Her iki köşe hücrelerine, tam köşeye isabet eden yerden aynı büyüklükte kapılardan girilmektedir. Bunların üzerleri yuvarlak kemerlidir.(Resim 118)

Dershane, kuzeybatı hücrelerin tam ortasında bulunmakta, buraya cepheden bir kapı ile girilmektedir. Kapı 1.37 x 2.33 m ebadında dikdörtgen mermer bir çerçeve içine alınmıştır. Kapı yuvarlak kemerlidir. Kemer boşluğu arasına sülüs yazılı bir kitabe yerleştirilmiştir. Burada cami kapısında olduğu gibi renkli taş kullanılmıştır. Mermer panolar arasına yerleştirilen bu taş, kapıya renkli bir görünüş

²⁴² Suut Kemal Yetkin; "Şemsi Paşa Külliyesi", *Sanat Dünyamız*, İstanbul 1980, Sy.19, S.2- 9.

²⁴³ B.k.z. (224), İZGİ, 21- 23.

²⁴⁴ P.G.İnciciyan; "Şemsi Paşa Külliyesi", *Türkiyemiz*, İstanbul 1982, Sy.37, S.34- 39.

²⁴⁵ B.k.z. (224), İZGİ, 23- 25.

kazandırmıştır. Bu renkli taş kitabeyi ve kapı kemerini bir çerçeve halinde çevirmektedir.²⁴⁶

Kapının iki tarafında mermer söveli 1.00 x 1.53 m dikdörtgen pencereler yer alır. Pencerelerin üzerleri tuğla dizilerinin sıralanmasından meydana gelmiş, sivri kör bir kemerle teşkilatlandırılmıştır. Kemer yüksekliği dikdörtgen kapı çerçevesi istikametine kadar yükselmektedir. Kemer boşluğu arasına hiçbir dekor göstermeyen mermer bir pano yerleştirilmiştir.²⁴⁷

Dershane dışarıya iki sıra pencerelerle açılmaktadır. Bunlardan alt kattakiler mermer söveli dikdörtgen pencerelerdir. İki sıra pencereler ise tam bunların üzerlerine isabet eden sivri kemerli ve alçı kafeslidir.²⁴⁸

Dershane, köşe çıkıntılarına basık sekizgen bir kasmağa oturan bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçişte tromplar kullanılmıştır.

Medrese önündeki sütunlu revak kısmı bahçe zemini ile aynı seviyededir. Sütunlar ince zarif mermerden olup, baklava başlıklıdır. Kemerler tuğladan olmayıp taştandır. Yalnız dershane karşısındaki dört sütun arası diğerlerinden daha geniştir. Bu sütunlar mermerden olup dekoratiftir. Sütunlu revak kısmının üzeri düz ahşap bir çatı ile örtülüdür. Çatı seviyesi, dershane önünde biraz daha yüksektir.²⁴⁹

1930'lu yıllarda medrese son derecede harap bir durumda olup, hücrelerinde hayvanlar barındırılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı'nın yazdığı bir yazı ilgililerin dikkatini çekmiş ve Atatürk'ün bizzat emir vermesi ile külliye'nin tamirine başlanmıştır. 1942'de tamir tamamlanarak medrese kullanılacak hale getirildikten sonra 1953'de kütüphane olarak hizmete açılmıştır. Bu arada revakların üstü camla kapatılıp, hücrelerin bir kısmının üstleri açılmıştır. Bugün de aynı görevi görmekte olup, dershanesi okuma salonu olarak kullanılmaktadır.²⁵⁰

²⁴⁶ B.k.z. (123), HASKAN, 1242- 1243.

²⁴⁷ Erdem Yücel; "Şemsi Paşa Külliyesi", *Arkitekt*, İstanbul 1964, Sy.315, S.88- 90.

²⁴⁸ İbrahim Hakkı Konyalı; *İstanbul Abideleri*, İstanbul 1943, S.115- 117.

²⁴⁹ B.k.z. (224), İZGİ, 24- 27.

²⁵⁰ B.k.z. (228), GÜLTEKİN, 159.

6.21.Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi

Katalog No	: 21
Yeri	: Eyüp
Resim No	: 135-140
Plan No	: 67-70
Yapım Yılı	: Külliye içinde yer alan çeşme kitabesinde 1590, yazılı kaynaklara göre 1579 – 1580
İnceleme Yılı	: 2004
Dönemin Yöneticisi	: II. Selim
Yaptıran	: Vezir Zal Mahmud Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde cami ile ortak avluludur. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; eşit kollu U, avlu revağı iki yöndedir. Medrese araziye düz bir zemin oturtulmuştur.

Dershane kısmına baktığımızda, hücre dizilerinin arasında yer alır. İç boyut 7.40 x 7.40 m, dış boyut 9.10 x 9.10 m'dir. Örtü olarak kubbe, kubbeye geçiş ögesi pandantif kullanılmıştır. Kubbe yüksekliği 2.80 m'dir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Duvar kalınlığı 85 cm'dir. Aktarma elemanı kemerdir. Pencere yüksekliği 150 cm, söve malzemesi mermerdir. Dış cephede bir sıra taş – üç sıra tuğla duvar örgü tekniği kullanılmıştır. Pencere düzeni; arka cephede iki alt – iki üst, yan cephede iki alt, avlu cephesinde ise tek alt pencere düzeni vardır. Kubbe ve geçiş ögesinde kalem işi bezemeler mevcuttur.

Hücreler kısmına baktığımızda, 13 adet hücre vardır. Kubbe ve aynalı tonozla örtülmüş, geçiş ögesi pandantiftir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 1.20 m'dir. Aktarma elemanı kemer, duvar kalınlığı 85 cm'dir. Döşeme kaplaması altıgen tuğla şeklindedir. Pencere yüksekliği 120 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 180 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Dış cephede, bir sıra taş – üç sıra tuğla duvar örgü tekniği kullanılmıştır. Pencere düzeni; avlu ve dış cephede tek alt pencere düzeni vardır. Bacalar kare kesitli olup, piramidal külah biçimi kullanılmıştır.

Revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 4.00 m'dir. Sütunlar sekizgen kesitli, küfeki ve mermer malzeme kullanılmıştır. Başlıklar ise baklavali ve mukarnalıdır. Kubbe ve aynalı tonoz örtü kullanılmış, geçiş ögesi ise pandantiftir. İki merkezli teğet kemer biçimi kullanılmış ve kemer malzemesi tuğladır. Döşeme kaplaması taş, örtü kaplaması ise kurşundur. Geçiş ögesinde ve kubbede kalem işi bezeme kullanılmıştır. Dershane giriş revağı diğerleriyle aynı kotta yer alır. Kubbe yüksekliği 1.35 m'dir.

Avlu kısmına baktığımızda, iç boyut 19.00 x 21.50 m'dir. Su ögesi olarak avluda şadırvan mevcuttur. Döşeme kaplaması mermerdir. Çörten malzemesi küfeki taştır. Avlu revak cephesi örgü tekniği, bir sıra taş – üç sıra tuğla şeklindedir.

6.21.1.Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Eyüp ilçesi'nde, Defterdar Caddesi ile Zal Paşa Caddesi arasında yer alır. Bu pitoresk külliye Kanuni Sultan Süleyman'ın (1521- 1566) vezirlerinden Zal Mahmud Paşa ile karısı, II.Selimin (1566 – 1574) kızı Şah Sultan tarafından yaptırılan bir cami, bir medrese, (iki ayrı kotta ve iki dershanesi olduğu için iki medrese olarak tanımlanan bu medrese, medreselerle ilgili kayıtlarda tek medrese olarak zikredilmiştir.),kurucuların türbesi ve bir çeşmeden oluşur. Medreselerden cami kotunda olanı caminin şadırvan avlusunu oluşturur. Girişi Zal Paşa Caddesi'ndedir. Ona bir merdivenle bağlanan ikinci medrese daha düşük bir kotta, merdivenle bağlanan ikinci medrese daha düşük bir kotta, türbe çevresinde bir avlu oluşturur. Bu avlunun Defterdar Caddesi'ne çıkan kapısında da çeşme vardır.²⁵¹

Cami, medrese ve türbeler üzerinde kitabe olmadığı ve Zal Mahmud Paşa ile karısının ölüm tarihi üzerine de kaynaklarda değişik tarihler verildiği için, yapının kesin ve inşa tarihi belli değildir (Hadika 1577 tarihini vermektedir). Cami ve türbe Tezkiret ül-bünyan ve Tezkiret ül-enbiye'de kayıtlıdır. Fakat medrese sadece Tuhfet ül- mi'marin'de gösterilmiştir.²⁵²

Zal Mahmud Paşa tarafından Eyüp'te yaptırılan külliyenin iki medresesi olduğu Tuhfetü'l Mimarın'de gösterilmiştir.²⁵³ Şah Sultan, Zal Mahmud Paşa ile 1572 – 73 yılında evlenmeden önce, yaptırmayı düşünmüş ve 1569/70 tarihinde vakfiyesini hazırlatmıştır.²⁵⁴ Evlendikten sonra ise, büyük bir olasılıkla Zal mahmud Paşa da bu girişime katılmış ve program genişletilerek iki medreseli bir külliye gerçekleştirilmiştir. Cami ile aynı avlu çevresinde yer alan Fevkani Medresesi, tarihi kaynaklardan yararlanılarak 1579/80 yılına tarihlenmektedir.²⁵⁵

Fevkani Medresenin planlanmasında Kalenderhane Caddesinin doğrultusu ve yerleşilen alanın darlığı zorluk yaratmıştır. Caminin simetri eksenini avlu çevresindeki

²⁵¹ Doğan Kuban; "Zal Mahmud Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C.VII, S.542.

²⁵² A.g.m. , 542- 543.

²⁵³ B.k.z. (93), MERİÇ, 26.

²⁵⁴ B.k.z. (59, BALTAÇI, 466.

²⁵⁵ B.k.z. (45), AHUNBAY, 263- 264

düzende karşılığını bulamamaktadır. Dershane avlunun bir yanında revaklı, diğer yanında revaksız kütle düzenlenmesi ortaya çıkmıştır. Güneybatıda, dışarıdaki yol çizgisinin doğrultusunu içeri yansıtmamak amacıyla, boyutları farklı revaksız hücreler yapılmıştır. A.S.Ülgen tarafından hazırlanan ve Aptullah Kuran tarafından yayınlanan restitüsyon planında,²⁵⁶ güneybatıda revaklı bir düzen gösterilmiştir. Ancak güneybatı yönüne, bugün mevcut hücreleri koruyarak bir revak eklendiğinde, avlu daralacak şadırvanın avlu içindeki durumu asimetrik konuma gelecek ve cami avlu simetri ekseninden kaymış olacaktır. Oysa, sorun bugün hücre biçiminde kapalı olan bölümlerin revak biçiminde açık olmasıyla çözümlenir gibi gözükmemektedir. Ancak duvarların sıvalı olması nedeniyle bu varsayımı destekleyecek veriler derlenememektedir.

Aynı avlu çevresinde bulunmakla birlikte, medreseler ve cami kütleleri aynı bırakılmışlardır. Hücreler birbirine dik iki kol üzerine yerleştirilmiştir. Dershane avlu simetri ekseninden kuzeydoğuya kaymış durumdadır. Kuzey yanındaki köşe mekanı hela olarak düzenlenmiştir. Revaklarda taşıyıcılar sütunlardır. Hücre ve revak örtüleri genel olarak küresel üçgen geçiş ögeli kubbedir. Dikdörtgen planlı revak ve hücre birimlerinde aynalı tonoz kullanılmıştır. Dershane örtüsü sekizgen tabana oturan bir kubbedir. Ancak sekizgenin kare üzerine yerleştirilmesi, alışıldığı gibi dört kenarın kare kenarıyla çakışması şeklinde değil, şaşırtmalı olarak yapılmıştır. Sekizgenin dört köşesi kenar ortalarına, diğerleri köşe karşı gelmektedir. Bu düzen değişikliğine bağlanan ayrıtlarla birleşen düzlem üçgen çiftleri biçiminde olmuştur. Mimar Sinan'ın son dönem camilerinde yaygın olarak izlenen, daha fazla sayıda pencere açarak, bol ışıklı iç mekanların elde edilmesine olanak veren cephe düzenini,²⁵⁷ Zal Mahmud Paşa Camisinde olduğu gibi, bu dershanenin cephesinde izlemek mümkün olmaktadır. Dershanenin kuzeydoğu cephesinde, iki alt pencere geniş bir kemer altında birleştirilmiş ve kemer aynası alçı şebekeli yapılarak, geniş bir ışık alanı sağlanmıştır.

²⁵⁶ Aptullah Kuran; "Zal Mahmud Paşa Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, İstanbul 1973, Sy.1, S.66

²⁵⁷ Emel Etgür; **Zal Mahmud Paşa Külliyesi**, İ.Ü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1967, S.19- 20

Yüzeyler, horasan harçlı sıva ile kapatılmış olduğundan medrese duvarlarının yapım tekniğini görmek mümkün olmamaktadır. Revaklar da, cami de olduğu gibi bir sıra taş, iki sıra tuğla örgü izleri görülebilmektedir.²⁵⁸

²⁵⁸ Halim Baki Kunter; ‘‘Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri’’ **Vakıflar Dergisi**, Ankara 1938, Sy.1, S.103-129

6.22.Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi

Katalog No	: 22
Yeri	: Eyüp
Resim No	: 141-147
Plan No	: 71-74
Yapım Yılı	: Kitabeye göre 1590, yazılı kaynaklara göre 1580 – 1597
İnceleme yılı	: 2004 – 2005
Dönemin Yöneticisi	: II.Selim
Yaptıran	: Vezir Zal Mahmud Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içine bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi, L şeklinde olup, avlu revağı iki yöndedir. Avluya oturma biçimi düz zemindir. L'nin uzun kolu üzerinde iki eyvan yer alır.

Dershaneye baktığımızda, hücre dizilerinin arasında yer alır. İç boyut 6.37 x 6.75 m, dış boyut 8.05 x 8.45 m'dir. Mihrap dikdörtgen planlıdır. Örtü ögesi kubbe olup, kubbeye geçişte pandantif kullanılmıştır. Aktarma elemanı kemer olup, duvar kalınlığı 85 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 2.80 m'dir. Pencere yüksekliği 130 cm, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 220 cm olup, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Pencere düzeni; mihrap cephesinde iki alt – iki üst ve bir tepe pencere, yan cephede tek alt – tek üst pencere, avlu cephesinde ise tek alt pencere düzeni vardır. Kubbe ve geçiş ögesinde kalem işi, mihrapta mukarnas bezeme vardır.

Hücrelere baktığımızda; 14 adet hücre dizisi vardır. Kubbe, aynalı tonoz ve beşik tonozla örtülmüşlerdir. Kubbe geçiş ögesi pandantiftir. Aktarma elemanı kemer ve duvar kalınlığı 85 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmış olup, kubbe yüksekliği 1.35 m'dir. Pencere yüksekliği 120 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 180 cm olup, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Pencere düzeni dış cephede tek alt – tek üst pencere şeklindedir. Bacalar kare kesitli olup, külahları piramidal şeklindedir.

Revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 4.00 m'dir. Sütunlar malzeme olarak küfeki taş kullanılmış, başlık malzemesi ise baklavalıdır. Yarım daire kemer biçimi kullanılmış olup, malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Kubbe, aynalı ve tekne

tonozla örtülmüştür. Örtü kurşunla kaplanmıştır. Döşeme kaplaması altıgen tuğla şeklindedir. Geçiş ögesinde ve kubbede kalem işi bezeme vardır. Kubbe yüksekliği 1.45 m'dir. Dershane giriş revağı diğerleriyle aynı kotta yapılmıştır.

Avlu kısmına baktığımızda, iç boyut 16.45 x 24.00 m'dir. Döşeme kaplaması taştır. Avlu revak cephesi duvar örgü tekniği, taş – tuğla almalı şeklindedir. Çörten malzemesi ise küfeki taştır.

6.22.1.Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

II. Selim'in kızı Şah Sultan, Mahmud Paşa tarafından Eyüp'te Defterdar ve Kalenderhane Caddeleri arasında yaptırılan külliye içinde yer alan yalnız Tuhfet ül-mi'marin'de Mimar Sinan'ın eserleri olarak kaydedilmiştir.²⁵⁹ Aptullah Kuran, medreselerin Sinan tarafından planlanmadığını söylemenin güç olduğunu; söz konusu yapıların küte düzeninin açıkça Sinan'ın damgasını taşıdığını belirterek ; Sinan'ın son yıllarda inşa edilmiş olan medreselerin yapımın Sinan'ın kalfalarından biri tarafından yürütüldüğü ileri sürmektedir.²⁶⁰ Sinan'ın 1580 yılında yaklaşık 90 yaşında olduğunu göz önüne alınacak olursa, bu savın doğruluğunu kabul etmek gerekir.

Medreselerde ve camide tarih belirten bir yazıt bulunmamaktadır. Defterdar Caddesi üzerinde bulunan 998H./ 1589 – 90 tarihli çeşmeyi külliyenin en son tamamlanan yapısı olarak kabul eden Aptullah Kuran,²⁶¹ yapımın 1580 – 90 yılları arasında gerçekleştirildiğini ileri sürmektedir.

Külliyenin eğimli bir arsa üzerine yerleşmesi dolayısıyla, yapımın önce alçak olan taraftan, istinat duvarları ile başlamış olması akla yakın gelmektedir. Bu nedenle önce Tahtani Medresenin yapılmış olduğu kabul edilir. Zal Mahmud Paşa medreselerine ilk müderris atanma tarihi 987H./ 1579 – 80'dir.²⁶² Zal Mahmud Paşa ve eşi Şah Sultan 1580 yılında öldüklerine göre, yapımın bu tarihten önce başladığı ve arsa koşulları dolayısıyla önce medreselerin yapıldığı ileri sürülebilir.

Cami ile üst medresenin yerleştirildiği şadırvan avlusundan 4 m. aşağıda bulunan alt avluya cami revağı ile medrese revakı arsına konulmuş olan taş merdivenle inilir. Üst avluya nazaran daha hareketlidir. L biçiminde iki kollu olan alt medresenin kuzey kanadında kubbeli altı hücre ve bunların batısında yine kubbeli dört hücreden bir bölüm bulunur. Revağın gerisindeki alt hücrede de dışa açılan bir pencere ile iç tarafta kapının yanına düşen bir ocak vardır. Diğer dört hücre revağın

²⁵⁹ B.k.z. (93), MERİÇ, 26.

²⁶⁰ B.k.z. (243), KURAN, 73- 74.

²⁶¹ B.k.z. (243), KURAN, S.73.

²⁶² B.k.z. (5), BALTACI, 465- 466.

ucunda kuzeye dönen bir sofanın kuzey ve batısında toplanmış ve bunlardan, üst medresenin doğu kanadı ucundaki hücrelerin altına rastlayan batıdaki iki hücrenin pencereleri sofaya açılmıştır. Aynı sıradaki üçüncü hücrenin penceresi ve dış kapısı yoktur. Bu hücreye sofanın gerisinde bulunan hücre içerisinden geçilerek girilir.²⁶³

Revağın diğer ucunda dar bir geçit yer alır. Geçidin sağında üstü ayna tonozla örtülü bir hücre, onun altında kubbeli bir hücre, daha alta mihraplı bir derslane, dershanenin güneyinde ise kubbeli iki hücre bulunur.

Alt medresenin doğu kanadını teşkil eden hacimlerden ayna tonozlu odanın güney cephesinde üç pencere, doğuda dış avluya açılan bir ikinci kapı vardır. Kubbeli hücrelerin hepsi tek pencereli olup, pencereler dışarıya açılır. Ocalar ise revak tarafındadır. Mihraplı dershanede üst dershaneden farklı olarak iki sıra pencere görülür. Caddeye bakan cephesinde alta iki, üste üç, güneyde altı – üstlü iki, revak tarafında bir alt pencere vardır. Üst derslane gibi bu oda da kubbeli olup, ve 5.90 m. çapındaki kubbesi pandantiflere biner. Yalnız, birincisinden farklı olarak burada sekizgen kubbe kasnağı yüksek tutulmuştur.²⁶⁴

Revakın batı ucunda bulunan ayna tonozlu sofa ile dershanenin üst tarafındaki beşik tonozlu geçit dışında kalan revak gözleri kubbeli yapılmıştır. Kubbeli gözlerden en güneydeki iki göz diğerinden dar olup bunların kemer açıklıkları da ötekilerden küçüktür. Alt medrese revakının kemerleri üsttekiler gibi taş ve tuğladan inşa edilmişlerse de biçimleri değişiktir. Bunlar yuvarlak kemerlerdir. Fakat sütunlar üsttekiler gibi baklava başlıklı, sekizgen gövdelidir. Yalnız üst kanadın uçlarındaki iki tanesinin gövdesi ötekilerden daha kalın yapılmış ve tepelerine mukarnaslı başlıklar konulmuştur.

Alt avluda L biçiminde düzenlenmiş medrese kitlesindeki hücrelerden başka beş hücre daha bulunur. Bunlar caminin doğu duvarı altına yerleştirilmiş beşik tonozlu hücrelerdir. Dördünün avluya açılan kapıları yanında birer pencere,

²⁶³ B.k.z. (45), AHUNBAY, 262.

²⁶⁴ B.k.z. (95), ASLANAPA, 86- 88.

beşincisinin iki penceresi vardır. Hiç birinde ocak bulunmayan bu hücrelerin fonksiyonu hakkında bilgi sahibi değiliz.

Üst medresede olduğu gibi beden duvarları; moloz taş, çatı örtüsü kurşun, revak kemerleri tuğla, hücre kapıları düz atkılı, dersane kapısı basık kemerli, alt sıradaki bütün pencereleri taş söveli, fakat dershanenin alt pencereleri mermer söveli, sivri kemerli, üst pencereleri ise alçı şebekeli yapılmıştır. Alçı pencerelerde dışlıklar yuvarlak kayıtlı, içlikler renkli camlıdır. Ayrıca dershanenin pandantiflerinde mavi zemin üzerinde kırmızı göbekler bulunan kalem işi nakışlar görülür. Mihrap da alçı süslerle bezenmiştir.²⁶⁵

²⁶⁵ B.k.z. (243), KURAN, 74.

6.23.Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifa Medresesi

Katalog No	: 23
Yeri	: Üsküdar
Resim No	: 148-151
Plan No	: 75
Yapım Yılı	: Kitabeye göre (Çeşme) 1579
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: III. Murad
Yaptıran	: Nurbanu Valide Sultan
Yapan	: Mimar Sinan

6.23.1.Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Atik Valide Külliyesi'nin darüşşifa yapısına, kuzey cephesinde yer alan geniş yay kemerli bir kapı ile girilmektedir. Sütunların üzerinde yer alan sivri kemerlerle bağlanmış, tonoz örtü sistemine sahip revaklar, iki kademeli dikdörtgen bir avlunun etrafını çevirir. Revakların tonoz örtü sistemi sonraki değişikliklerde tamamen kaldırılmış ve yerine, demir potreller arasına dolgu tekniğinde yeni bir örtü sistemi yapılmıştır.²⁶⁶

Revakların gerisindeki mekanların orijinal örtü sistemi tuğlalardan örülmüş kubbelerdir. Ancak darüşşifa yapısı da külliyenin diğer yapıları gibi zamanla değişikliğe uğramıştır. Kubbe örtü sistemi kaldırılmış ve üstüne sonradan ikinci kat yapılarak, yapının orijinal durumu tamamen bozulmuştur.

Günümüzde darüşşifanın avluyu çeviren revak sistemi gerisinde yer alan mekanlar, birer kapı ve pencere ile revakların altına açılmaktadır. Sonraki kullanım amaçları doğrultusunda bu mekanlar tamamen değiştirilmiştir.²⁶⁷

Yükseldikçe incelen sütunların çevrelediği, batıdaki revak sisteminden daha az derinliğe sahip, doğu revaklarının dengelediği ve topografik şartlar gereği

²⁶⁶ B.k.z. (123), HASKAN, 1245.

²⁶⁷ Darüşşifa ve diğer yapılar, III. Selim zamanında Nizam-ı cedid askerlerinin kışlası olmuş ve 1865'e kadar kullanılmıştı. Sonraları ise tekrar hastane fonksiyonu verilince, yapıda yeni değişiklikler ve ilavelerle birlikte kervansaray yapısı da hastane fonksiyonunu yerine getirebilecek şekilde tamamen değiştirilmiştir.

kademeli görünüşü ile darüşşifa avlusu sevimli bir avlu halindeydi. Bugün tamamen orijinal görünüşünü kaybetmiş olan avluda girişleri belirleyen revak açıklıkları, geniş yay kemerli açıklıklar halinde inşa edilmiştir. Sütunlardan başlıklara geçiş bölgesinde ve sütun kaidelerinde bronz veya demirden bilezikler yer alır.

Atik Valide Darüşşifası inşa edildiği yıllarda, Mimar Sinan'ın diğer eserlerinde gördüğümüz gibi iyi durumdaydı. Günümüzde plan özelliklerini aksettiren özelliğinden başka orijinal görünüşü kalmamıştır. Bugün yapıdan sadece mimari organları tanınmamız mümkün olmaktadır.

Darüşşifanın kuzey cephesinde, kesme taşa, yay kemerli, basit bir kapı halinde giriş yer almaktadır. Mekanların avluya açılan kapı ve pencereleri de mimari özelliklerini kaybetmiştir.

Mimar Sinan, Atik Valide Darüşşifasını daha önce inşa ettiği külliye yapılarında yer alan darüşşifalardaki kadar kompleks olarak ele almamış, fakat bir dikdörtgen avlu etrafında, revakların gerisinde kubbeli mekanların yer aldığı plan şemasını, devrinin cephe mimarisi anlayışı içinde yorumlamış olmalıdır.

6.24.Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi

Katalog No	: 24
Yeri	: Üsküdar
Resim No	: 152-159
Plan No	: 76-81
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre, 1579 – 1580
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: III. Murad
Yaptıran	: Nurbanu Valide Sultan
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi, bir kolu kısa U, avlu revağı dört yöndedir. Üç eyvanlı olup, yer olarak bir tane girişte, diğer ikisi hücrelerin arasındadır. Eyvanların iç boyutu ise; 4.10 x 4.10 m, 1.00 x 4.10 m'dir. Araziye oturma biçimi ise alt yapı tam bir kat oluşturacak şekilde yüksek bir kotta oturtulmuştur.

Dershane kısmına baktığımızda, U'nun simetri eksenini üzerinde yer alır. İç boyut 6.25 x 6.25 m, dış boyut 8.45 x 8.45 m'dir. Mihrabı dikdörtgen planlıdır. Duvar kalınlığı 110 cm'dir. Örtü ögesi kubbe olup, geçiş ögesi tromp'tur. Örtü harçla kaplanmıştır. Pencere yüksekliği 180 cm, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği 220 cm, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği olarak avlu cephesinde; taş – tuğla almaşık, dış cephe kesme taştır. Pencere düzeni ise mihrap cephesinde tek üst pencere, yan cephede tek üst – tek alt pencere, avlu cephesinde iki alt pencere şeklindedir. Bezeme olarak kapıda künde-kari, geçiş ögesinde mukarnas kullanılmıştır.

Hücreler kısmına baktığımızda, 18 adet hücresi vardır. Duvar kalınlığı 80 cm, duvar malzemesi tuğladır. Aktarma elemanı olarak kemer kullanılmıştır. Kubbe ile hücrelerin geçiş ögesi pandantiftir. Örtü harçla kaplanmış olup, malzemesi tuğladır. Kubbe yüksekliği 1.45 m'dir. Döşeme kaplaması ise altıgen tuğla şeklindedir. Pencere yüksekliği 150 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 190 cm, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Duvar örgü tekniği olarak; taş – tuğla almaşık,

dış cephede ise kesme taş kullanılmıştır. Pencere düzeni ise; avlu cephesinde tek alt pencere, dış cephede iki üst pencere şeklindedir.

Medresenin revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 3.90 m'dir. Revaklardaki sütunlar, malzeme olarak mermerdendir. Başlıklar baklavali olup, kaide malzemesi küfeki taştır. Revak örtüsü olarak kubbe ve aynalı tonoz olup, geçiş ögesi pandantiftir. Kemer malzemesi küfeki taş, örtü malzemesi ise tuğladır. Örtü harçla kaplanmıştır. Döşeme kaplaması ise altıgen tuğla şeklindedir. Kubbe yüksekliği 1.45 m'dir.

Medresenin avlu kısmına baktığımızda, iç boyut 40.00 x 17.00 m'dir. Su ögesi olarak avluda havuz mevcuttur. Döşeme kaplaması taştır. Avlu revak cephesi örgü tekniği, kesme taştır.

Helaların konumu medrese içinde olup, örtüsü beşik tonoz şeklindedir.

6.24.1.Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Üsküdar'da Toptaşı'nda bulunan medrese camiinin kuzey yönünde ve şadırvan avlusunun önündedir. Arazinin meyili olmasından dolayı cami avlusu, medrese avlusuna göre yüksekte bulunduğundan medreseye 19 basamaklı taş merdivenle inilir. Medresenin bu kapıdan başka, Tekkeönü Sokağı'na, Kartalbaba Caddesi'ne ve Valide Kethüdası Sokağı'na açılan birer kapısı daha vardır.²⁶⁸

Sultan III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan külliyein camiinin kitabesine göre bitiş tarihi 991H.(1583)'i göstermekte, ancak medreseye ilk müderris tayini 987 H. (1579 – 80)'dedir.²⁶⁹

Cami avlusunun kuzeyini çeviren revakların tam ortasında, cami giriş aksında 19 basamaklı çapraz tonozla örtülü geçitle, cami avlusu ve medrese birbirine bağlanır. Medrese camiinin kuzeyini çeviren revakların duvarı ile yaklaşık 15 derecelik bir açı yaparak yerleştirilmiştir. Böyle çarpık yerleştirilmesinin nedeni medresenin kuzeyi boyunca devam eden Valide Kahyası Sokağına paralel gitmek istemesi olsa gerekir.²⁷⁰ Bu sokağı çeviren ahşap evlerle medresenin dersane kısmı, altında köprüye benzer kemerli bir geçit bırakılarak üstten bağlanmıştır.

Medrese 16 yatılı talebenin ihtiyacını karşılayacak biçimde düzenlenmiştir. Yamuk planlı avlunun üç tarafını revaklar çevreler. Yapının iki tane girişi vardır. Bir tanesi cami avlusundan olan merdivenli giriş, ikincisi ise merdivenli girişi arkanıza alarak avluya baktığınız zaman hemen soldaki giriştir. Bu giriş yan sokakla medreseyi birbirine bağlar.²⁷¹

Avlu çevresinde yanyana gelerek medreseyi oluşturan hücreler ve önündeki revaklar kubbelerle örtülüdür. Bu hücrelerin avluya bakan yüzlerinde bir, sokağa bakan yüzlerinde iki adet pencere vardır. Hücrelere pek yüksek olmayan bir kapıyla

²⁶⁸ B.k.z. (123), HASKAN, 1245- 1246.

²⁶⁹ İbrahim Hakkı Konyalı; *Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, C.I, S.145.

²⁷⁰ G.A.Goodwin; "A History of Ottoman Architecture", *Thames and Hudson*, Londra 1971, S.291

²⁷¹ A.g.m. , 291- 292.

girilir. Her hücrenin içinde bir ocak ve en az üç tane niş vardır. Nişler öğrencilerin kitap ve eşyalarını koymak için yapılmıştır.²⁷²

Medrese avlusunun kuzey duvarının tam orta aksında iki hücre boşaltılarak, kare biçime tamamlanmış olan mekanın dersane ve mescit olarak kullanılması gerekir. Dersane plan olarak kare olup, üstü kubbeyle örtülüdür.²⁷³ Kubbesi sekiz köşeli bir kasnak üzerine oturmaktadır. Kasnağın altında kubbenin oturmasını temin eden üçgen boşlukla alçıdan mukarnaslarla üç yerinden tezyin edilmiştir.

Dersane girişinin, yanlarında birer pencere tam karşısındaki duvarda bir niş, üstünde bir pencere yan duvarlarda, ikişer adet niş ve iki sıralı pencere düzeni vardır.

Avludan bakıldığı zaman dersane önündeki revaklar ortada kubbe, kenarlardaki aynalı tonozla diğer revak örtü sisteminden ayrılmaktadır. Hücrelerin yanyana gelerek oluşturduğu duvar yüzeyi dersane bölümünden geri çekilerek iki kolonla geçilmiştir. Böylece dersane bölümü medresenin kuzeyinden geçen sokak genişliğince dışarı taşarak sokaktaki ahşap evlerin arkasına yerleştirilmiştir. Dersane hafif sivri kemerler üzerine inşa edilmiş, beşik tonozla örtülü bir dehliz halinde, sokağın bir bölümünü örtmüştür.²⁷⁴

Medresenin sokaktan (Bağlarbaşı Sokak) olan önündeki revak tekne tonozla örtülüdür. Giriş revağının hemen sağında tonozla örtülü büyükçe bir hücre bulunur. Aynı zamanda bu hücre daha sonraki yüzyılda yapılmış olan cumbalı evin alt yapısını da oluşturur. Bu bölümün tam karşısında, hücre odalarında da bir geçitle ayrılmış olan tuvalet bölümü vardır. Bugünkü kullanımından dolayı harap bir vaziyettedir.²⁷⁵

Medrese malzeme olarak; beden duvarlarında, revaklarda kesme taştır. Sütunlarda granit, pencere kapı sövelerinde Marmara mermeri kullanılarak yapılmış,

²⁷² Ernest Manbori; **Rehber- i Seyyahin**, İstanbul 1925, S.294

²⁷³ Doğan Kuban; "Atik Valide Camii", **Mimarlık ve Sanat**, İstanbul 1961, Sy.2, S.59- 63

²⁷⁴ Kezban Bayramoğlu; **Üsküdar Atik Valide Külliyesinin Tarihsel ve Mekansal Oluşumu**, Y.T.Ü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1986, S.113

²⁷⁵ M.Baha Tanman; "Atik Valide Sultan Külliyesi", **Diyanet Vakfı İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul 1991, C.IV, S.408

medreseye genel olarak bakıldığı zaman avluyu üç taraftan çeviren 16 sütun ve köşelerdeki iki yığma duvar parçasına oturan 16 kubbenin, 3 aynalı tonozun örtüğü revaklar; onun gerisinde 19 hücresi, 1 dershanesiyle yalın mimarisi göze çarpar.²⁷⁶

Medrese, genelde yapıldığı tarihten günümüze kadar da pek fazla bozulmadan kalabilmiştir. Ancak kubbe örtülerinde kullanılan kurşun taklidi şap Cumhuriyetten sonra bir restorasyon geçirdiğinin delilidir. 1963 – 1964 yıllarında vakıflarca onarılan medrese bir süre boş kalmış, sonra yoksul ailelerce işgal edilmiştir. Günümüzde kullanılmayan medrese bakımsız durumdadır.²⁷⁷

²⁷⁶ Erdem Yücel; ‘Eski Valide Camii ve Külliyesi’, **İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1971, C.10, S.5300- 5303**

²⁷⁷ Semavi Eyice; ‘İstanbul’un Tarihi Eserleri’, **İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1968, C.V, S.1214-1218**

6.25.Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi

Katalog No	: 25
Yeri	: Divanyolu
Resim No	: 160-163
Plan No	: 82-85
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre, 1582 – 1583
İnceme Yılı	: 2004
Dönemin Yöneticisi	: III. Murad
Yaptıran	: Darüssaade Ağası Hacı Mehmed
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye'den bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi, dört yönlü olup, avlu revağı dört yöndedir. Araziye oturma biçimi düz zemindir. Hemen girişte bir eyvan yer alır.

Dershaneye baktığımızda, hücre dizilerinin arasında yer alır. İç boyut 5.25 x 5.25 m, dış boyut 6.75 x 6.75 m'dir. Mihrap dikdörtgen planlıdır. Örtü ögesi çatı olup, kubbeye geçişte pandantif kullanılmıştır. Aktarma elemanı kemer olup, dersane duvar kalınlığı 75 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmış,, malzeme olarak ahşap kullanılmıştır. Pencere yüksekliği 130 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 190 cm olup söve malzemesi küfeki taş, eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği dış cephede bir sıra taş – üç sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni; mihrap cephesinde tek üst pencere, yan cephede tek üst pencere, avlu cephesinde ise iki alt ve tek üst pencere şeklindedir.

Hücrelere baktığımızda; 11 adet olup, örtüleri kubbelidir. Kubbe geçiş ögesi pandantiftir. Aktarma elemanı kemer kullanılmış olup, hücrelerin duvar kalınlığı 75 cm'dir. Örtü kurşunla kaplanmış, kubbe yüksekliği 1.50 m'dir. Pencere yüksekliği 125 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 190 cm olup; söve malzemesi küfeki taş, eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği; dış cephe bir sıra taş – üç sıra tuğla şeklindedir. Pencere düzeni olarak, avlu cephesinde tek alt pencere şeklindedir.

Revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 3.00 m'dir. Sütunlar malzeme olarak mermer kullanılmış, başlık malzemesi ise mukarnalıdır. İki merkezli teğet

kemer kullanılmış olup, malzeme olarak küfeki taş kullanılmıştır. Revaklar çatıyla örtülmüştür. Örtü kaplaması kurşun, döşeme kaplaması ise mermerdir. Dershane giriş revağı diğerleriyle aynı kotta yapılmıştır.

Avlu kısmı, i boyut 5.75 x 9.75 m'dir. Döşeme kaplaması mermer olup, avlu revak cephesi örgü tekniği ise kesme taştır.

6.25.1.Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Mehmed Ağa Külliyesi, medrese ve buna eklenen sıbyan mektebi ve sebilden oluşmaktadır. Sözü edilen bu yapılar Hoca Rüstem Sokağı'na bitişik dar bir arsa üzerine yerleştirilmişlerdir. Arsanın yola paralel uzun ekseni boyunca kuzeydoğudan, güneybatıya doğru medrese, yanında sıbyan mektebi ve altında sebil sıralanmıştır. Bu yerleşimde yola ve yandaki parsellere bitişmiş yapılar, bu koşullara göre biçimlenmiştir. Bu nedenle düzgün bir geometrisi olan bir yerleşim planı uygulanamamıştır. Hoca Rüstem Sokak üzerinde girişler yol çalışmaları nedeni ile değişmiş, medresenin kısa ekseni üzerindeki giriş yoldan 59 cm aşağıda kalmıştır. Sokağın altında olan sebil girişi ise yükseltilecek kaldırımla aynı kotta getirilmiştir.²⁷⁸

Topkapı Sarayı Darüssade ağalarından Hacı Mehmed²⁷⁹ tarafından Sultanahmed yakınında, Divanyolu çevresinde yaptırılan küçük külliyenin medresesi Tezkiret ül-enbiye'de Mimar Sinan'ın esleri arasında sayılmaktadır. Hadikat-ül Cevami'de külliyenin mektebinin 988 H./ 1580 – 81 tarihli bir yazıtı olduğu belirtilmiştir. Tarihi kaynaklar, sebil ve mektebin bitişiğindeki medreseye ilk müderrisin 990H./1582 – 83 yılında atandığını yazmaktadır.²⁸⁰

Medrese, dershanenin uzun eksende yer aldığı dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Ortada yamuk bir avlunun etrafında revaklar ve hücreler yer alır. Dershane kısa kenarda hücrelerin arasındadır. Yapıda simetri yaratmayan medrese girişi, kuzeybatıdaki hücrelerin arasında kalmıştır. Dörtgen avlunun uzun kenarına açılan bu giriş, üstü tonozla örtülü, 160 cm genişlikte bir geçitle sağlanmıştır.²⁸¹

Dershane, avlunun kuzeydoğusunda medresenin girişinin solunda yer alır. Arsanın yamukluğundan doğan kaybı önlemek için, avlunun simetri ekseninden kuzeybatıya doğru kaydırılmıştır. Dershane, üç basamakla çıkılan revak kotundan yaklaşık 30 cm yüksekte kareye yakın planlı bir mekandır. Dershane giriş ekseni

²⁷⁸ Merih Bahçekapılı; **Mehmet Ağa Külliyesi Restorasyon Projesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi (İ.T.Ü), İstanbul 1990, S.27.

²⁷⁹ Mehmet Süreyya; **Sicil-i Osmani**, İstanbul 1308, C.II, S. 128- 129.

²⁸⁰ B.k.z. (93), MERİÇ, 99.

²⁸¹ B.k.z. (174), WIENER, 447.

boyunca simetrik olarak bir miktar daralır. Giriş kapısının iki yanında avluya bakan iki pencere yer alır. Dershanenin dış duvarı yan parseldeki yapı ile birleştiğinden dershanenin avlu cephesinden başka cephesi oluşmamıştır. Ancak revak örtüsünün üst kotundan yükseltelen derslane duvarlarına, kuzeydoğu duvarı hariç üç yönde pencere açılarak doğal aydınlatma artırılmıştır.

Medresenin hücreleri dörtgen avluyu çevrelemektedir. Kuzeybatıda üç, güneybatıda iki, güneydoğuda dört, kuzeydoğuda bir hücre yer alır. Onbirinci hücre ise kuzeydedir. Böylece dörtgen avlunun gerisinde revak duvarları beşgene dönüşmüştür. Hücreler kareye yakın planlıdır. Ancak arsa sınırlarından dolayı iki hücrenin yamuk, diğer ikisinin beşgen planlı olduğu görülür. Hoca Rüstem Sokağına bakan dört hücrenin küçük olan iki hücresi hariç, diğer hücreleri avludan ışık alırlar. Hücrelerde özgün halleri yansıtan bazı izleri kaybetmiştir. Hücrelerin iç cepheleri sıvanıp yerden 150 cm yükseklikte fayansla kaplanmış, üstleri ise badana ile boyanmış durumdadır.²⁸²

Avlu dört yanda revaklarla çevrelenmiştir. Revak sütun aksları her yönde farklıdır. Revaklar tek eğimli çatı ile örtülmüştür. Duvar örgüsü, yer yer değişikliğe uğramış olmakla birlikte bir sıra taş – üç sıra tuğla almaşıklığı göstermektedir. Revaklar sıvandıği için altındaki yüzeyin örgüsünü saptamak değildir. İçte revak duvarları ve sütunların arasındaki revak kemerleri badana ile boyanmış, zemini avlu gibi kaplanmış durumdadır.²⁸³

Uzun ekseni kuzeydoğu – güneybatı doğrultusunda olan avlu yamuk bir düzende olup; iki kısa kenarında ikişer, uzun kenarlarında dörder açıklıklı revak kemerleri çevrelemektedir. Toprak olan avlu zemini, daha sonra şap dökülerek kaplanmış, bu da avlu kotunu değiştirmiştir. Avlu kotu revak sütun ayaklarını kapatacak kadar yükseltilmiş, avlunun kısa ekseni boyunca olan eğim ise belirginleşmiştir.²⁸⁴

²⁸² Metin Sözen; *Türk Mimarisi'nin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, S.13.

²⁸³ B.k.z. (263), BAHÇEKAPILI, 28- 31.

²⁸⁴ B.k.z. (263), BAHÇEKAPILI, 32.

6.26.Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi

Katalog No	: 26
Yeri	: Tophane
Resim No	: 164-170
Plan No	: 86-89
Yapım Yılı	: Yazılı kaynaklara göre, 1588
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: III. Murad
Yaptıran	: Kaptan- ı Derya Kılıç Ali Paşa
Yapan	: Mimar Sinan
İncelemeler	:

Medrese, külliye içinde camiden bağımsızdır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; dört yönlü olup, avlu revağı dört yöndedir. Dış boyutları, 28.70 x 27.20 m'dir. Medresede bir giriş eyvanı yer almaktadır. Eyvanın iç boyutu 3.00 x 3.35 m'dir. Medrese araziye düz bir zemin üzerine oturmaktadır.

Dershane kısmına baktığımızda, avlu'nun uzun eksenini üzerinde yer alır. İç boyut 6.75 x 6.75 m, dış boyut 9.05 x 9.05 m'dir. Mihrabı yarım daire planlıdır. Dershanenin duvar kalınlığı 120 cm'dir. Kubbeyle örtülü dershane, geçiş ögesi olarak tromp kullanılmıştır. Örtü şapla kaplanmıştır. Kubbe yüksekliği 3.20 m'dir. Pencere yüksekliği 170 cm, söve malzemesi mermerdir. Kapı yüksekliği ise 235 cm, söve ve eşik malzemesi mermerdir. Duvar örgü tekniği olarak avlu cephesinde kesme taş, dış cephede bir sıra taş – üç sıra tuğla kullanılmıştır. Pencere düzeni olarak mihrap cephesinde üç üst – üç alt, yan cephede tek üst – tek alt ve avlu cephesinde iki alt pencere kullanılmıştır. Bezeme ögesi olarak, mihrapta ve geçiş ögesinde mukarnas kullanılmıştır.

Hücreler kısmına baktığımızda, 17 adet hücresi vardır. Duvar kalınlığı 85 cm, aktarma elemanı kemerdir. Kubbelerle örtülü hücreler geçiş ögesi olarak pandantif kullanılmıştır. Örtü şapla kaplanmış olup, kubbe yüksekliği 1.50 m'dir. Pencere yüksekliği 140 cm, söve malzemesi küfeki taştır. Kapı yüksekliği 185 cm olup, söve ve eşik malzemesi küfeki taştır. Hücrelerin duvar örgü tekniği; avlu cephesinde kesme taş, dış cephede bir sıra taş – üç sıra tuğla kullanılmıştır. Pencere düzeni

olarak avlu cephesinde tek alt – tek üst pencere, dış cephede iki üst – iki alt pencere şeklindedir.

Revak kısmına baktığımızda, revak derinliği 4.00 m'dir. Ayaklar ve kaideler malzeme olarak mermer, başlıklar baklava şeklindedir. Revaklarda kemer biçimi, iki merkezli teğet kemer biçimi kullanılmıştır. Kemer malzemesi küfeki ve kırmızı kalker taş şeklindedir. Örtü olarak olarak kubbe kullanılmış, kubbe geçiş ögesi pandantiftir. Örtü şapla kaplanmıştır. Kubbe geçiş ögelerinde kalem işi bezemeler mevcuttur. Revaklarda kubbe yüksekliği 160 cm'dir.

Avlu kısmına baktığımızda, iç boyutları 7.50 x 9.10 m'dir. Su ögesi olarak avlunun ortasında havuz yer alır. Avlu revak cephesi örgü tekniği kesme taştır.

Helalar konum itibariyle medrese içinde olup, örtü olarak beşik tonoz kullanılmıştır. Döşeme malzemesi olarak mozaik kullanılmıştır.

6.26.1.Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Kılıç Ali Paşa külliyesi, Sultan II.Selim ve III.Murad devirlerinde, Uluç Ali Reis olarak da bilinen Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa tarafından 1581 Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye Mimar Sinan'ın ihtiyarlık dönemi son eserlerindedir. Halk arasında anlatılan hikayeye göre, cami yaptırmak için Sultan III.Murad'dan yer isteyen Kılıç Ali Paşa'ya Kaptanı Derya olması yüzünden camiyi denize yaptırmaması söylenmiştir. Bu yüzden denizi toprakla doldurarak kıyısına camiyi yaptırmıştır.²⁸⁵

Külliye, Tophane Meydanı'ndadır. Meydandaki külliye birimleri cami, medrese, sıbyan mektebi, türbe, hamam ve sebilden meydana gelmiştir. Caminin mihrap duvarı arkasında küçük hazirede Kılıç Ali Paşa'nın sekizgen türbesini de içine alan caminin etrafı taş duvarla çevrilmiş, bunun caddeye bakan kuzey köşesinde sebil yer almıştır. Arada kalan avluda şadırvan vardır. Medrese güneybatı köşesinden bu dış duvara dayalıdır. Avlu revak kubbeleri ile hücrelerin kubbeleri eşit olup, dersane kubbesi yarı yarıya hazireye taşkındır. Dersane kapısı sokaktadır. Sokağın öbür tarafında, külliye de daha sonra 1583'de tamamlanan hamam bulunmaktadır. Hamam bugün de kullanılmaktadır.²⁸⁶

Medrese, kitabelere göre inşa tarihi 988H./ 1580 olan cami, türbe ve hamam Mimar Sinan'ın eserleri arasında kayıtlı olduğu halde, listelerde medresenin adına rastlanmamaktadır. Bunun medresenin Sinan tarafından tasarlanmış, fakat onun ölüm tarihi olan 1588'den sonra tamamlanmış olabileceği sonucuna varılmaktadır. Atai'deki ilk müderris tayini ile ilgili kayıt medresenin 996H./1588'de tamamlandığını göstermektedir.²⁸⁷

Kılıç Ali Paşa Medresesi, külliye içinde ve camiden bağımsız olarak tasarlanmış medreselerdendir. Caminin güneybatısında yer alan medresede hücreler, avlu revağını dört yönde çevrelemektedir. Dış boyutları 27.20 x 28.70 m olan

²⁸⁵ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 311- 313.

²⁸⁶ B.k.z. (95), ASLANAPA, 145- 148.

²⁸⁷ B.k.z. (1), KÜTÜKOĞLU, 312.

medrese bir giriş eyvanı, 13 hücre, 4 köşe hücresi, 1 dersane, avlu, revak ve helalardan oluşmaktadır.²⁸⁸

Medresenin girişi kuzeydeki Kılıç Ali Paşa Medrese Sokağı üzerindedir. Sokak kotunda yüksekte olması gereken medrese giriş sahanlığı, sokak kotu yükseltilmiş olduğu için üç basamakla inilmekte ve basık kemerli bir kapıyla içeri girilmektedir.²⁸⁹

Medrese avluyu dört yönde çevreleyen 13 hücreden oluşmaktadır. Her hücrenin avluya bakan kapısı ve bir penceresi vardır. 185 cm yüksekliğindeki eşikli bir kapıdan girilen bu hücrenin boyutları birbirinden farklıdır. Hücrelerin avluya bakan duvarları üzerinde bir alt, bir üst pencere, dış cepheye bakan duvarları üzerinde ise iki üst pencere düzeni bulunmaktadır. Hücrelerin hepsi pandantifli kubbelerle örtülüdür. Medresenin dört köşesinde, hücrelerin birleştiği noktalarda yer alan köşe hücrelerin boyutları kare şeklindedir. Ancak kuzeybatı cephesinde yer alan köşe hücresi dikdörtgen olarak tasarlanmıştır.²⁹⁰

Medresenin doğusundaki hücrelerin arsında yer alan dersane, hücre yüzeylerinden farklı olarak hazire cephesine doğru çıkıntı yapmaktadır. Döşemesi revağın döşeme kotundan yüksek olan dershaneye basık kemerli ve mermer söveli bir kapıdan girilmektedir. Dershanenin duvar yüzeylerinde farklı pencere düzeni vardır. Avluya bakan batı duvarları üzerinde iki alt pencere, doğudaki hazireye bakan duvar üzerinde üç alt, üç üst pencere, biri mihrap cephesi olan yan cephelerde ise tek alt, tek üst pencere düzeni yer almaktadır. Pencere şebekeleri, demir çubuklardan oluşmuş ve birbirlerine demir lokmalarla bağlanmışlardır. Dersane tromplu bir kubbeyle örtülüdür.²⁹¹

Hücrelerin, köşe hücrelerin ve dershanenin önünde yer alan revaklar, avluyu dört yönde çevrelemektedir. Revakların avluya bakan cephelerinde sütunların taşıdığı

²⁸⁸ B.k.z. (63), DİNÇEL, 54.

²⁸⁹ B.k.z. (63), DİNÇEL, 121-126.

²⁹⁰ Haluk Yusuf Şehsuvaroğlu; "Kılıç Ali Paşa Camisi", **Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni**, İstanbul 1956, Sy.6, S.175.

²⁹¹ Aptullah Kuran; "Tophanede Kılıç Ali Paşa Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, İstanbul 1978, Sy.6, S.175- 198.

kemerler bulunmaktadır. Hücre önü revakları pandantifli kubbelerle örtülürken, derslane giriş revağı ortada bir kubbe ve iki yanında yer alan aynalı tonozlarla vurgulanmaya çalışılmıştır.²⁹²

Medresenin güneybatı köşesinde yer alan helalara medrese içinden, beşik tonozlu bir geçitle ulaşılmaktadır. Helalar, beşik tonozla örtülü ve bu örtü üzerinde üç adet ışıklık bulunmaktadır.

Kagir olarak yapılan medresede düşey taşıyıcılar, derslane ve hücrelerde duvardır. Duvar kalınlıkları mekanlara göre değişmektedir. Revaklarda düşey taşıyıcılar sütunlardır. Düşey taşıyıcılar kemerlerle birbirlerine bağlanmaktadır. Medresenin dış ve avlu cephesinde bir sıra taş, üç sıra tuğla duvar örgü tekniğı kullanılmıştır. Revak kemerleri küfeki ve kırmızı kalker taşından yapılmıştır.²⁹³

Medresenin kapı ve pencere kapakları ahşaptır. Sütun başlıkları, derslanedeki kubbe geçiş ögesi, revak kemerleri ve mihrapta taş bezeme kullanılmıştır. Kapı tokmakları, pencere kapaklarının kolları ve sütun kaidelerindeki bilezikler metalin kullanıldığı yerlerdir. Revaklarda ise sıva üstü kalem işi bezemeler kullanılmıştır.²⁹⁴

20.yüzyılın başlarında bakımsız durumda olan Kılıç Ali Paşa Medresesi, 1960 yılına kadar Verem Savaş Dispanseri olarak kullanılmıştır. 1960 yılında sonra da 1985 yılına kadar Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından kiralanmış, 1985'ten sonra Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kurumu'na verilmiştir. 1990 yılına kadar bu kurum tarafından kullanılan medrese, 1993 yılına kadarda Onarım Şubesi'nde çalışan işçilerin barındığı bir yer olmuştur. Günümüzde Vakıflar Müdürlüğü'ne ait olan Kılıç Ali Paşa Medresesi boş ve bakımsız durumdadır.²⁹⁵

²⁹² B.k.z. (63), DİNÇEL, 122-128.

²⁹³ B.k.z. (63), DİNÇEL, 127-132.

²⁹⁴ Yıldız Demiriz; "Sinan'ın Mimarisinde Bezeme", **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, İstanbul 1988, S.466- 474.

²⁹⁵ Serdar Aydın; **Taş ve Mimari Anıtların Bozulma Nedenleri ve Onarım Teknikleri**, Y.Ü.F.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987, S.38- 70.

6.27.Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi

Katalog No	: 27
Yeri	: Beyazıt
Resim No	: 171-174
Plan No	: 90
Yapım Yılı	: Kitabeye göre, 1593
İnceleme Yılı	: 2005
Dönemin Yöneticisi	: III.Murad ve III.Mehmed
Yaptıran	: Sadrazam Koca Sinan Paşa
Yapan	: Mimar Davud Ağa
İncelemeler	:

Medrese, külliyenin doğu yönünde yer almaktadır. Hücrelerin dizilişine göre plan tipi; üç kol üzerinde, U plan şemasıdır. Medresenin bulunduğu zemin yüksektir.

Dershaneye baktığımızda; kubbeyle örtülmüş olup, geçiş ögesi tonozdur. Dershane hücre dizileriyle birleştirilmiştir. Dershane duvarları arasında basık kemerde tuğla kullanılmıştır. Duvarlar, bir sıra taş – iki sıra tuğla ile örülmüştür. Batı cephesinde, üç alt – üç üst pencere düzeni vardır. Alt pencereler, taş söveli ve basık tuğla kemerlidir. Dış cephelerde, iki alt – iki üst pencere düzeni hakimdir.

Hücreler kısmına baktığımızda 16 adet hücreden oluşmaktadır. Kubbeyle örtülmüş olup, geçiş ögesi küresel bingidir. Hücrelerde kaplama malzemesi şap'tır. Hücre duvarları kesme küfeki taşındandır.

Revak kısmına baktığımızda ise, sütun ve sütun başlıkları mermerdir. Sütunlar ve duvar aralarında yer alan çift merkezli sivri kemerler, geçiş ögeleri ve kubbeler tuğla ile örülmüştür. Kubbe ile örtülü revaklarda kaplama malzemesi şaptır.

Dikdörtgen planlı iç avlu 10.38 x 14.53 m ölçüsündedir. Ortasında şadırvan yer almaktadır. Çatısı baklava başlıklı sekiz sütun ile taşınmaktadır.

6.27.1.Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi Plan ve Mimari Özellikleri

Koca Sinan Paşa Külliyesi, Beyazıt Çarşıkapı'da Yeniçeriler Caddesi ile Bileyciler Sokağı'nın kesiştiği parselde yer almaktadır. Külliye güneyde ve batıda çevre duvarları ile kuzeybatıda dükkanlar, kuzeyinde ve doğusunda komşu binalarla çevrilidir. Külliye'yi yaptıran III.Murad ve III.Mehmed devri sadrazamlardan Yemen fatihi Sinan Paşa'dır. Külliye'nin başlıca yapıları medrese, türbe ve sebildir. Sebil, Yeniçeriler Caddesi ile Bileyciler Sokağı'nın kesiştiği köşeye yerleştirilmiştir. Türbe, sebilin doğusunda yer almaktadır. Medrese ise bu yapıların doğusunda olup, arsanın en geniş kısmına yerleştirilmiştir. Çevre duvarlarının gerisinde külliye yapıları arasında avlu oluşturulmuştur. Burada hazire yer almaktadır.²⁹⁶ Sebilindeki yazıta göre Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından 1583'te Mimar Davud Ağa'ya yaptırılmıştır.²⁹⁷

Külliye yapıları poligonal bir arsa üzerinde batı – doğu doğrultusunda yerleştirilmiştir. Külliye yapılar, güney ve batı yönünde demir şebekeli kesme taş duvarlar çevrelemektedir. Medrese külliye'nin doğu yönünde dersane ve 16 hücreden oluşmakta, U plan şeması özellikleri taşımaktadır. Dersane alışılagelmişin dışında uzun kenarı ile hücre dizileri ile birleştirilmiş ve girişi medrese avlusunun dışından, batı yönünden açılmıştır. Böylece dershanenin güney yönündeki açıklık revak dizisi hem dershaneye hem de medrese avlusuna geçişi sağlamaktadır. Kare planlı avluda hücreler on sekiz açıklıklı bir revak dizisi çevresinde sıralanmaktadır. Avlunun ortasında sekizgen planlı bir şadırvan bulunmakta, çatısı baklavalı başlıklı sekiz sütun ile taşınmaktadır.²⁹⁸

Dersane ve hücrelerin örtüsü kubbedir. Dershanenin geçiş ögesi tonoz bingi, hücrelerinki ise küresel bingidir. Dershanenin duvarları bir sıra taş – iki sıra tuğla ile örtülmüştür. Hücre duvarları ise kesme küfeki taşındadır. Dersane önündeki üç açıklıklı revak dizisi iki kubbe ve bir aynalı tonoz ile örtülmüştür. Revakları taşıyan

²⁹⁶ Doğan Yavaş; "İstanbul Sinan Paşa Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, C.VII, S.4.

²⁹⁷ Muzaffer Erdoğan; "Mimar Davut Ağa'nın Hayatı ve Eserleri", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1955, C.XII, S.179.

²⁹⁸ Sevgi Öztiryaki; *Koca Sinan Paşa Külliyesi Restorasyon Projesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (İ.T.Ü), İstanbul 1955, S.44- 46.

baklava başlıklı sütunlar mermerdir. Revak arasında kalan üçgen parçalarda çatıda toplanan suyu almak üzere 14 adet taş çörten bulunmaktadır.²⁹⁹

Dershanenin batı cephesinde üç alt – üç üst pencere düzeni görülmektedir. Alt pencereler taş söveli ve basık tuğla kemerlidir. Üst pencerelerde söve yoktur. Pencere açıklıkları tuğladan yapılmış sivri kemerlerle geçilmiştir. Hücrelerin avlu cephelerinde ise, söveli birer kapı ve pencere yer almaktadır. Dış cephelerde ise iki alt – iki üst pencere düzeni hakimdir. Alt pencereler taş söveli ve taştan basık kemerli olup, üst pencereler sövesiz ve taş sivri kemerlidir.³⁰⁰

Medrese, 1959 – 1960 yılları arasında restore edilmiştir. Hücrelerin ve dershanenin zemini, kenarlar 17 cm olan tuğlalar ile döşenmiş, revak zemini taş kaplanmıştır. Dershanenin cepheleri, pencere söveleri, kubbeler, baca taşları ve külahları yenilenmiştir.³⁰¹ Yapı günümüzde, Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği İstanbul Şubesi olarak kullanılmaktadır. Dershane, kantine dönüştürülmüş, revak dizisinin bir bölümü de branda ile kapatılarak çay ve kahve salonu olarak kullanılmaya başlanmıştır.³⁰²

²⁹⁹ A.g.t. , 48- 49.

³⁰⁰ A.g.t. , 48.

³⁰¹ B.k.z. (282), ERDOĞAN, 204.

³⁰² B.k.z. (283), ÖZTİRYAKI, 48- 49.

7. SONUÇ

Medreseler, Osmanlı Mimarisinin önemli yapı türlerinden biridir. Osmanlıların uyguladıkları medrese plan tipleri XVI.yy'da Mimar Sinan'ın elinde gelişip olgunlaşmıştır. Özellikle Sinan'ın büyük külliye uygulamaları içinde birden fazla medresenin rol alışı, eğitim düzeninde böyle yapılara sürekli gereksinme duyulduğunu göstermektedir.

XVI.yy'da katalog olarak sunduğumuz medrese ve şifahanelerinin bir kısmında geleneksel medrese şemasının, devrin, yapıldığı yerin koşullarına uygun şekillendiğine tanık olunmaktadır. Bunların yanı sıra bir grup oluşturacak kadar çok olan bazı medreselerin camilerin revakları arkasına yerleştirildiği görülmektedir. Cami-medrese ilişkisi açısından uzun yıllar, Selçuklu ve Beylikler devrinden beri denenmiş bir şema, Osmanlılarda, özellikle Mimar Sinan'da, belirli bir uyum içinde tekrar uygulanma olanağı bulmaktadır. Genel kurallar içinde olmakla birlikte, bulunduğu yerin koşullarına uydurularak şekillenen örneklerin de varlığı dikkat çekicidir. Bu yüzden bazen medresenin bir veya iki kanadı alınmıyor, bazen de erken Osmanlı devrinde denenmiş sekizgen bir şema dışarıda kareye tamamlanarak tekrarlanıyor. Ayrıca çok yalın birkaç hacimden oluşan sınırlı örneklere de yer veriliyor. Bütün bu değişik şemalarla karşımıza çıkan medreselerde, Mimar Sinan'ın geçmiş değerleri topluca özümleme çabası içinde buluyoruz. XVI. yüzyılda Mimar Sinan eliyle medreseler, tekrar zengin bir uygulama olanağına kavuşuyorlar.

Mimar Sinan, medreselerinin çoğunu İstanbul'da tasarlayıp uygulamıştır. Çalışmanın altıncı bölümünde yapılan katalog çalışmasıyla İstanbul'da yer alan bu medreselerin çoğunun yok olduğunu, kalanların bir bölümün yanlış kullanım ve bakımsızlık yüzünden görünümünün değiştiğini görmekteyiz.

Bu medreselerden Kılıç Ali Paşa Medresesi XVI.yy'ın son çeyreğinde Mimar Sinan Tarafından yaptırılan Kılıç Ali Paşa Külliyesi içinde yer alan bu medrese dönemin en güzel örneklerindedir. Yapı zaman içinde ihmal edilmiş, yanlış kullanım sonucu görmüş olduğu fiziksel eskimeyle günümüze ulaşmıştır. Diğer bir medrese'de Hadım İbrahim Paşa Medresesi günümüze harap bir şekilde

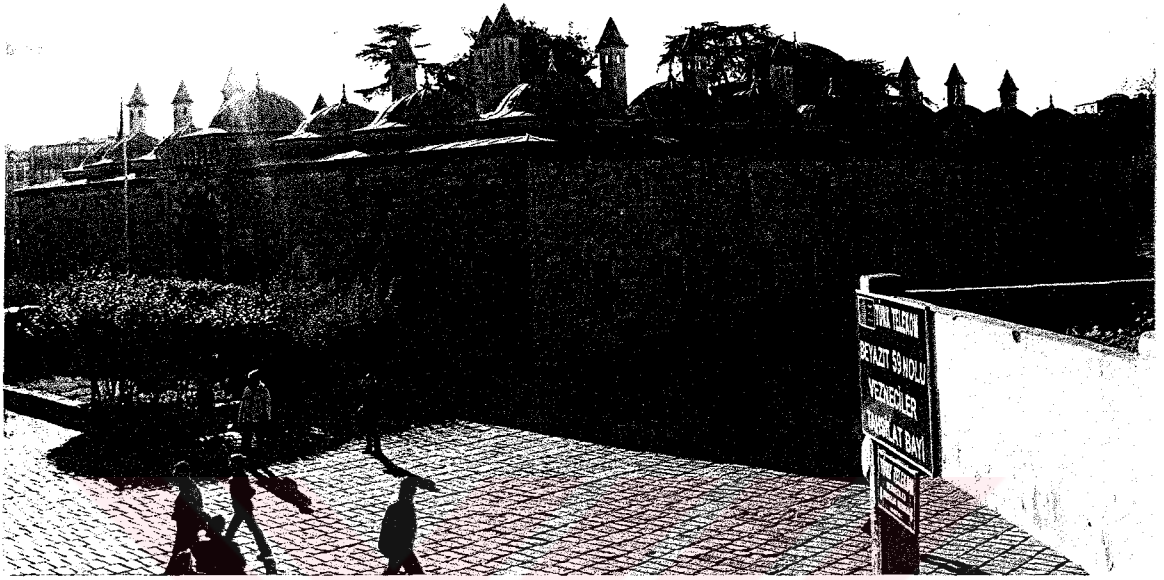
ulaşmıştır. Medrese mimarisinde önemli bir yeri olan giriş cephesi ve bazı dış cephe duvarları dışında yıkık bir durumdadır.

Mimar Sinan'ın eğitim yapılarını konu olarak ele alan bu çalışmada Tezkirelerde adı geçen ve bugün mevcut, ya da kaynaklardan incelenebilir durumda olan eğitim yapılarının mimari özellikleri araştırılmıştır. Medreselerin yok olmasını önlemek ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarmayı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmada, yapılara çeşitli koruma önerileri getirilmiştir. Medresede yapılacak olan restorasyonda ise bilimsel metodlar kullanılarak özgün mimarinin korunması, yenilenmesi zorunlu kısımlarda yenilemenin uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi ve yapıların yalnız başına değil çevresiyle birlikte düzenlenmesi gerektiği savunulmuştur.

8. EKLER**8.1. Resim****8.2. Çizim**

RESİM

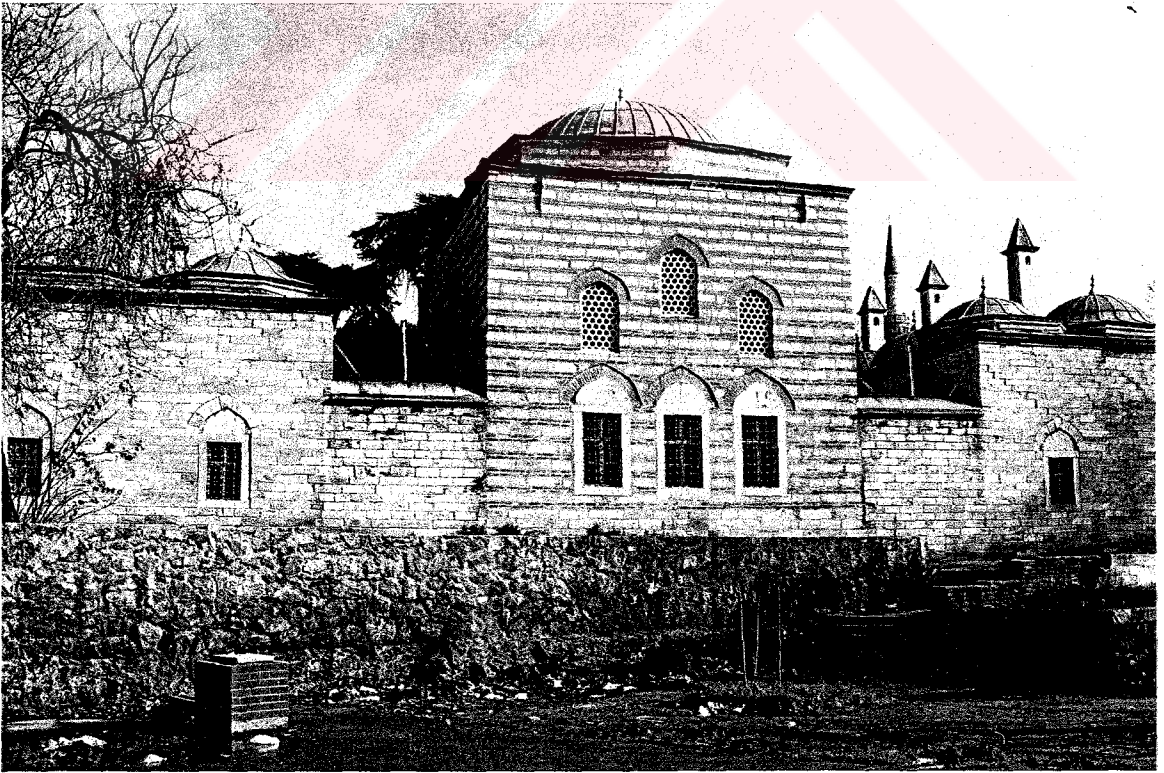
(Resim 1) II. Beyazıt Medresesi, Doğu ve Kuzey Cepheden Görünüş

(Resim 2) II. Beyazıt Medresesi, Batı Cephesi Dershaneden Görünüş

(Resim 3) II. Beyazıd Medresesi, Güney Cepheden Görünüş

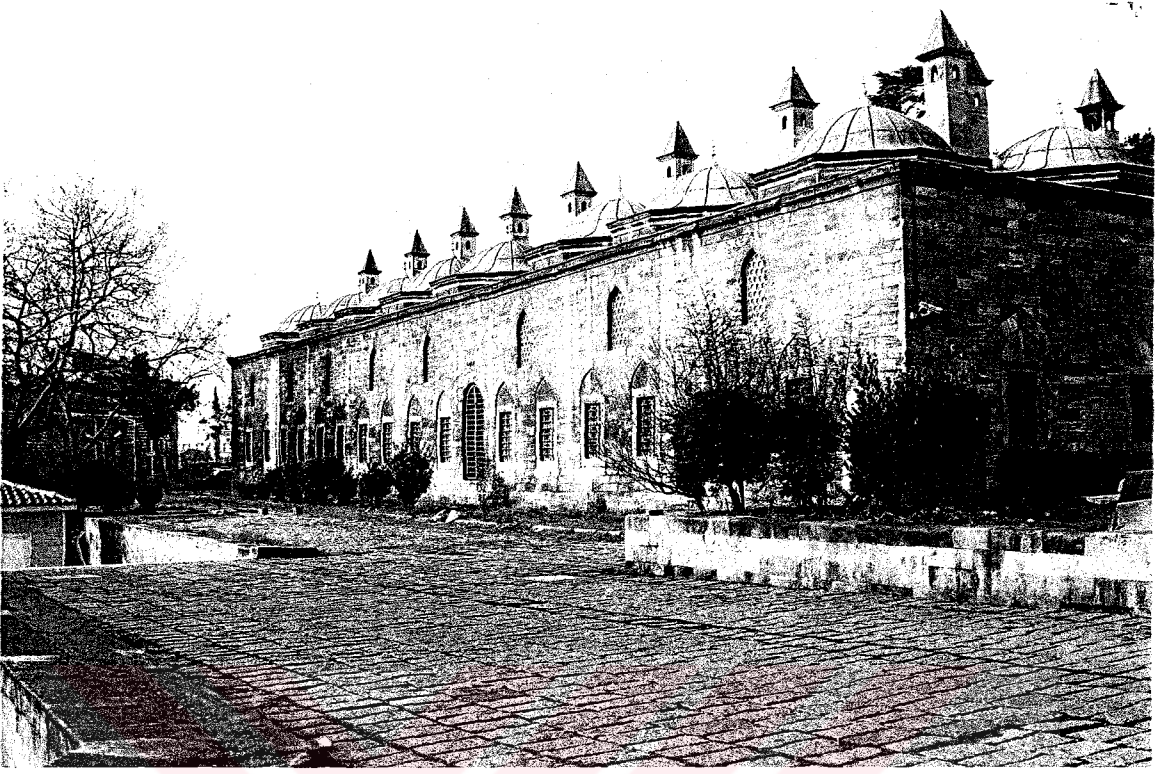
(Resim 4) II. Beyazıd Medresesi, Batı Cephesi ve Dershane Duvar Örgüsü

(Resim 5) II. Beyazıd Medresesi, Doğu Cephesi ve Anıtsal Giriş Kapısı

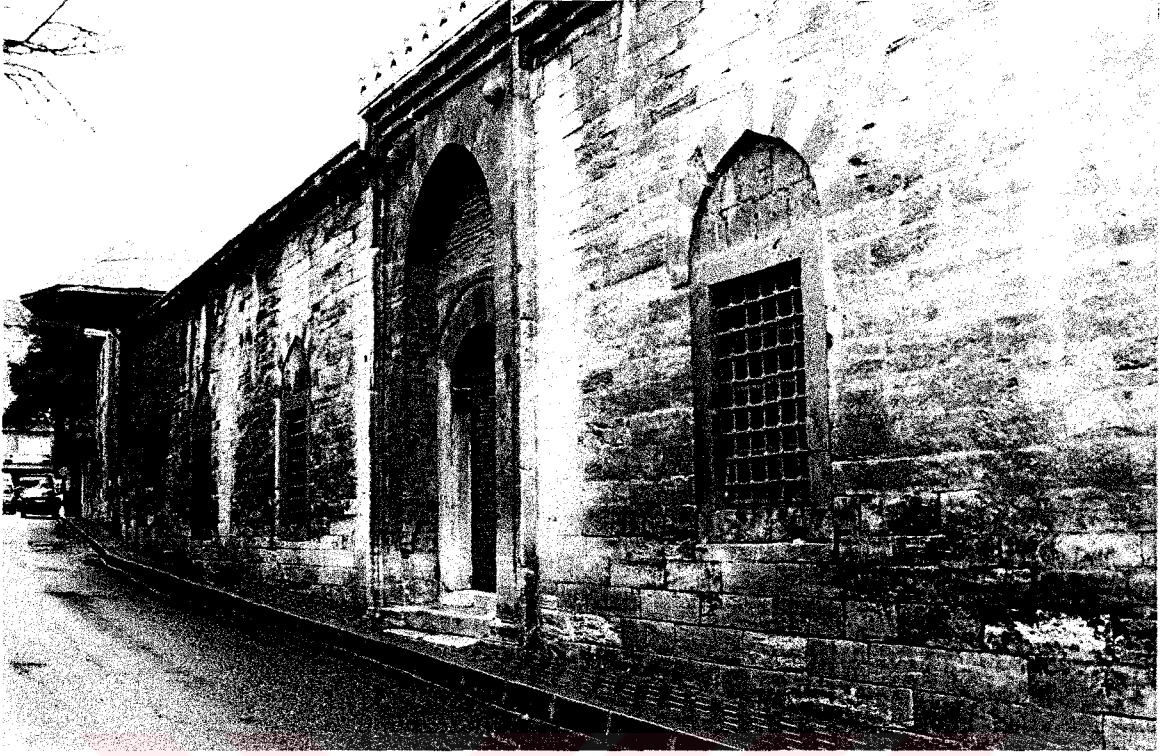
(Resim 6) II. Beyazıd Medresesi, Doğu Cephesi Genel Görünüş

(Resim 7) II. Beyazıd Medresesi, Güney Cephe Düzeni ve Örtü Sistemi

(Resim 8) II. Beyazıd Medresesi, Kuzeybatı Cephesi ve Cephe Düzeni

(Resim 9) Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Güney Dış Cephe.

(Resim 10) Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Doğu Dış Cephe.

(Resim 11) Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Avlu ve Derhane Cephesi

(Resim 12) Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Doğu Revak Cephesi

(Resim 13) Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Batı Revaktan Görünüş

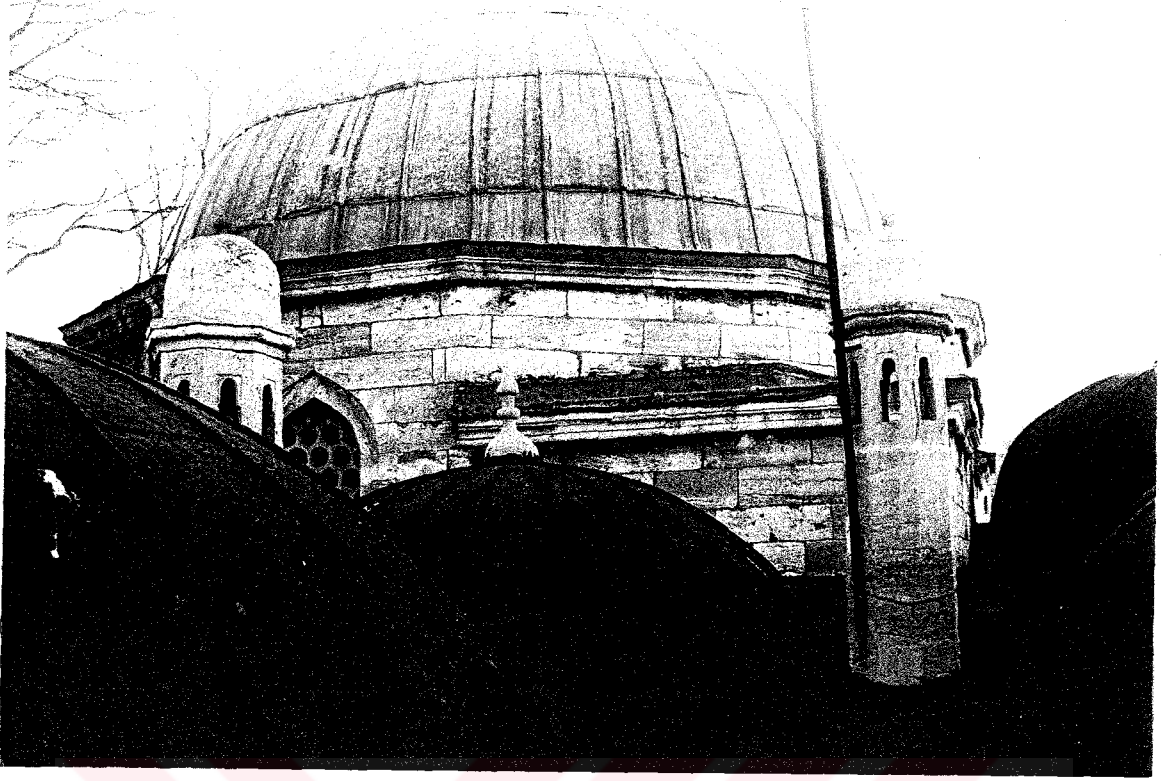
(Resim 14) Haseki Hürrem Sultan Medresesi, Sütun ve Başlıklar.

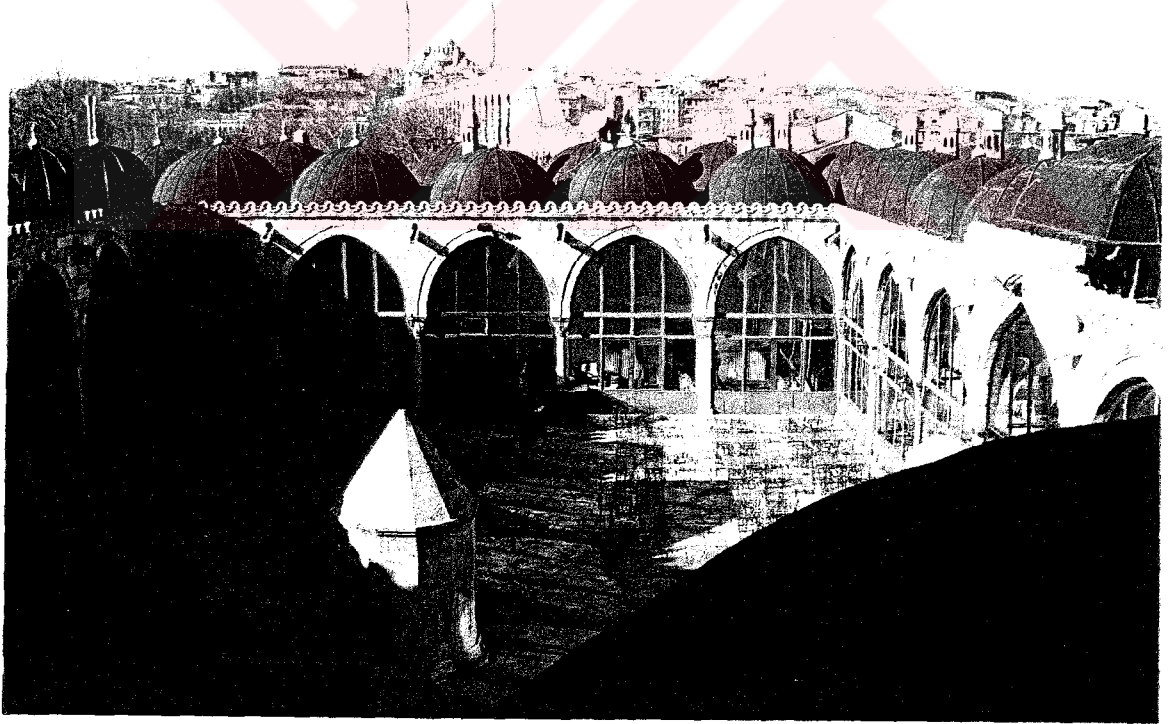
(Resim 15).Şehzade Mehmed Medresesi, Dershane Avludan Görünüş

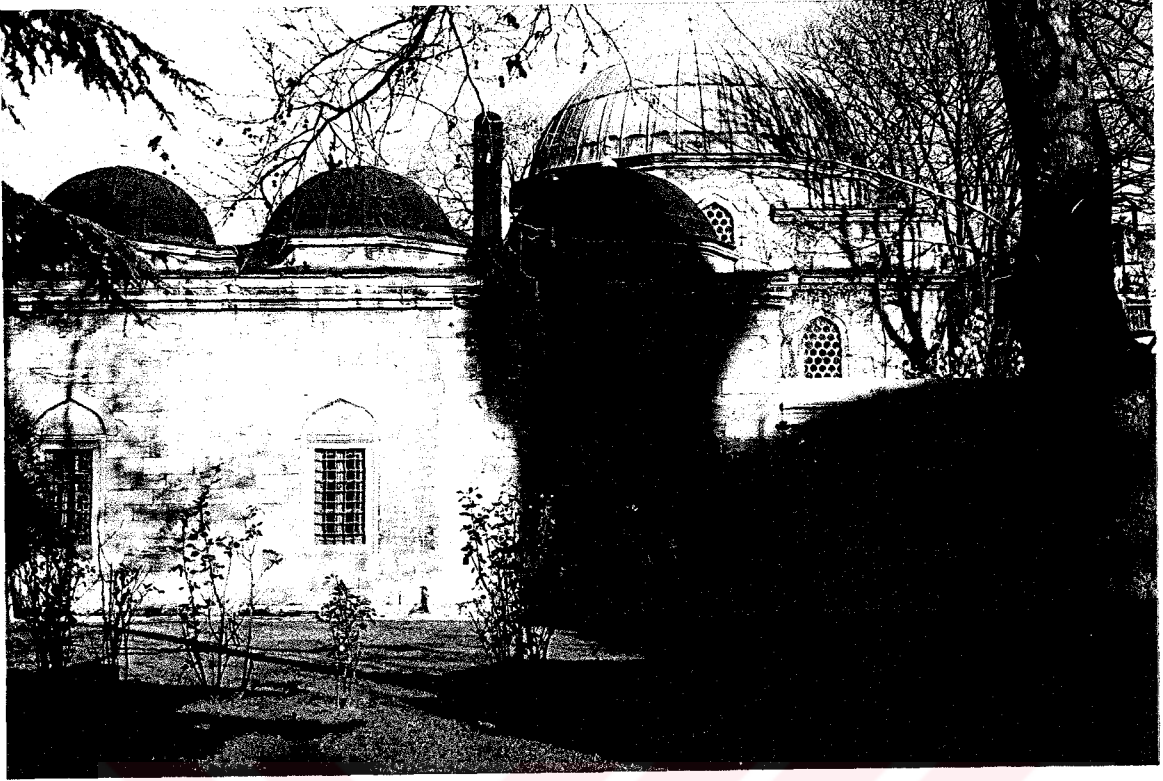
(Resim 16).Şehzade Mehmed Medresesi, Revak ve Kubbelerden Görünüş

(Resim 17).Şehzade Mehmed Medresesi, Dershane Kubbe Örtüsü ve Bacalar

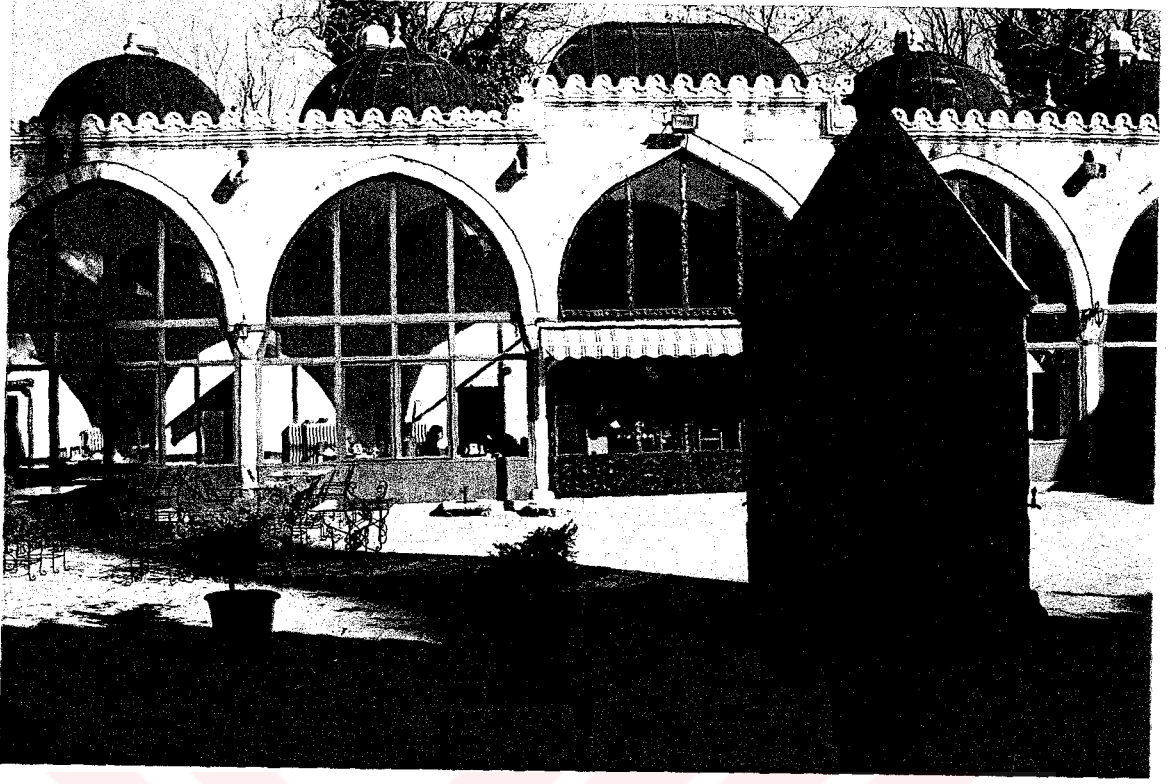
(Resim 18).Şehzade Mehmed Medresesi, Avlu ve Revaklardan Görünüş

(Resim 19).Şehzade Mehmed Medresesi, Batı cephesinden Görünüş

(Resim 20).Şehzade Mehmed Medresesi, Güney Revağında İç Görünüş

(Resim 21).Şehzade Mehmed Medresesi, Avludan Revak Cephesi'nden Görünüş

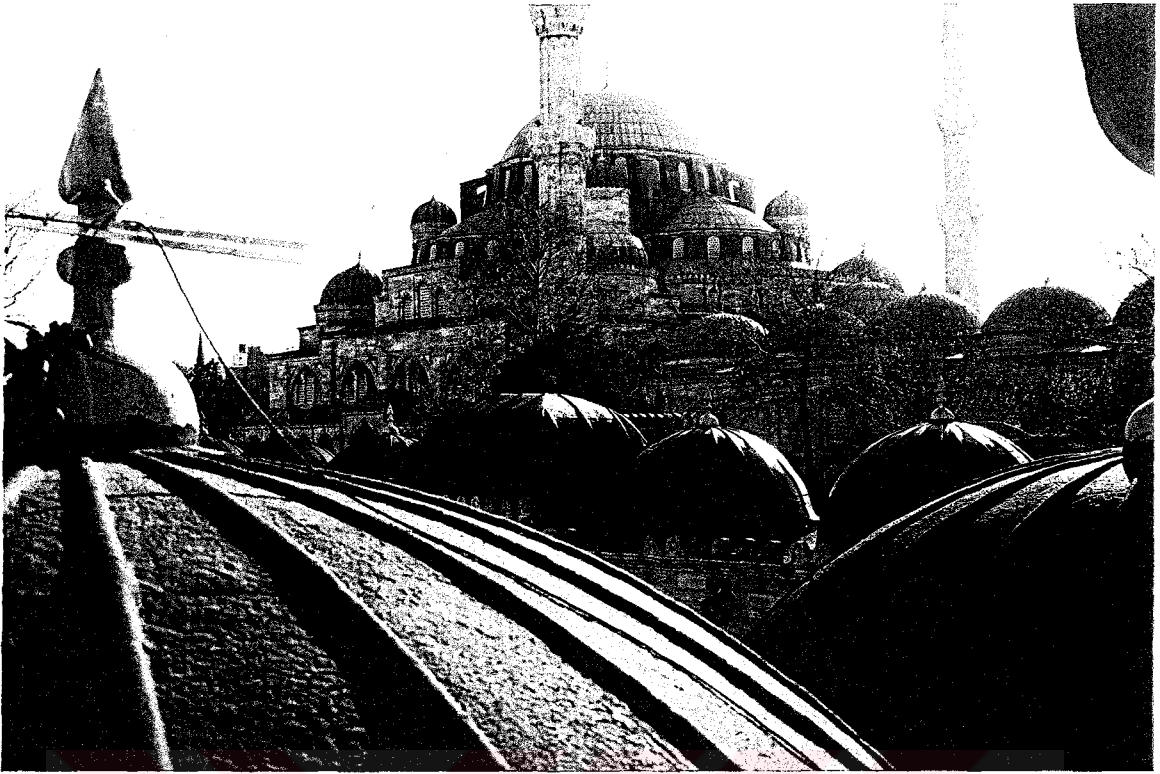
(Resim 22).Şehzade Mehmed Medresesi, Avlu ve Şadırvan'dan Görünüş

(Resim 23).Şehzade Mehmed Medresesi, Avlu Revak Cephesi ve Revak Kubbeleri

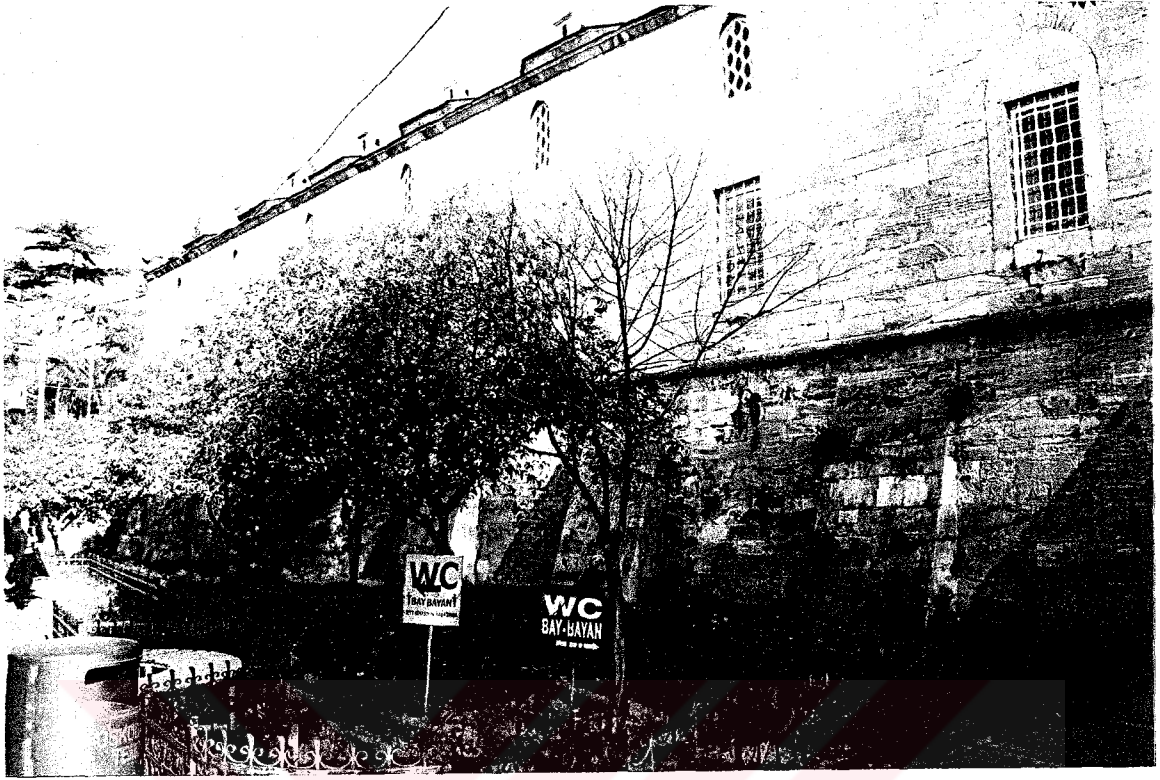
(Resim 24).Şehzade Mehmed Medresesi, Cami Dış Avlusundan Anıtsal Giriş Kapısı

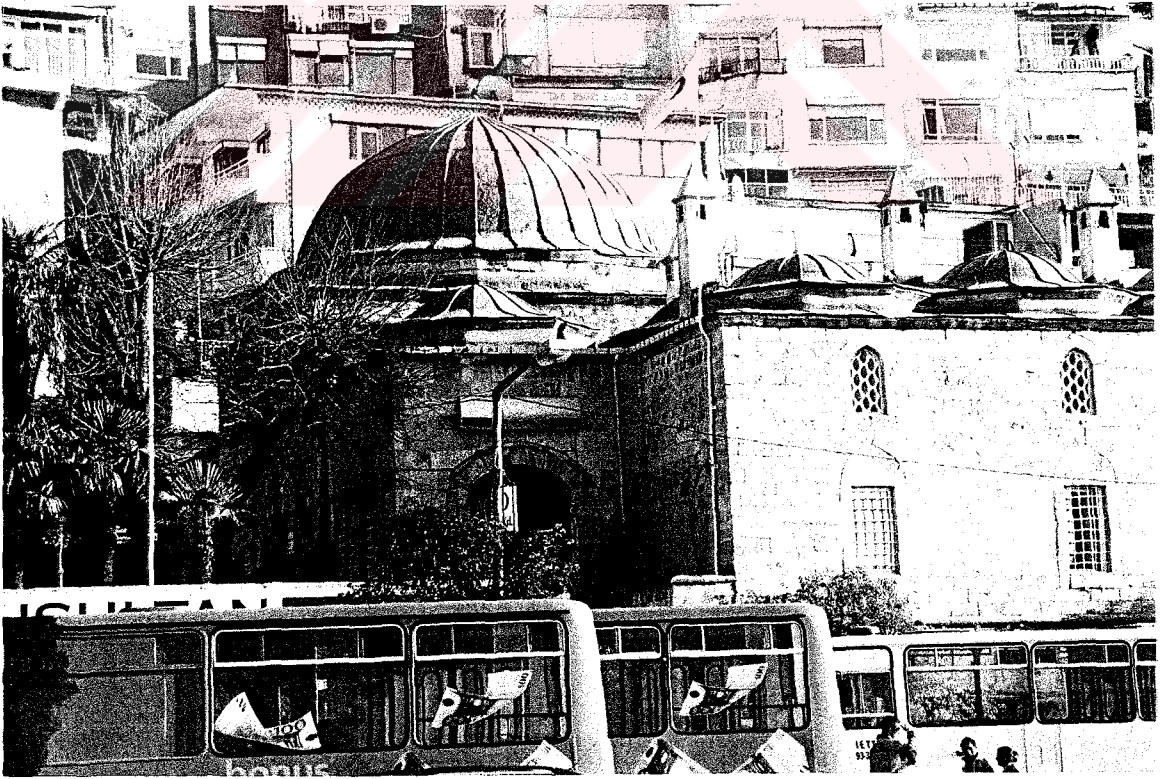
(Resim 25).Şehzade Mehmed Medresesi, Kubbe Örtüsü ve Cami'den Görünüş

(Resim 26).Şehzade Mehmed Medresesi, Kuzey Cephesi'nden Dış Görünüş

(Resim 27) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş

(Resim 28) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzeydoğu Cephesi ve Dershane

(Resim 29) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cephe Düzeni

(Resim 30) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Avlu Revak Düzeni ve Taşyıcılar

(Resim 31) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Sütun Düzeni

(Resim 32) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Avlu ve Şadırvandan Görünüşü

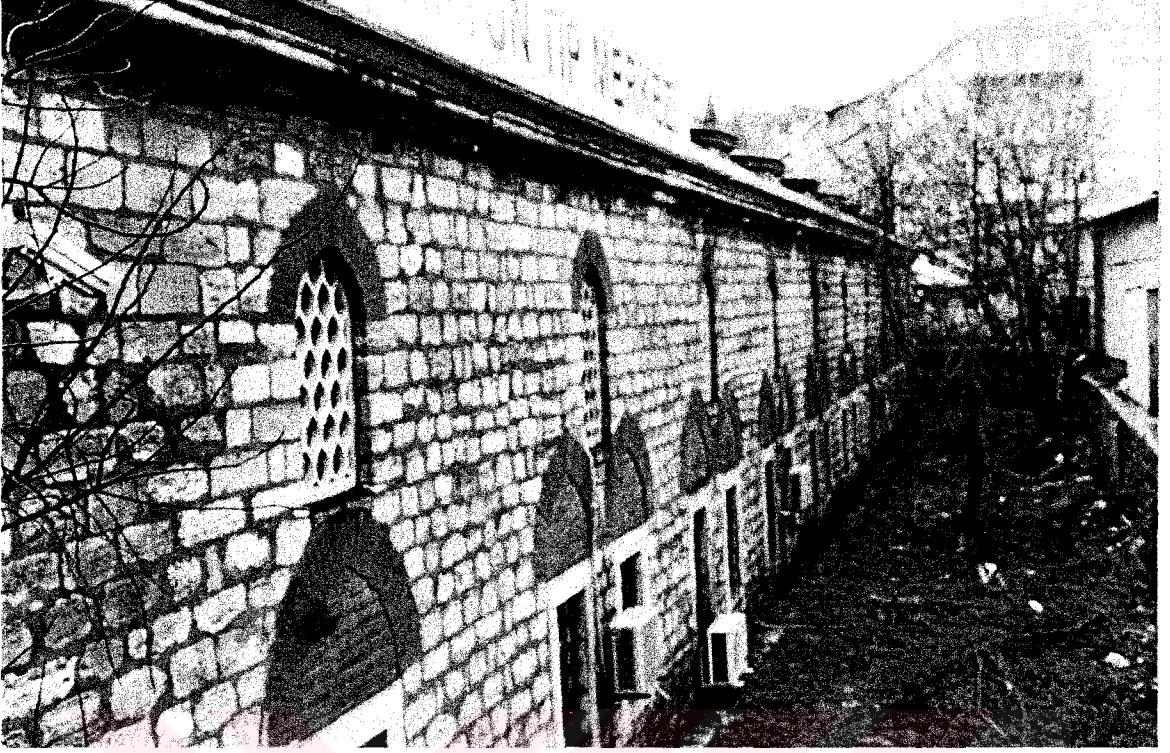
(Resim 33) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Avlu Revak Cepheleri

(Resim 34) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Genel Görünüş

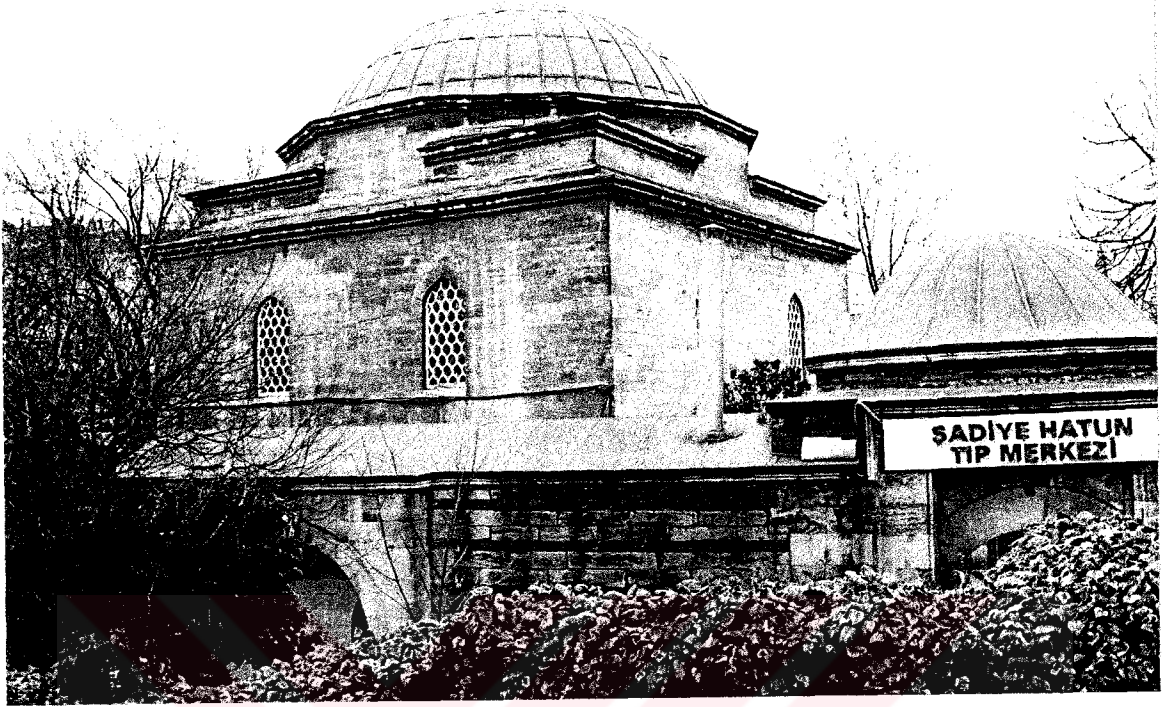
(Resim 35) Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi, Batı Cephesi Anıtsal Giriş Kapısı

(Resim 36) İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cephe

(Resim 37) İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Örtü Sistemi ve Bacalar

(Resim 38) İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Güney Dış Cephe ve Dershane

(Resim 39) İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Dershane Cephesi

(Resim 40) İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Avludan Görünüş

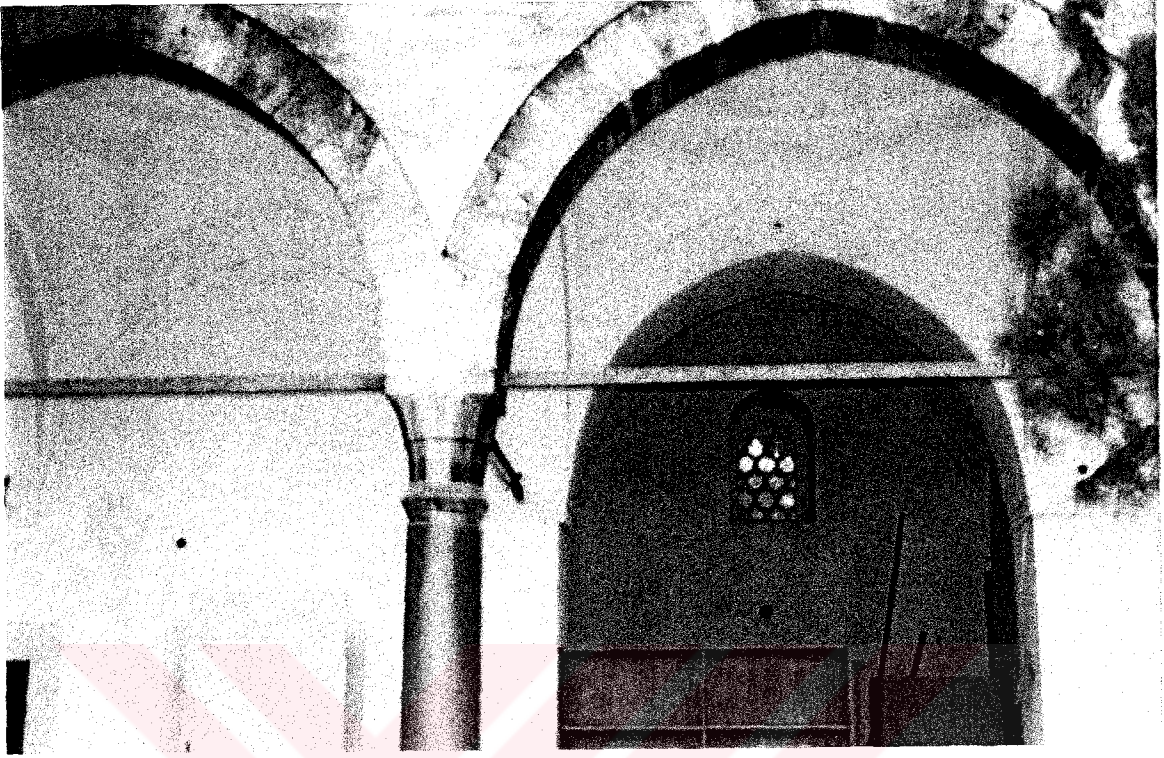
(Resim 41) İstanbul Yavuz Sultan Medresesi, Kuzey Revaktan Görünüş

(Resim 42) İstanbul Rüstem Paşa Medresesi, Doğu Dış Cephe

(Resim 43) İstanbul Rüstem Paşa Medresesi, Doğu Dış Cephe ve Giriş

(Resim 44) İstanbul Rüstem Paşa Medresesi, Güney Revaktan Görünüş

(Resim 45) İstanbul Rüstem Paşa Medresesi, Avludan Görünüş

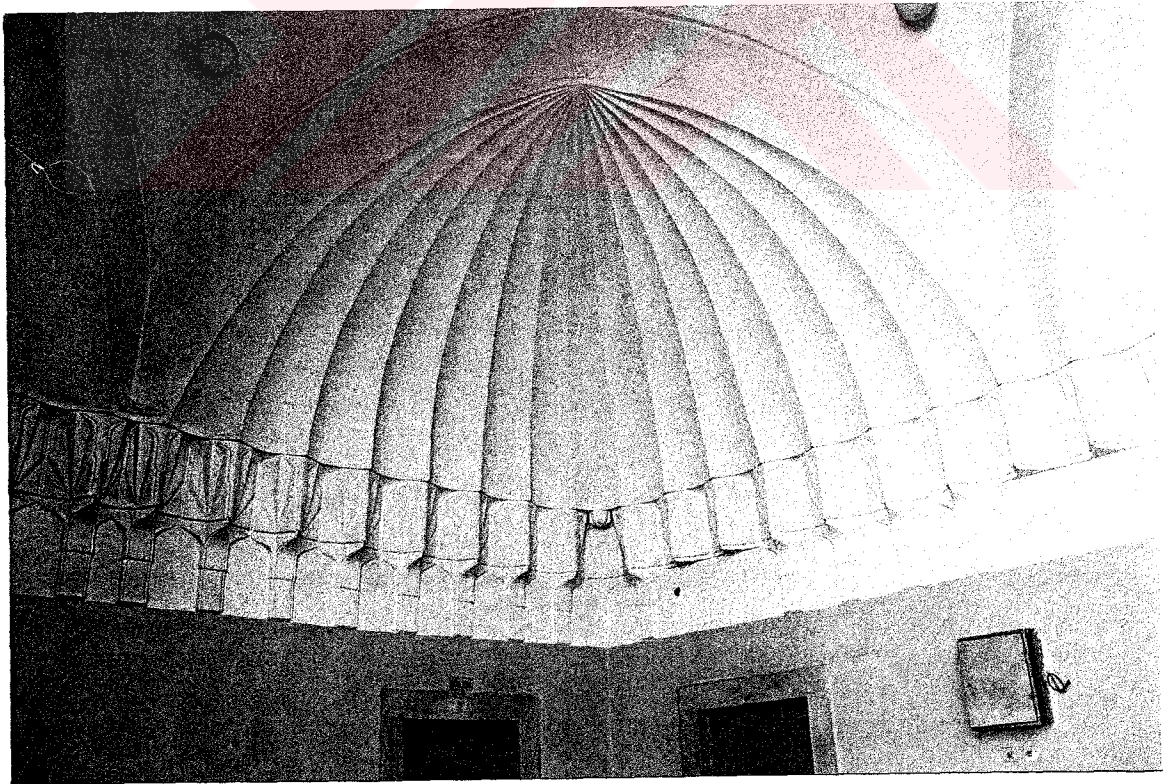
(Resim46)Haseki Hürrem Sultan Darüüşşifası Doğu Dış cepheden Görünüş

(Resim 47)Haseki Hürrem Sultan Darüüşşifası Giriş Duvar Örgüőü ve Kitabe

(Resim 48) Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası Avlu Cephesinden Görünüş

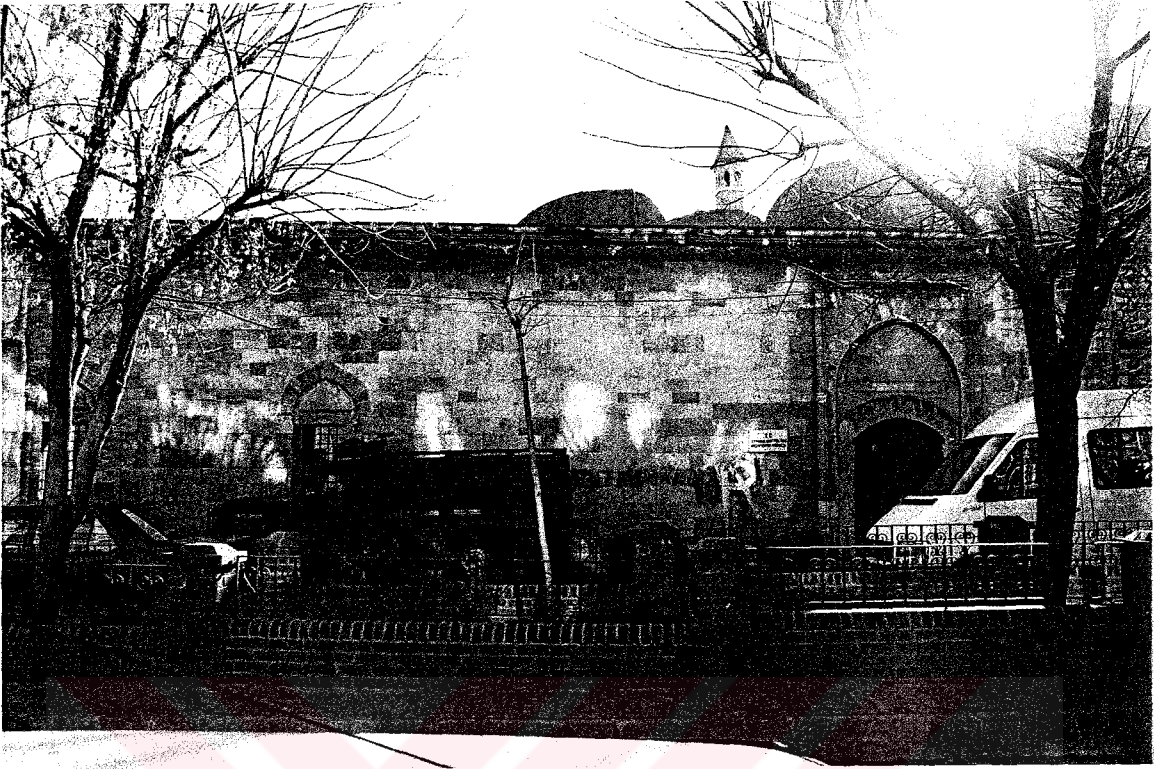
(Resim 49) Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası Kubbe geçiş Ögesinden Görünüş

(Resim 50) Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası Avlu Cephesi ve Kemer Düzeni

(Resim 51) Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası Avlu Cephe Düzeni ve Pencereleler

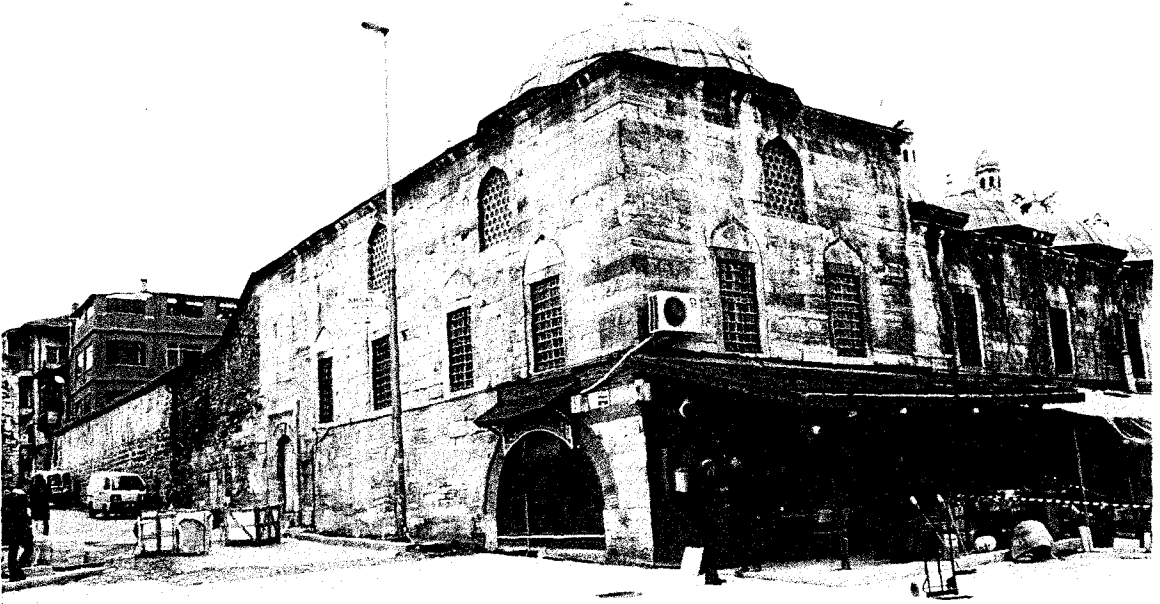
(Resim 52) Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası, Kuzey Dış Cephe ve Giriş

(Resim 53) Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası Dış Cephe, Kubbe ve Baca Düzeni

(Resim 54) Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası Giriş İç Kısım ve Cephe Düzeni

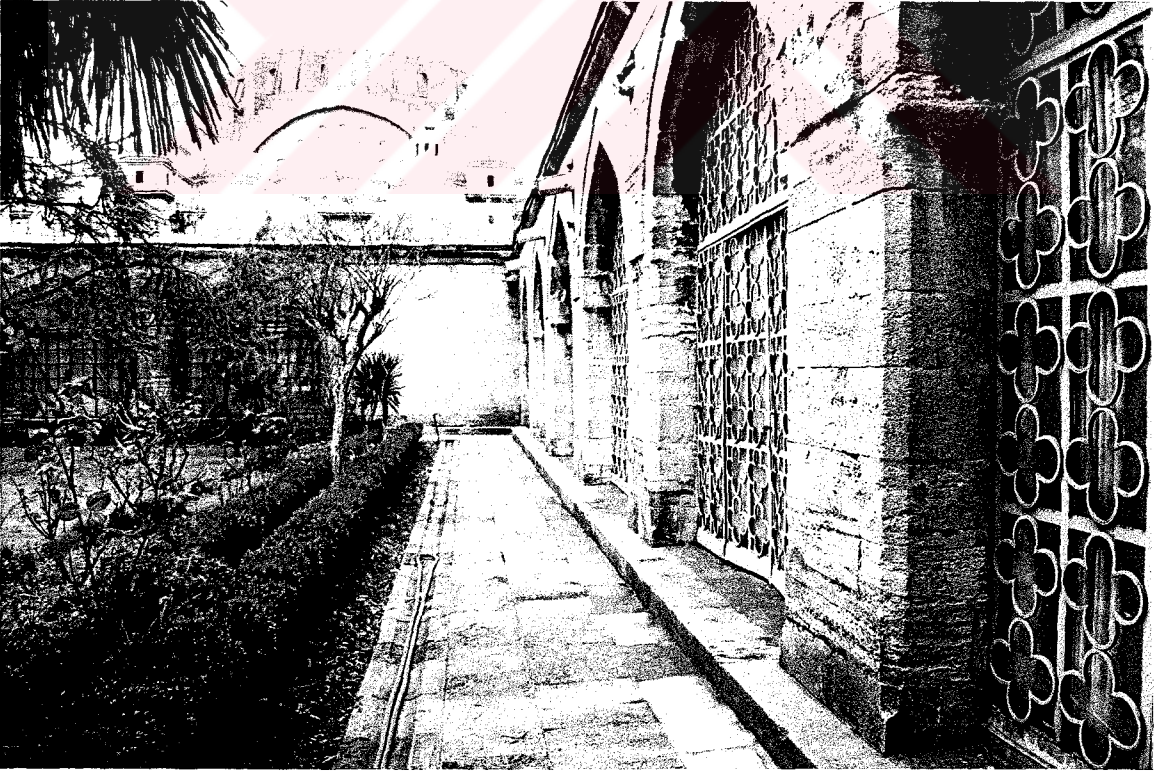
(Resim 55) Süleymaniye Rabi Medresesi, Dış Cepheden Görünüş
Sıbyan Mektebi

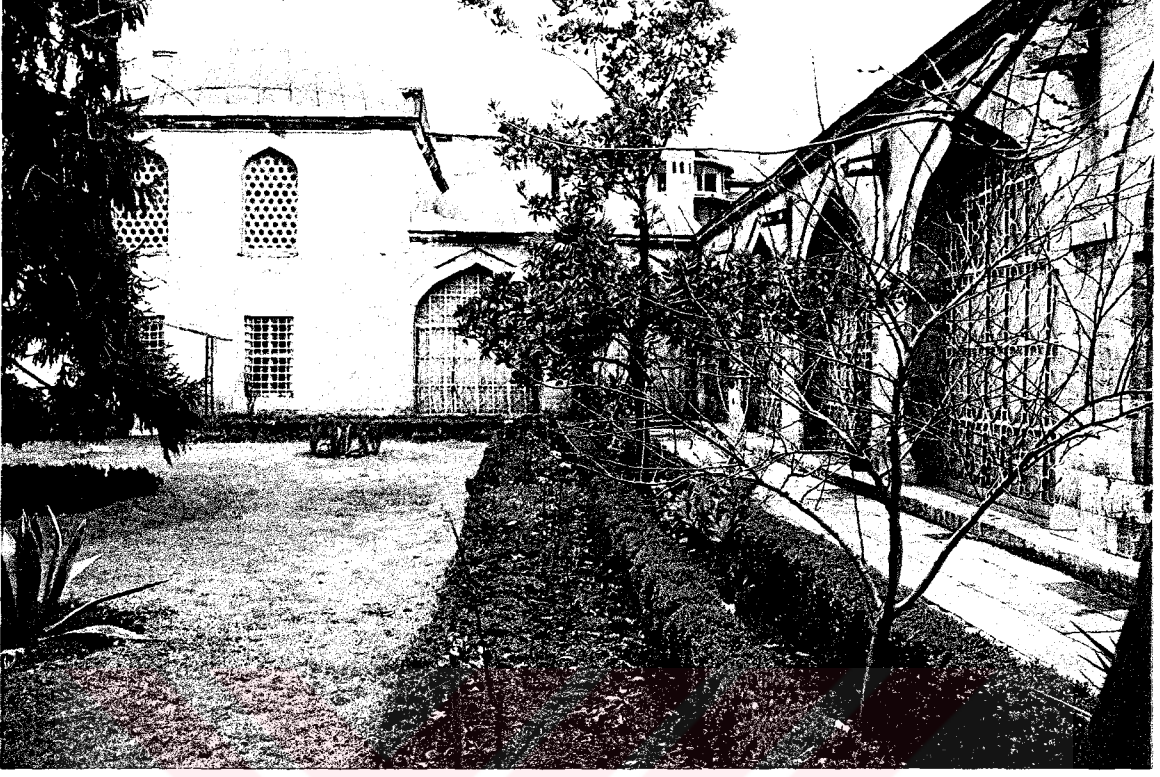
(Resim 56) Süleymaniye Rabi Medresesi, Avlu Revak Cephesi ve Derşane

(Resim 57) Süleymaniye İRabi Medresesi, Avlu Cephesinden Görünüş

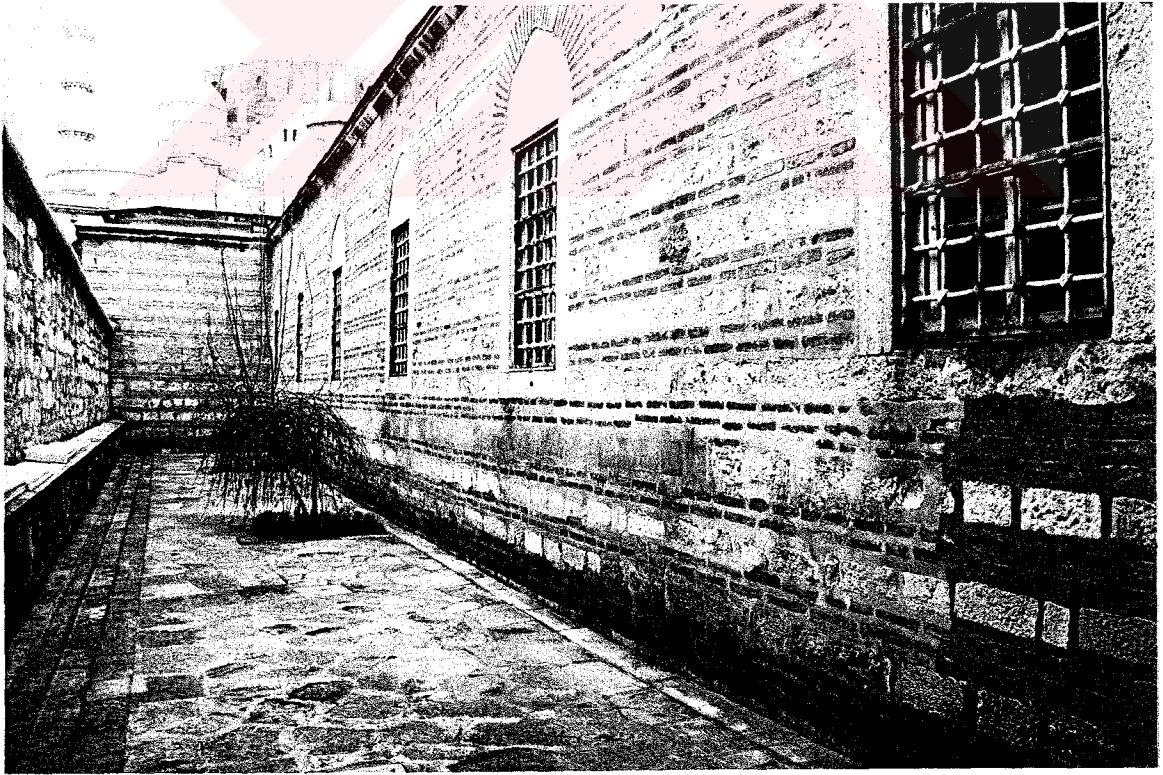
(Resim 58) Süleymaniye İRabi Medresesi, Avlu Revak Cephesinden Görünüş

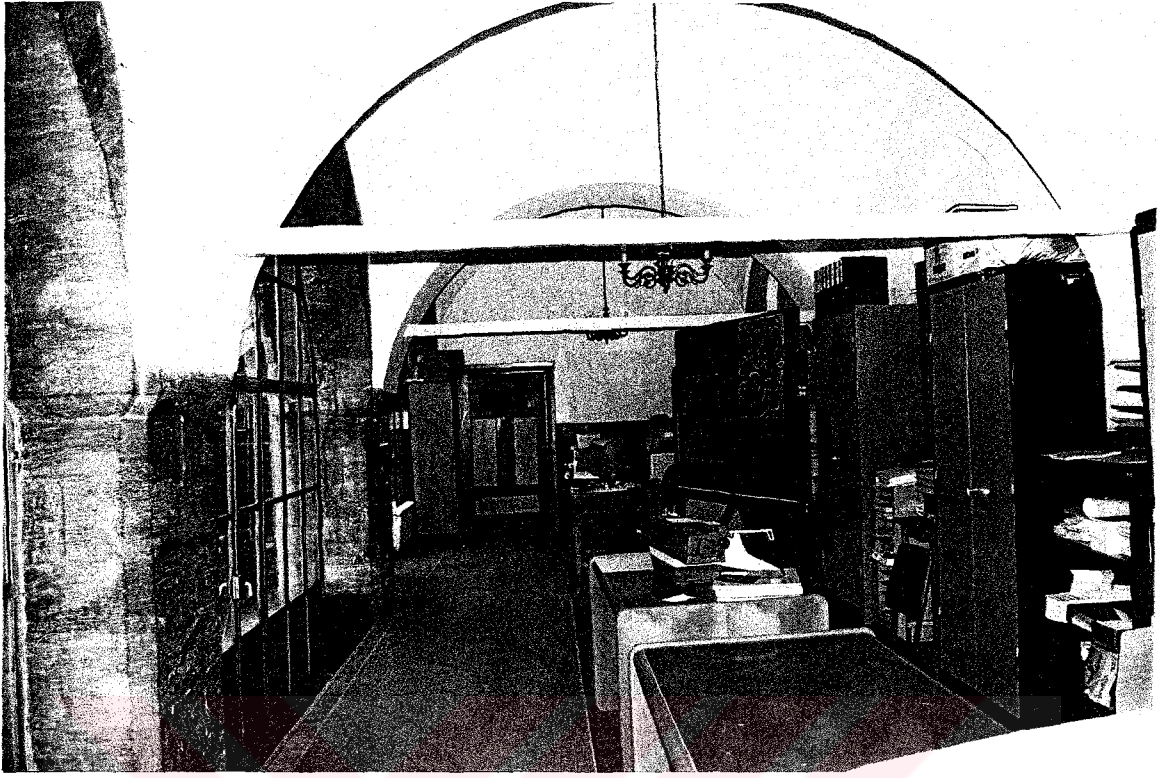
(Resim 59) Süleymaniye Rabi Medresesi, Avlu'dan Cephe Düzeni

(Resim 60) Süleymaniye Salis Medresesi, Avlu'dan Dershane Düzeni

(Resim 61) Süleymaniye Salis Medresesi, Kuzey Dış Avlu'dan Görünüş

(Resim 62) Süleymaniye Salis Medresesi, Doğu Revağından Görünüş

(Resim 63) Süleymaniye Salis Medresesi, Güney Revağından Görünüş

(Resim 64) Süleymaniye Salis Medresesi, Avlu'dan Görünüş

(Resim 65) Süleymaniye Salis Medresesi, Avlu'dan Kuzey Revak Cephesi

(Resim 66) Süleymaniye Rabi – Salis Medresesi, Dış Cepheden Görünüş

(Resim 67) Süleymaniye Rabi – Salis Medresesi, Dış Cepheden Görünüş

(Resim 68) Süleymaniye Rabi - Salis Medresesi, Ayşe Kadın Hamamı Sokaktan Görünüş

(Resim 69) Süleymaniye Salis Medresesi, Revak'tan Görünüş

(Resim 70) Süleymaniye Tıp Medresesi, Avlu'dan Cephe Düzeni

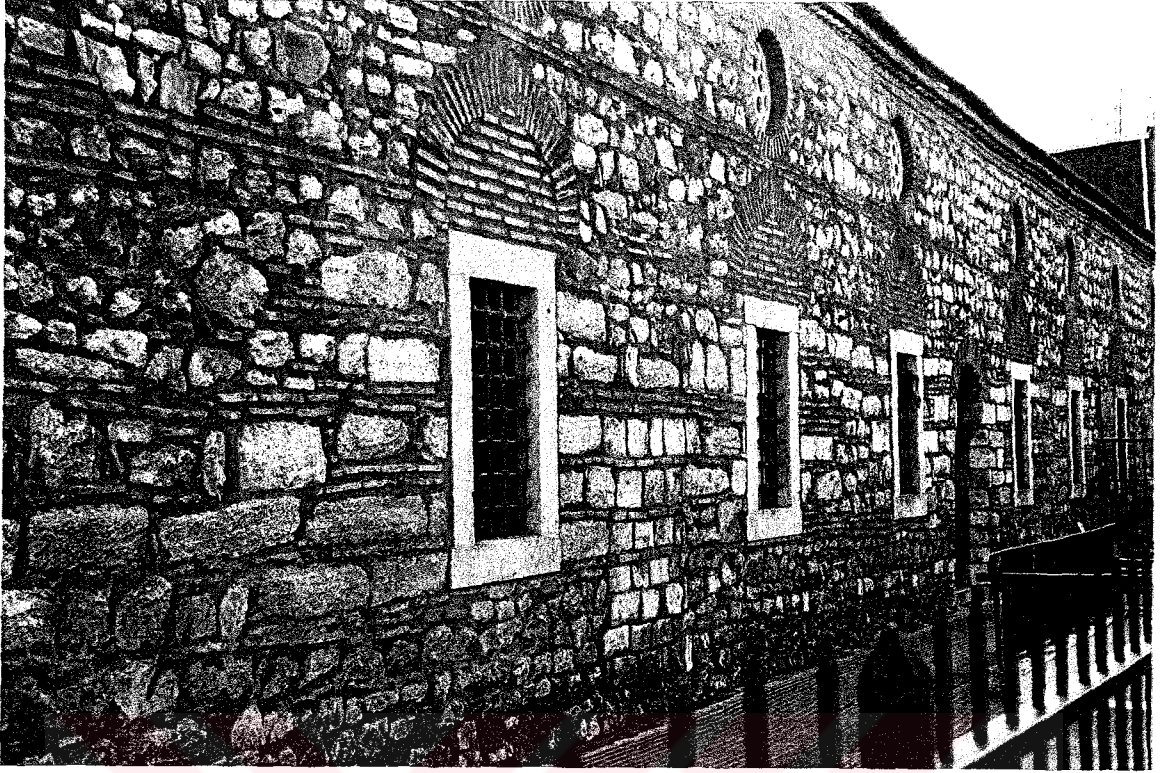
(Resim 71) Süleymaniye Tıp Medresesi, Avlu'dan Cephe ve Kubbe Örtüsü

(Resim 72) Süleymaniye Tıp Medresesi, Doğu Cephesinden Giriş Kapısı ve Cephe

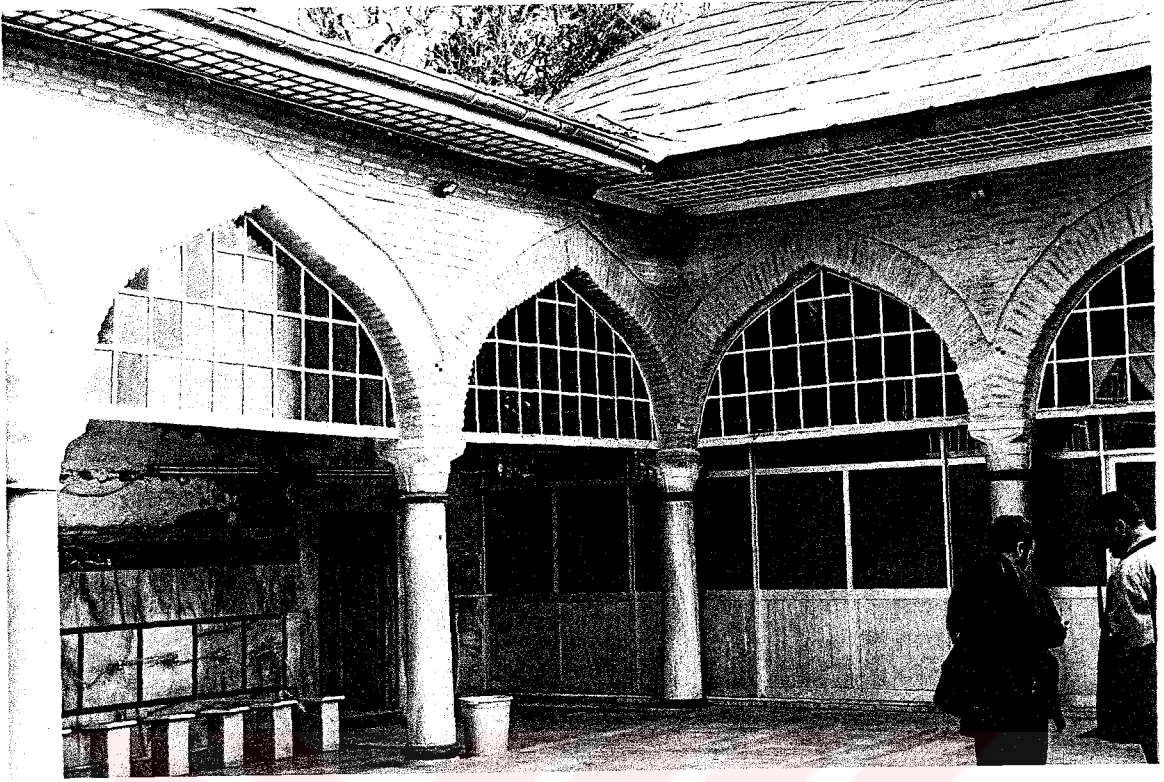
(Resim 73) Süleymaniye Tıp Medresesi, Kuzey Cephesi'nden Görünüş

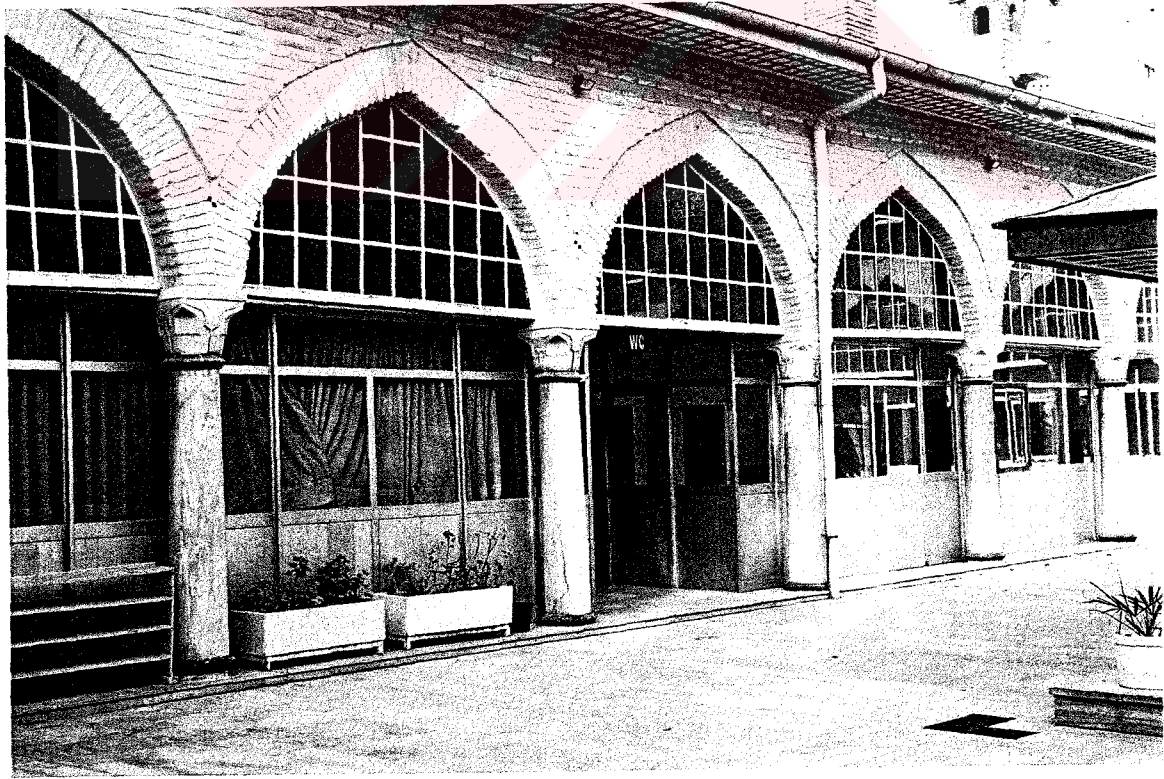
(Resim 74) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Doğu Dış Cephe Duvar Örgüsü

(Resim 75) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Doğu ve Kuzey Dış Cepheden Görünüş

(Resim 76) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu Revak Örgüsü

(Resim 77) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu'dan Kuzey Revak Örgüsü

(Resim 78) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu Revak Örgüsü ve Revak Örtüsü

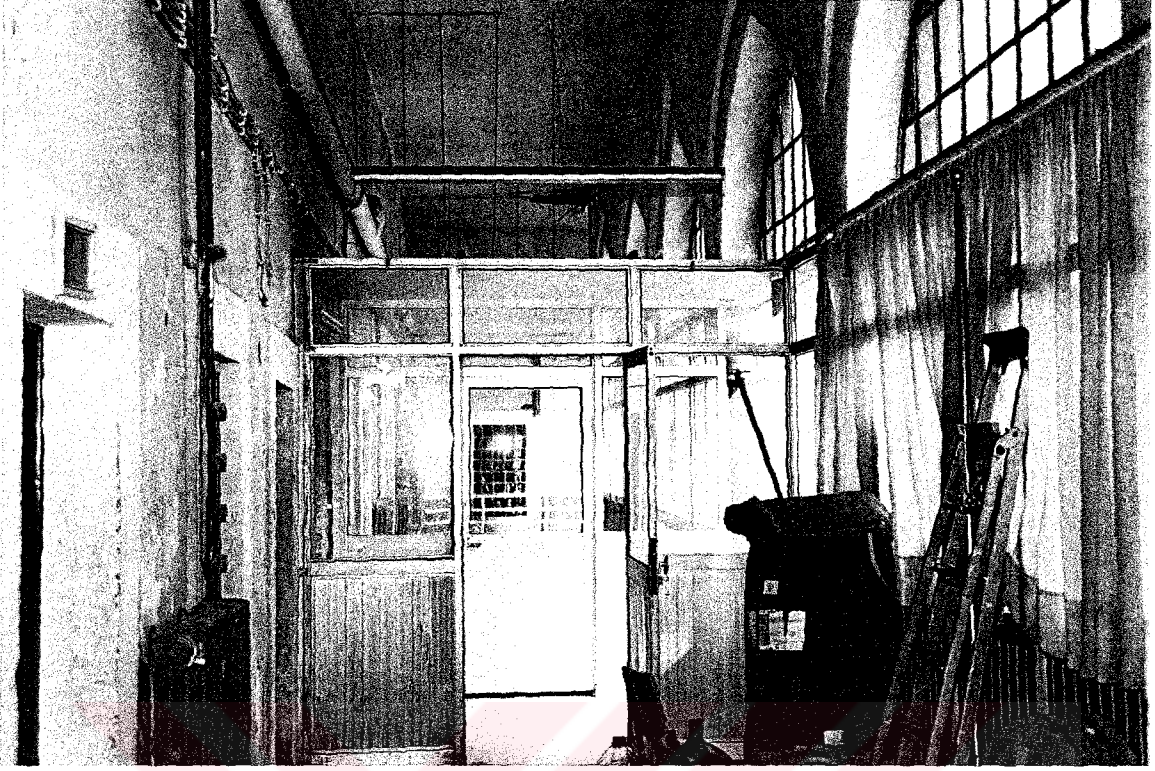
(Resim 79) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu'dan Şadırvan ve Cepheler

(Resim 80) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Avlu'dan Genel Görünüş

(Resim 81) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi; Kuzey Revak Cephesi, Örtü ve Bacalar

(Resim 82) Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi, Kuzey Revağından İçten Görünüş

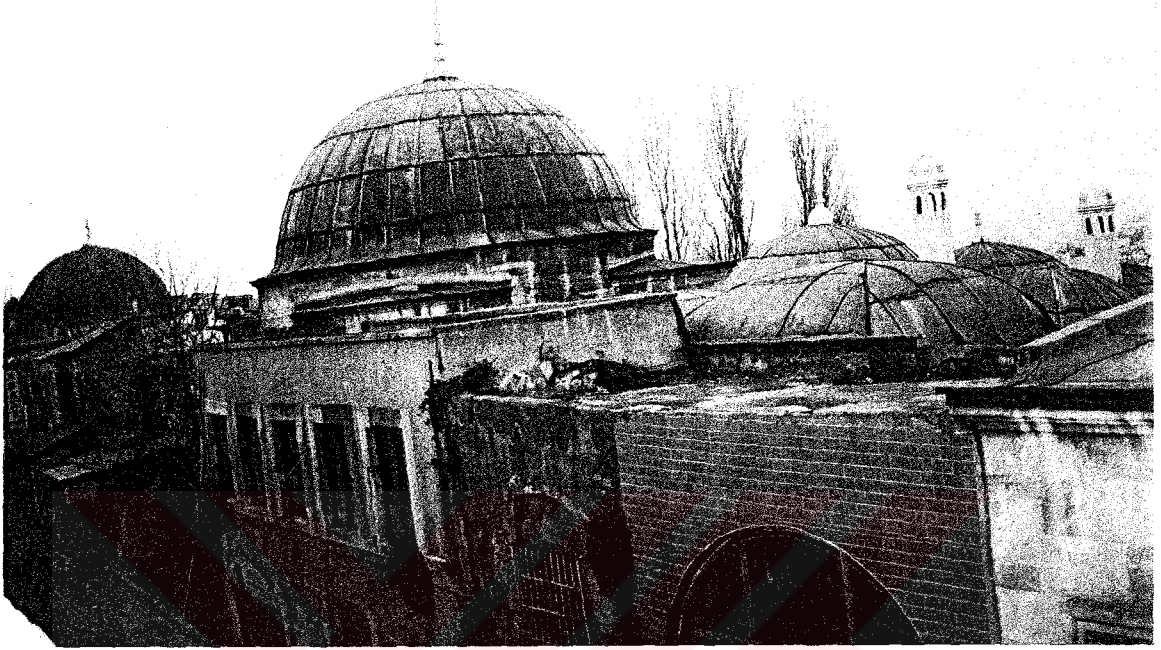
(Resim 83) Süleymaniye Darülhadis Medresesi, Cepheden Görünüş

(Resim 84) Süleymaniye Darülhadis Medresesi, Duvar Örgüsü ve Hücre kapıları

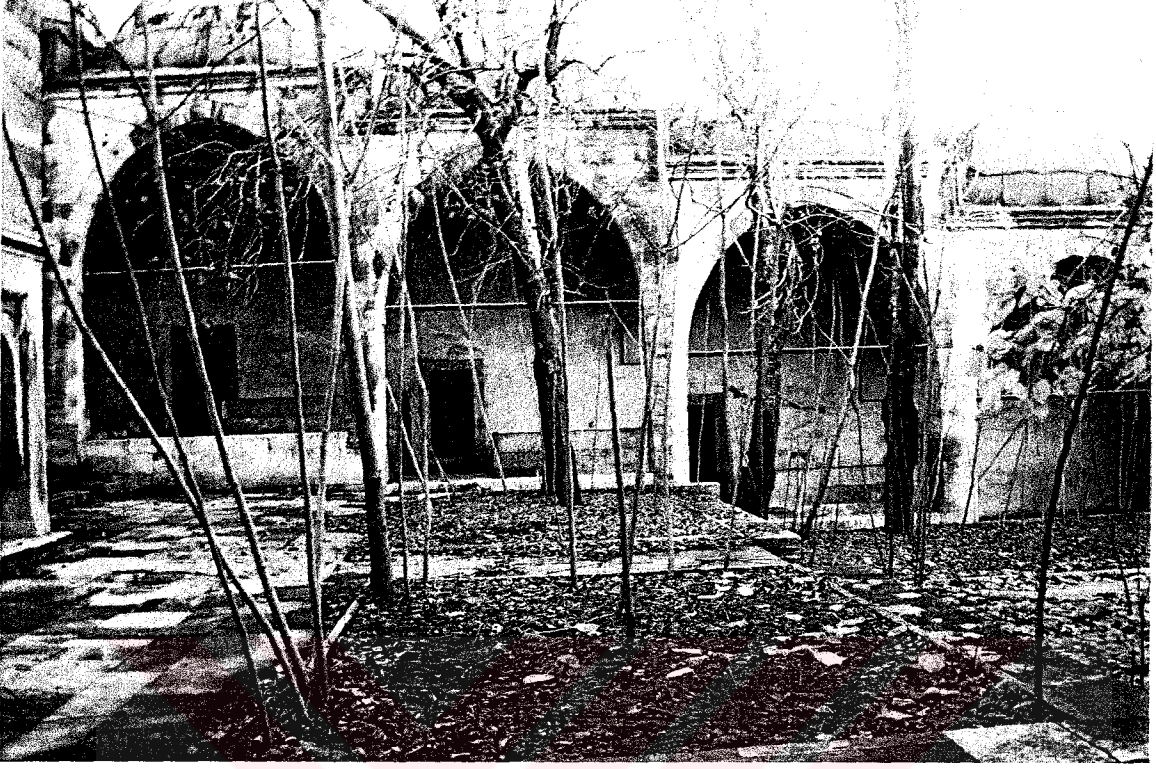
(Resim 85) Süleymaniye Darülhadis Medresesi, Duvar Örgü Tekniği ve Cephe Düzeni

(Resim 86) Süleymaniye Sani Medresesi, Batı Dış Cephesinde Dershane

(Resim 87) Süleymaniye Sani ve Evvel Medresesi, Doğu Dış Cepeleri

(Resim 88) Süleymaniye Sani Medresesi, Avlu'dan Kuzey Revak Cephesi

(Resim 89) Süleymaniye Sani Medresesi, Avlu'dan Dershane Cephesi

(Resim 90) Süleymaniye Sani Medresesi, Revak Cephesi ve Kubbeler

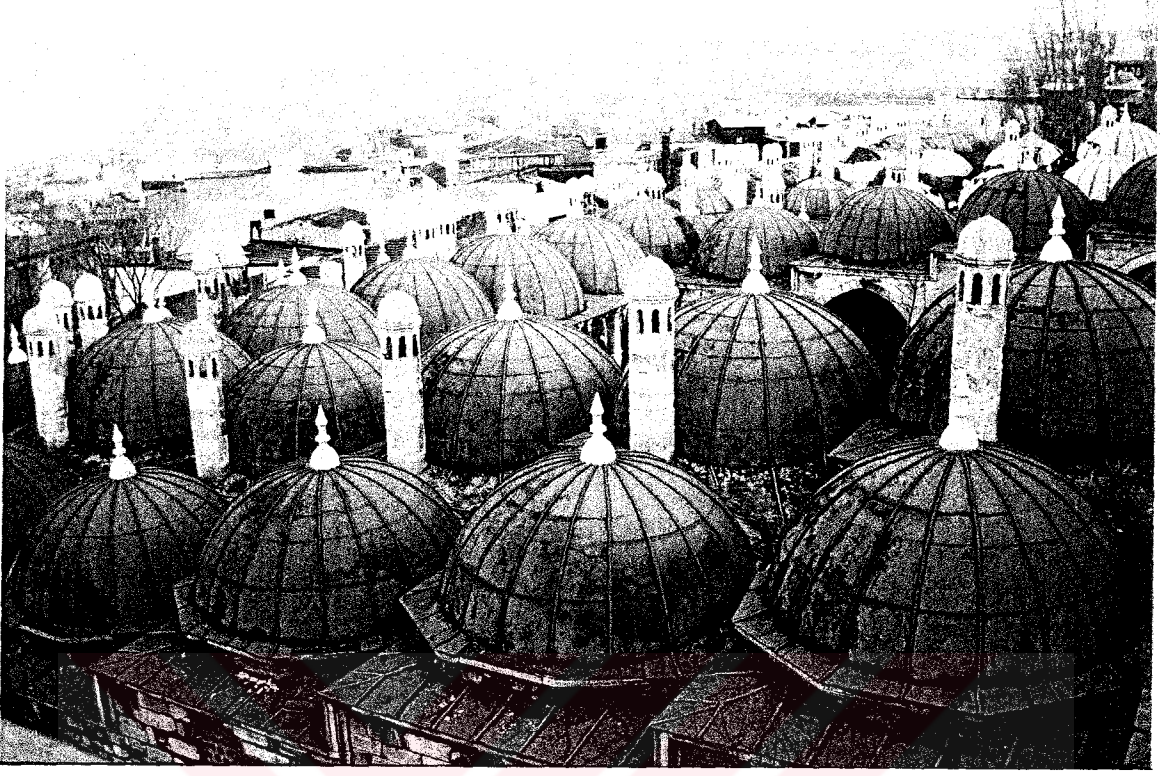
(Resim 91) Süleymaniye Sani Medresesi, Avlu'dan Batı Revak Cephesi

(Resim 92) Süleymaniye Evvel Medresesi, Güney Dış Cephe

(Resim 93) Süleymaniye Sani Medresesi, Güney Dış Cephe

(Resim 94) Süleymaniye Evvel Medresesi, Hücre ve Revakların Kubbe Örtüsü

(Resim 95) Süleymaniye Evvel Medresesi, Üstten Görünüş

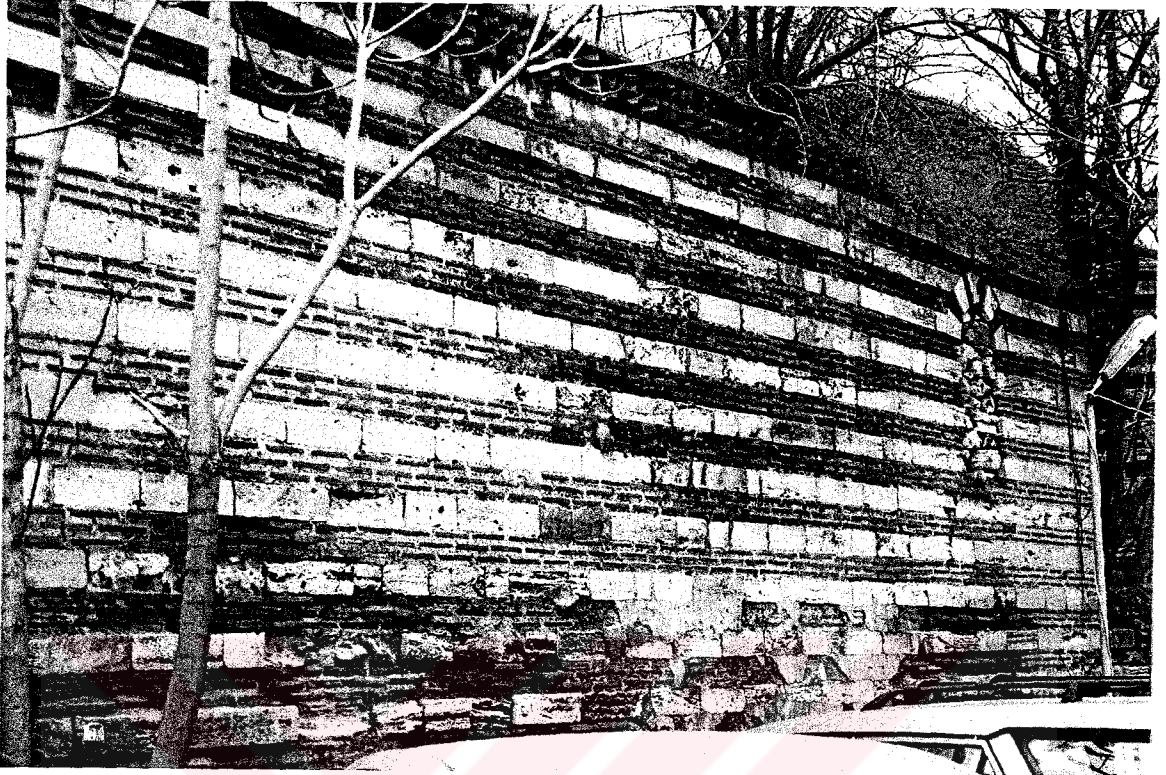
(Resim 96) Süleymaniye Evvel Medresesi, Üstten Görünüş ve Dershane

(Resim 97) Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi, Avlu'dan Dershane Duvar Örgüsü

(Resim 98) Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi, Avlu'dan Güney Cepeden Duvar Örgüleri

(Resim 99) Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi, Batı Dış Cephe Düzeni

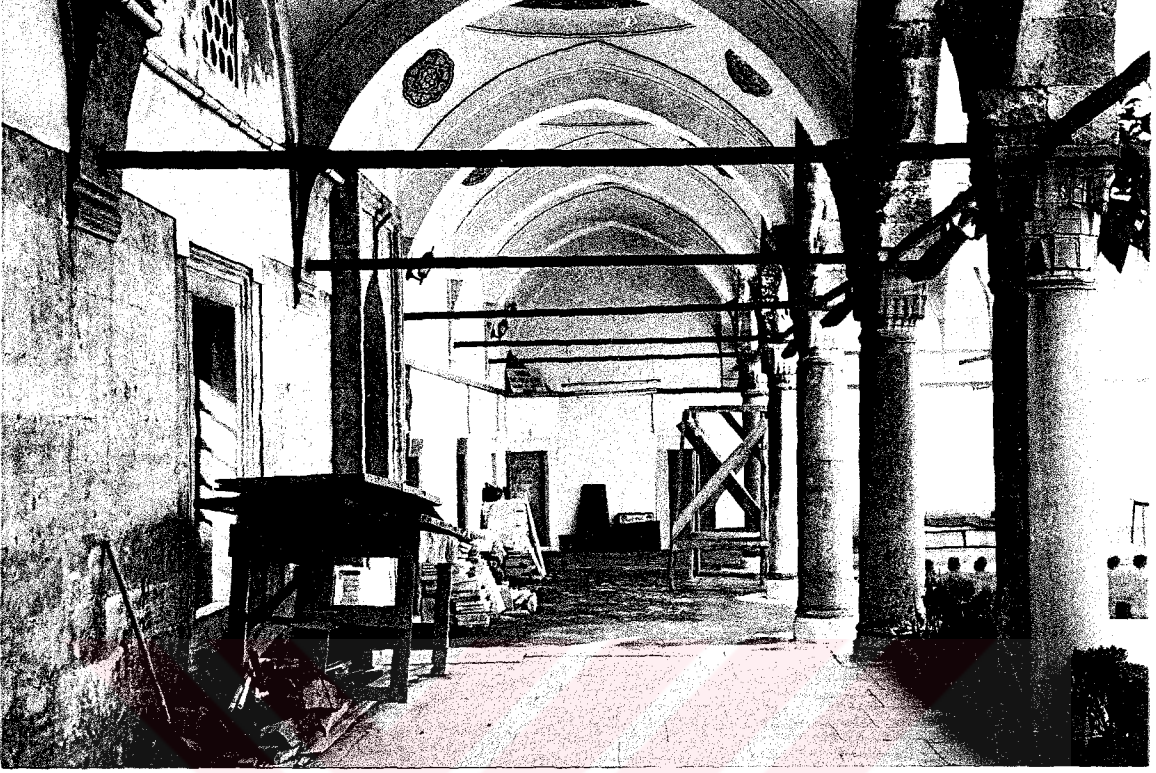
(Resim 100) Esekapı Hadım İbrahim Paşa Medresesi, Kuzey Cepheden Giriş Kapısı
Ve Giriş Kitabesi

(Resim 101) Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Medreseden Genel Görünüş

(Resim 102) Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Dershane ve Güney Revaktan Görünüş

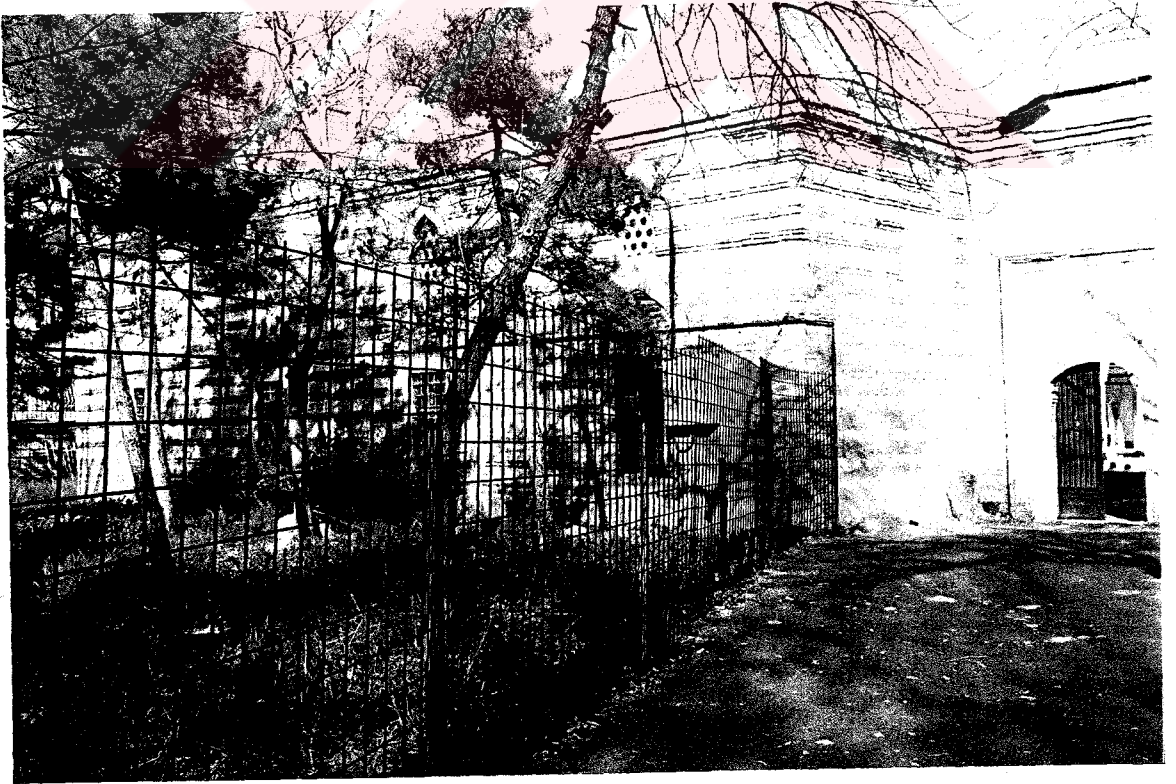
(Resim 103) Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Batı Revağından Görünüş

(Resim 104) Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Avlu'dan Görünüş ve Sütun Kaideleri

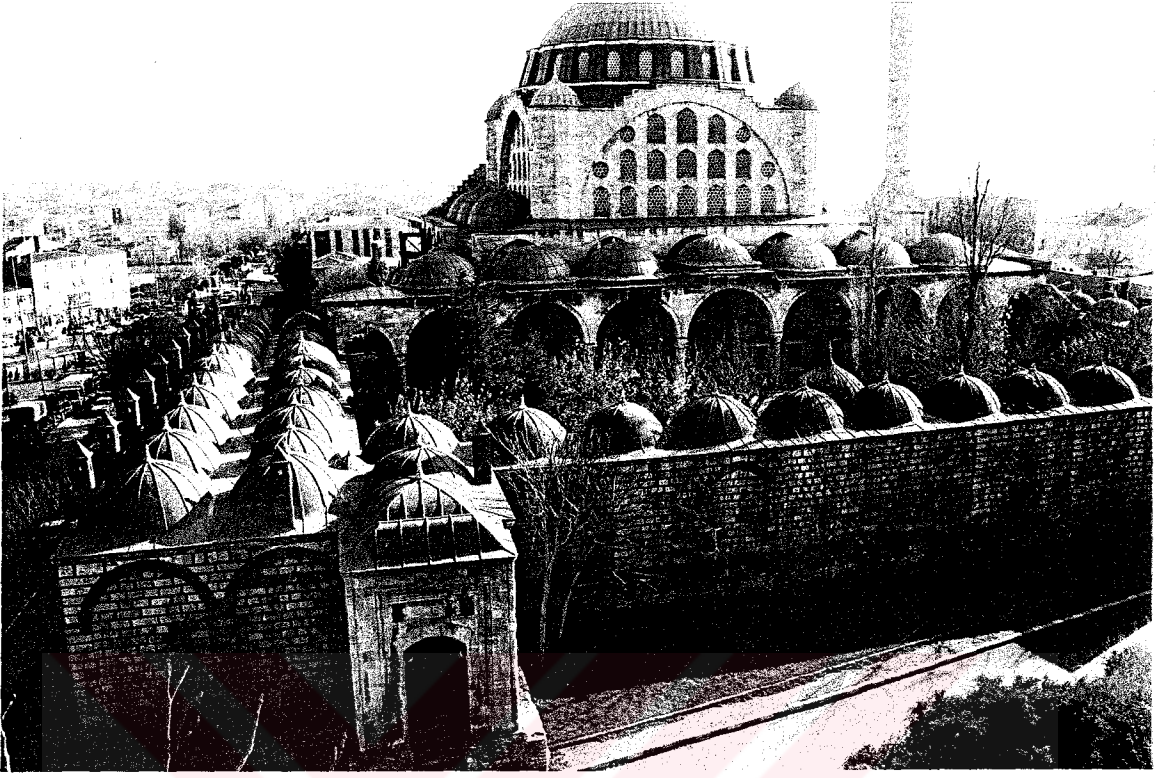
(Resim 105) Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Güney Revak Cephe Düzeni

(Resim 106) Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Batı Dış Cepheden Görüntü

(Resim 107) Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi, Kuzey Batı Cephesi ve Dış Duvar Örgü Tekniği

(Resim108)Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzeyden Genel Görünüş

(Resim109)Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş

(Resim110)Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Tuğla Revak Örgüsü

(Resim111)Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Avlu'dan Görünüş ve Şadırvan

(Resim112)Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Doğu Dış Cephe Düzeni

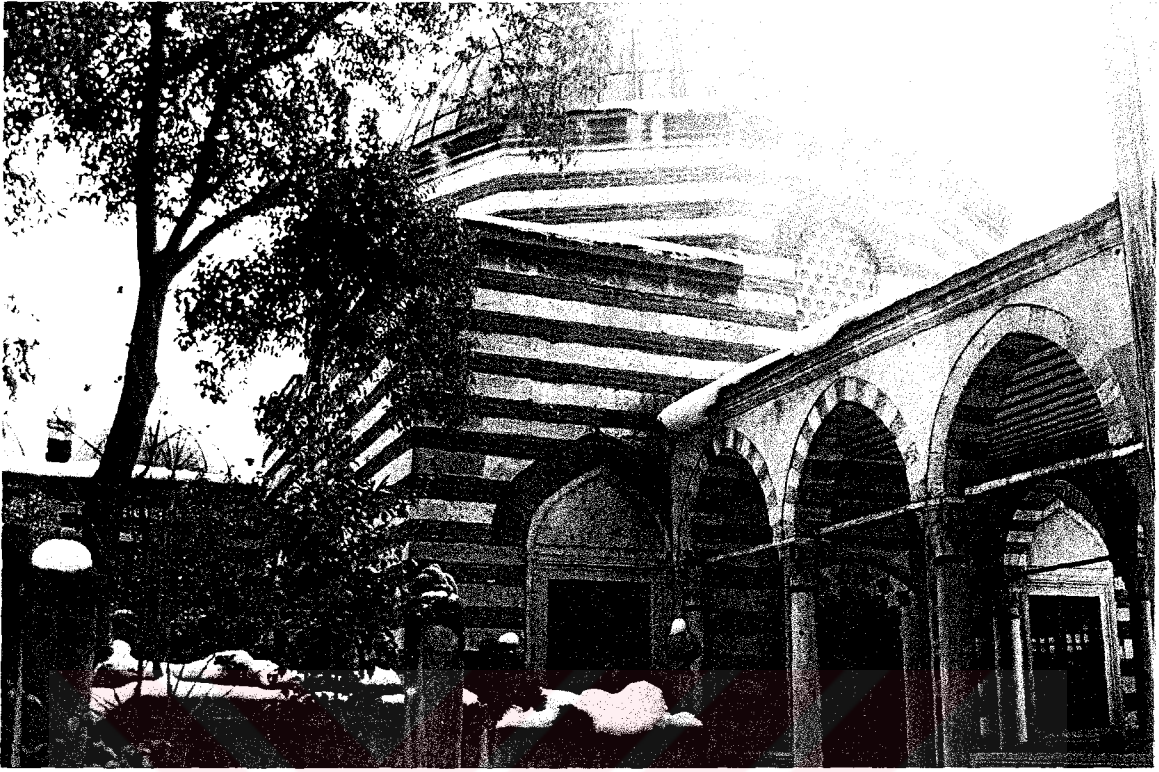
(Resim113)Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Güney Cephesi ve Örtü Sistemi

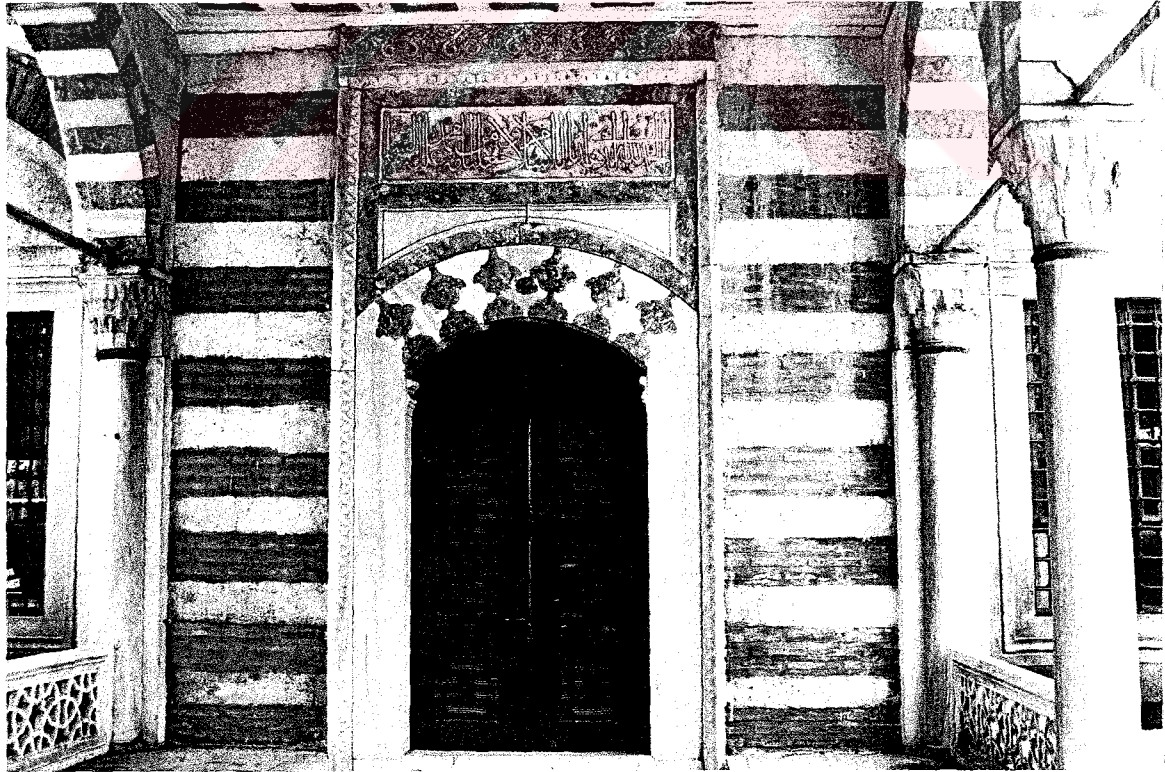
(Resim 114)Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Doğu Revak Cephesi

(Resim 115)Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi, Kuzey Revak'tan Görünüş

(Resim 116) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Dershane'den Görünüş

(Resim 117) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Dershane Duvar Örgüsü

(Resim 118) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Dıştan Cephe Düzeni

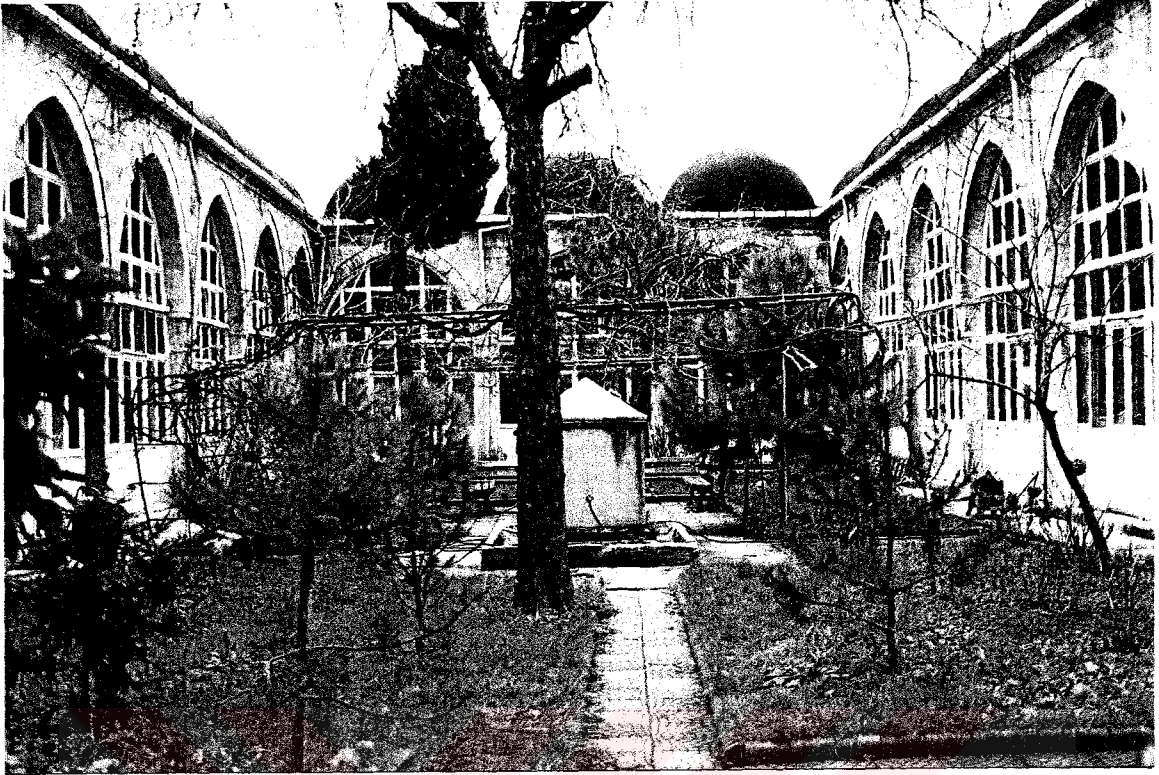
(Resim 119) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Batı Dış Cepheden Görünüş

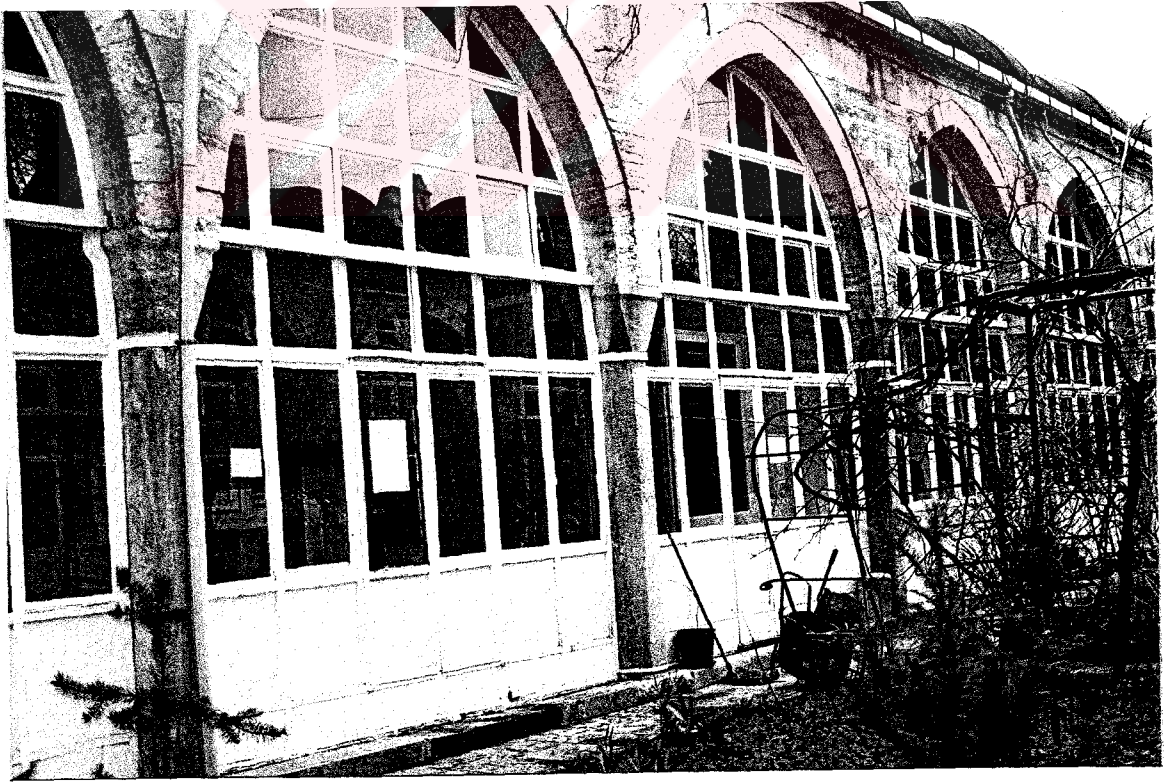
(Resim 120) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Güneybatı Dış Cephe

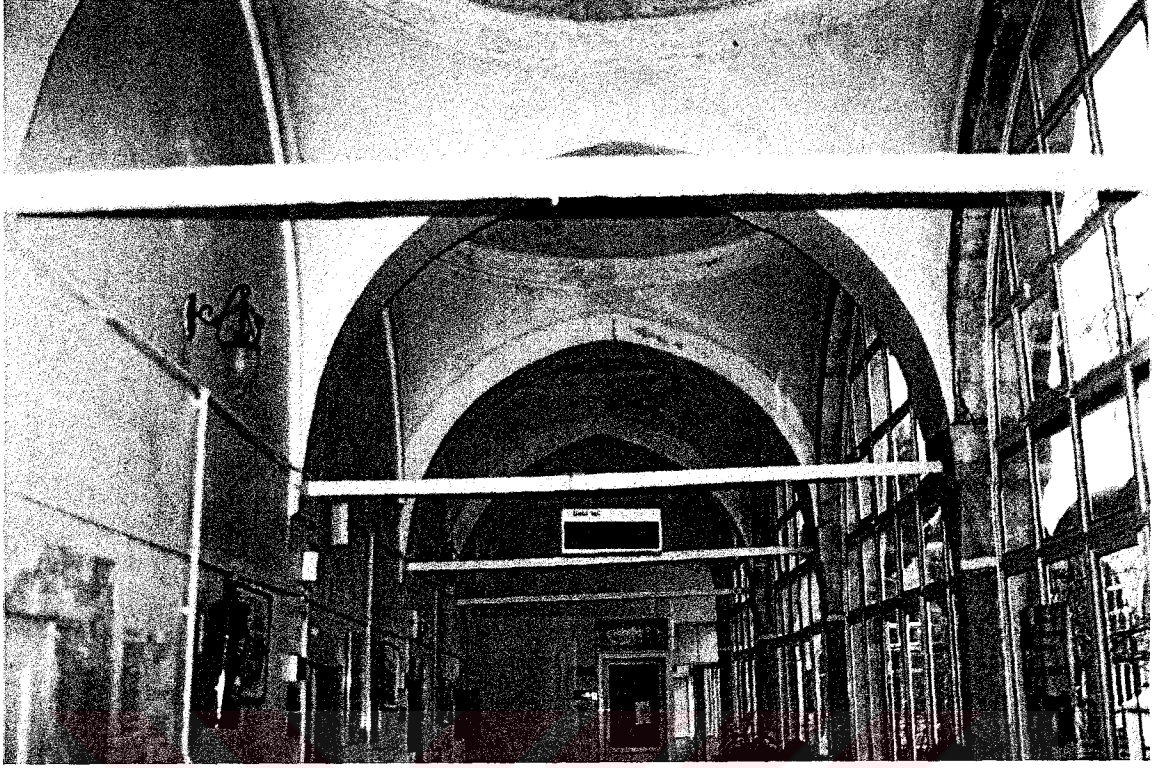
(Resim 121) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Genel Görünüş

(Resim 122) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Avlu'dan Revaklar

(Resim 123) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Revak Cepheleri

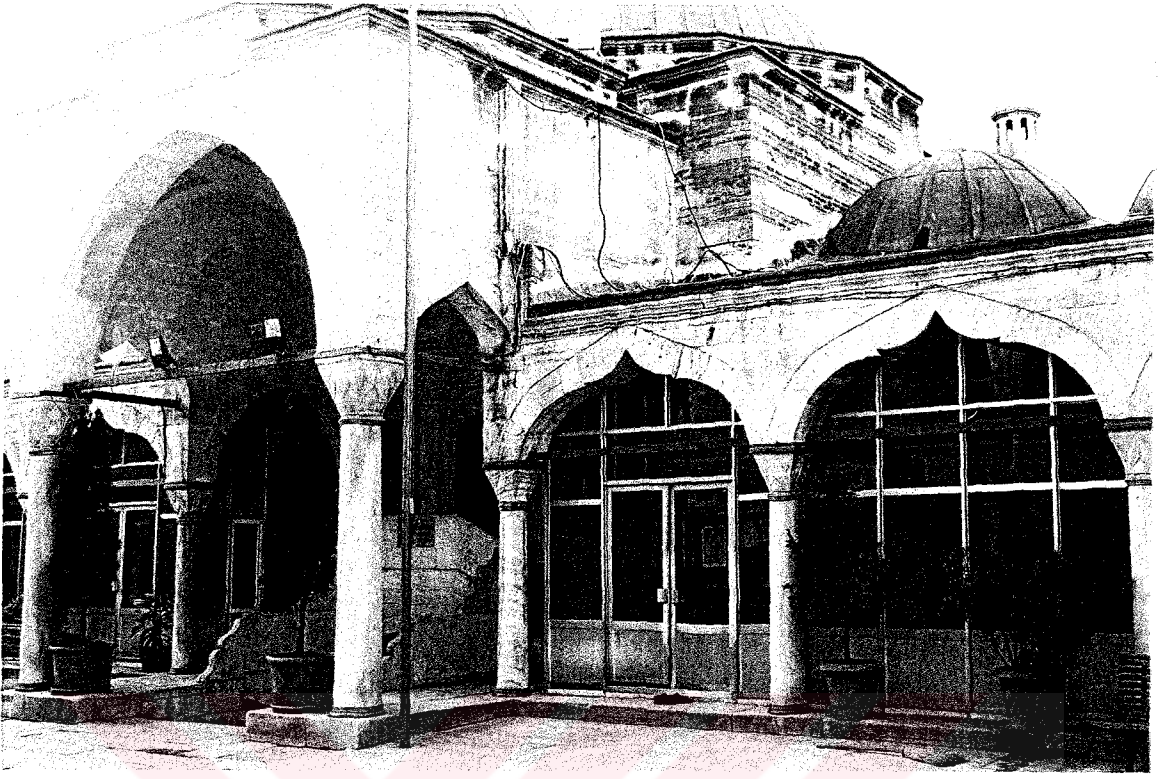
(Resim 124) Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, İçerden Revak Düzeni

(Resim 125) Kadırga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş

(Resim 126) Kadırga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Avlu'dan Görünüş

(Resim 127) Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Dershaneden Görünüş

(Resim 128) Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, Doğu Dış Cephe Düzeni

(Resim 129) Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Batı Dış Cepheden Görünüş

(Resim 130) Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Avlu'dan Dershane Görünüşü

(Resim 131) Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Güney Dış Cephe Düzeni

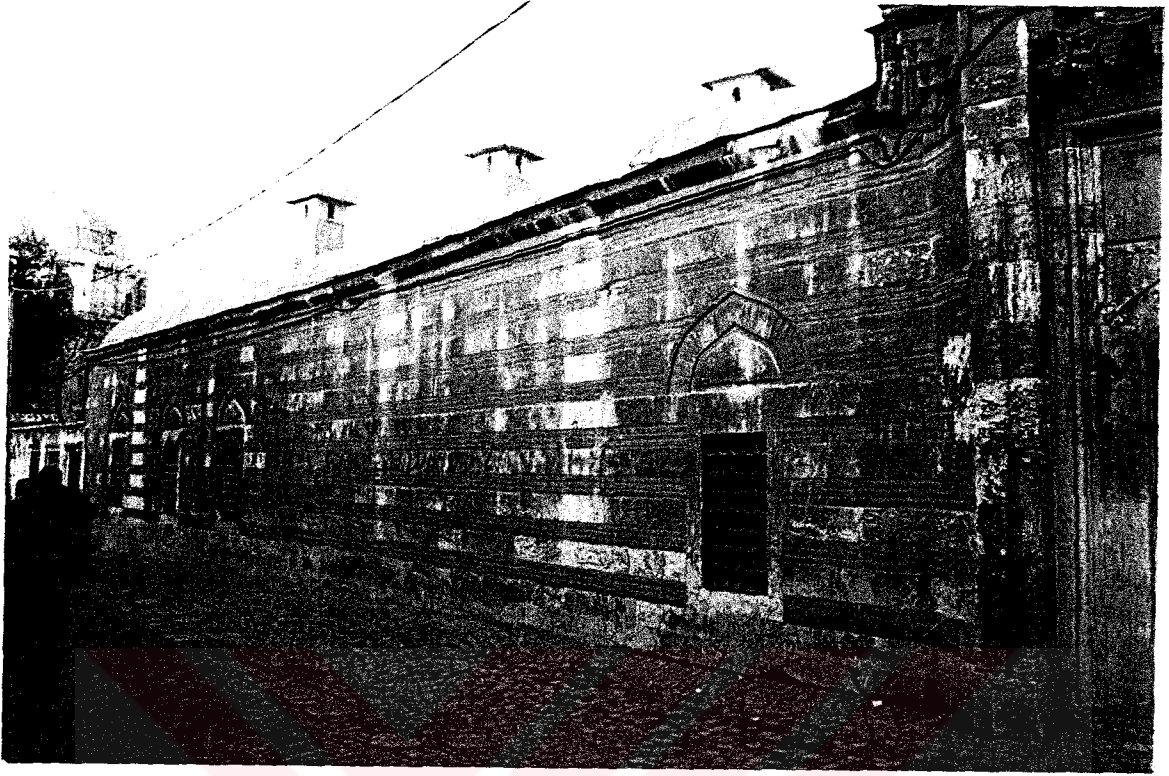
(Resim 132) Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Avlu'dan Görünüş

(Resim 133) Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Güney Dış Cephe'den Görünüş

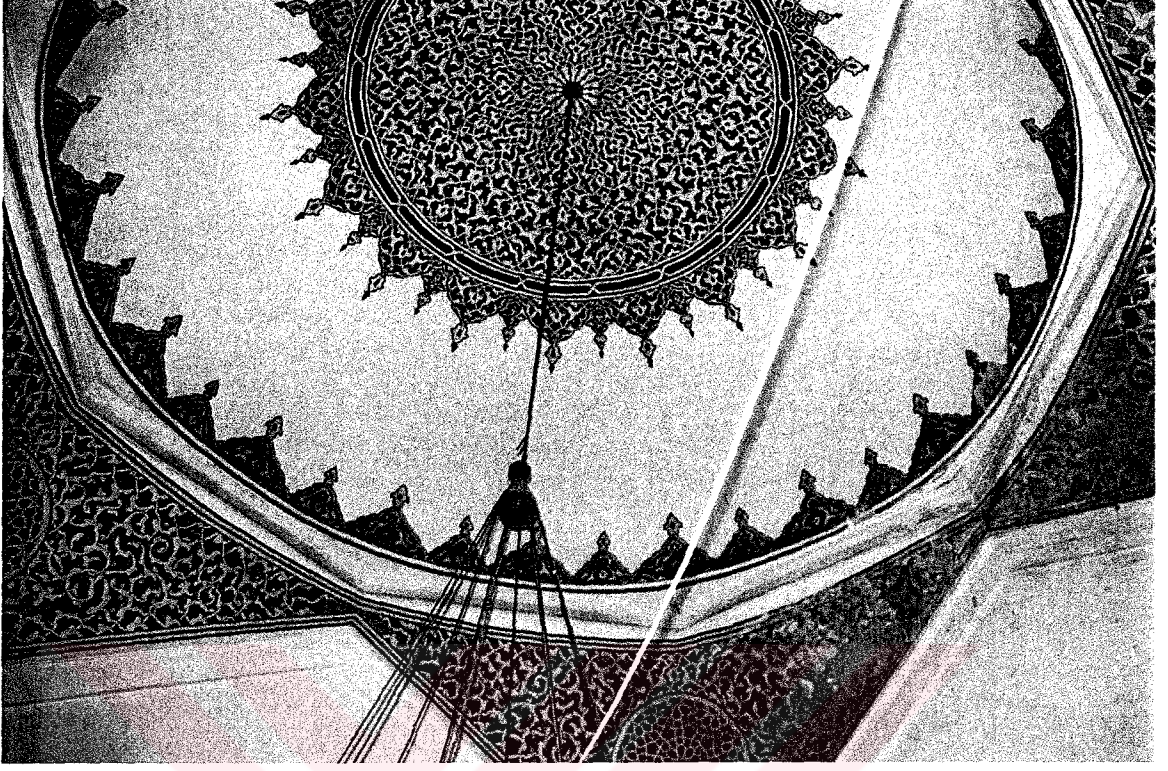
(Resim 134) Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi, Avlu Kuzey Cepheden Görünüş

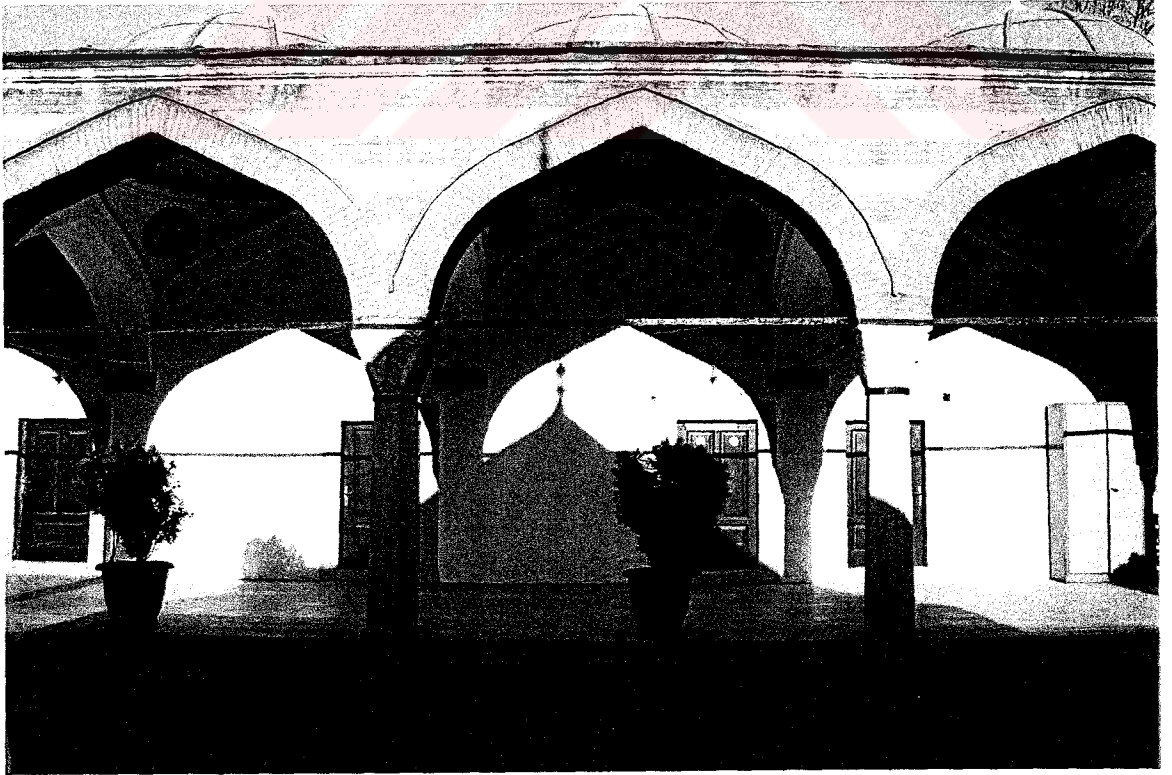
(Resim 135) Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Batı Cephesinden Görünüş

(Resim 136) Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş

(Resim 137) Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Dershane Kubbe Süslemesi

(Resim 138) Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Kuzey Revak Cephesi

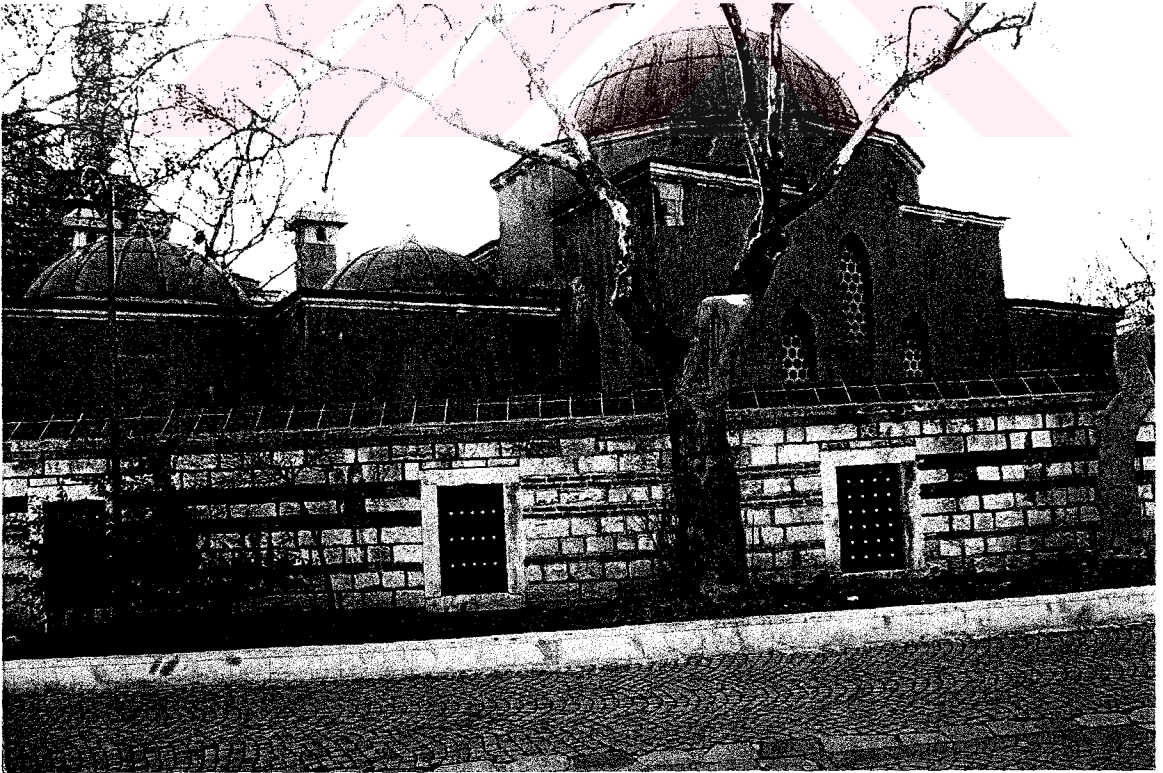
(Resim 139) Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Avlu'dan Kuzey Revak

(Resim 140) Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi, Avlu'dan Genel Görünüş

(Resim 141) Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Avlu'dan Görünüş

(Resim 142) Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Doğu Cepheden Görünüş

(Resim 143) Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Sütun ve Sütun Başlıkları

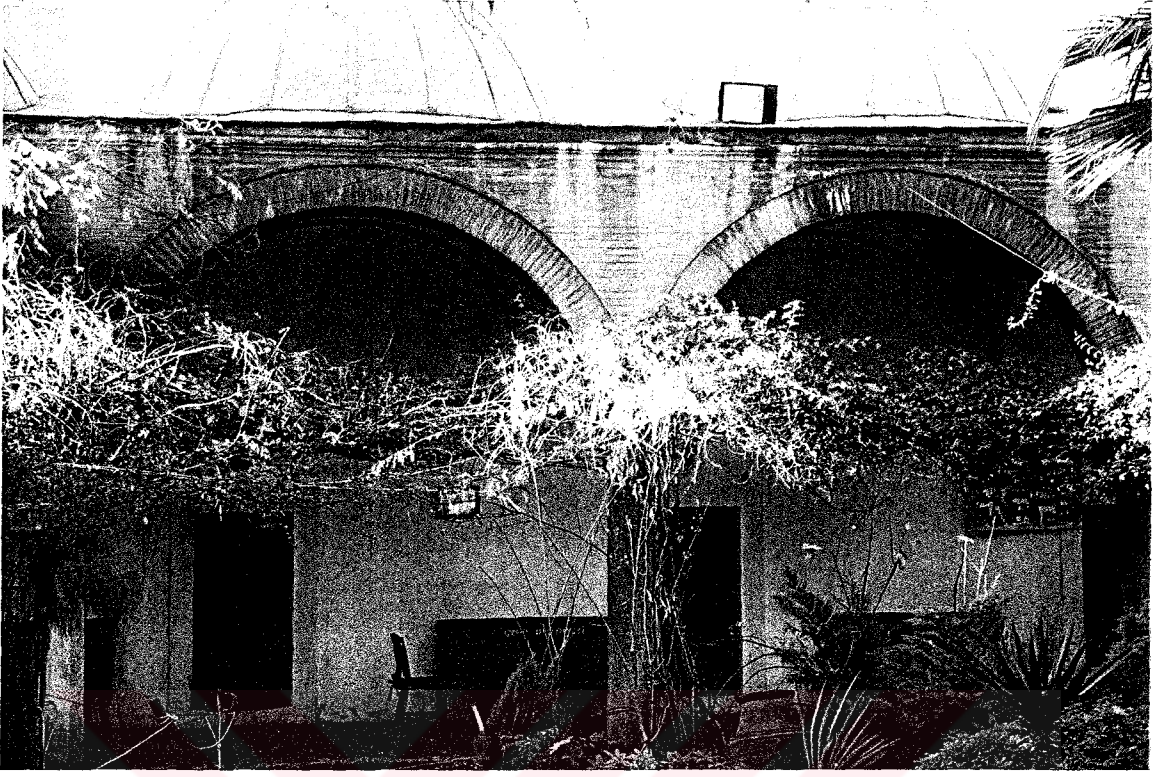
(Resim 144) Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Kuzey Revak Cephesi

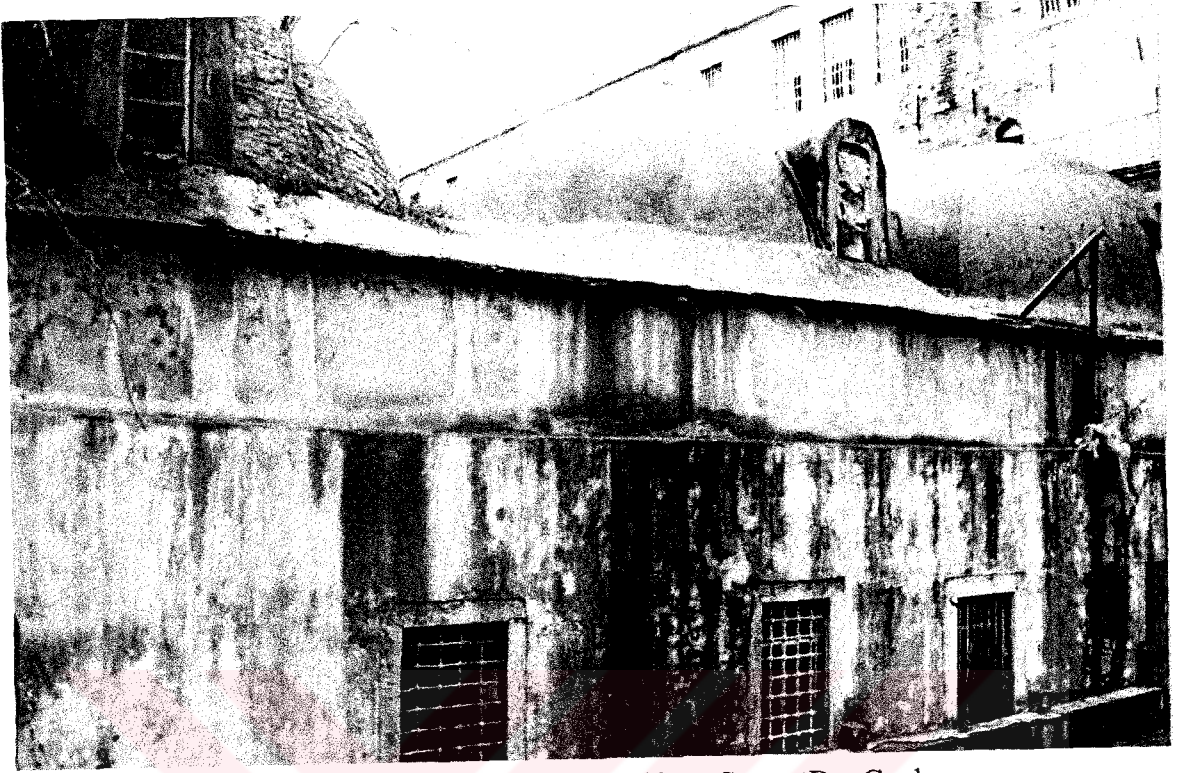
(Resim 145) Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Doğu Anıtsak Giriş Kapısı

(Resim 146) Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Kuzey Revak Düzeni ve Kubbe Örtüsü

(Resim 147) Eyüp Zal Mahmud Paşa Tahtani Medresesi, Kuzey Revak Cephesi ve Tuğla Kemer Örgüsü

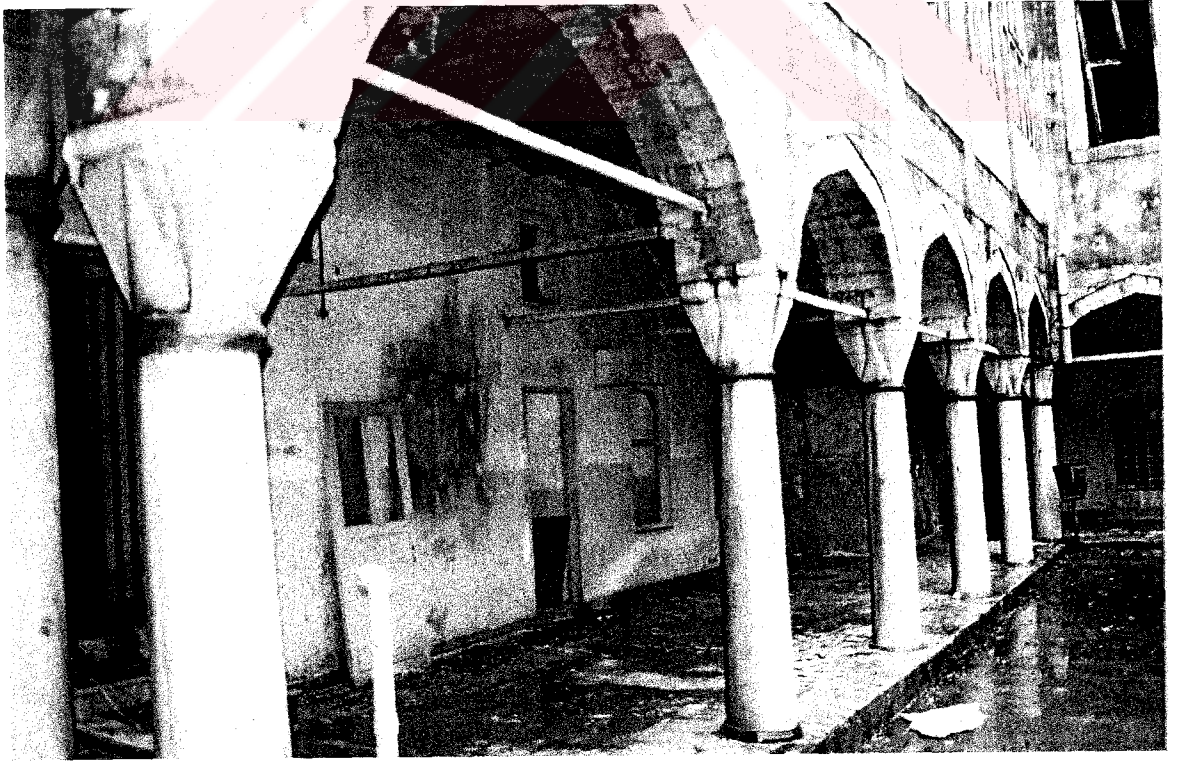
(Resim 148) Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifası, Güney Dış Cephe

(Resim 149) Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifası, Avludan Görünüş

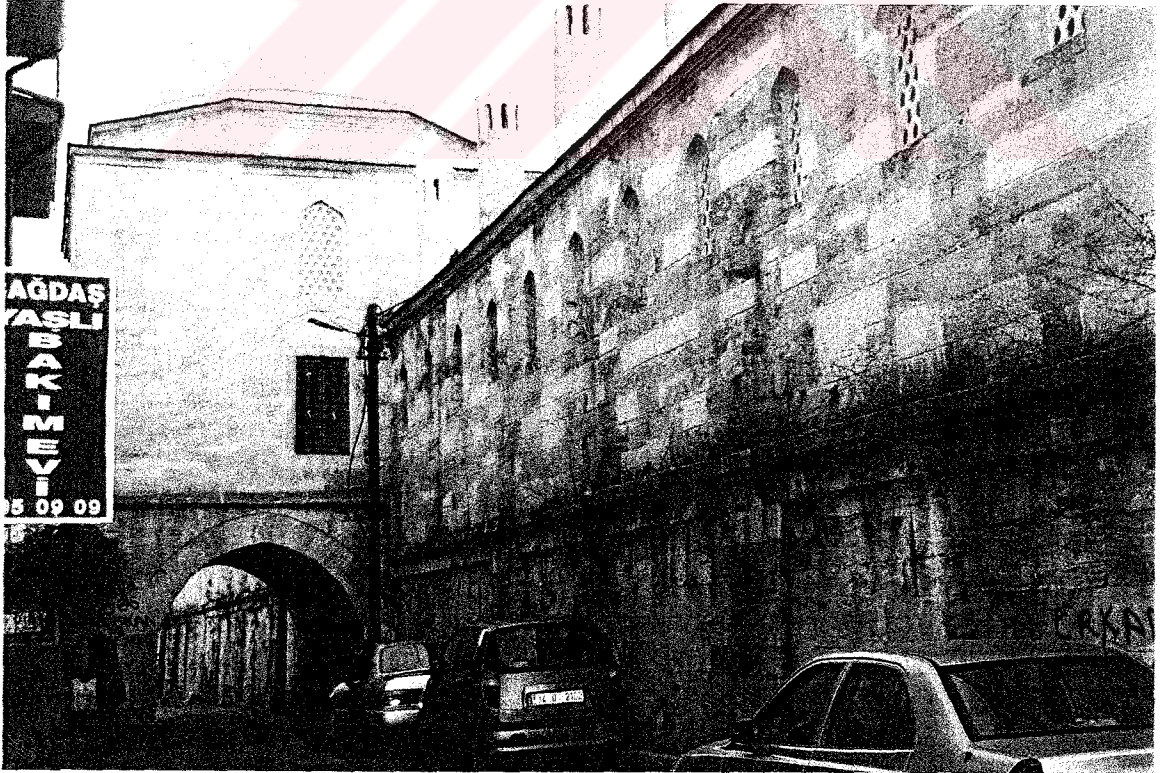
(Resim 150) Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifası,Avludan Kuzey Revak Cephesi

(Resim 151) Üsküdar Atik Valide Sultan Darüşşifası, Avludan Güney Cephe Sütun ve Kemerler

(Resim 152) Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Batı Dış Cepheden Görünüş

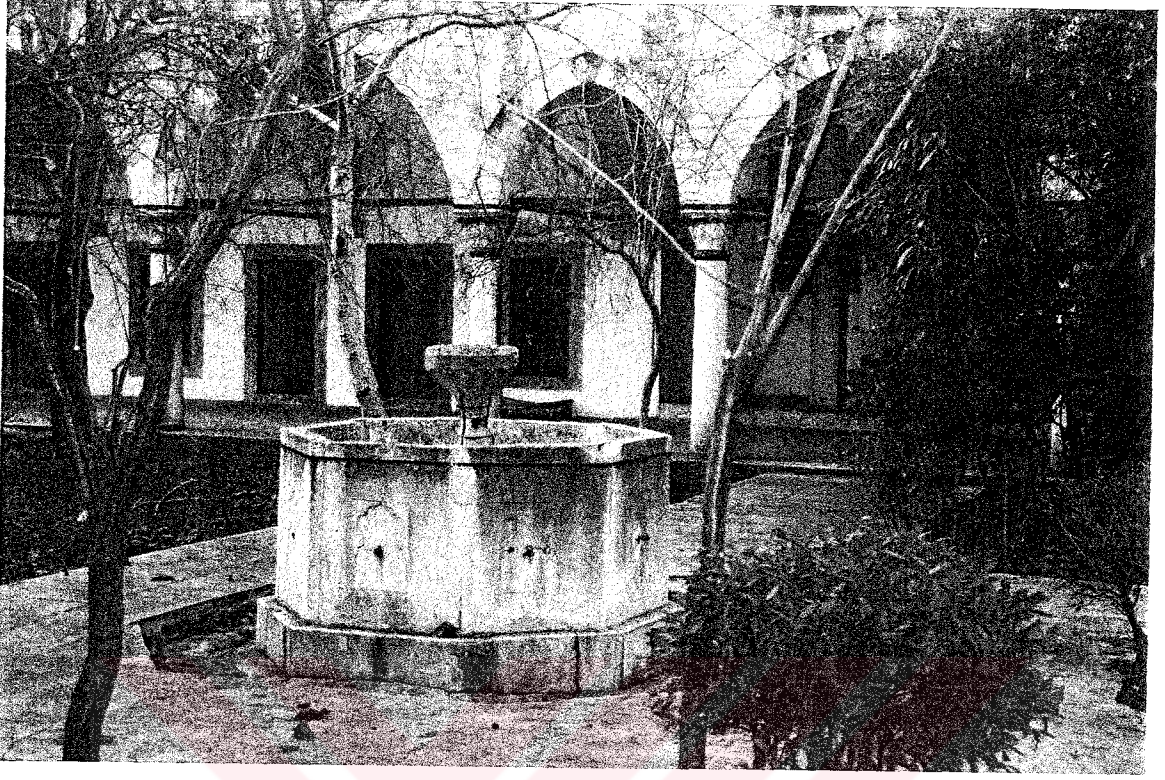
(Resim 153) Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş

(Resim 154) Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Avlu Revak Cephesi ve Hücreler

(Resim 155) Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Avlu Revak Cephesinden Görünüş

(Resim 156) Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Avlu Revak Cephesi ve Şadırvan

(Resim 157) Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Kuzeydoğu Dış Cepheden Görünüş

(Resim 158) Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Dershane Örtü Sistemi

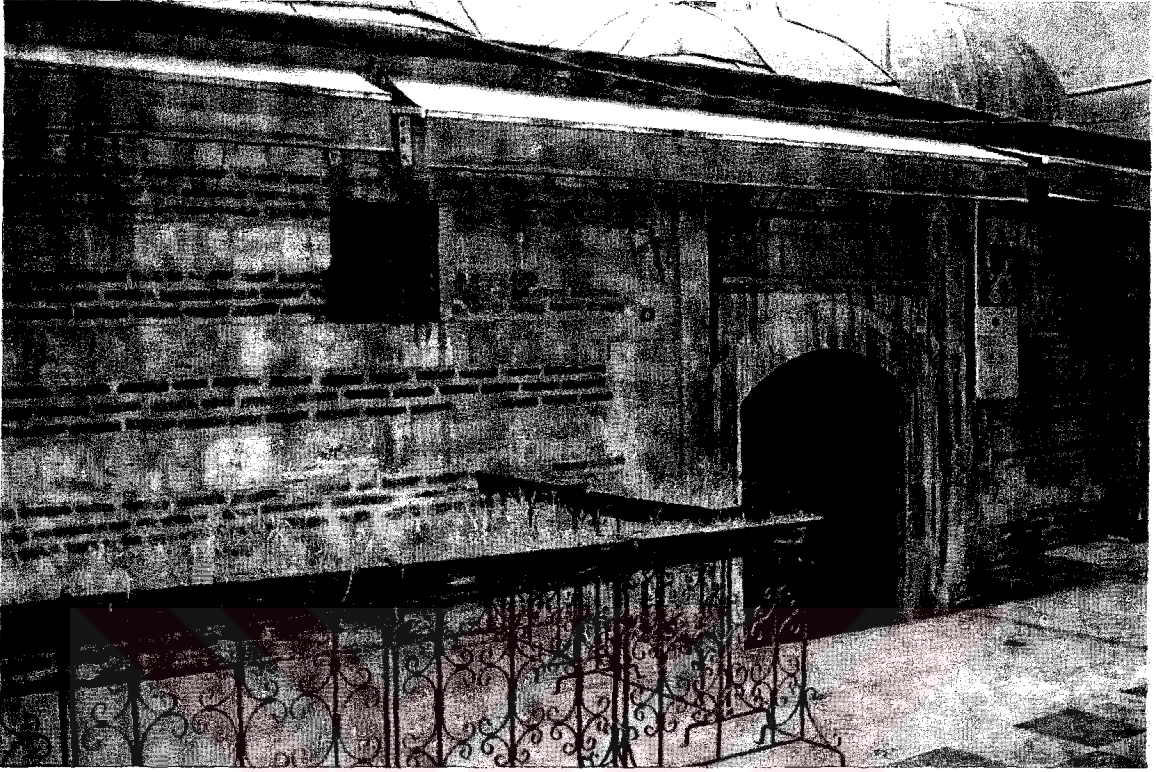
(Resim 159) Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi, Doğu Dış Cephe Düzeni

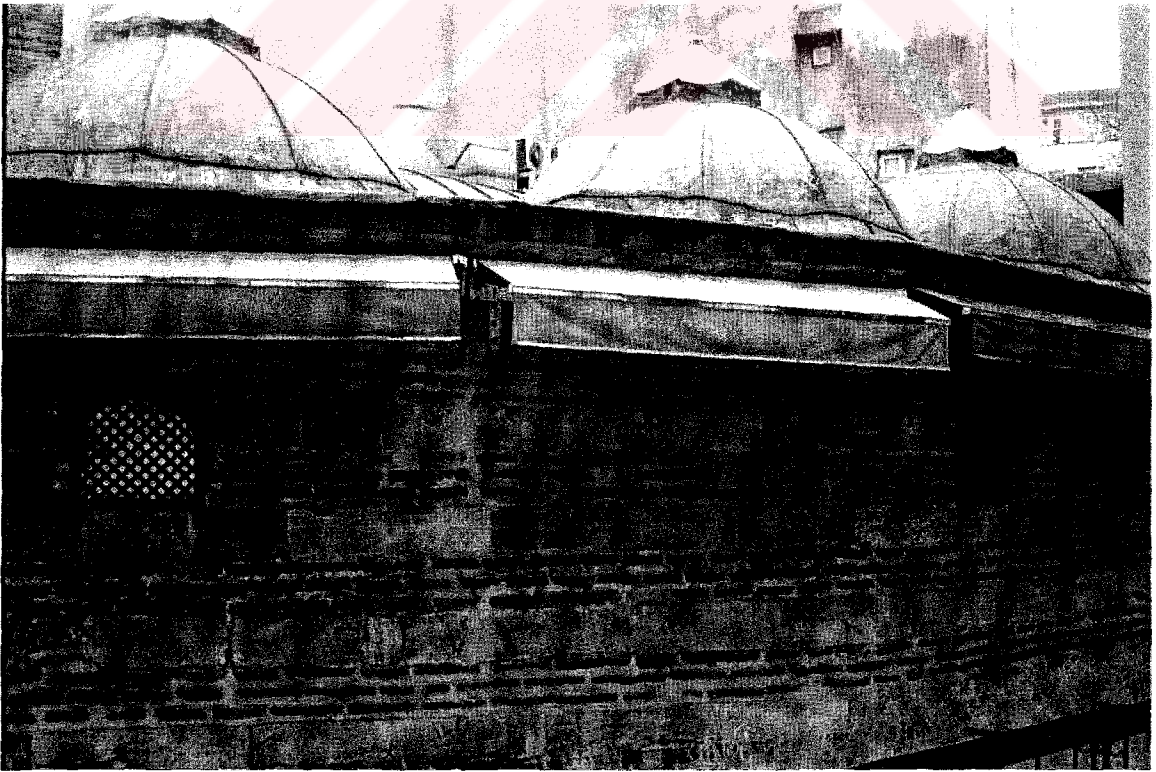
(Resim 160) Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi, Avludan Görünüş.

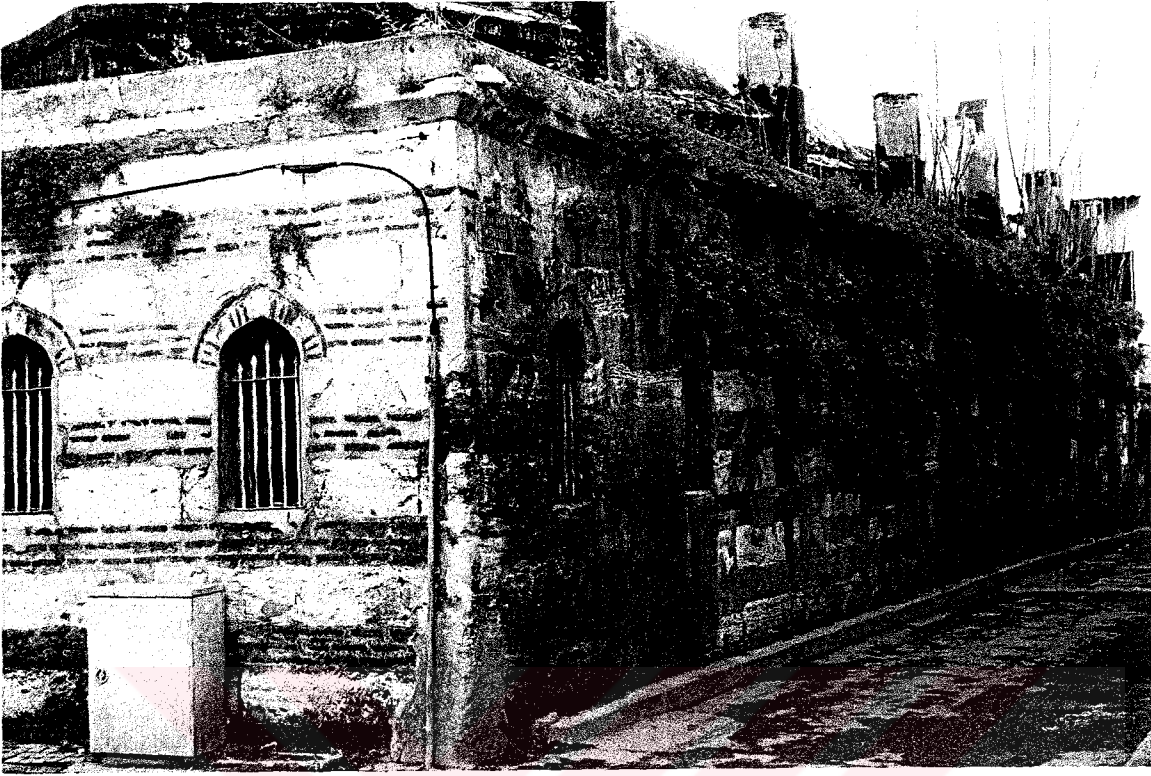
(Resim 161) Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi, Avludan Revak Cephesi ve Sütun Başlıkları

(Resim 162) Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi, Giriş Cephesi

(Resim 163) Divanyolu Mehmed Ağa Medresesi, Giriş Cephesi'nden ve Kubbelerden Görüntü

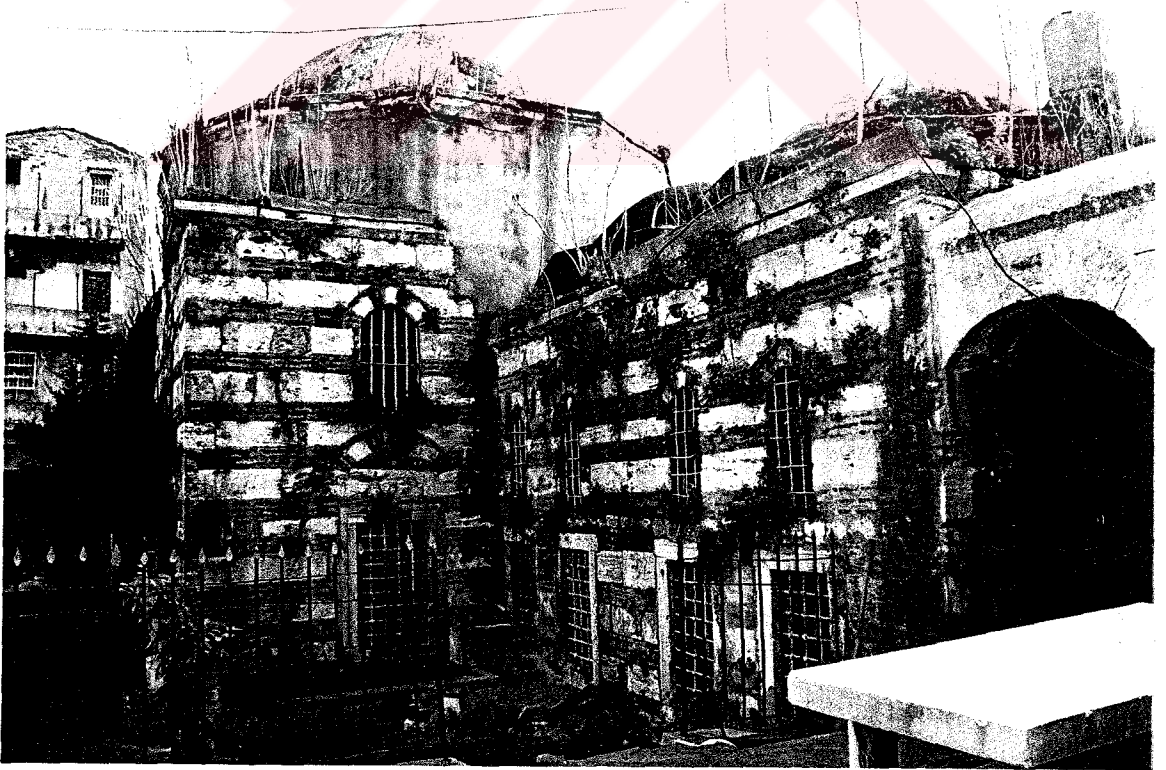
(Resim 164) Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cephe Düzeni

(Resim 165) Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Dershane Dış Cepheden Görünüşü

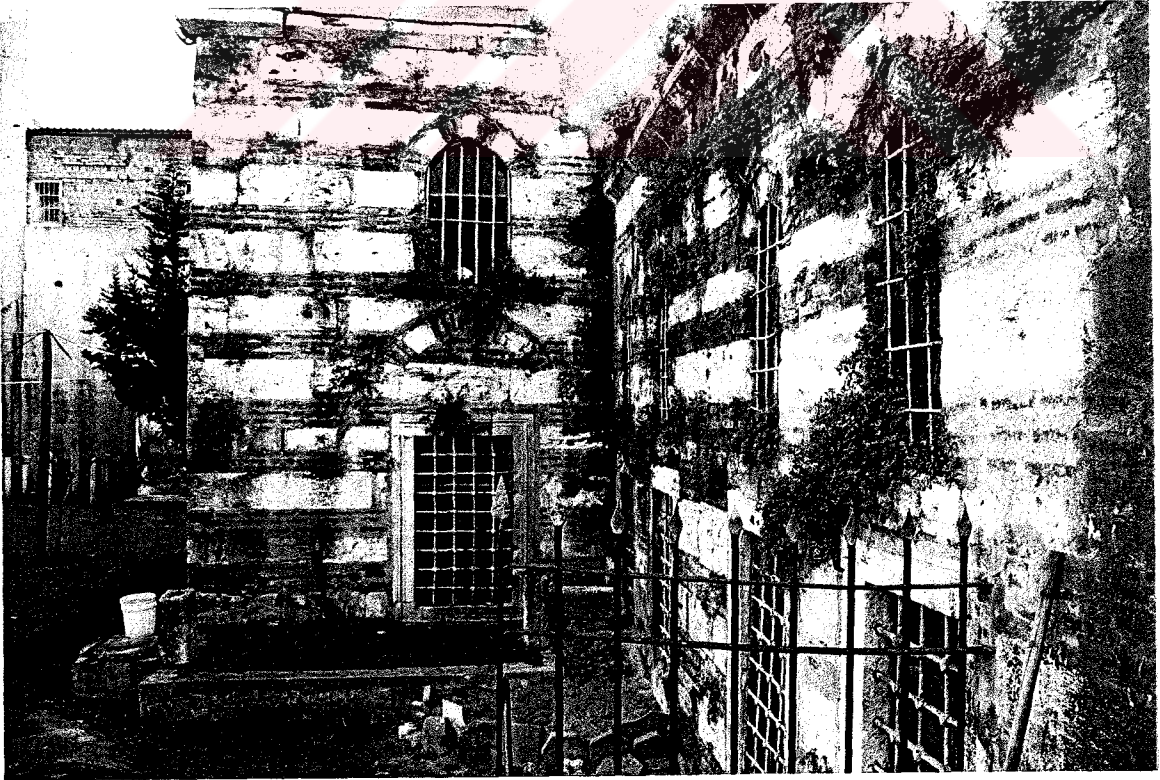
(Resim 166) Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Dershane Cephe Düzeni

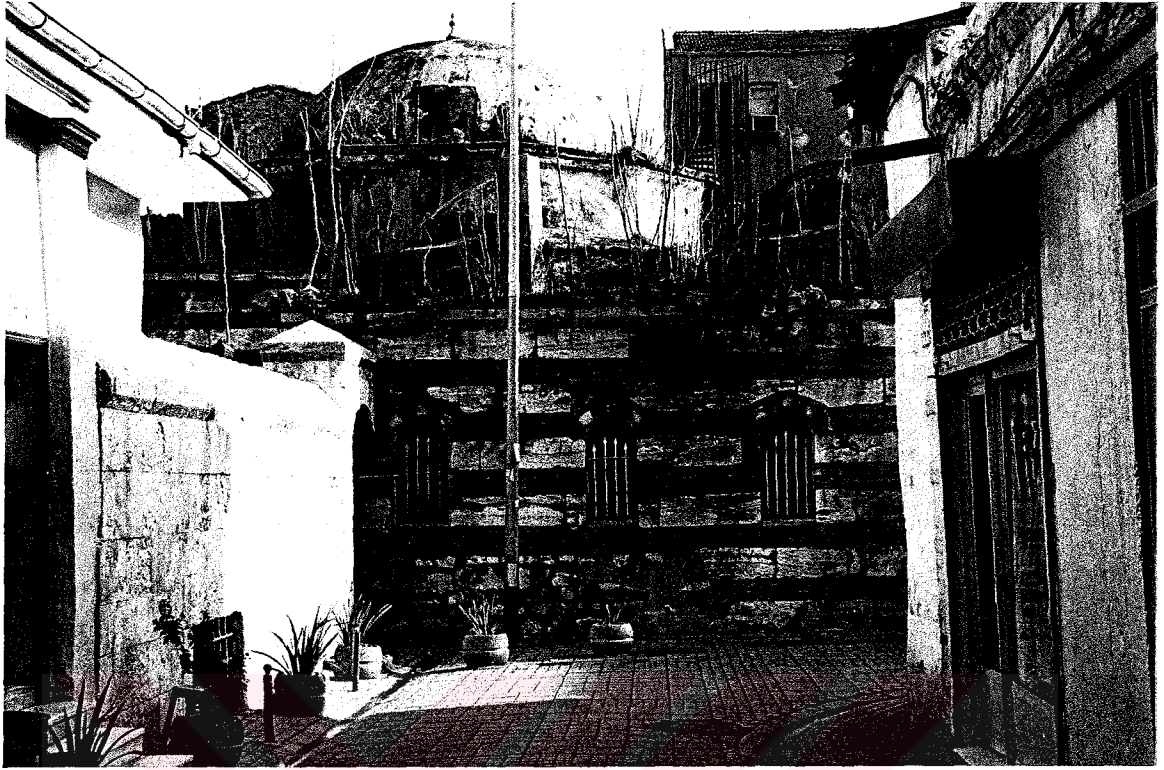
(Resim 167) Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Doğu Dış Cepheden Görünüş

(Resim 168) Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş

(Resim 169) Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Doğu Dış Cepheden Duvar Düzeni

(Resim 170) Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş ve Örtü Sistemi

(Resim 173) Divanyolu | Koca Sinan Paşa Medresesi, Avlu'dan Görünüş ve Şadırvan

(Resim 174) Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi, Üstten Görünüş ve Örtü Sistemi

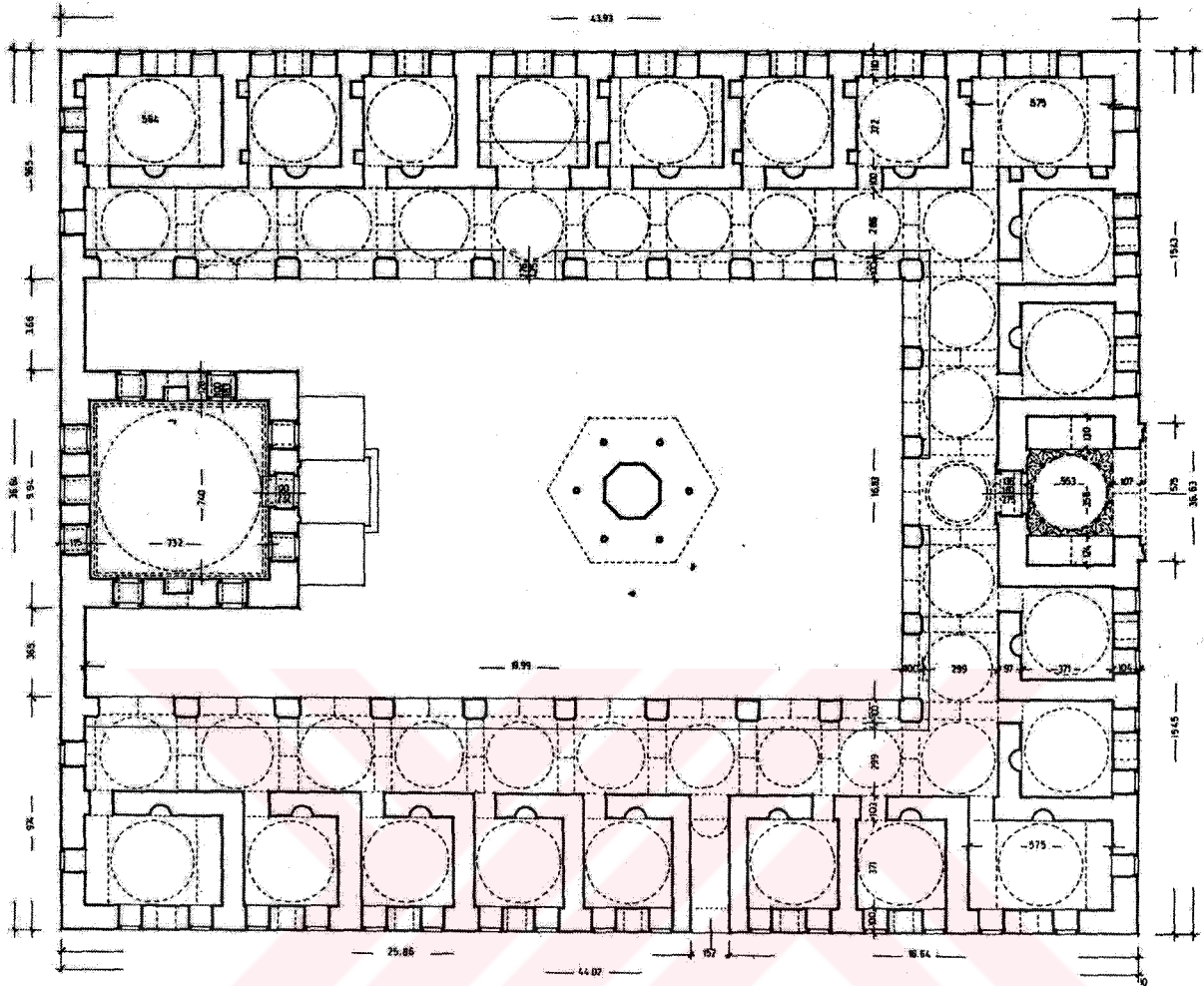
(Resim 171) Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi, Kuzey Dış Cepheden Görünüş

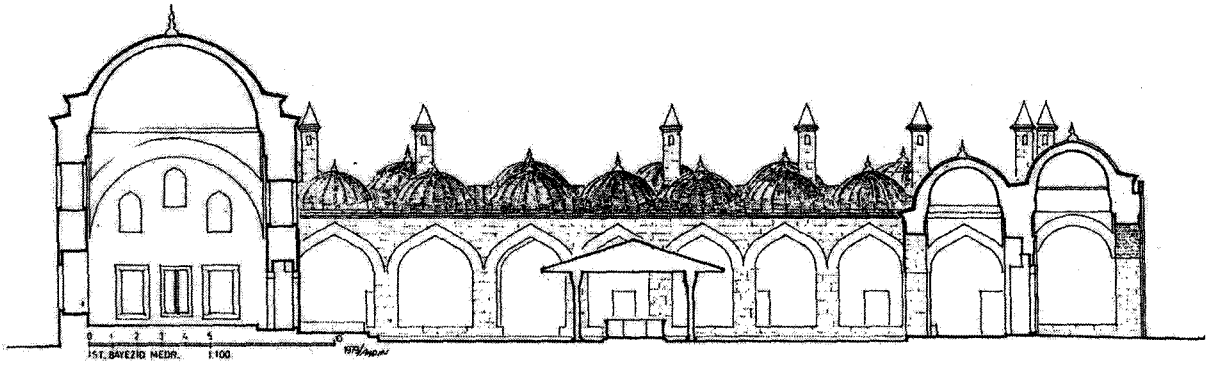
(Resim 172) Divanyolu Koca Sinan Paşa Medresesi, Kuzey Revaktan Görünüş

ÇİZİM

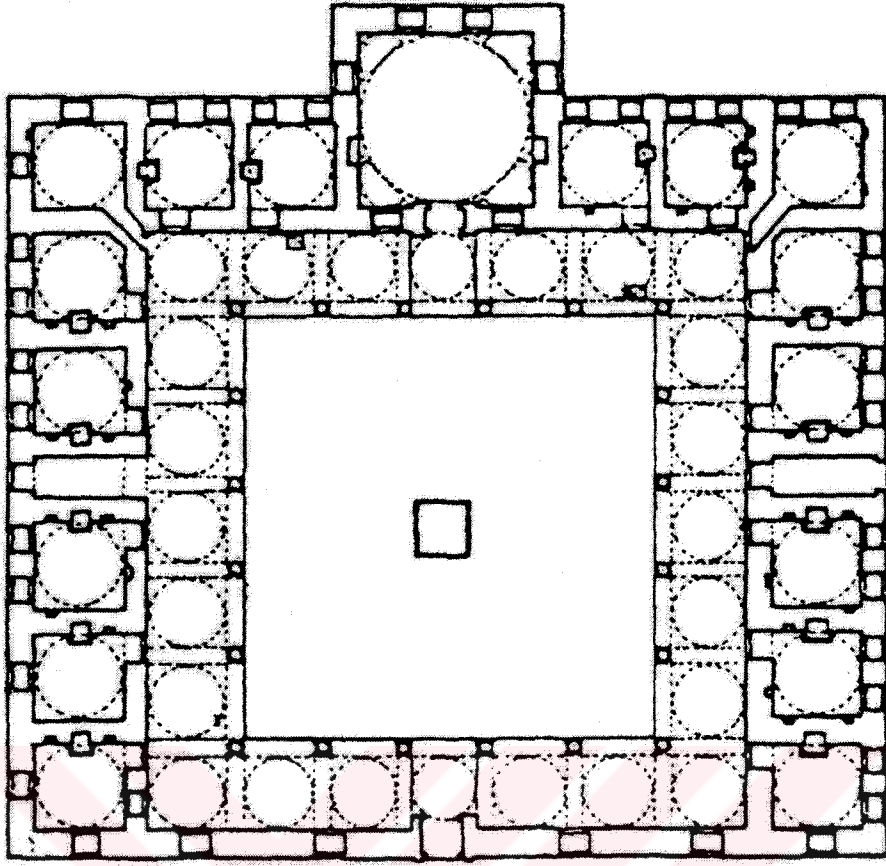

Çizim 1- İstanbul II. Beyazıt Medresesi Planı (E. H. Ayverdi)

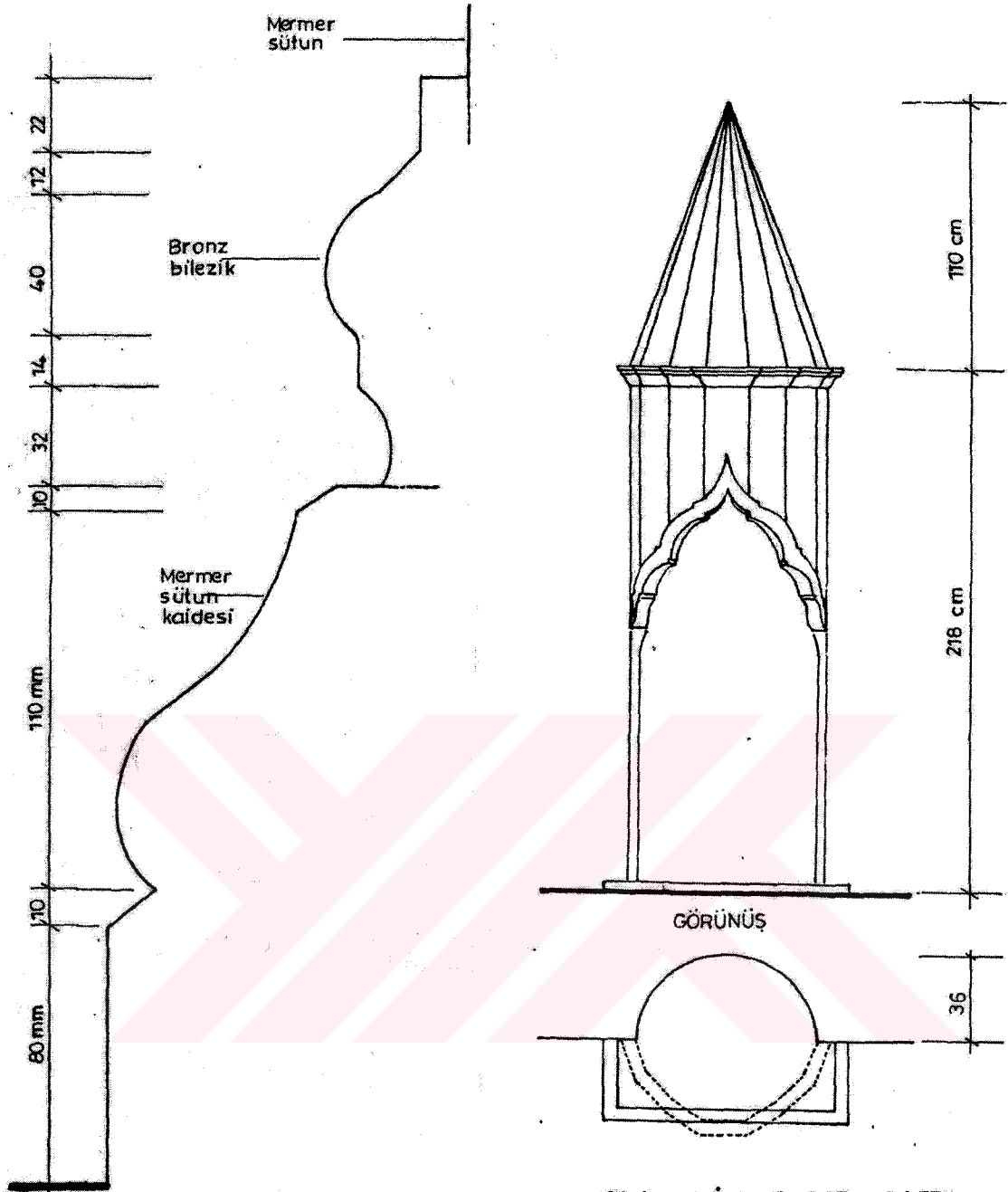
Çizim 2- İstanbul II. Beyazıt Medresesi Kesit ve Görünüş
Ölçek: 1/100 (E. H. Ayverdi)

Çizim 3- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi (A. Kuran)

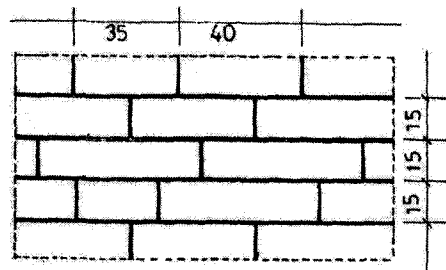

Çizim 4- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi Avlu Revağı Kesit ve Görünüşü Ölçek: 1/100 (I. Dinçel)

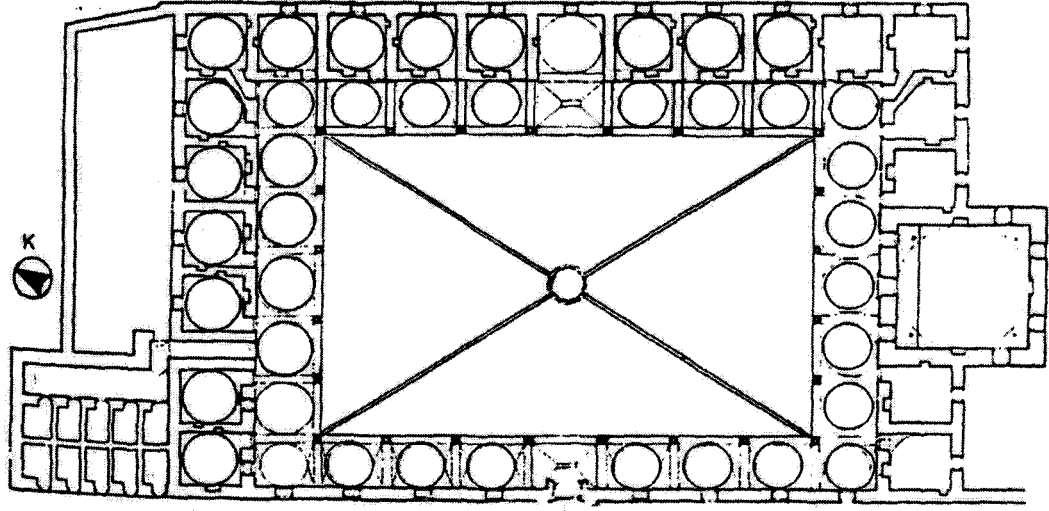

Çizim 5- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi Sütun Kaidesi Detayı
Ölçek: 1/2 (I. Dinçel)

Çizim 6- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi Ocak
Ölçek: 1/20 (I. Dinçel)

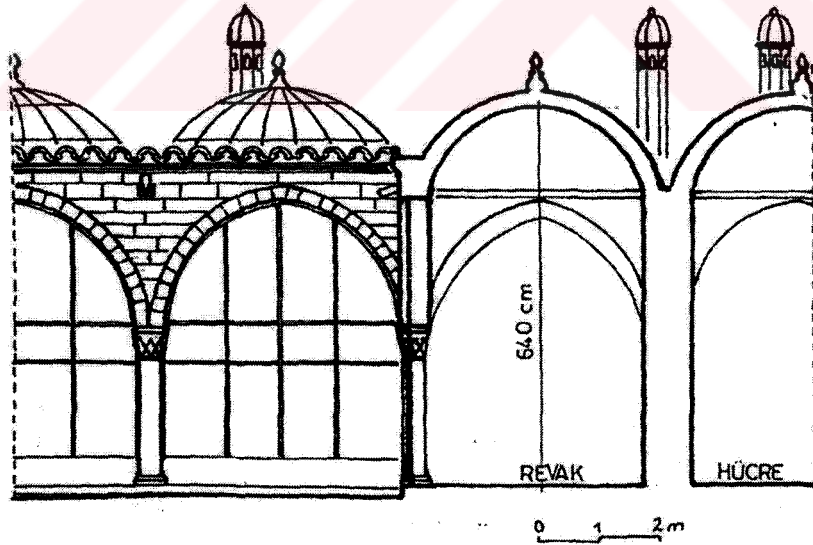

Çizim 7- İstanbul Haseki Hürrem Sultan Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek: 1/25 (I. Dinçel)

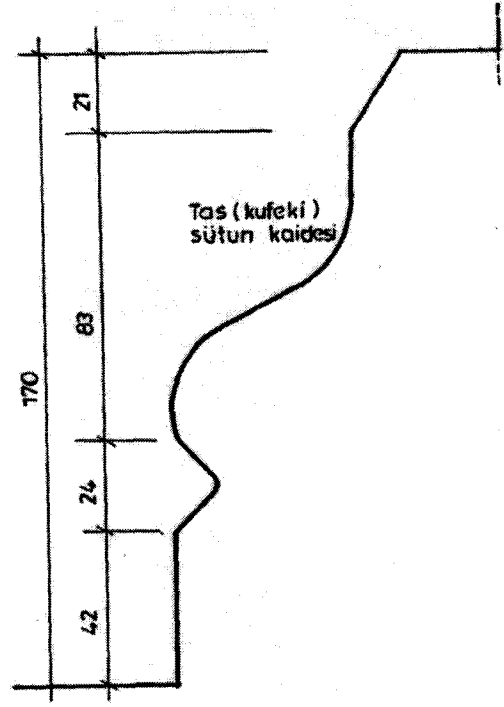
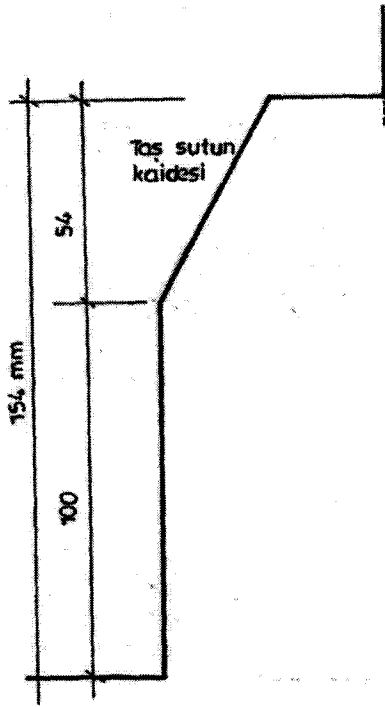

0 5m.

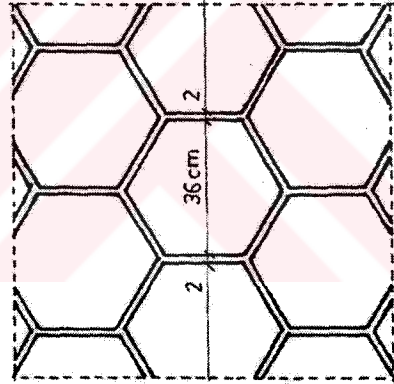
Çizim 8- Şehzadebaşı Şehzade Sultan Mehmet Medresesi Planı
Ölçek: 1/100 (A. Kuran)

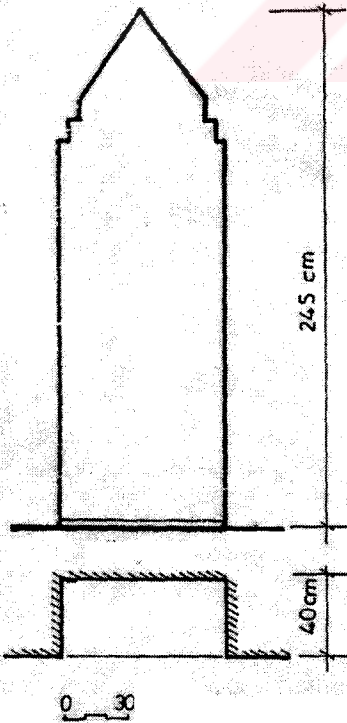
Çizim 9- Şehzadebaşı Şehzade Sultan Mehmet Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek: 1/100 (Işıl Dinçel)

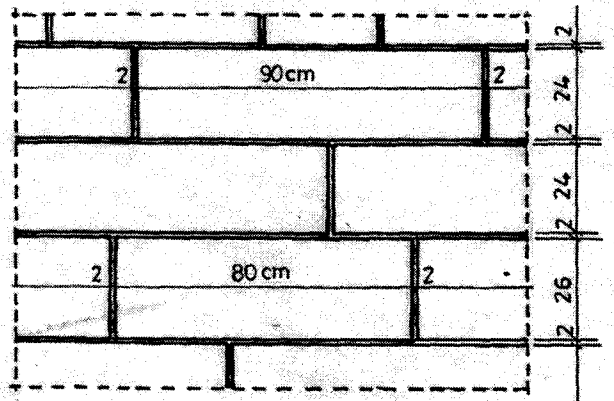
**Çizim 10- Şehzadebaşı Şehzade Sultan Mehmet Medresesi
Sütun Kaideleri Detay Ölçek: 1/100 (Işıl Dinçel)**

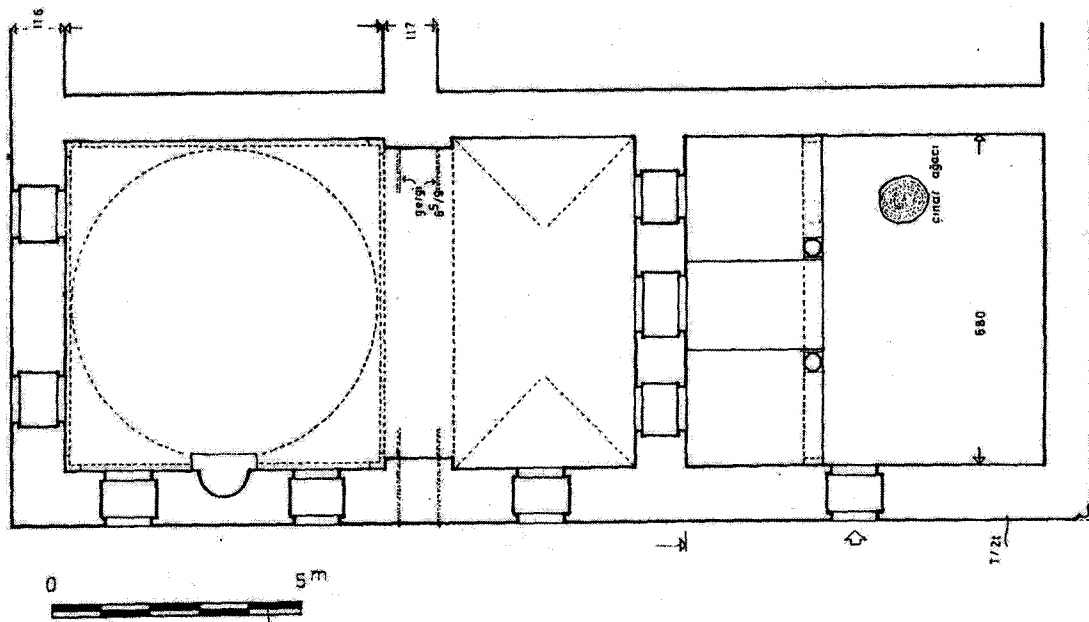
**Çizim 11- Şehzadebaşı Şehzade Sultan Mehmet Medresesi
Altıgen Tuğla Döşeme Kaplaması Ölçek: 1/20 (Işıl Dinçel)**

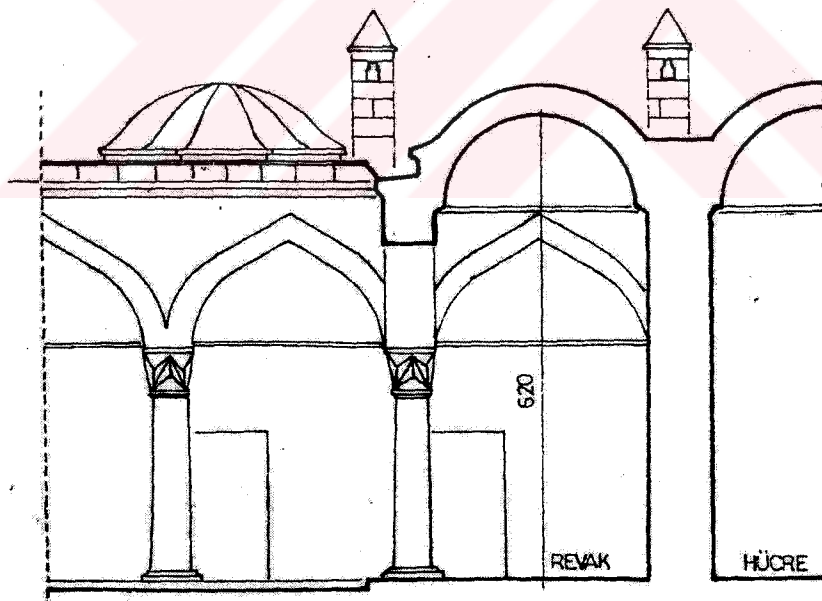
**Çizim 12- Şehzadebaşı Şehzade
Sultan Mehmet Medresesi
Ocak (Işıl Dinçel)**

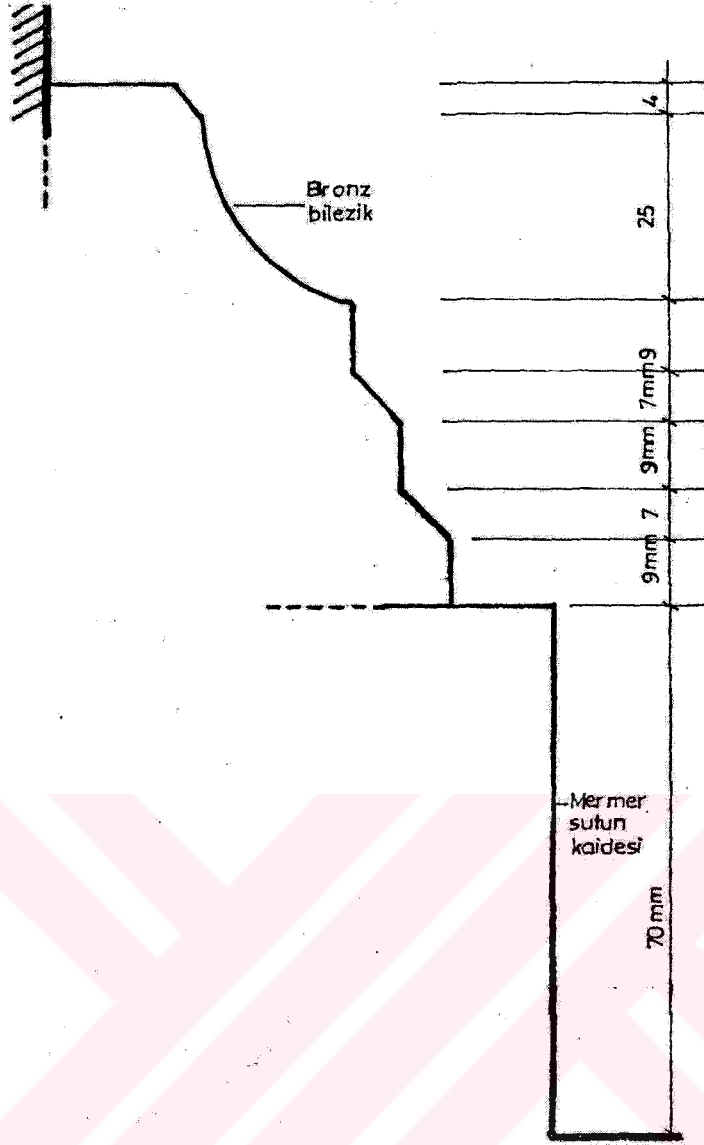
**Çizim 13- Şehzadebaşı Şehzade Sultan Mehmet Medresesi
Dış Cephe Duvar Tekniği Ölçek: 1/20 (Işıl Dinçel)**

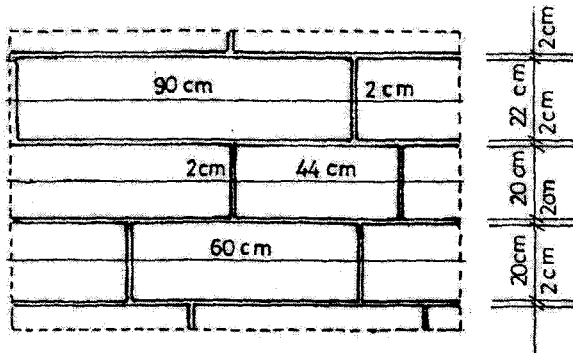
Çizim 14- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi Planı (A. Kuran)

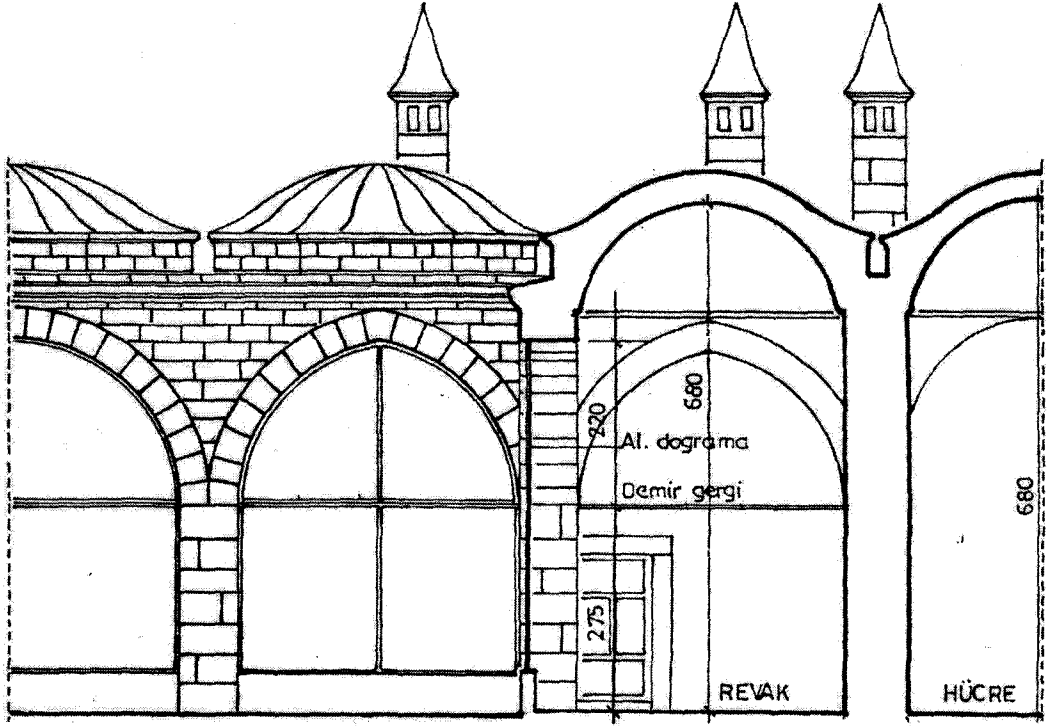
Çizim 15- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek: 1/100 (Işıl Dinçel)

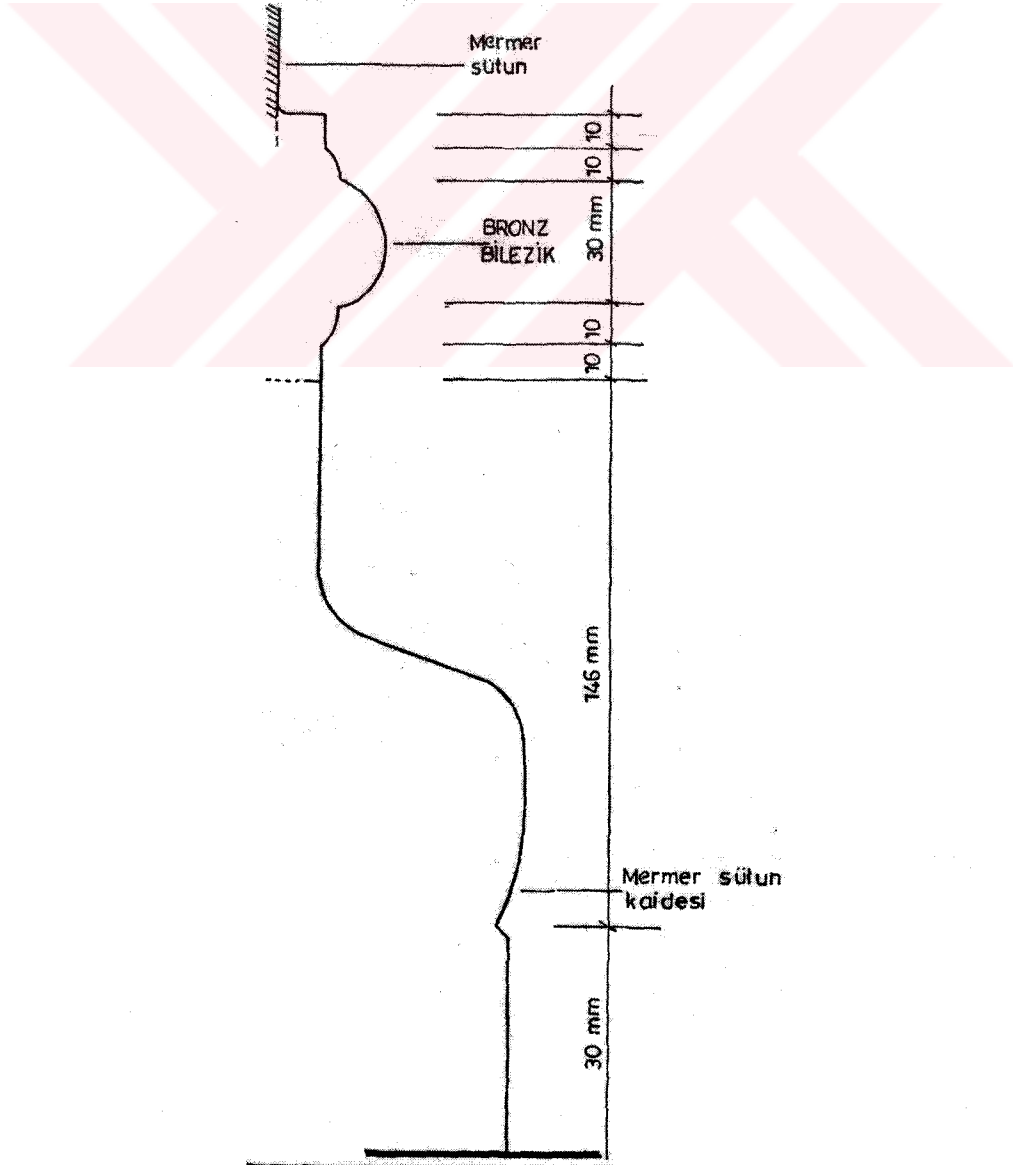
**Çizim 16- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi
Sütun Kaidesi Detayı Ölçek: 1/1 (Işıl Dinçel)**

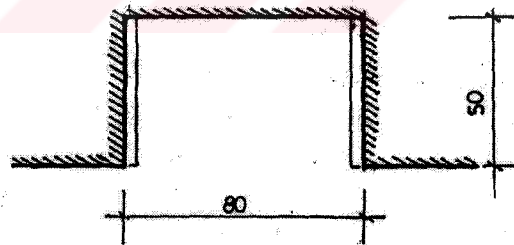
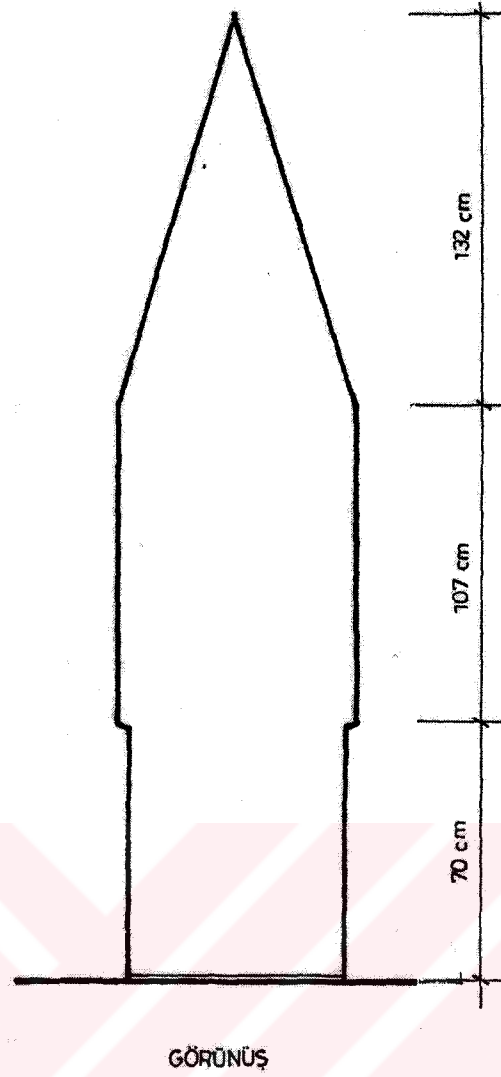
**Çizim 17- Üsküdar Mihrimah Sultan Medresesi
Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek: 1/20 (Işıl Dinçel)**

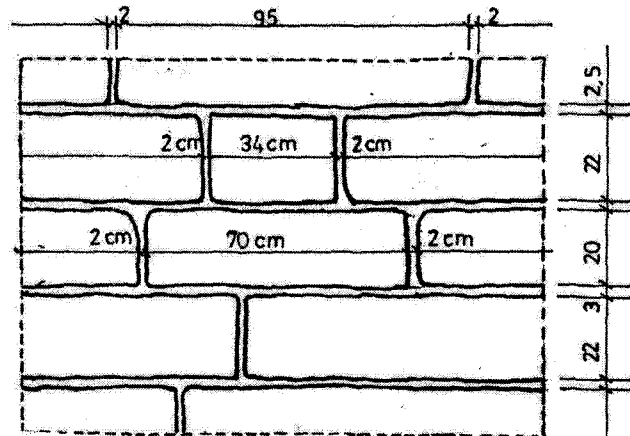
**Çizim 18-Hahncılar Yavuz Sultan Selim Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek:1/100 (Işıl Dinçel)**

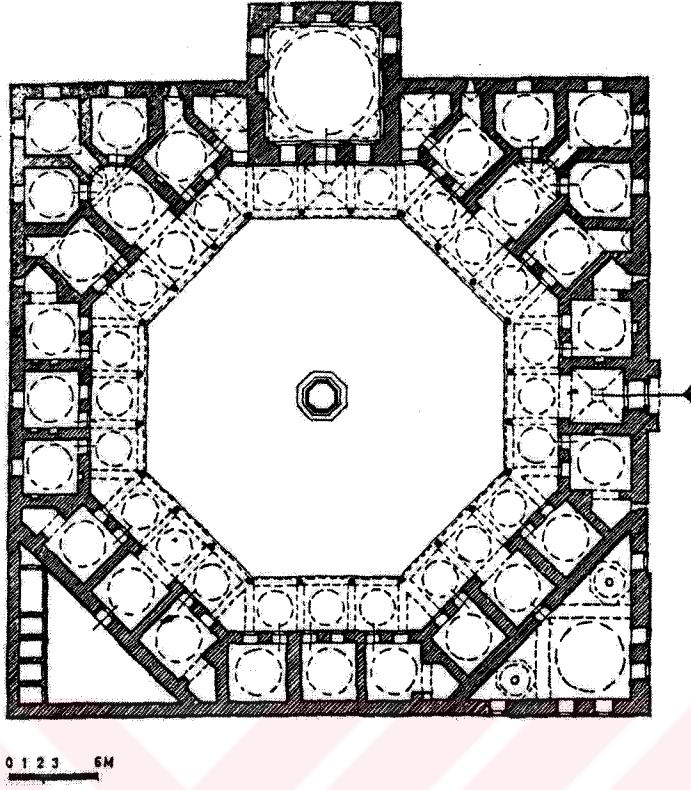
Çizim 19-Hahncılar Yavuz Sultan Selim Medresesi Sütun Kaidesi Ölçek:1/2 (Işıl Dinçel)

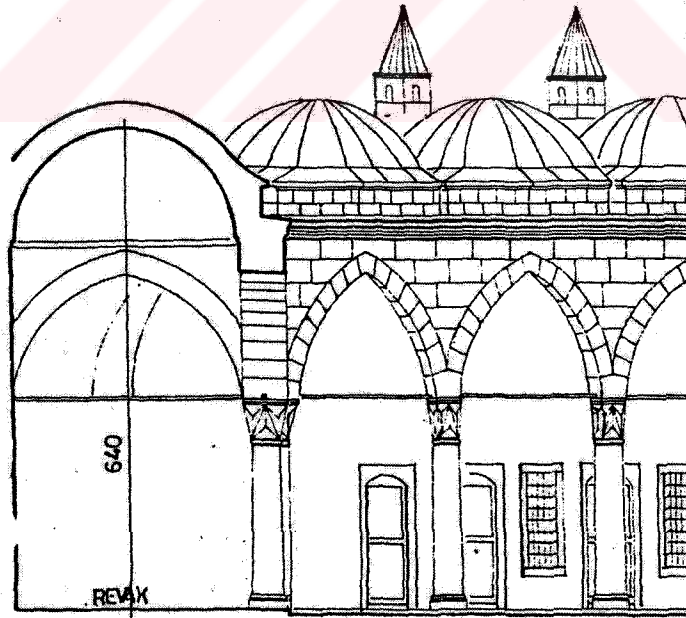
Çizim 20-Halçılar Yavuz Sultan Selim Medresesi Ocak Ölçek:1/25 (Işıl Dinçel)

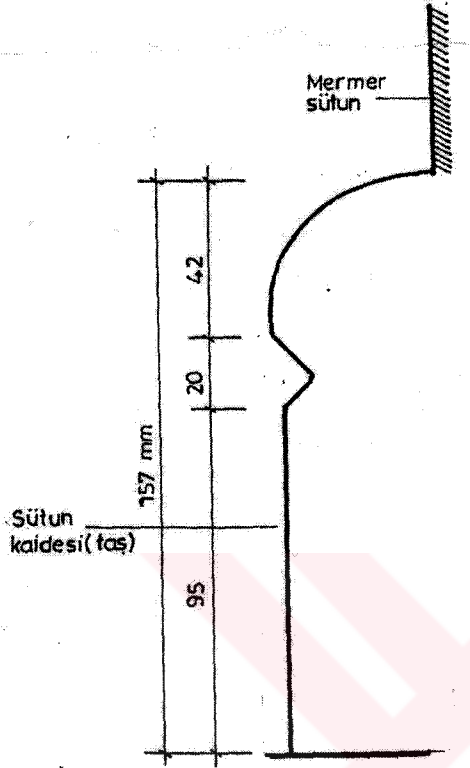
Çizim 21-Halçılar Yavuz Sultan Selim Medresesi Duvar Örgü Tekniği Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

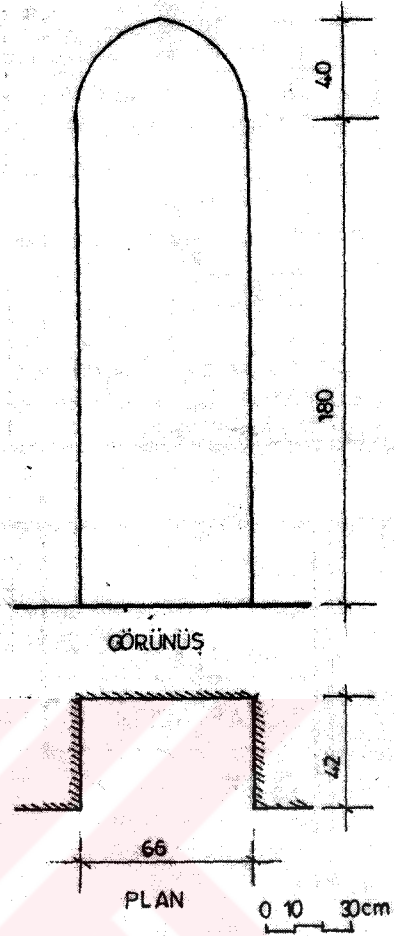
Çizim 22-Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi (G. Cantay Arşivinden)

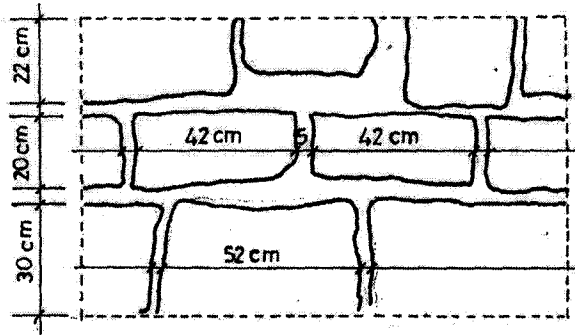
Çizim 23-Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek: 1/100 (Işıl Dinçel)

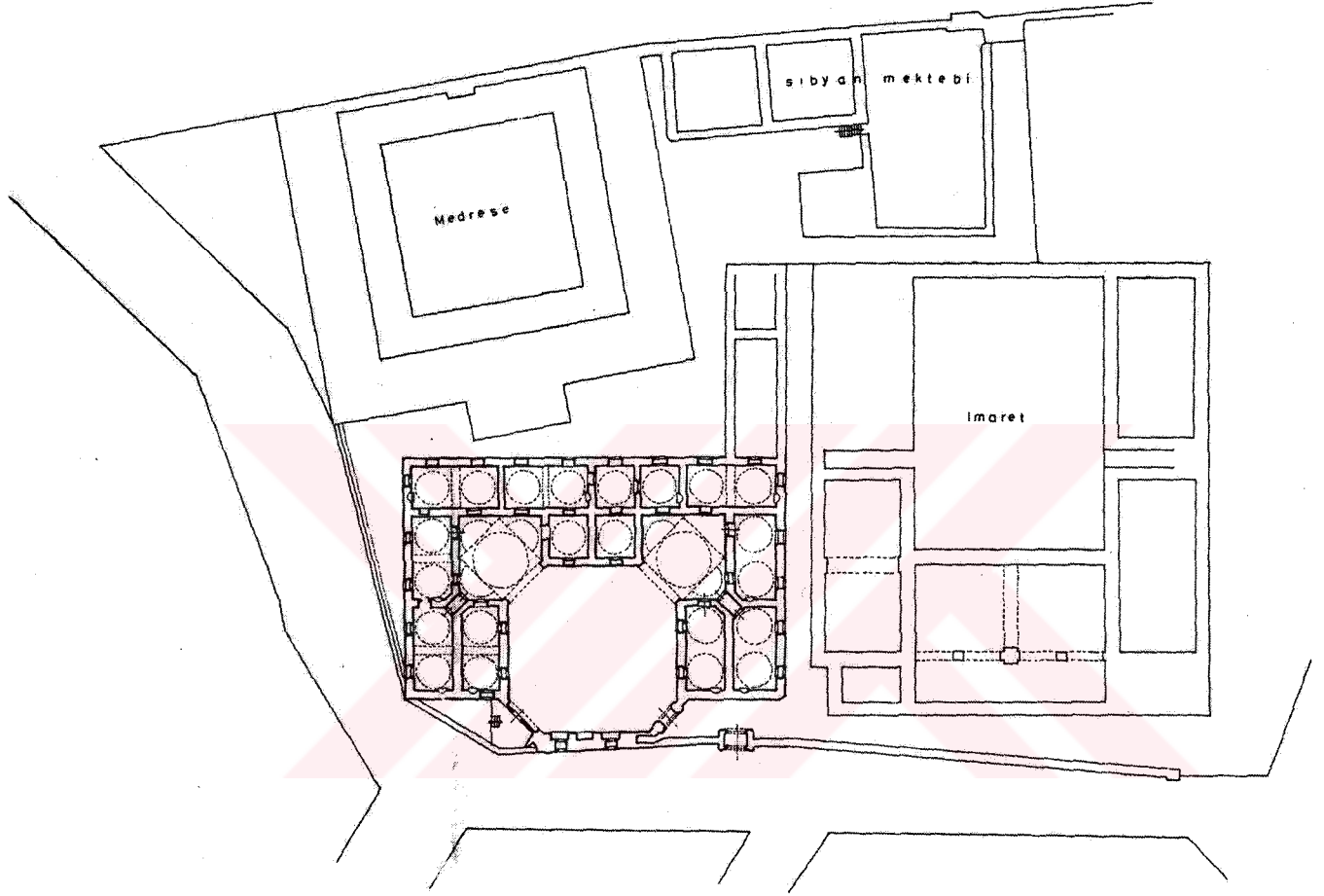
Çizim 24-Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı
Ölçek: 1/2 (Işıl Dinçel)

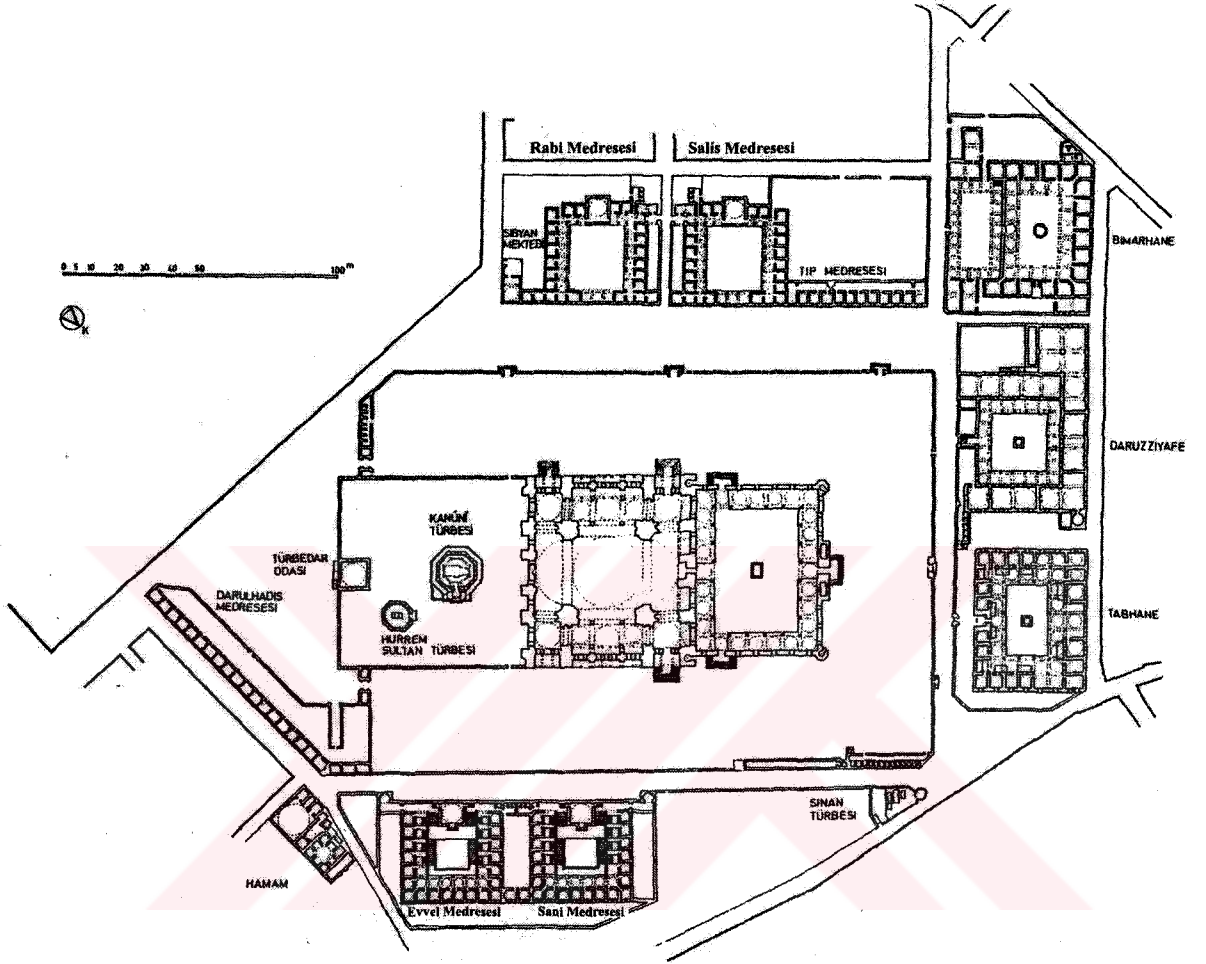
Çizim 25-Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi Ocak (Işıl Dinçel)

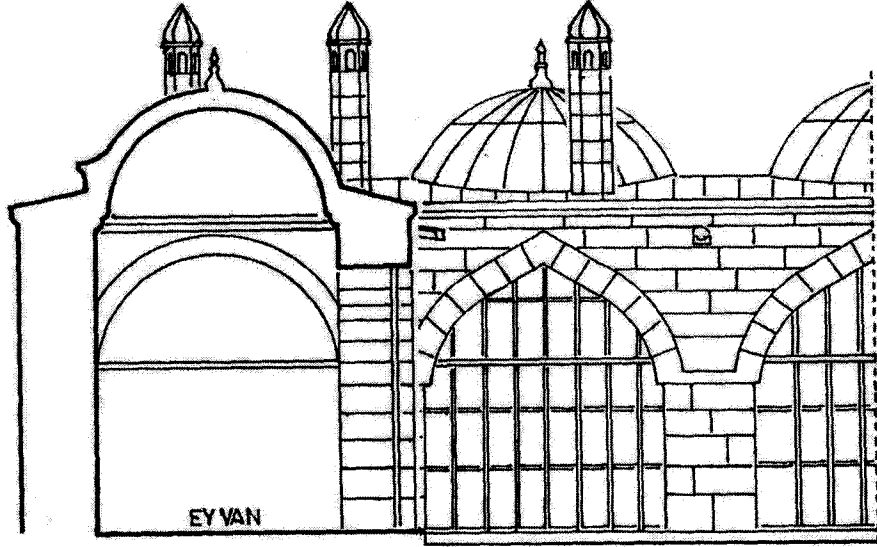
Çizim 26-Cağaloğlu Rüstem Paşa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği
Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

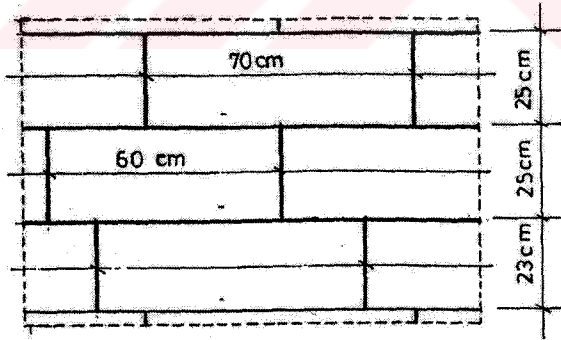
Çizim 27-İstanbul Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası
Ölçek:1/200 (Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivinden)

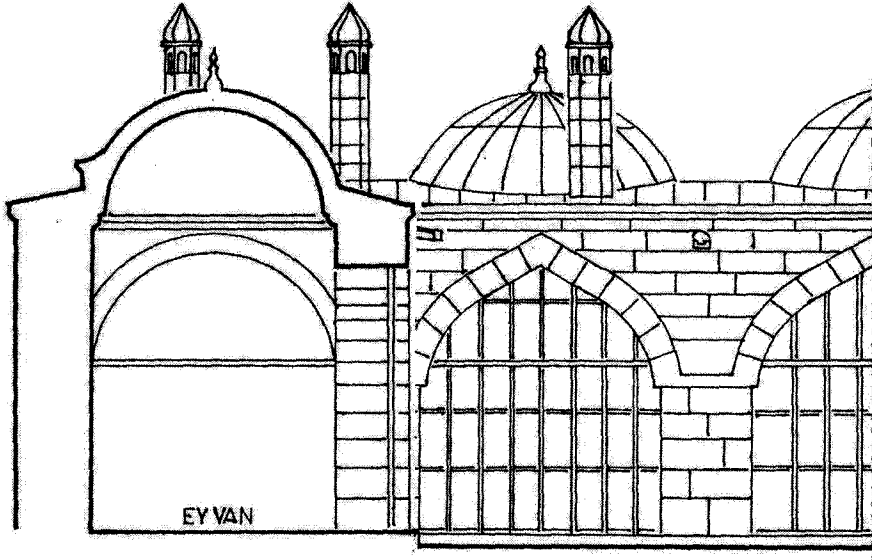
**Çizim 28-İstanbul Süleymaniye Külliyesi Vaziyet Planı
(İ.T.Ü. Mimarlık Tarihi Arşivinden)**

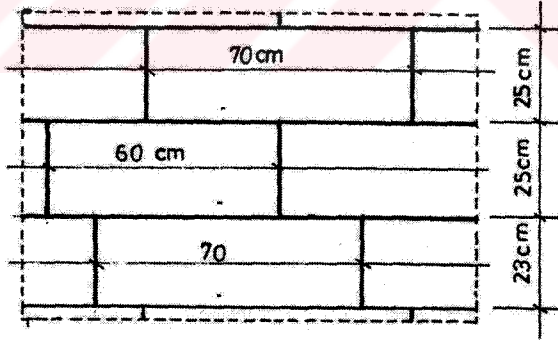
Çizim 29- Süleymaniye Rabi Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek: 1/100 (Işıl Dinçel)

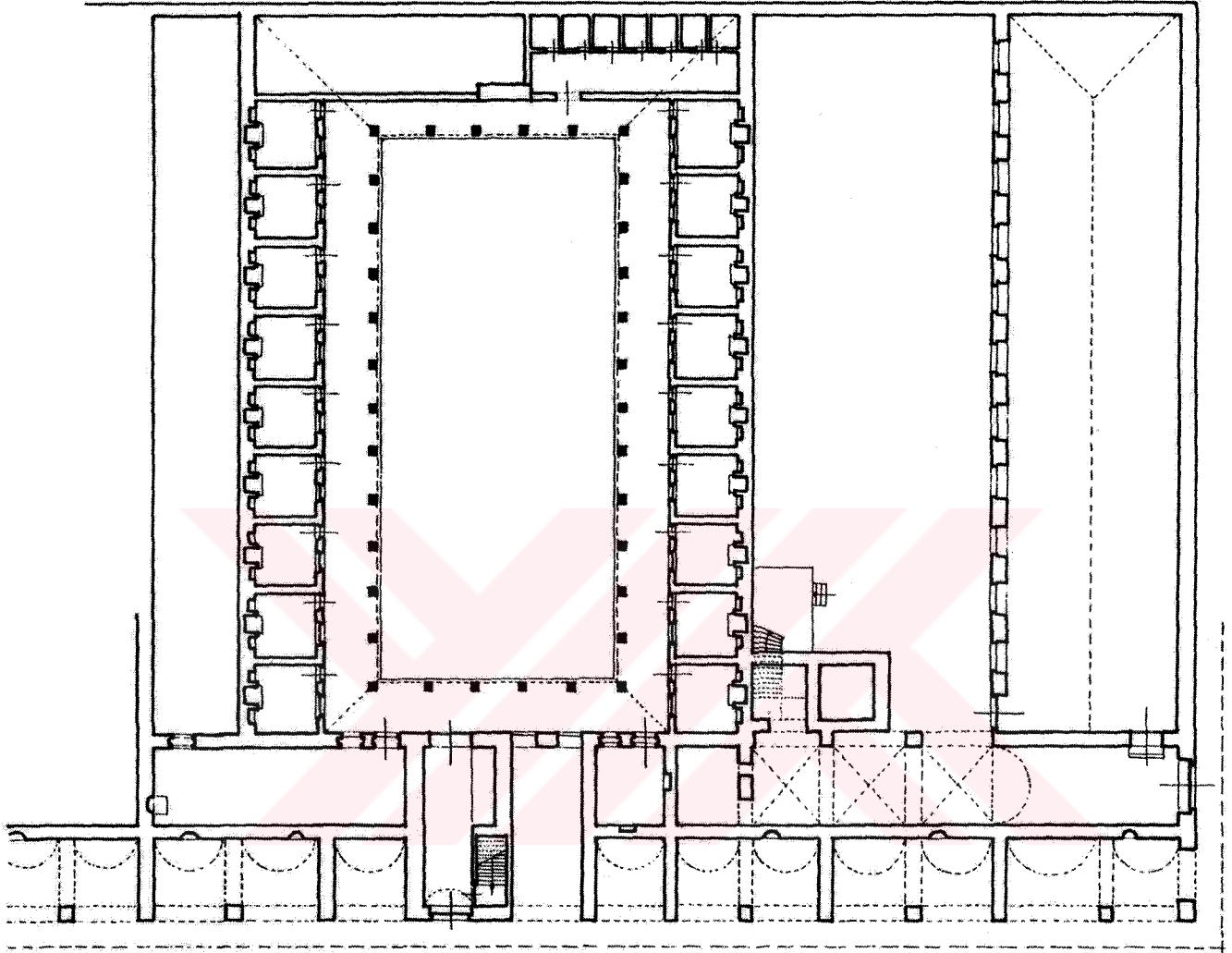
Çizim 30- Süleymaniye Rabi Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek: 1/20 (Işıl Dinçel)

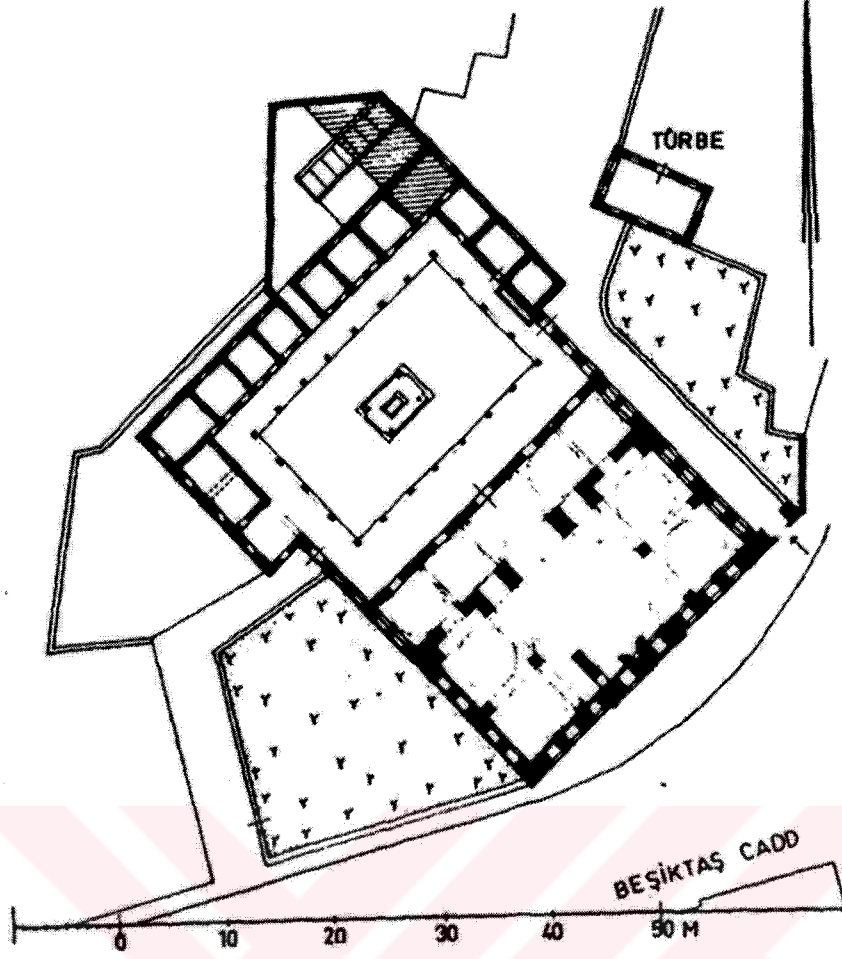
Çizim 31-Süleymaniye Salis Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek: 1/100 (Işıl Dinçel)

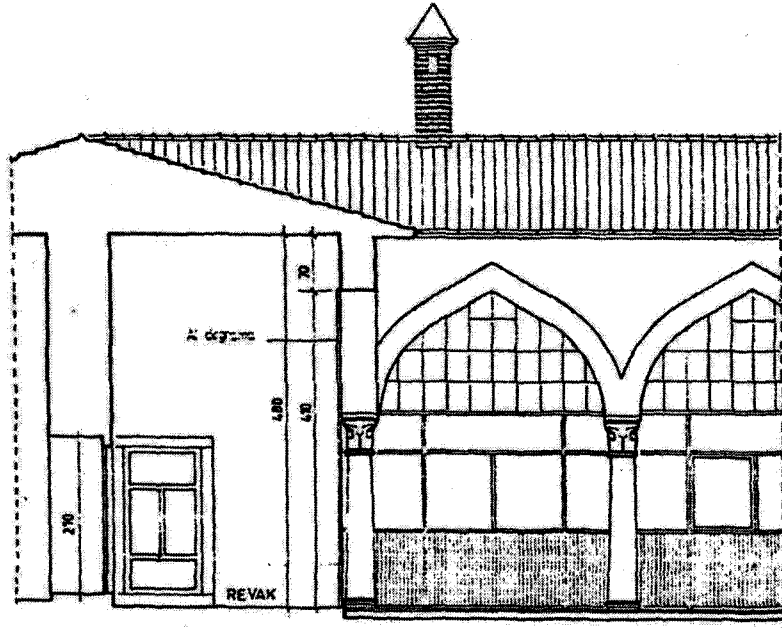
Çizim 32-Süleymaniye Salis Medresesi
Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek: 1/20 (Işıl Dinçel)

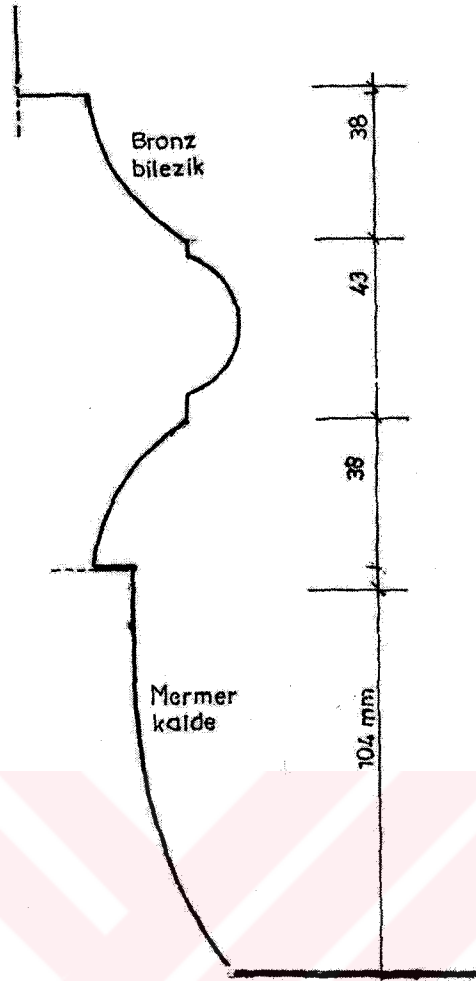
**Çizim 33-Süleymaniye Darüüşifası Tıp Medresesi ve Darüalakir
(Vakıflar Dergisi No:1'den)**

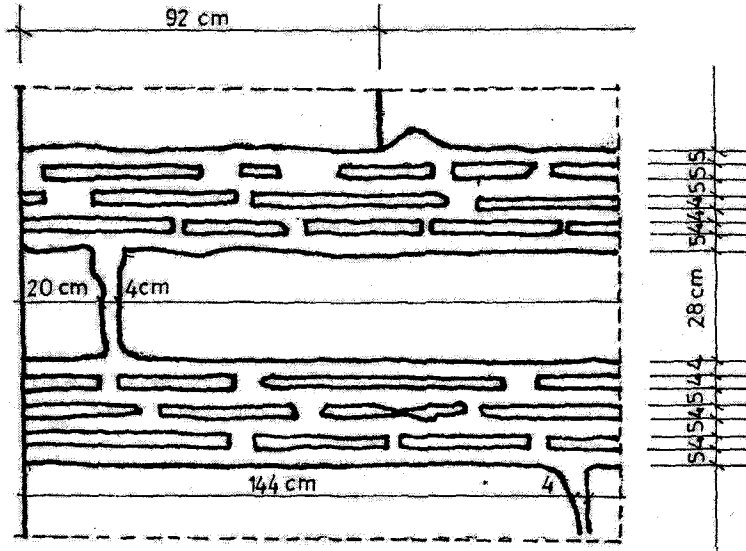
Çizim 34- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Planı (İ. T. Ü. Mimarlık Arşivi)

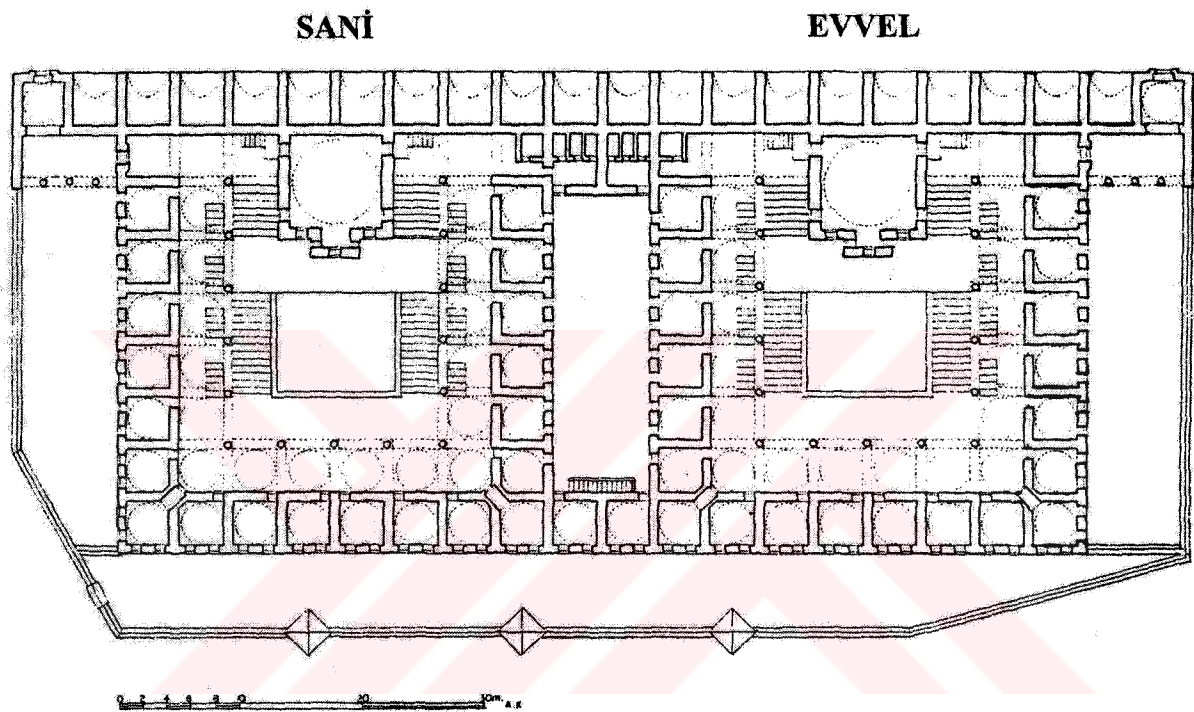
Çizim 35- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Avlu Revakı Kesit Görünüşü Ölçek: 1/20 (Işıl Dinçel)

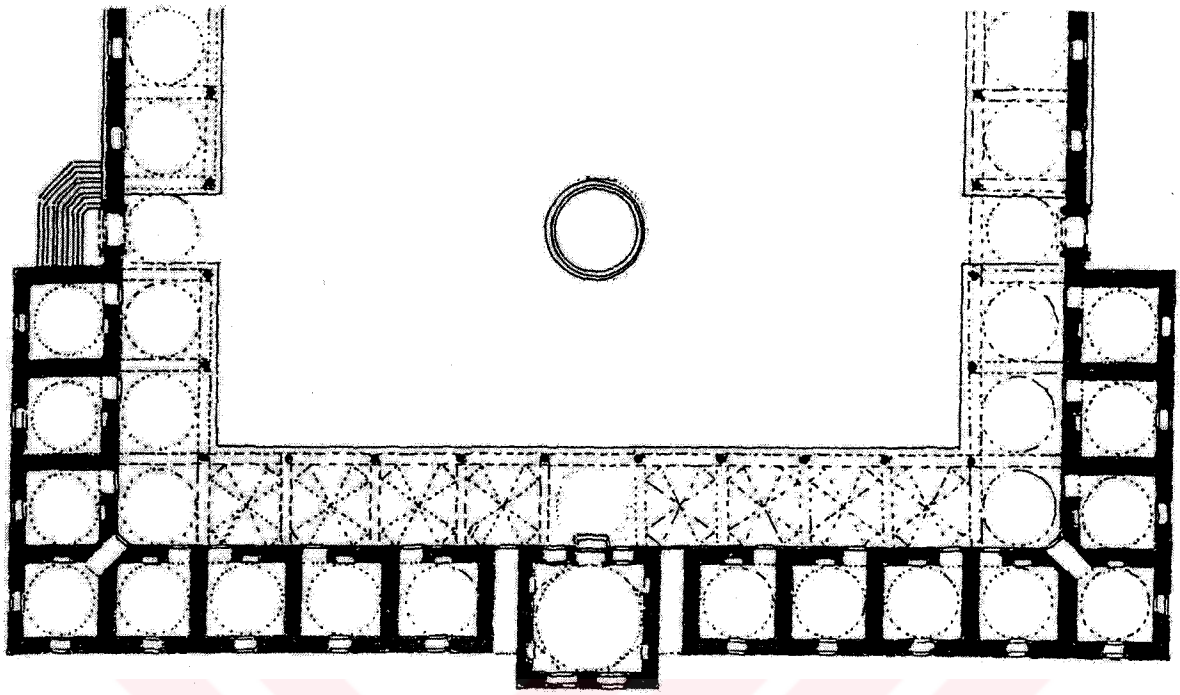
Çizim 36- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı
Ölçek: 1/2 (İşıl Dinçel)

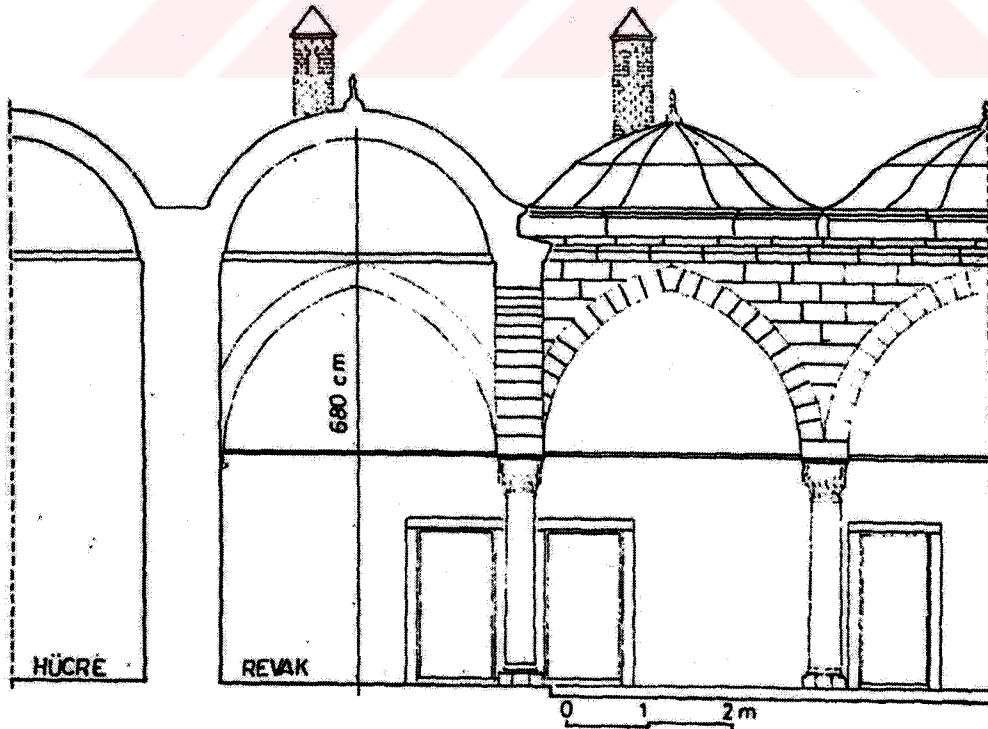
Çizim 37- Beşiktaş Sinan Paşa Medresesi Cephe Duvar Örgü Tekniği
Ölçek: 1/20 (İşıl Dinçel)

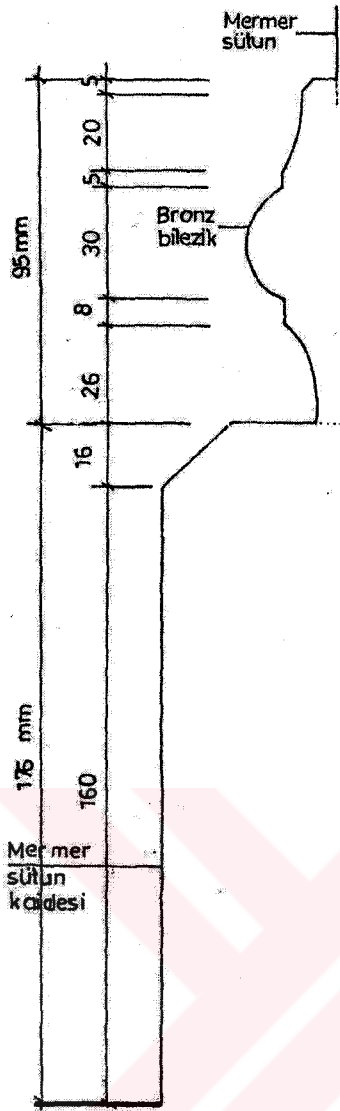
Çizim 38- Süleymaniye Sani ve Evvel Medreseleri Planı (İ.T.Ü. Mimarlık Arşivinden)

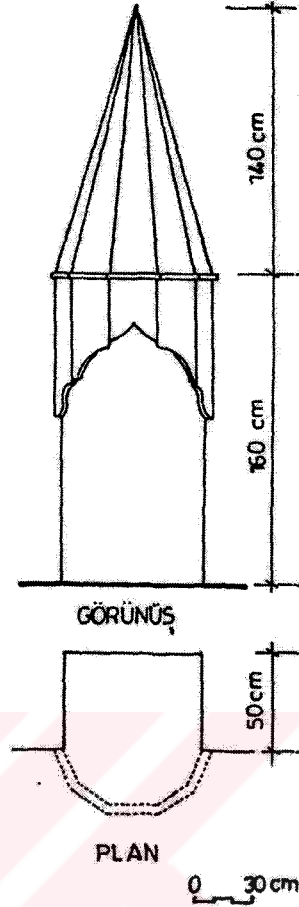
Çizim 41- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi Planı

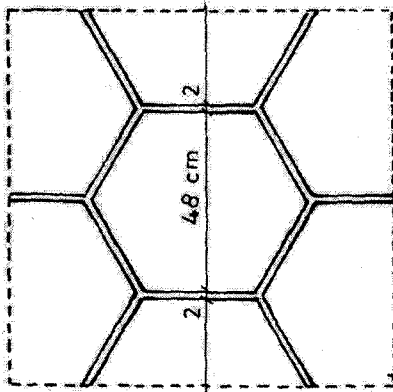
Çizim 42- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi
Avlu Revakı Kesit Görünüşü Ölçek: 1/100 , (Işıl Dinçel)

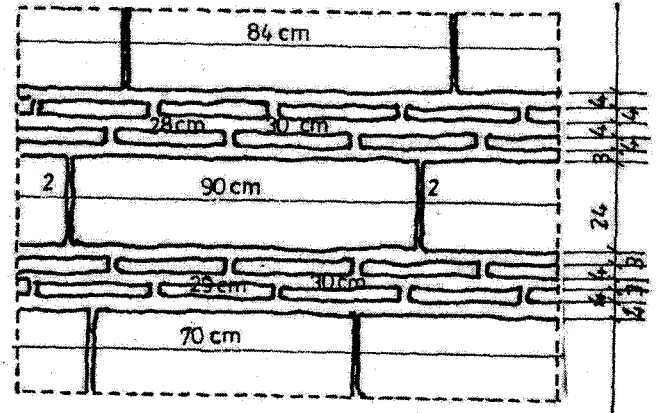
Çizim 43- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı
Ölçek: 1/2 (Işıl Dinçel)

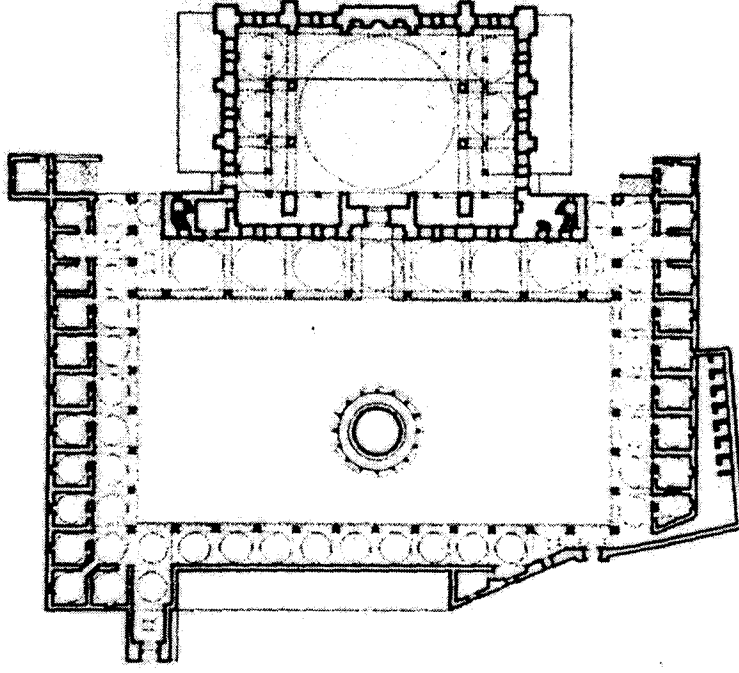
Çizim 44- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi Ocak (Işıl Dinçel)

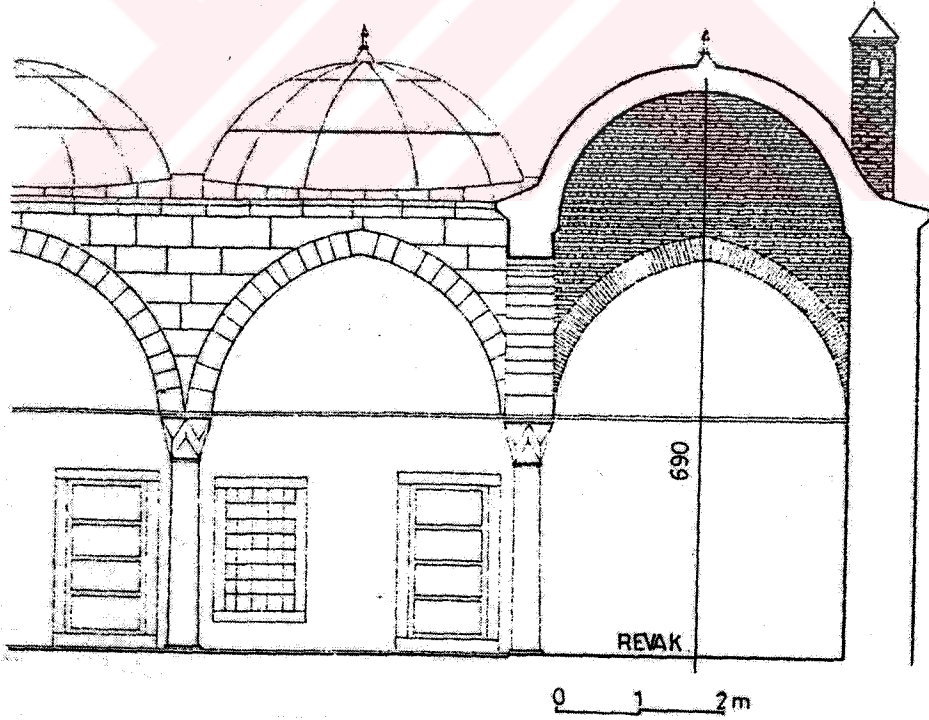
Çizim 45-Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi Altın Tuğla Döşeme Kaplaması Ölçek: 1/20 (Işıl Dinçel)

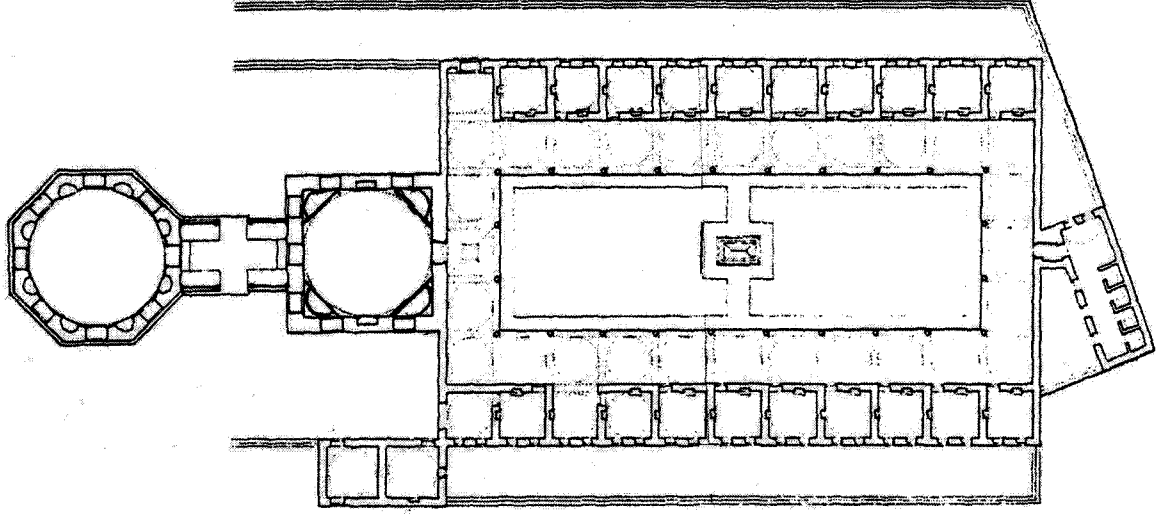
Çizim 46- Topkapı Kara Ahmed Paşa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek: 1/20 (Işıl Dinçel)

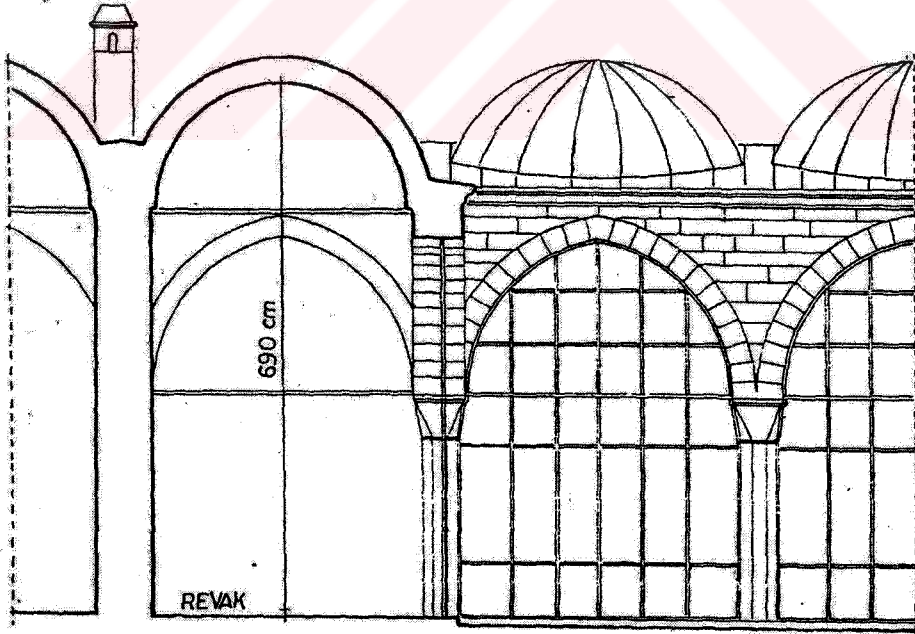
Çizim 47-Edirnekapi Mihrimah Sultan Medresesi Planı (A. Kuran)

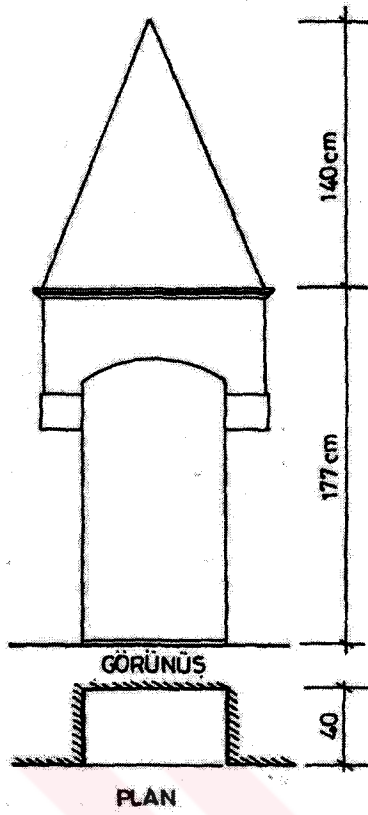
Çizim 48-Edirnekapi Mihrimah Sultan Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek:1/100 (Işıl Dinçel)

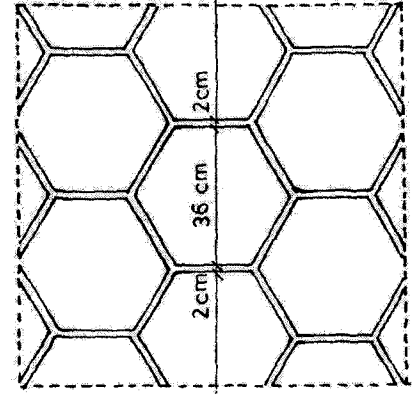
Çizim 53-Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Planı (İ.T.U. Mimarlık Arşivinden)

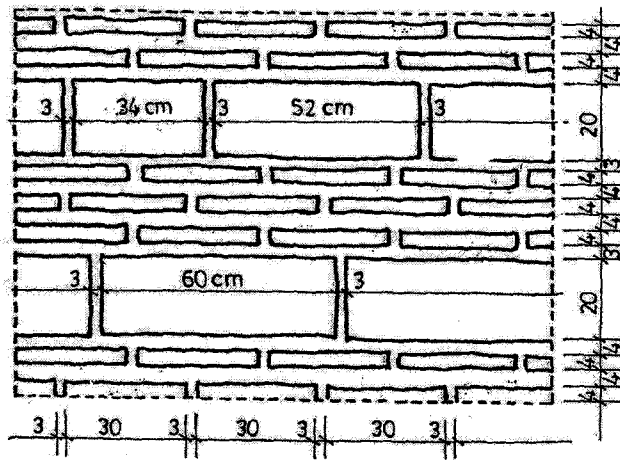
Çizim 54-Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görüntüsü Ölçek:1/100 (Işıl Dinçel)

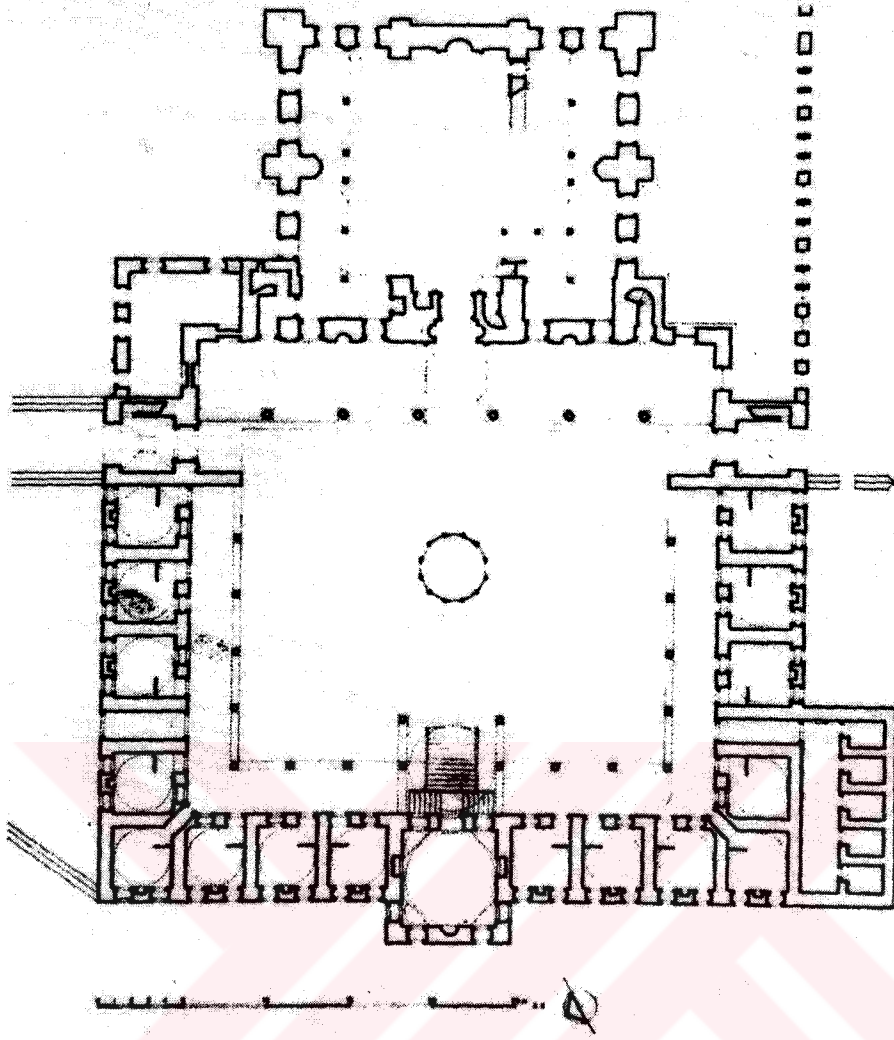
Çizim 55-Eyüp Sokollu Mehmed Paşa
Medresesi Ocak Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

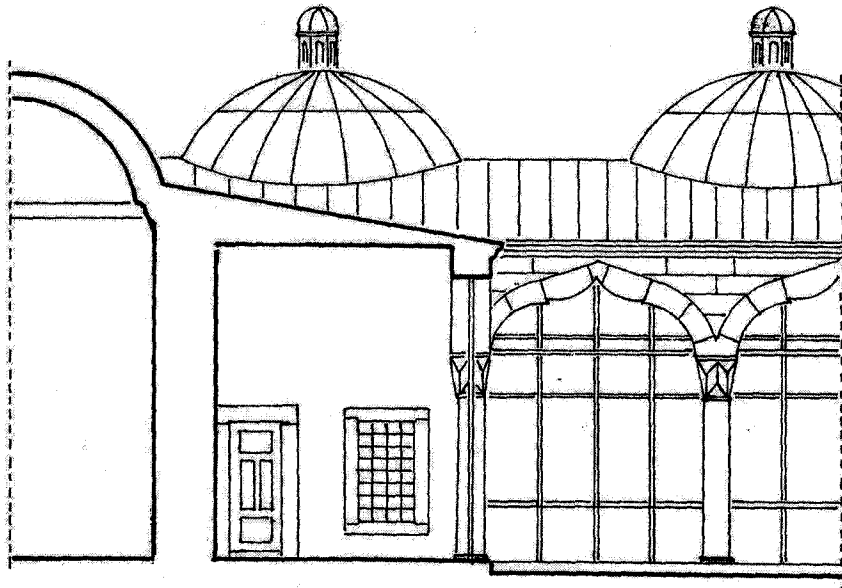
Çizim 56-Eyüp Sokollu Mehmed Paşa
Medresesi Altıgen Tuğla Döşeme
Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

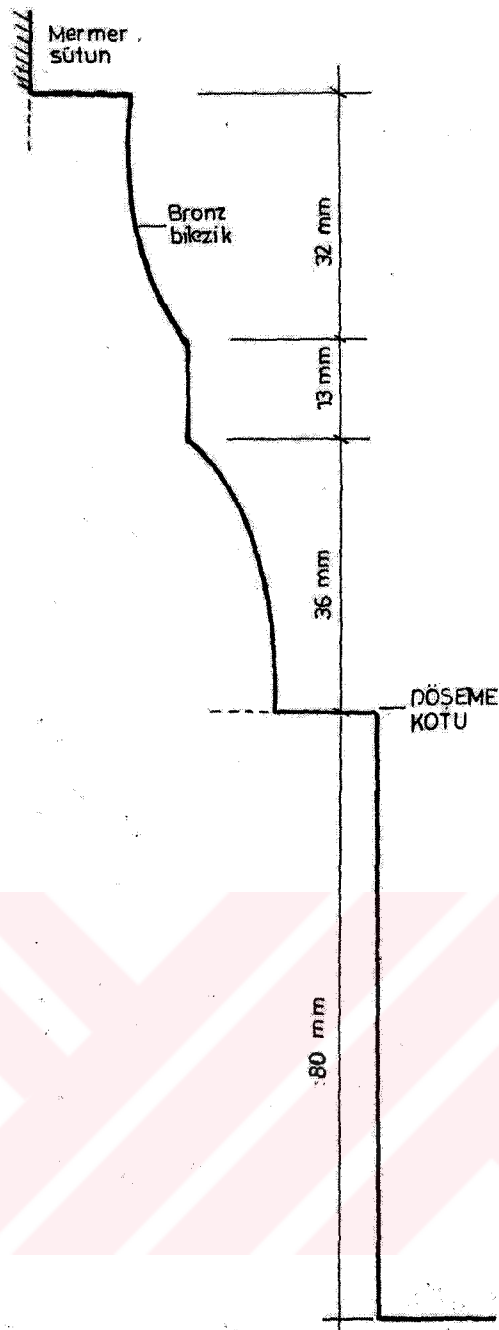
Çizim 57-Eyüp Sokollu Mehmed Paşa Medresesi
Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

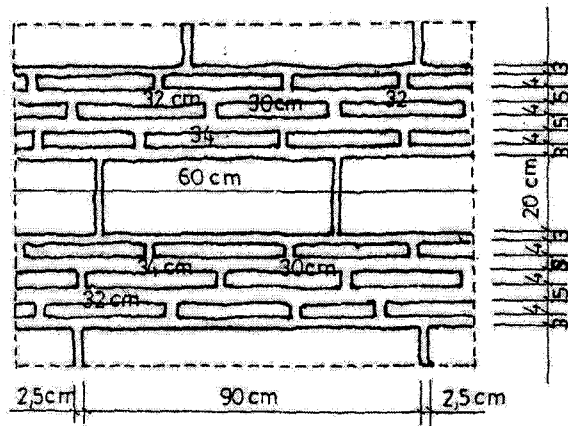
Çizim 58-Kadırga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Planı (A. Kuran)

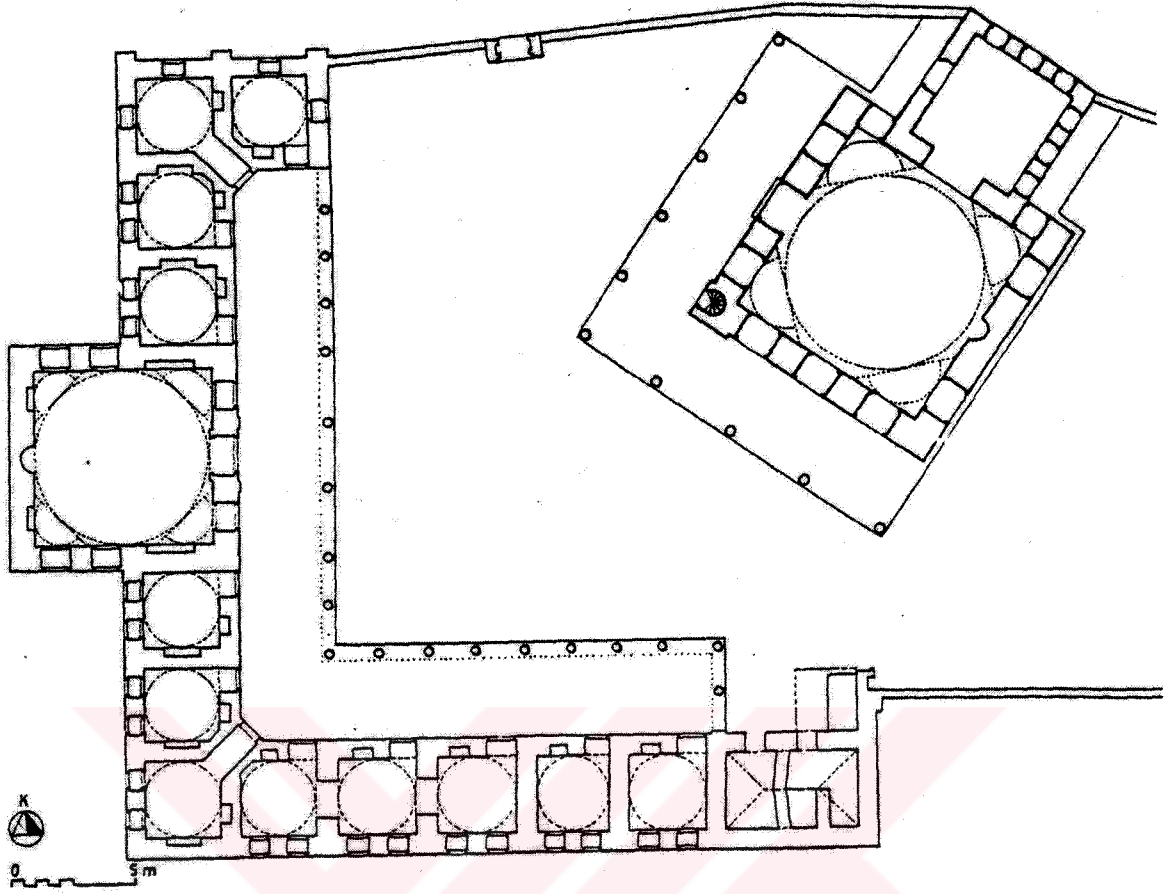
Çizim 59-Kadırga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek:1/100 (Işıl Dinçel)

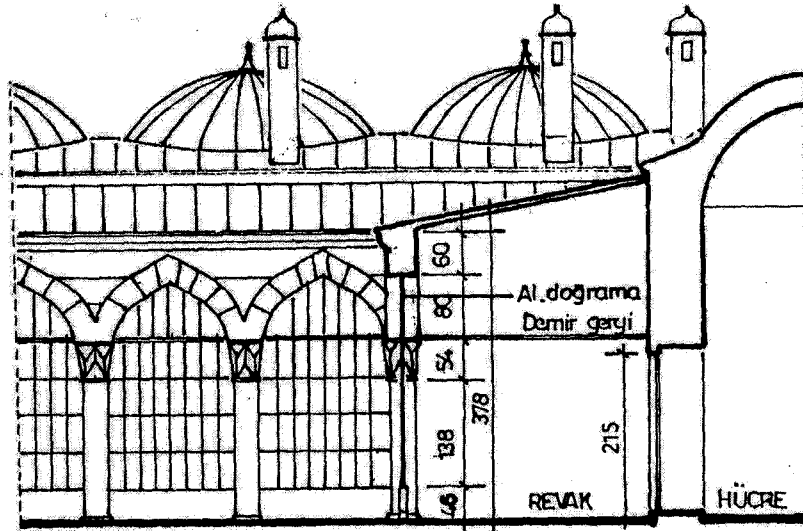
**Çizim 60-Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi
Sütun Kaidesi Detayı Ölçek:1/1 (Işıl Dinçel)**

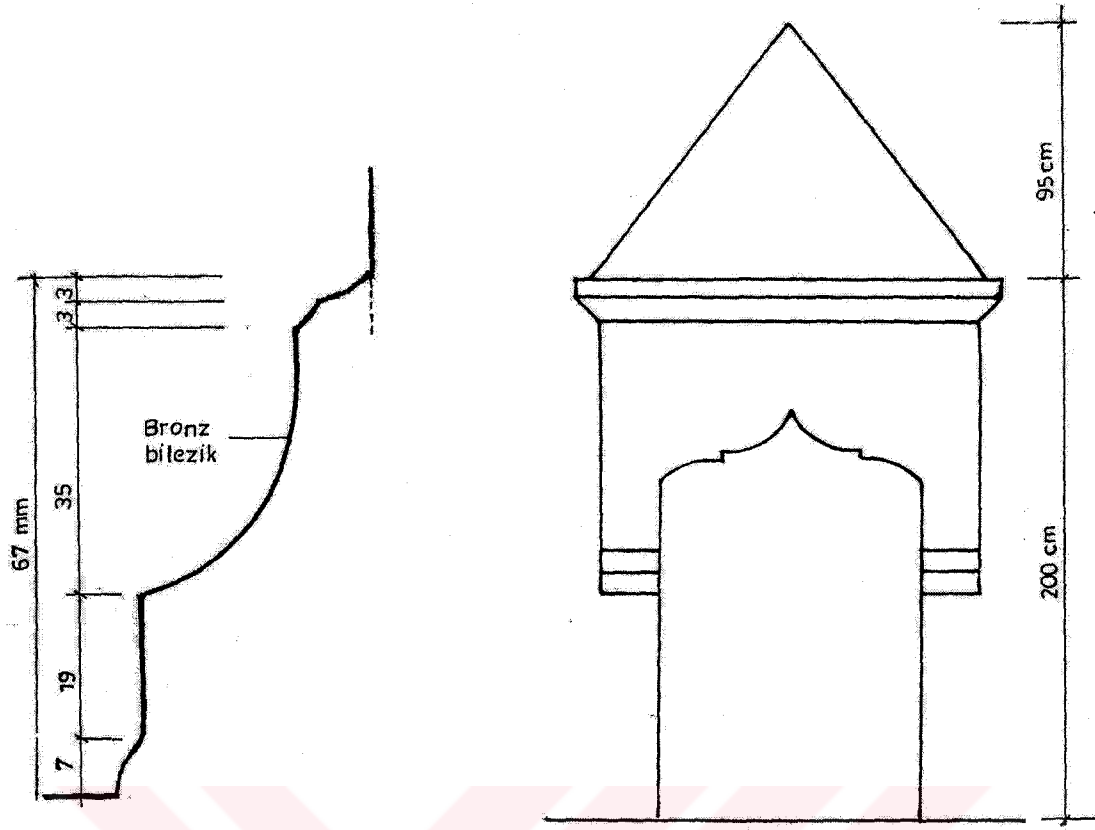
**Çizim 61-Kadirga Sokollu Mehmed Paşa Medresesi
Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)**

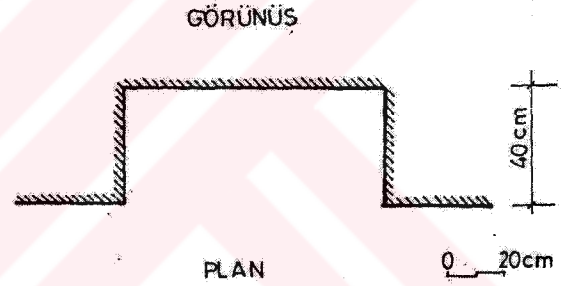
Çizim 62-Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Külliyesi Genel Yerleşme Planı (Z.Ahunbay)

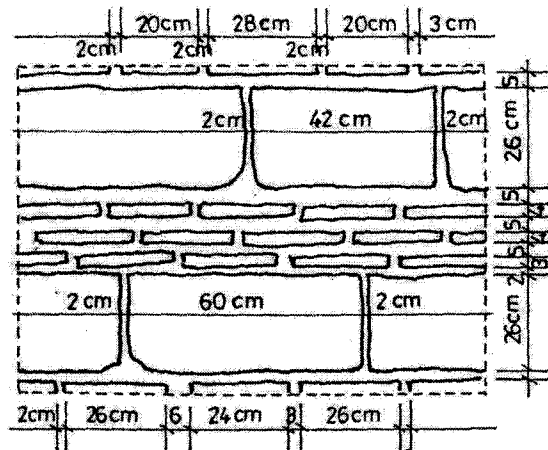
Çizim 63-Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Avlu Revakı Kesit Görünüşü
Ölçek:1/100 (Işıl Dinçel)

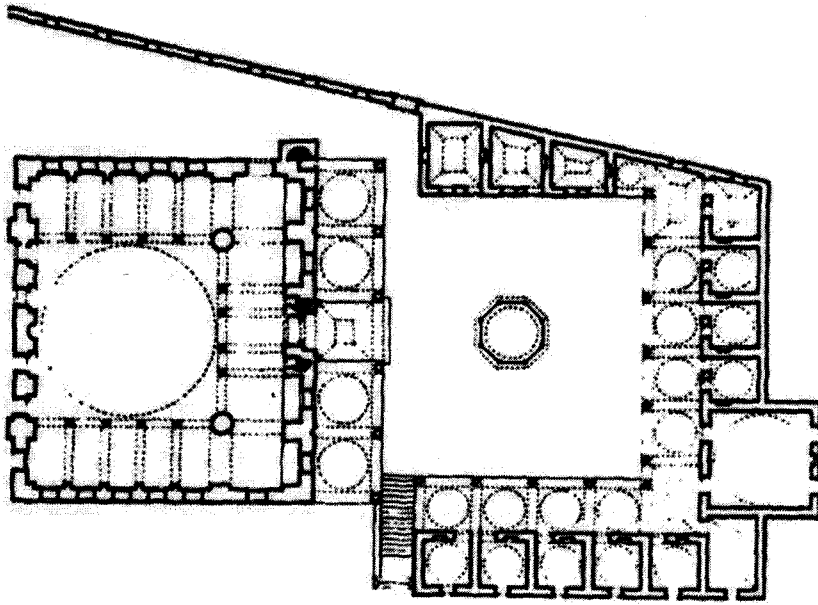
Çizim 64-Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı
Ölçek:1/1 (Işıl Dinçel)

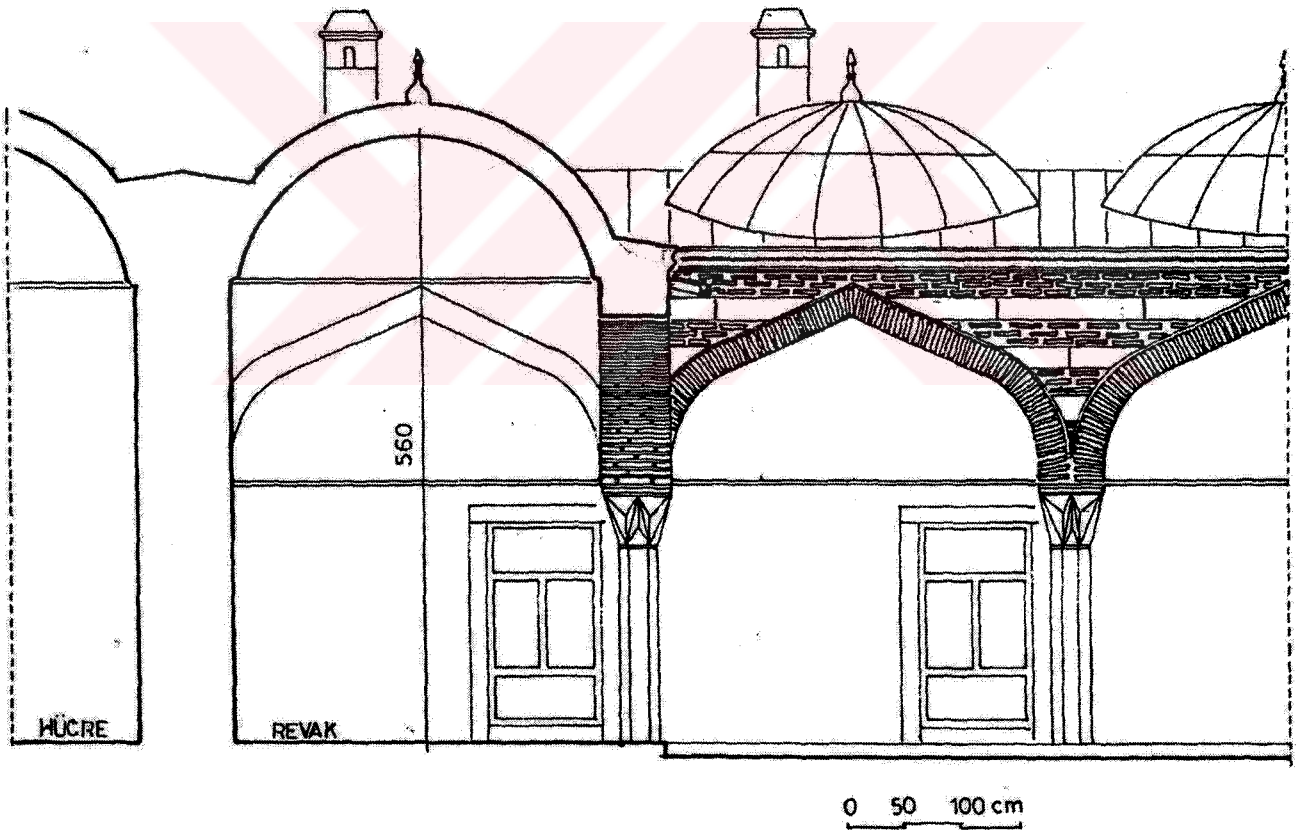
Çizim 65-Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Ocak

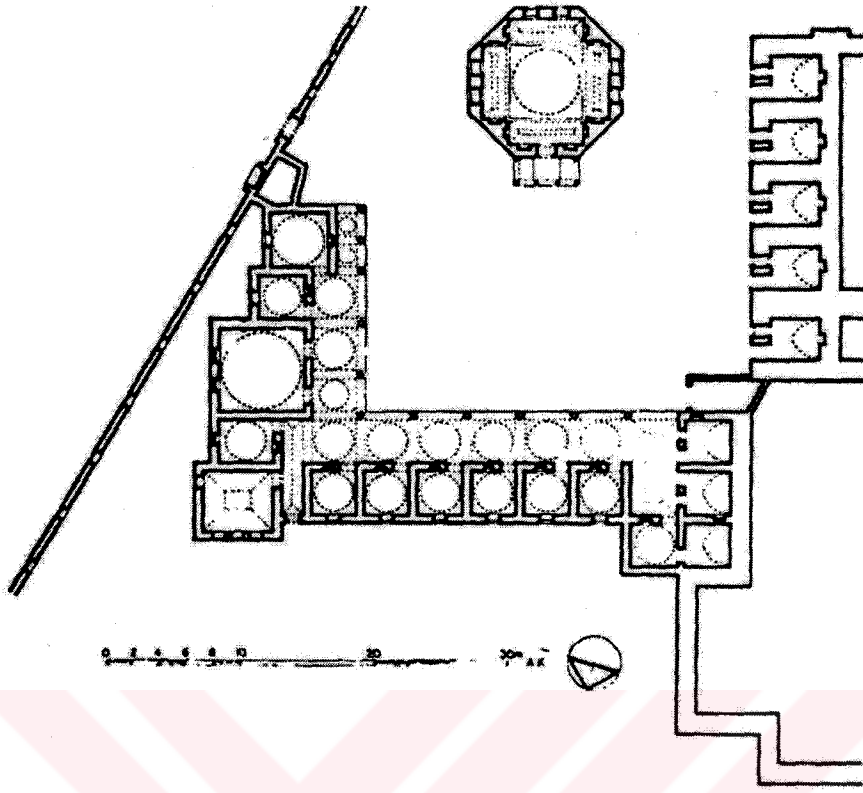
Çizim 66-Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

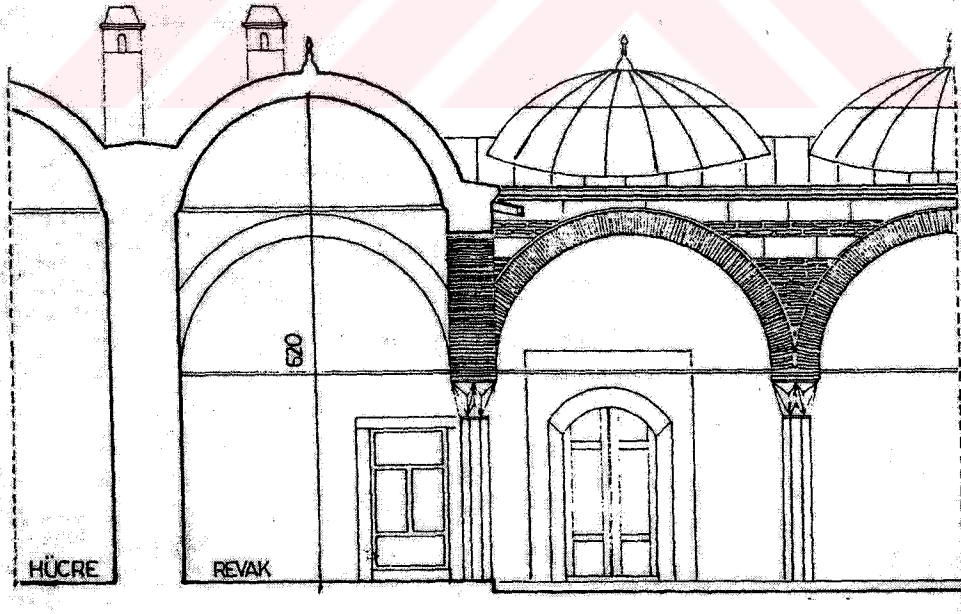
Çizim 67-Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi Planı (D. Kuban)

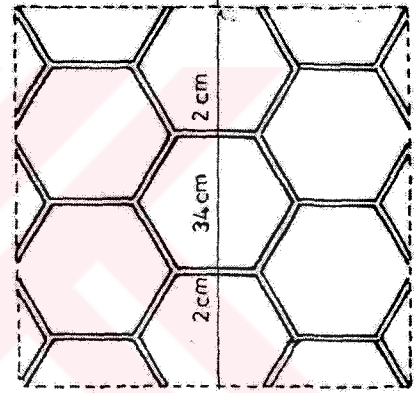
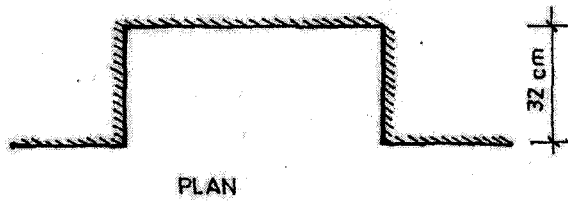
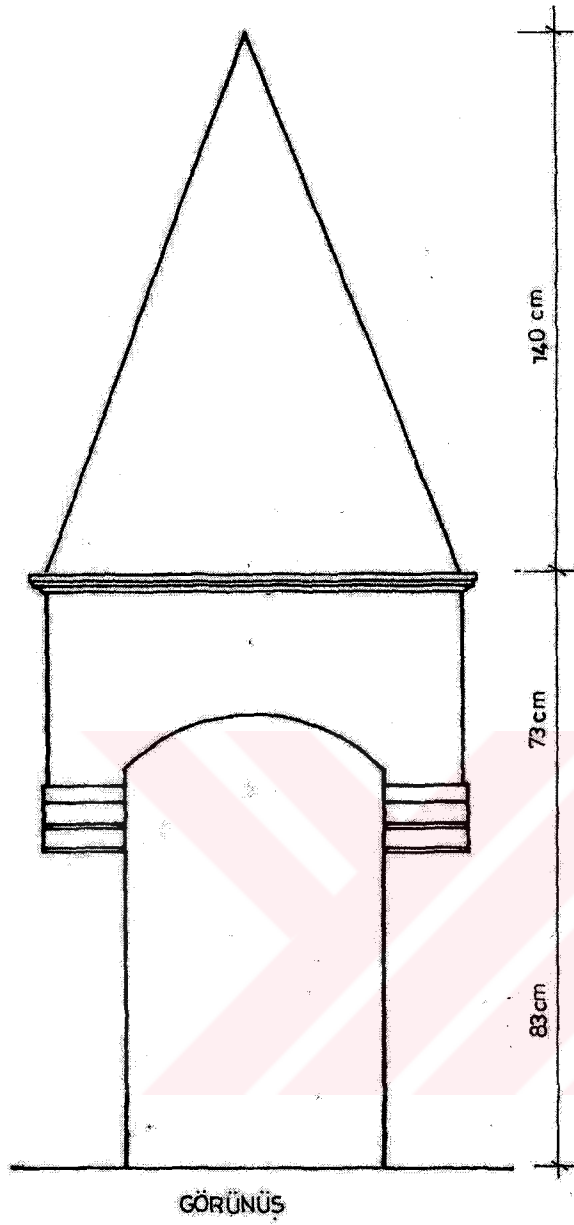
Çizim 68-Eyüp Zal Mahmud Paşa Fevkani Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek:1/50 (Işıl Dinçel)

Çizim 71-Eyüp Tahtani Zal Mahmut Paşa Medresesi Planı (D. Kuban)

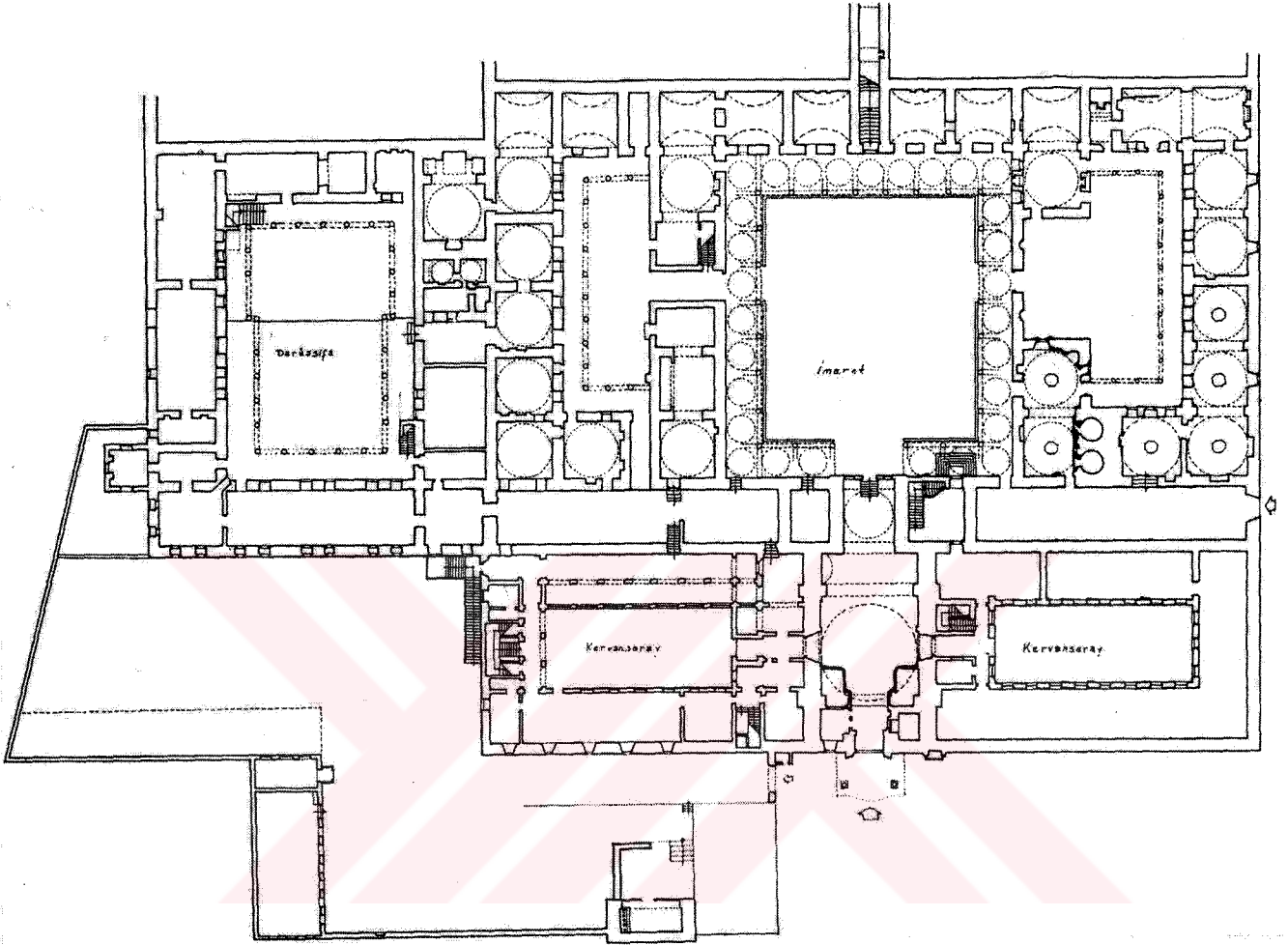

**Çizim 72-Eyüp Tahtani Zal Mahmut Paşa Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek:1/100 (İşıl Dinçel)**

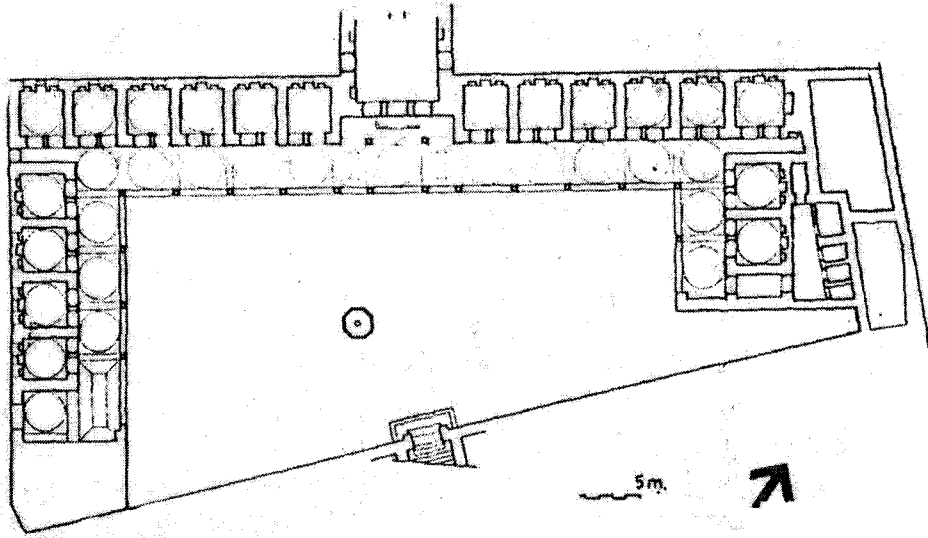

Çizim 74-Eyüp Tahtani Zal Mahmut Paşa Medresesi Altıgen Tuğla Döşeme Kaplaması Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

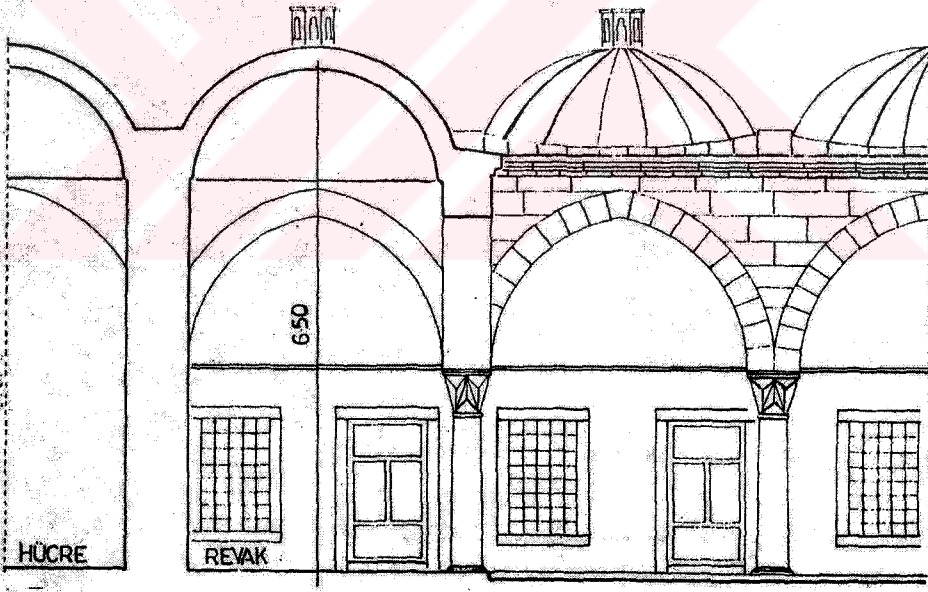
Çizim 73-Eyüp Tahtani Zal Mahmut Paşa Medresesi Ocak Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

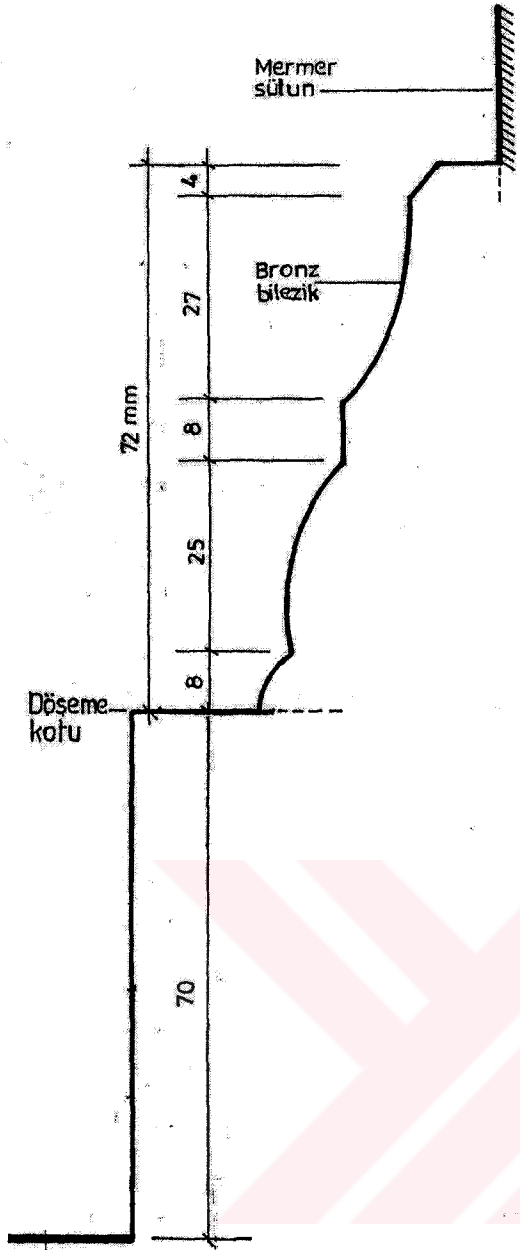
**Çizim 75-Üsküdar Atik Valide Darüşşifası
(İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivinden)**

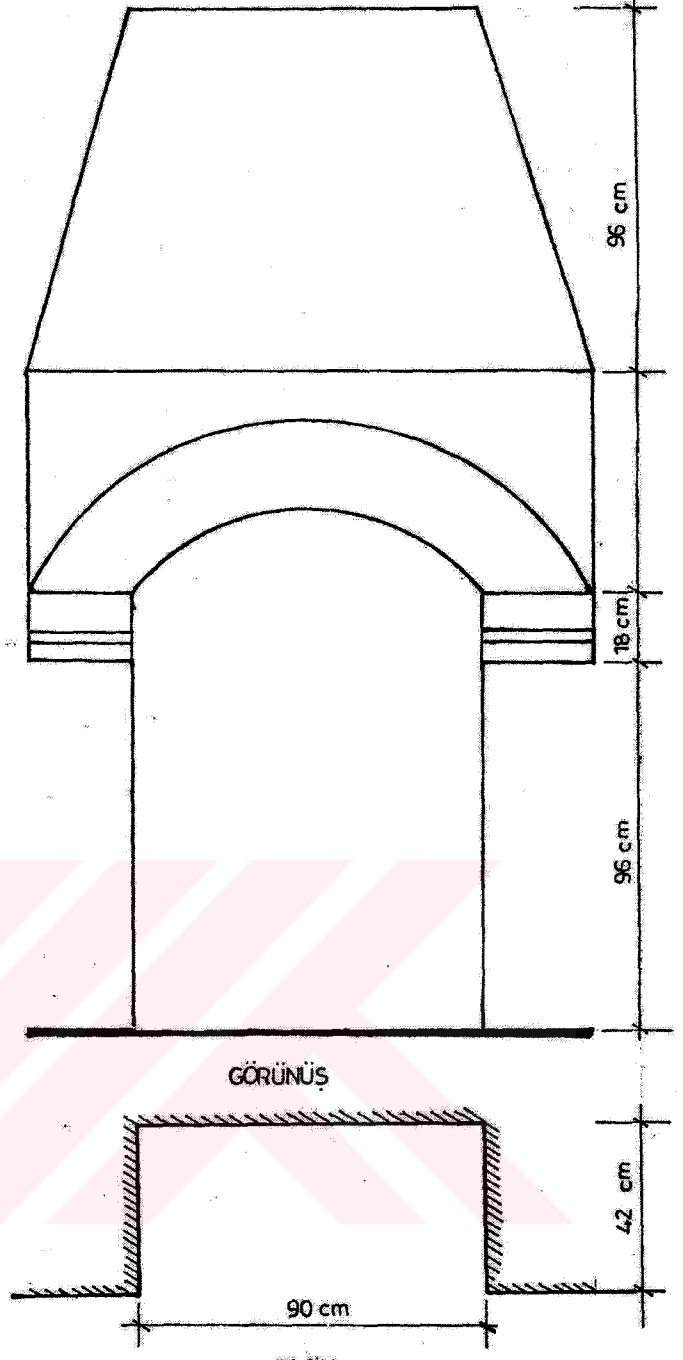
Çizim 76-Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Planı (A. Saim Ülgen)

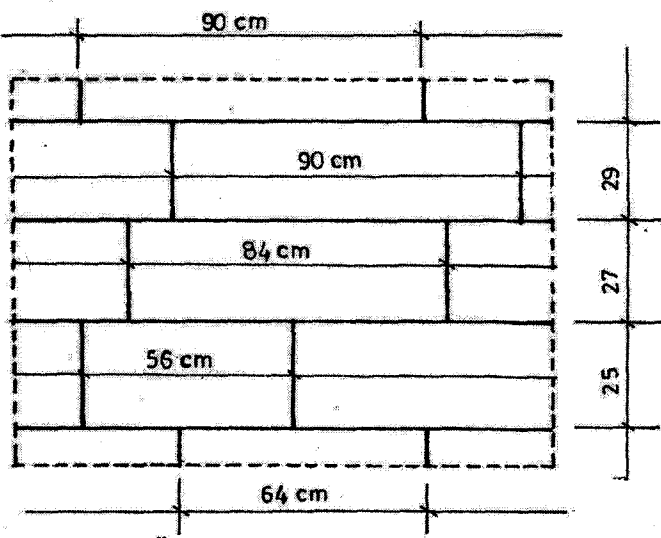
Çizim 77-Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Avlu Revağı Kesit Görünüşü Ölçek:1/100 (Işıl Dinçel)

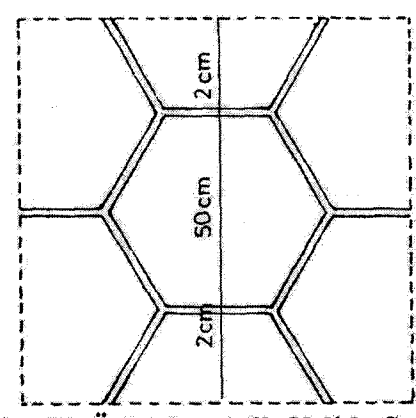
Çizim 78-Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Sütun Kaidesi Ölçek:1/1 (Işıl Dinçel)

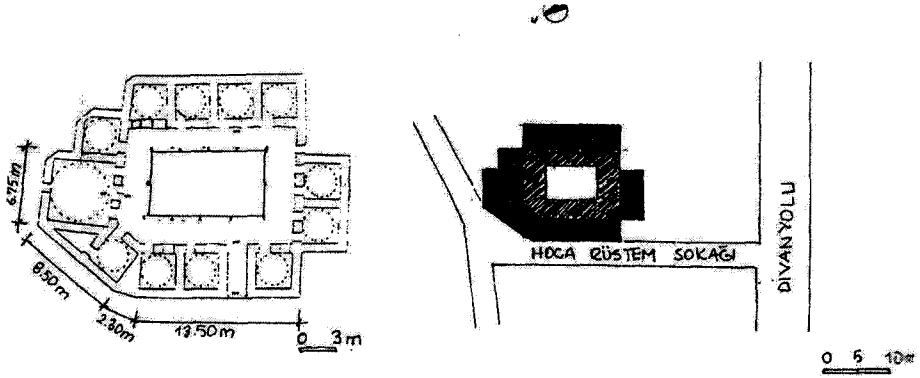
Çizim 79-Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Ocak Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

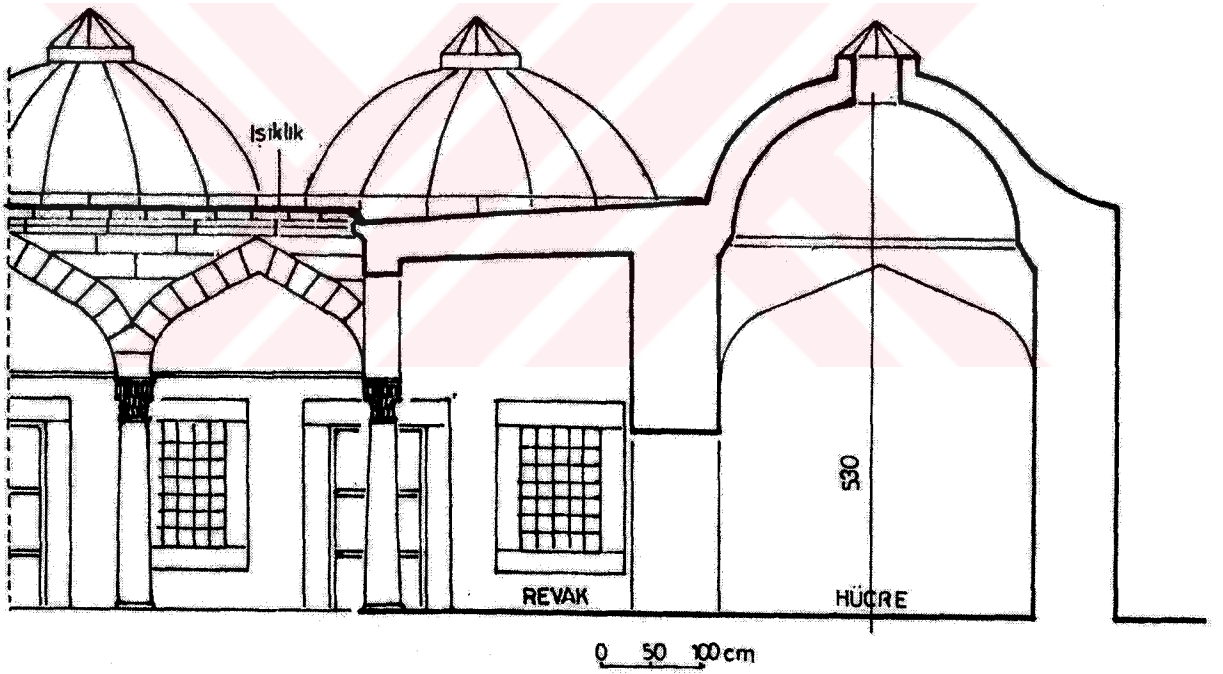
Çizim 80-Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

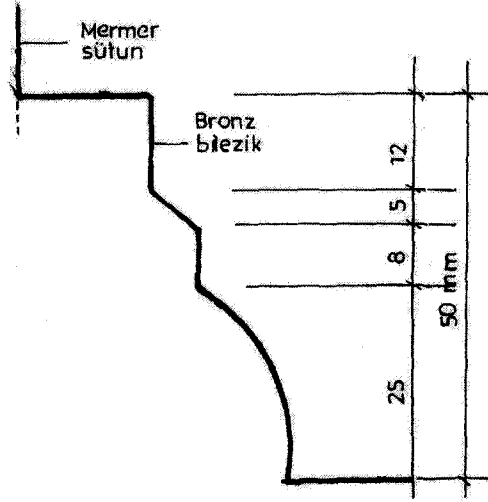
Çizim 81-Üsküdar Atik Valide Sultan Medresesi Altıgen Tuğla Döşeme Kaplaması Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

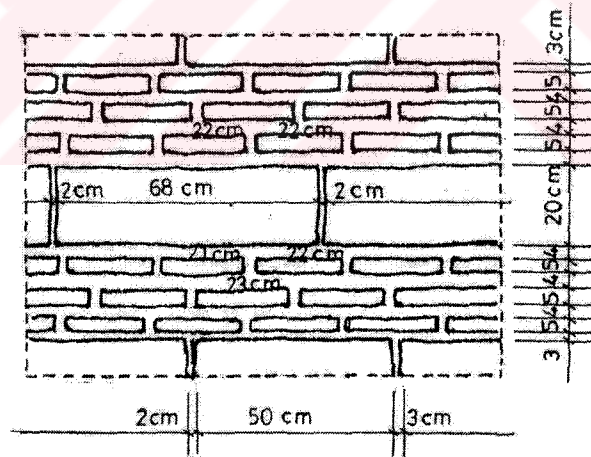
Çizim 82-Divanyolu Mehmet Ağa Medresesi Konum ve Plan (Işıl Dinçel)

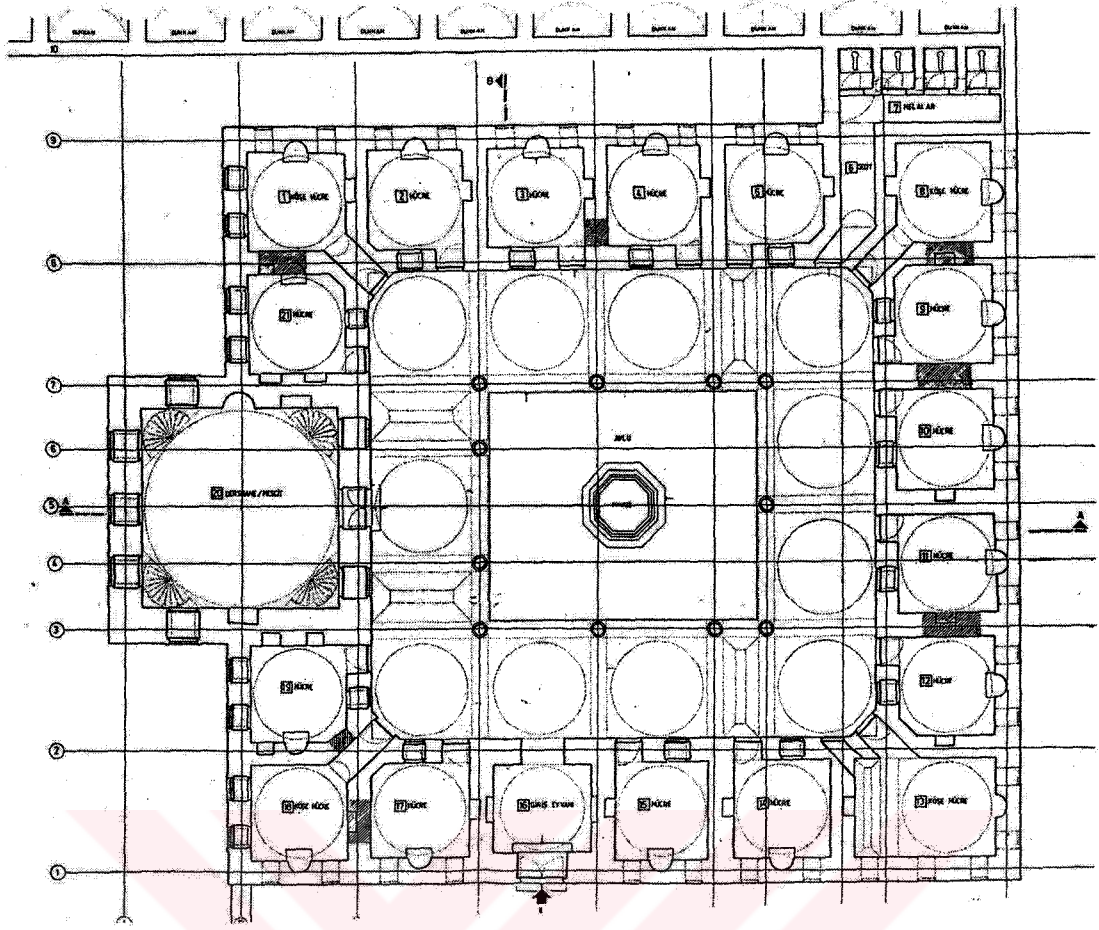
Çizim 83-Divanyolu Mehmet Ağa Medresesi Avlu Revakı Kesit Görünüşü Ölçek:1/100 (Işıl Dinçel)

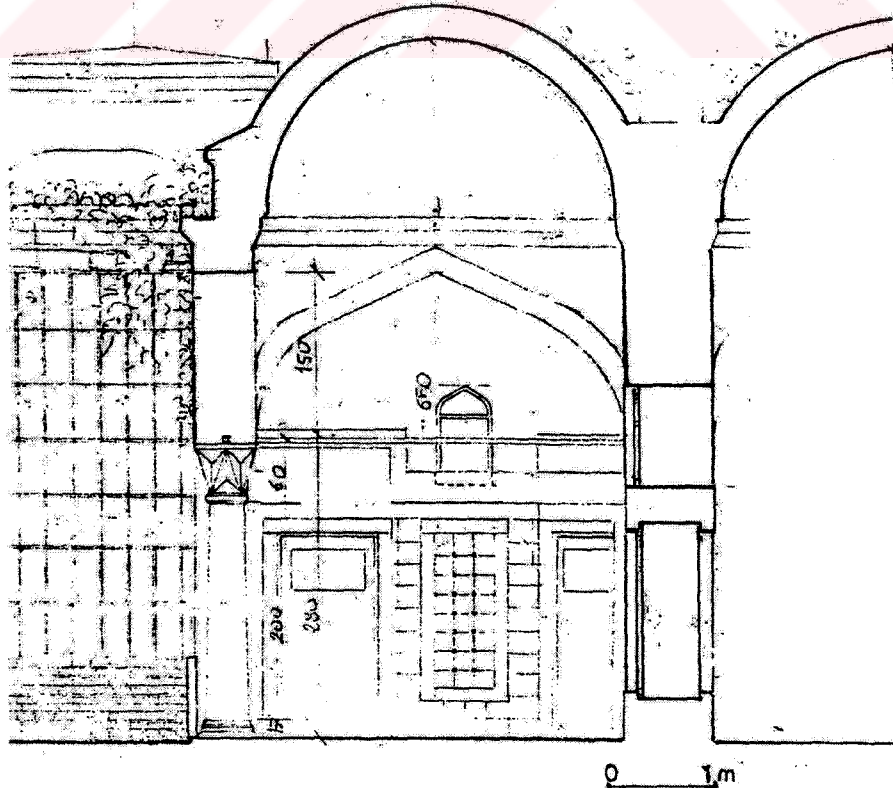
Çizim 84-Divanyolu Mehmet Ağa Medresesi Sütun Kaidesi Detayı
Ölçek: 1/1 (Işıl Dinçel)

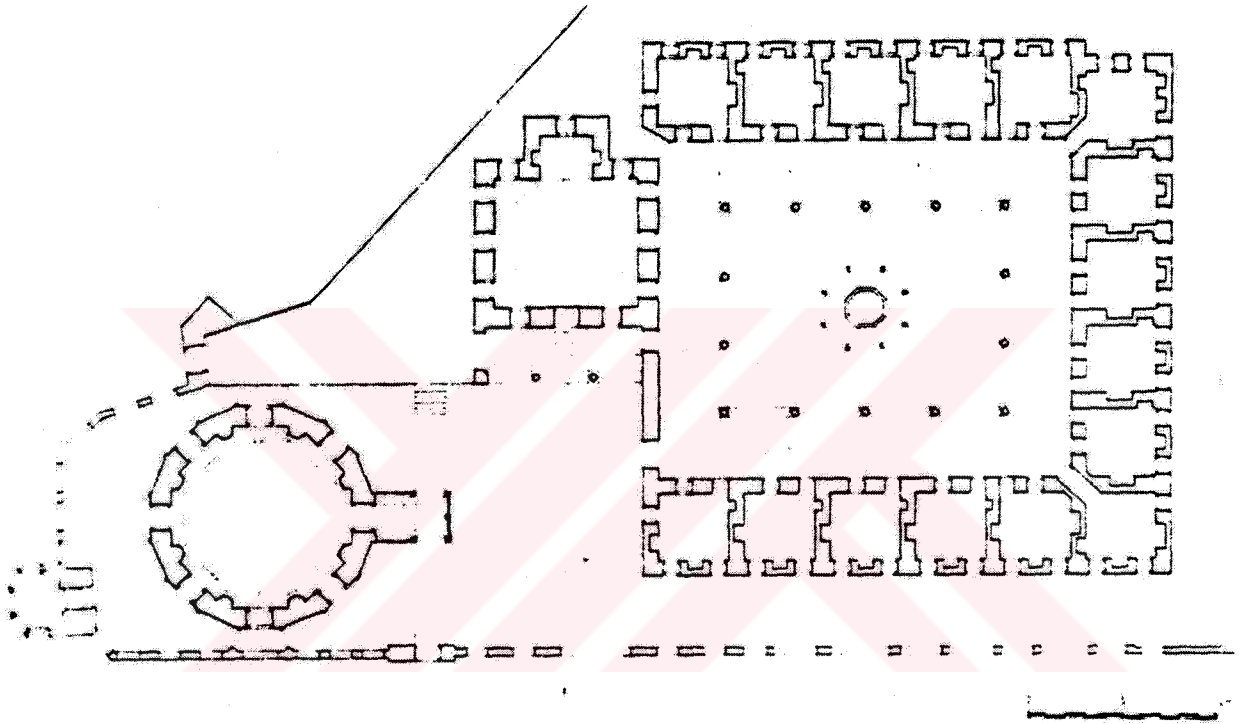
Çizim 85-Divanyolu Mehmet Ağa Medresesi
Dış Cephe Duvar Örgü Tekniği Ölçek:1/20 (Işıl Dinçel)

Çizim 86-Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi Planı
Ölçek:1/50 (Işıl Dinçel)

Çizim 87-Tophane Kılıç Ali Paşa Medresesi
Avlu Revağı Kesit Görünüşü
Ölçek:1/100 (Işıl Dinçel)

Çizim 90-Divanyolu Koca Sinan Paşa Külliyesi ve Medresesi (İ.T.Ü. Mimarlık Arşivinden)

9.KAYNAKÇA

a-) Kitaplar

- ASLANAPA, Oktay (1988); **Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri**, Ankara.
- AYVANSARAYI, Hüseyin (1281); **Hadikat-ül Cevami**, İstanbul, C.I.
- BALTACI, Cahid (1976); **XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul.
- BARKAN, Ömer Lütfi (1972); **Süleymaniye Camii ve İmaretini İnşaatı, (1550-1557)**, Ankara, C.I.
- BARKAN, Ömer Lütfi (1972); **Süleymaniye Camii ve İmaretini İnşaatı (1550-1557)**, Ankara, C.II
- CANTAY, Gönül (1993); "16.yüzyıl Külliyelerinin Şehirlerin Tarihi Topografyasını Belirlemesi", **Prof.Dr. Yılmaz Önge Armağanı**, Konya.
- CANTAY, Gönül (1995); **Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu**, Ankara
- CANTAY, Gönül (1992); **Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları**, Ankara
- CANTAY, Gönül-B.N. Şehsuvaroğlu-A. Demirhan, **Türk Tıp Tarihi**, Bursa.
- GÖKBİLGİN, Tayyib (1952); **Edirne ve Paşa Livası**, İstanbul
- HASKAN, M.Nermi (2001); **Yüzyıllar Boyunca Üsküdar**, Üsküdar Belediyesi, İstanbul
- KUBAN, Doğan (1965); **Süleymaniye Külliyesi**, İstanbul
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1950); **Mimar Koca Sinan'ın Eserleri**, İstanbul
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1948); **Mimar Koca Sinan**, İstanbul
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1943); **İstanbul Abideleri**, İstanbul
- KONYALI, İbrahim Hakkı (1976); **Üsküdar Tarihi**, İstanbul, C.I
- KURAN, Aptullah (1986); **Mimar Sinan**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul,
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat.S. (2000); **XX.Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- MANBORİ, Ernest (1925); **Rehber-i Seyyahin**, İstanbul
- MERİÇ, Rıfki Melul (1965); **Mimar Sinan**, Ankara.
- ÖZ, Tahsin (1962); **İstanbul Camileri**, İstanbul, C.I.
- SARIKAYA, Y.(1997); **Medreseler ve Modernleşme**, İstanbul
- SÜREYYA, Mehmet (1308); **Sicil-i Osmani**, İstanbul, C.II

SÖZEN, Metin (1975); **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**, İstanbul
 TANSEL, Selahaddin (1966); **Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı**, İstanbul
 VOGH, Göknil (1987); **Mimar Sinan**, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul
 WIENER, W.Müller (1977); **Bildlexikon zur Topographie İstanbuls**, Wüzburg
 YOLDAŞ, Y. (1977); **İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, İstanbul.
 YÜKSEL, İ.Aydın (1983); **Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid, Yavuz selim Devri (1481-1520)**, İstanbul, C.V, S.204

b-) Makaleler (Dergi)

CANTAY, Gönül (1973); "Haseki Darüşşifası", **Sanat Tarihi Yıllığı V**, İstanbul, S.101-117.
 CANTAY, Gönül (1977); "Türklerde ve Türkiye'de Tıp Eğitimi Tarihi", İstanbul Tıp Kurultayı 25-30.IX, İstanbul.
 CANTAY, Gönül (1978); "Türklerde 'şak' ve 'dağlama' ile Tedavi", Tercüman
 CANTAY, Gönül (1984); "Süleymaniye Tıp Medresesi ve Şifahanesi", **Kaynaklar 2**, İstanbul, S.33-40.
 CANTAY, Gönül (1980); "Tokat'ta Tıp Medresesi ve Şifahanesi", **Bilim ve Teknik (TÜBİTAK) 152**, Ankara, S.7-11
 CANTAY, Gönül (1983); "Çift Üniteli Anadolu Tıp Kuruluşları", **TÜBİTAK VII. Bilim Kongresi-Tıp Araştırma Grubu Tebliğleri I**, Ankara S.435-448.
 ERDOĞAN, A (1938); "Silivrikapı'da Hadım İbrahim Paşa Camii", **Vakıflar Dergisi**, Ankara Sy.1, S.31-32.
 ERİÇ, M.- ERSOY, H.Y. (1987); "Taş Yapıların Yenileme Çalışmalarında Beton Malzemenin Özellikleri Açısından Kullanılabilirliğinin Araştırılması" **Taç Dergisi**, İstanbul, Sy.5, C.II, S.61-67.
 EYİCE, Semavi (1990); "İstanbul'da Sultan II.Bayezid Külliyesi", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, Sy.8, S.11-15
 GÜRDAL, Erol (1982); "Anıtlarda ve Yapılarda Kullanılmış Doğal Taşların Bozulmaları ve Korunmaları", **Röleve Restorasyon Dergisi**, İstanbul, S.27-30
 KUBAN, Doğan (1961); "Beşiktaş'ta Sinan Paşa Camii", **Mimarlık ve Sanat**, İstanbul, Sy.3, S.112-115

- KUBAN, Doğan (1961); "Atik Valide Camii", **Mimarlık ve Sanat**, İstanbul, Sy.2, S.59-63
- KUNTER, Halim Baki (1938); "Türkiye Vakıfları ve Vakfiyeleri", **Vakıflar Dergisi I**, Ankara, S.103-129
- KURAN, Aptullah (1975); "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, İstanbul, Sy.3, S.43
- KURAN, Aptullah (1973); "Zal Mahmud Paşa Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, İstanbul, Sy.1, S.73-74
- KURAN, Aptullah (1986); "Haseki Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, İstanbul**, Sy.2, S.58-59
- KURAN, Aptullah (1978); "Tophane'de Kılıç Ali Paşa Külliyesi", **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, İstanbul, Sy.6, S.175-178
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat.S. (1978); "Darü'l-Hilafeti'l-Aliye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", **İstanbul Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, İstanbul, C.VII, Cüz:1-2, S.1-2
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat.S. (1976); "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", **İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul, Sy.VII- VIII, S.311-318
- MÜDERRİSOĞLU, Fatih (1991); "Edirne II. Bayezid Külliyesi" **Vakıflar Dergisi**, İstanbul, Sy.22, S.151-198
- ÖZERGİN, M.K. (1974); Eski Bir Ruznameye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, İstanbul, Sy. 4-5, S.263-266
- UÇAR, B. (1994); "Büyük Türk Mimarı Koca Sinan", **Mimarlık**, İstanbul, Sy.3, S.4-7
- ÜLGEN, A.Saim (1942); "Topkapı'da Ahmet Paşa Heyeti", **Vakıflar Dergisi**, Ankara, S.169
- ÜLGEN, A.Saim (1952); "Şehzade Camii Heyeti", **Mimarlık**, İstanbul, Sy. 5-6, S.13-16.
- ÜNSAL, Behçet (1987); "Türk Mimarlığında Klasik Sebil Anıtları", **Taç Dergisi**, İstanbul, Sy.6, C.II, S. 9-22
- YALTKAYA, Şerefeddin (1942), "Kara Ahmet Paşa Vakfiyesi", **Vakıflar Dergisi**, İstanbul, C.II, S.83-97

YETKİN, Suut Kemal (1980); “Şemsi Paşa Külliyesi”, **Sanat Dünyamız**, İstanbul, Sy.19, S.2-9

YETKİN, Suut Kemal (1966); “Mimar Sinan ve Eserleri”, **Sanat ve Sanatçılar**, İstanbul, Sy.17, S.4-7

YÜCEL, Erdem (1964); “Şemsi Paşa Külliyesi”, **Arkitekt**, İstanbul, Sy. 315, S.88-90

c-) Makaleler (Kitap)

AHUNBAY, Zeynep (1988); “Mimar Sinan’ın Eğitim Yapıları”, **Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, İstanbul, S.240-270

AHUNBAY, Zeynep (1994); “Medrese”, **İstanbul Ansiklopedisi**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, C.V, S.71,321.

BAYSUN, M.C.(-); “Mescid Maddesi”, **İslam Ansikloedisi**, İstanbul, S.71.

CANTAY, Gönül (1984); “Süleymaniye Tıp Medresesi ve Şifahanesi”, **Kaynaklar**, C.II, İstanbul, S.33-40.

ÇAĞMAN, Filiz (1988); “Mimar Sinan Döneminde Saray’ın Ehl-i Hiref Teşkilatı”, **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı**, İstanbul, S.73-77.

DEMİRİZ, Yıldız (1988); “Sinan’ın Mimarisinde Bezeme”, **Mimarbaşı Koca Sinan’ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, İstanbul, S.466-474.

ERDOĞAN, Muzaffer (1955); “Mimar Davud Ağa’nın Hayatı ve Eserleri”, **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul, C.XII, S.179, 204

EYİCE, Semavi (1968); “İstanbul’un Tarihi Eserleri”, **İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C.V, S.1214-1218.

EYİCE, Semavi (1992); “II.Bayezid Camii ve Külliyesi”, **Türkiye Diyanet Vakıflar İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C.VI, S.48.

EYİCE, Semavi (1994); “Kılıç Ali Paşa Külliyesi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.IV, S. 557-559

GABRIEL, Albert (1926); “Les Mosques de Constantinople”, **Revue Syria**, Berlin, Sy.7, S.359-419.

GÜLEÇ, Ahmet (1989); “Yapı Taşlarında Koruma Yöntemleri”, **Müze**, İstanbul, Sy.3, S.88-91.

- GÜLTEKİN, Gülbin (1994); “Şemsi Paşa Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.VII, S.159
- GÜNDÜZ, Akyan (-); “Mimar Sinan”, **Meydan Larousse**, İstanbul, C.II, S.350.
- GOODWIN, G.A.(1971); “A History of Otoman Architecture”, **Thames and Hudson**, Londra, S.291
- KIESLINGER, A.(1968); “Principal Factors in Wheatering of Natural Building Stoes”, **Conferences on Wheathering of Stones**, Paris, S.254
- KUBAN, Doğan (1995); “Sinan Paşa Külliyesi”, **Türkiye Vakıflar İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C.VII, S.3
- KUBAN, Doğan (1994); “Süleymaniye Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**; İstanbul, C.VII, S.101
- KUBAN, Doğan (1968); “An Otoman Building Comlex of The Sixteenth Century: The Sokollu Mosgue and Its Dependencies in İstanbul, **Ars Orientalis**, İstanbul, Sy.7, S.25-26
- KUBAN, Doğan (1994); “Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi”, **Türkiye Vakıflar İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C.VII, S33
- KUBAN, Doğan (1994); “Zal Mahmud Paşa Külliyesi” **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.VII, S.542
- KUBAN, Doğan (1994); “Haseki Külliyesi”, **Türkiye Vakıflar İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C.IV, S.5
- KUBAN, Doğan (1995); “Şehzade Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.VII, S.152
- KUBAN, Doğan (1998); “Şehzade Külliyesi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.I, S.154
- KURAN, Aptullah (1973); “Mimar Sinan’ın İlk Eserleri”, **Beleten XXXVII/148**, Ankara, S.533-543
- MADRAN, E.(1988); 16.Yüzyılda Osmanlı Devletinde Restorasyon Etkinlikleri, **Uluslar arası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri 24-27 Ekim**, Ankara, S.127
- ÖZBİLGİN, E.(1994); İcazet ve İcazetnameler, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, C.III, S.116,117.
- SEREZLİ, E (1947); “Yine İstanbul Medreseleri”, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, İstanbul, Sy. 67, S.9-11

- SÖNMEZ, Zeki (1988); **Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı, Sempozyum Bildirileri**, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, S.251
- ŞEHSUVAROĞLU, Haluk Yusuf (1956); “Kılıç Ali Paşa Külliyesi”, **Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni**, İstanbul, Sy.6, S.175.
- TANMAN, M. Baha (1991); “Atik Valide Sultan Külliyesi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.V, S.1214-1218
- TUĞCU, K. (1967); “Mihrimah Camii”, **Hayat Tarih Mecmuası**, İstanbul, Sy.1 S.41-43
- YAVAŞ, Doğan (1994); “Sinan Paşa Külliyesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, C.VII, S.4
- YEDİYILDIZ, B. (1989); **Sinan’ın Yaptığı Eserlerin Sosyal ve Kültürel Açından Tahlili**, VI. Vakıf Haftası Türk Vakıf medeniyeti Çerçevesinde “Mimar Sinan ve Dönemi” sempozyumu 5-8 Aralık 1988, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, S.108
- YÜCEL, Erdem (1964); “Şemsi Paşa Külliyesi”, **Arkitekt**, İstanbul, Sy. 315, S.88-90
- YÜCEL, Erdem (1968); “Eski Valide Camii ve Külliyesi”, **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul, C.X, S. 5300.5303

d-) Tezler

- AYDIN, Serdar (1987); **Taş ve Mimari Anıtların Bozulma Nedenleri ve Onarım Teknikleri**, Y.Ü.F.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.38-70.
- BAHÇEKAPILI, Merih (1990); **Mehmet Ağa Külliyesi Restorasyon Projesi**, İ.T.Ü., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.27-32.
- BAYKAL, Mürşide (1952); **Süleymaniye Külliyesi**, İ.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.45-48.
- BAYRAMOĞLU, Kezban (1986); **İstanbul Atik Valide Külliyesi’nin Tarihsel ve Mekansal Oluşumu**, İ.T.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.113
- ÇAKMAK, Bengü Aktuna (2002); **İstanbul Kadırga sokollu Mehmed Paşa Külliyesi**, İ.T.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul S.64-170.

- ÇELİK, Serpil (2001); **Mevcut Belgeler Işığında Süleymaniye Külliyesi'nin Yapım Süreci**, İ.T.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, S.26,27,80,81..
- DİNÇEL, Işıl (1995); **İstanbul'daki Mimar Sinan Dönemi Medreseleri Genel Değerlendirmesi ve Kılıç Ali Paşa Medresesi**, Y.T.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.54, 55 v.d.
- ETGÜR, Emel (1967); **Zal Mahmud Paşa Külliyesi**, İ.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.19-20.
- İZGİ, Nuran (1964); **Şemsi Paşa Külliyesi**, İ.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.7-27
- KARLE, Ülkü (1964); **İstanbul Mihrimah Sultan Camii ve Külliyesi**, İ.Ü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.17
- MONGALOĞLU, Ahmet Emre (1997); **Kadırga Sokollu Caminin Altı Destekli Camileri Arasındaki Yeri**, İ.T.Ü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.54-66
- ÖZAKIN, Rabia (1988); **Kara Ahmet Paşa Külliyesi**, Y.T.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.21-25 v.d.
- ÖZTİRYAKİ, Sevgi (1995); **Koca Sinan Paşa Külliyesi Restorasyon Projesi**, İ.T.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.44-46
- TUBA, Gökçen (1999); **Eyüp Sokollu Mehmet Paşa Medresesi Restorasyon Projesi**, İ.T.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.23-49
- VANLIOĞLU, Günay (1961); **II. Bayezid Camii ve Külliyesi**, İ.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.38-40.
- YAVUZ, Makbule (1988); **Hadım İbrahim Paşa Külliyesi**, İ.T.Ü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, S.37,40

10.ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Ağrı'nın Doğubeyazıt İlçesi'nde doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Doğubeyazıt'a, Lise öğrenimini ise Bursa ve Manisa'da tamamladı. Lisans eğitimini ise 2001 yılında Trakya Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı'nda tamamladı. 2002 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk İslam Sanatları'nda Yüksek Lisans programına girdi.

Yabancı dil olarak İngilizce bilmektedir. İlgi alanları; fotoğraf çekmek, antika koleksiyonu ve dağ turizmi yapmaktadır. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk İslam Sanatları'nda İstanbul'da 16.yüzyıl Osmanlı Külliye Bütünlüğünde Medrese Mimarisi alanında Yüksek Lisans tezi yaptı

